

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA RIBE AMT

2005

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR RIBE AMT

Historisk Samfund for Ribe Amt

Stiftet 1902. Danmarks ældste amtshistoriske samfund

Bestyrelse

Formand: Arkivleder Jørgen Dieckmann Rasmussen,
Grønlandsparken 58 C, 6715 Esbjerg N. Tlf 75155630
Fax: 75155633. E-mail: jd@esbkomm.dk

Næstformand: Lærer Søren Mulvad,
Varming Vesterby 9, 6760 Ribe. Tlf. 75441177
E-mail: sergeiradonetski@yahoo.com

Redaktør: Lokalhistoriker Olga Pedersen,
Vestergade 6, 6670 Holsted. Tlf. 75198280
E-mail: Olga.Pedersen@stofanet.dk

Kasserer: Edel Overgaard,
Byagervej 41, 6650 Brørup. Tlf. 75383024
E-mail: Jens.aaby@mail1.stofanet.dk

Mogens Hansen,
Frederiksberg Alle 13, 7200 Grindsted. Tlf.75323977
E-mail: mogenshansen@mail.dk
Skoleinspektør Roll Præstegaard,
Kongeådal 7, Gredstedbro. Tlf. 75431240
E-mail: Roll@priestyard.dk
Fuldmægtig Søren Frederiksen,
Tværvej 10, 6622 Bække. Tlf. 75389706
E-mail: Fredensbo@12move.dk

Suppleanter: Fhv. skoledirektør Sv. E.Tygesen,
Stadionvej 4a, 6623 Vorbasse. Tlf. 75333139

Fhv. seminarielektor Uwe Dall,
Vedelsvej 8, 6760 Ribe. Tlf. 75420065

Redaktion: Olga Pedersen, Søren Mulvad og Uwe Dall

**Ekspedition
og kasse:** Edel Overgaard,
Byagervej 41, 6650 Brørup. Tlf. 75383024

Gironummer: 6 04 31 94

Kontingent: 125 Kr.

Fra Ribe Amt

Historisk Samfund for Ribe Amt
2005

Fra Ribe amt 2005

Udgives af Historisk Samfund for Ribe Amt.

Produktion: Rosendahl · Esbjerg

ISSN 0046-4864

Eftertryk af årbogens artikler kun
med tilladelse fra forfatterne.

Omslagsbillede:

Vandrehjemmet Solvang ved Henne Strand

Vandrerhjemmet SOLFANG, Henne Strand

Af Henrik Præstholm

Midt i sommerhusbyen ved Henne Strand ligger der et vandrerhjem. Det er placeret tæt ved vejen, der fører ud til stranden. Her har det liget siden begyndelsen af 1930'erne. Det har en interessant historie både med hensyn til den person, der oprettede og drev det i mere end 40 år, og med hensyn til de bygninger, der blev opført til det.

Agnes Sillasen

Jeg vil begynde med at fortælle lidt om personen, vinterlærerinde Agnes Sillasen. Hun blev født i 1901 i Sig, hvor hendes forældre, Anneken og Sillas Jensen Sillasen havde en gård lidt uden for Sig. Agnes var den yngste af tre søskende. Hun fik en uddannelse som vinterlærerinde på Hoven Kvindehøjskole ca. 1919 og fik sin første ansættelse ved Øse Skole. Efter ansættelse ved andre skoler fik hun fra 1928 stilling som vinterlærerinde ved Thorstrup Skole i sit hjemsgn. Her virkede hun indtil hun i 1960 tog sin afsked samtidig med skolens nedlæggelse, idet der var bygget en ny centralskole mellem Sig og Thorstrup. Om hendes virke i Thorstrup kan der fortælles mangt og meget, men det er ikke emnet her.

Stillingen som vinterlærer kender vi ikke i dag. Under den såkaldte Vestjyske Skoleordning, hvor man ikke gik ret meget i skole om sommeren, var der behov for ekstra lærere om vinteren. Vinterlærerne måtte derfor have anden beskæftigelse om sommeren. Det havde

Agnes Sillasen også. Det kunne være et sommerjob ved badestederne i Blåvand, Vejers eller Henne Strand, hvor der i løbet af 1920'erne var vokset en del sommerpensionater og sommerhuse op.

I sommeren 1930 eller 1931 havde hun job ved Henne Strand, hvor hun serverede på »Hennehus« idet hun også passede en lille sekskantet kiosk, som lå på det sted, hvor der i dag ligger en ny og lidt større sekskantet kiosk. Agnes Sillasen købte i al fald af restauratør H. Gammelgaard kiosken og et areal omkring den i september 1931, hvilket gjorde det muligt for hende at bygge lager og en lille beboelse. Her har hun nok regnet med at kunne have en god, og måske indbringende sommerbeskæftigelse fra sommeren 1932.

Vandrerbevægelsen

Ude i Europa var der siden begyndelsen af 1900 tallet vokset en vandrerbevægelse frem. Det blev moderne at tage ud og opleve naturen og vandre i skove og bjerge. Der blev mange steder bygget særlige herberger for vandrere. Efter Første Verdenskrig fortsatte bevægelsen og i 1920'erne fik den også fodfæste i Danmark. I 1930 dannede en række (friluftsf)foreninger Herbergsringen, der skulle fremme oprettelse og drift af vandrerhjem. Samtidig dannedes Dansk Vandrerlaug. En af de drivende kræfter var en mand, der hed Stig Hansen. Herbergene var til at begynde med hytter og

sommerhuse, som medlemsforeningerne eller enkeltpersoner stillede til rådighed.

Agnes Sillasen har fortalt, at det for hende begyndte med, at hun i radioen hørte et meget engageret foredrag af Stig Hansen, hvor han fortalte om vandrerbvægelsen og det store behov for vandrerhjem. Det fængede så meget hos hende, at hun besluttede at sådan et herberg ville hun lave ved Henne Strand. Hun indrettede først nogle få sovepladser i den lille bolig/butik ved kiosken, som hun var ved at få bygget til brug i sommeren 1932. Det var en foreløbig løsning, men hun var kommet i gang og regnede siden 1932 som grundlæggelsesåret.

Vandrerhjemmet

I november 1932 købte hun af kaffegrosserer Ferdinand Andersen et areal lige nord for kiosken, hvor hun ville opføre et rigtigt vandrerhjem. Det blev til en barakagtig træbygning, hvor der i den vestlige halvdel var indrettet to sovesale, hver med plads til 12 personer. I den østlige halvdel var der til at begynde med udlejningsgarager, som der åbenbart var behov for.

Henne Strand ca. 1934. Den ældste del af vandrerhjemmet ligger som en lav barak midt i billedet. Den lille bygning med den lyse gavl til højre i billedet er Agnes Sillasens kioskbygning. Bag bygningen lå den sekskantede kiosk. Foto fra bogen Henne Strand – også i morgen.

Under et halvtag var der opsat et langbord med træbænke, hvor »vandrefugle« på egen kost kunne tilberede måltider mv.

Vandrerhjemmet stod klart til sommeren 1933, men først i 1934 kom det med i Herbergsringens fortegnelse. Forud var gået en bevæget periode, hvor det kneb med at få godkendt anvendelsen. Politimesteren i Varde skulle godkende herberget efter beværterloven, og han ville ikke give tilladelsen, fordi han og nok også andre frygtede, at herberget ville tiltrække subsistensløse. Agnes Sillasen overvejede derfor om hun skulle nøjes med at drive pensionat i bygningen. Det ville nemlig ikke kræve politimesterens godkendelse.

Men det var jo vandrerbvægelsen hun ville være med til at fremme! Derfor søgte hun hjælp fra Herbergsringen, som hjalp hende med at få forklaret og overbevist politimesteren om det ædle formål, hvorefter hun fik sin godkendelse.

Morgenvask og tandbørstning foregik ved vandpumpen ved kiosken, hvor der også fandtes et toilet af en meget speciel konstruktion. Men slog det ikke til, var der jo masser af afsides klitter, som man kunne benytte sig af. Rigtige vandrere havde altid en spade i udrustningen!

Vandrerne strømmede til

»Silla« som Agnes Sillasen hurtigt kom til at hedde blandt sine mange venner, havde i et hjørne af kiosken en primus, hvorpå hun tilberedte varm mad til de gæster, som ønskede at være på kost.

Silla var et menneske, der spredte glæde og fest omkring sig. Der blev sunget og leget om aftenene i og omkring vandrerhjemmet. Heri deltog også mange af de børn, der var på ferie i et af de små sommerhuse, der var skudt op i området. Silla inviterede dem, og forældrene var trygge ved at overlade dem til hende. Hun var nemlig også god til at holde disciplin.

Agnes Sillasen tager afsked med en af sine vandrere i midten af 1960'erne. Foto i privat eje.

Antallet af overnatninger steg støt i de efterfølgende år, så allerede i sommeren 1936 begyndte Silla at planlægge en stor udvidelse. Det skulle være en hovedbygning med stor fællestue med hyggeklub med stole, klaver og åben pejs. Der skulle være et langbord i midten, hvor gæsterne på kost kunne spise. Langs siderne skulle der være mindre borde for familier eller grupper på egen kost. Langs siderne af fællestuen skulle der være mindre køjerum især for familier med børn. Det havde allerede nogle gange vist sig besværligt med mindre børn i de store soverum.

Bygningen skulle også rumme et godt stort

køkken, hvor Silla kunne lave varm mad, men hvor også vandrere på egen kost kunne få plads. Desuden skulle der være et toilet i bygningen.

Solfang

Silla overlod sine planer og overvejelser til den anerkendte bygmester Stinus Nielsen fra Billum. Han udformede et projekt, som man vist uden overdrivelse kan kalde genialt og særdeles fremsynet. Byggearbejderne blev efter Sillas bestemmelse fordelt til lokale håndværkere og allerede i sommeren 1937 kunne bygningen tages i brug. Bygningen fik navnet »Solfang« og det har hele vandrerhjemmet heddet lige siden. Indvielsen skete måske den 22. juni 1937. Man fejrede i al fald 60 års jubilæum på den dato i 1997!

Den nye hovedbygning indeholdt otte rum med fire køjer samt to rum med to køjer. I alt 36 køjer. Der var formentlig også en del sovepladser på loftet over køkkenet, men hvor mange vides ikke. I det store fællesrum var og er der ovenlysvinduer og i gavlen et stort vinduesparti med døre. To af firekøjes rummene

Vandrerhjemsbygningen Solfang fra 1937 er bevaret næsten uændret. Bag den ligger den nye afdeling fra 1982, placeret hvor den første barakbygning fra 1933 lå. Foto HP, dec. 2004.

Den sekskantede kiosk er bygget hvor den gamle, lidt mindre lå. Huset bagved er den tilbygning, som Agnes Sillasen fik bygget i 1932, nok fornyet i et vist omfang. Det var her de første vandrere samme år fik tag over hovedet. Kiosken er forlængst solgt fra vandrehjemmet. Foto: HP, feb. 2005.

havde og har stadig egen udgang til det fri ved siden af indgangspartiet, mens de øvrige rum havde og har udgang til fællesrummet.

Der blev måske allerede på det tidspunkt også foretaget ombygninger og udvidelser i barakken. Silla har i al fald i et fødselsdagsinterview fra 1951 oplyst, at hun havde ca. 100 sovepladser i Solfang, og som vi senere vil se, var der i 1971 plads til ca. 50 i barakken.

Solfang blev ramme om et meget intenst sommerliv og mange gæster kom igen år efter år. Silla købte en grund tæt ved vandrerhjemmet, hvor hun byggede sommerhus, så hun havde sit eget sted at være.

Anden Verdenskrig kom og hele sommerhusområdet blev efterhånden lukket af besættelsesmagten, og vandrerhjemmet blev beslag-

lagt. Silla ville gerne holde kontakten med sine stamgæster, og hun lejede derfor et hus i Hjerding, hvor hun kunne tage imod dem i de sidste krigssomre. Det medførte, at hun straks efter befrielsen havde gode hjælpere til at få gang i Solfang igen. Det lykkedes over al måde og talrige unge og ældre kunne fortsat have lykkelige stunder her. Mange unge fandt hinanden under ophold på Solfang og kom senere igen med deres børn og senere også med børnebørn.

Silla havde fødselsdag den 18. august, og den blev hvert år fejret med en stor fest, hvortil hun også inviterede sine elever fra Thorstrup Skole sammen med deres forældre. Det blev de fortsat indtil hun tog sin afsked fra skolen i 1960.

Nye regler truer Solfang

Levnedsmiddelkontrol og tilsyn med restaurations- og hotelvirksomhed voksede op gennem 1960'erne. Solfang fik vanskeligt ved at opfylde alle bestemmelser for vandrerhjem. Silla besluttede derfor i 1970 at nedlægge vandrerhjemmet og drive Solfang videre som pensionat med gæster for mindst tre nætter, som var undergivet lempeligere regler. Køkkenet kunne ikke godkendes som restaurationskøkken, men Silla fik dog dispensationer til begrænset anvendelse af køkkenet for et år ad gangen.. Det var en svær tid for Silla, der følte sig forfulgt og havde vanskeligt ved at forstå, at det nu var »farligt« at drive den virksomhed, som hun i så mange år havde drevet.

Kredslægens bedømmelse

At Solfang var og er noget særligt belyses måske af en rapport, som kredslæge K Hjöllund skrev efter et syn i foråret 1971 i forbindelse med en dispensationsansøgning til politimesteren i Varde. Hjöllund skriver blandt andet:

»Pensionatet består af et forhus, opført 1937, indeholdende et stort fælles opholdsrum samt syv familierum med i alt ca. 20 pladser. Håndvask på alle familierummene. Eet fælles toilet med wc og håndvask. Alt i en status, der i 1937 må have været meget avanceret og fortsat må siges at være ganske god vandrerhjemstatus. Videre et middelstort køkken, der oplyses både at anvendes af gæster, der selv ønsker at tilberede mad, og af værtinden, der tilbereder og serverer mad for betalende gæster«.

Efter en omhyggelig teknisk beskrivelse af forholdene i køkkenet skriver Hjöllund: »...finder jeg efter omstændighederne ikke, at køkkenet bør forlanges radikalt ændret«. Videre skriver han:

»Virksomheden består tillige af et baghus, opført 1934 (1933), indeholdende fire fælles

soverum, to for piger a ti pladser og to for drenge a ca. 15 pladser. For hvert køn findes tre håndvaske og et wc, videre tre urinaler for drenge og et brusebad med varmt og koldt vand, her også en håndvask. Denne afdeling er mere primitiv end forhuset, og jeg mener at kunne anbefale en vis udtynding af pladserne, evt. med 1/3 – 1/2.«

Om Silla skriver Hjöllund: »Hun oplyser at fylde 70 år i denne sommer, men at hun føler sig tilstrækkelig rask til at kunne fortsætte en noget lignende virksomhed som hidtil. Det kan tilføjes, at hun, der er mig velkendt gennem ti år, er meget ungdommelig efter alderen og efter mit skøn er i besiddelse af en række egenskaber, der gør hende velegnet til at drive vandrerhjemslignende virksomhed«.

Sillas hjælpere

Silla havde gennem alle årene mange hjælpere. Nogle var nok lønnede, men mange var frivillige unge, som fik kost og logi, og som på den måde fik sig et billigt sommerophold ved Henne Strand. En af de mest vedholdende var Per Lassen. Han kom til Jylland og til Solfang lige efter krigen sammen med sin far, der uden betænkning overlod ham i Sillas varetægt i sommeren 1946 som feriedreng. Per blev herefter ved at komme til Henne hver sommer som medhjælper – også senere som voksen sammen med sin kone, Tove.

Katastrofen

Den første september 1973 brændte Hafnia hotellet i København, hvor mange af hotelgæsterne ikke slap ud i live, blandt andet på grund af dårlige brandsikringsforhold. Branden medførte, at brandbestemmelserne for alle typer overnatningssteder blev strammet op og indskærpet. Det ramte også Solfang, som i 1975 blev tvunget til at lukke den ældste afdeling.

*Fællesstuen med klaveret og langbordet er i princippet uændret i forhold til hvordan den så ud i 1937.
Foto: HP, feb. 2005.*

I 1973 solgte Silla halvdelen af Solfang til Per Lassen og i 1979 resten. Silla trak sig således langsomt ud af driften, men hun blev ved at komme til Henne og til Solfang hver sommer. Hun døde i januar 1991.

Solfang moderniseres

Efter overtagelsen af hele Solfang gik Per Lassen i gang med en modernisering med henblik på at få genoprettet Solfang som vandrerhjem. Den ældste og primitive del med de fire sovesale mv. blev i 1981 revet ned og en ny bygning med bl.a. fire firekøjes rum og to tidssva-

rende baderum blev opført på den gamle »barakbygnings« plads. Den gamle hovedbygning blev renoveret, så den kunne opfylde alle krav. Her blev der plads til seks firekøjes rum og to tokøjes. Fællesrummet blev bevaret stort set uændret, og det var vigtigt, for det er nok til det rum, mange af de bedste minder fra Solfang knytter sig. Solfang havde derefter i alt 44 sengepladser og blev i 1982 genåbnet som vandrerhjem. Per Lassen og hans kone drev det derefter i nogle år. Men økonomien strammede til og af forskellige årsager truede en konkurs i 1986.

Pejsen er her endnu, men serveringslugen er fra 1982. Læg mærke til undersiden af den gamle serveringsklap, hvor en af de faste støtter, Gustav Holgersen har malet opgangen til Blåbjerg. Ved siden af pejsen hænger der et veltillignende fotografi af Agnes Sillasen. Foto: HP, feb. 2005.

Staten køber Solfang

I 1987 lykkedes det at få Staten til at købe vandrerhjemmet som et rekreativt og kulturhistorisk vigtigt element i det vestjyske område. Der blev dannet en selvejende fond med repræsentanter for Blåbjerg Kommune og Grundejerforeningen Henne Strand i bestyrelsen. Fonden lejede bygningerne af staten og Per Lassen og hans kone passede vandrerhjemmet i de ca. 12 uger der nu var åbent hver sommer. Det fortsatte til 1996, hvor staten meddelte at den ville sælge Solfang, da man ikke fandt det ønskeligt at eje en sådan virksomhed.

Lokale køber Solfang tilbage

Der dannedes derefter med den daværende formand for Grundejerforeningen Henne Strand, John Abrahamsen som initiativtager, en investorgruppe med kapital fra lokale erhvervsdrivende. Denne gruppe har siden lejet Solfang og fortsat driften ved forskellige bestyrere. Der er nu 42 sengepladser og vandrerhjemmet er åbent tre måneder. I sæson 2004 var der lidt over 2000 overnatninger.

Det er pr. første februar 2005 endelig lykkedes for gruppen at få skøde på Solfang, idet den nu er organiseret som en ny selvejende

fond med det formål at bevare og opretholde Solfang primært som vandrerhjem og sekundært som lejrskole.

Man skal herefter i gang med at søge midler til nødvendige større vedligeholdelsesarbejder, som skal gøre den videre drift forsvarlig og således at den kan hvile nogenlunde i sig selv.

Dette er en del af historien om et af Danmarks ældste vandrerhjem og nok det første, som blev bygget specielt til det formål. Redegørelsen er baseret på, hvad jeg har kunnet finde frem til gennem et overkommeligt undersøgelsesarbejde. Andre vil kunne føje meget til, for jeg er ikke i tvivl om, at vi har at gøre med en person, Silla og hendes livsværk, vandrerhjemmet Solfang, som har betydet virkelig meget for mange, og som derfor huskes af tusindvis af mennesker.

Silla var hele sit lange liv ugift og havde ingen børn. Men jeg tror hun var som en mor for mange af sine elever og unge vandrefugle.

Kilder:

1. Avisudklip med fødselsdagsomtaler for Agnes Sillasen ved runde fødselsdage, modtaget fra Lokalarkivet i Blåbjerg Kommune, samt fra hendes familie.
2. Beretning fra Karen Panum Sørensen, Henne Strand, nedskrevet i 1996. Hun har kendt Agnes Sillasen helt fra hun som ung nyuddannet vinterlærerinde kom til Øse Skole, og hun var i sommeren 1936 ansat som medhjælper i Sillas vandrerhjem og kiosk.
3. Forskellige sagsakter fra Blåbjerg Kommunes tilsyns- og byggesager for Solfang.

Henrik Præstholt, Klostergade 3, 6760 Ribe, født 1940 i Grindsted. Vokset op i Føvling. Blev landinspektør i 1965, og var fra 1970 til 2003 ansat i Ribe Amt som landskabschef med planlægning, administration og fredning i det åbne land som hovedopgaver. Er medlem af Det Faglige Kulturmiljøråd for Ribe Amt og forstander for Ribe Kloster.

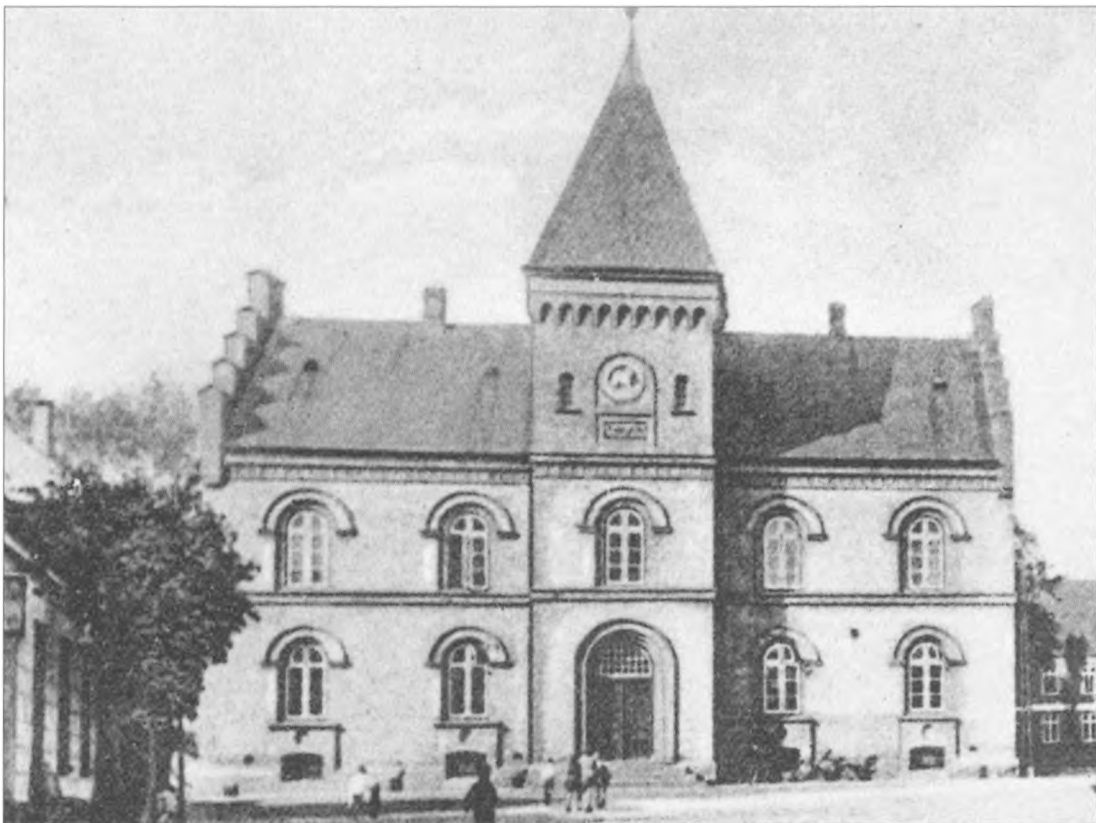
En gårdbrand i Roust – en social tragedie

Af Søren Manøe

Den 25. juni 1895 var en ung kone ved at gøre klar til baging på deres husmandssted på Roust Mark. Af uforklarlige årsager udbrød der brand ved den store bageovn, der lå i den nordlige ende af staldbygningen. Staldlængen havde stråtag, hvortil ilden bredte sig, og ejendommen nedbrændte. Den unge kone var alene hjemme med sine to børn, Christian på 5 år, født d. 2. november 1889, og spædbarnet Laurids der var halvanden måned gammel, født d. 10 maj 1895. Stedets beboere var Inger Marie Lauridsen, der var født i Veldbæk, Jerne Sogn i 1859 datter af gårdmand Laust Thomsen og Maren Madsen, og hendes mand, Jens Husted Christensen, født 1861 på ejendommen i Roust, som hans forældre havde overladt ham i sommeren 1881, mod at de fik aftægt på gården. Forældrene var husmand Christen Christensen og Anna Marie Thomasdatter. Hvordan ilden var opstået fremgår af Inger Marie Lauridsens forklaring. Gården var en vinkelejeendom med stuehuset beliggende øst-vest. Vestenden var sammenbygget med staldlængen, der var beliggende nord – syd. Stuehusets ene side var tækket med træspån, medens den anden var tækket med tjærefilt.

Ilden var opstået i bryggerset, der lå i den nordligste ende af staldlængen, hvor også husets bageovn var placeret. Den omtalte eftermiddag »havde hun fyret i ovnen i bryggerset, først med klyne (mosetørv) og træstykker og senere med lyng, og at hun derefter tog asken

ud og lagde den ovenpå ovnen. Bryggersdøren, der er til at åbne indad, stod åben, ligesom der var en rude itu i det nordre vindue, medens det vestre vindue var helt ude, idet hun dog under opfyringen havde slået et par gamle sække for åbningen. Mellem ovnen og døren til bryggerset stod en tønde med cement, over hvilken der var lagt et par gamle sække. Efter at opfejningen var tilendebragt, forlod hun bryggerset for i stuehuset at hente brødene, der skulle sætte ind i ovnen. På gulvet i bryggerset lå der noget lyngsmuld, i nærheden af tøndens med cement nogle totter lyng. Da hun forlod bryggerset, bemærkede hun ikke, at der var ild noget steds, navnlig heller ikke i det på gulvet liggende lyng. Hun var derefter kun inde i stuehuset i en halv snes minutter, og da hun trådte ud af stuehuset med brødene, så hun, at luen fra bryggerset slog langs op ad yderkanten af den udadstående dørplade, og derefter skråt ud af døråbningen op til tagskægget, som ilden allerede havde grebet fat i, og hvorfra den hurtigt bredte sig videre, idet de af hende gjorde forsøg på at slukke ilden var ganske frugtesløse. Om grunden til ildens opkomst kunne hun ingen oplysning give, men hun formodede, at ilden (havde bredt sig) under påvirkning af det stærke lufttræk, der måtte have været i bryggerset«. Det blæste den dag kraftigt fra nord-vest. Fra glødende tørvesmuld ved indfyrringsstedet, gennem lyngsmuldet havde ilden forplantet sig først til lyngtotterne og derfra til

Varde Rådhus fra 1872 med arrestbygningen der ligger skjult til venstre, ca. 1914. Foto i Varde Bys historie.

sækkene på cementtønden og fra disse atter til døren. Hun erkendte i det sidste over hende afholdte forhør, at hun havde båret sig uforsigtig ad, men hun fastholdt tillige, ligesom under alle de tidligere forhør, at hun »ikke med vilje havde forårsaget den omhandlende ildsvåde«. Samtlige bygninger nedbrændte. Desuden indebrændte seks smårise samt en del indbo. Da bygningerne var lavt forsikrede, led familien en del tab på disse, i modsætning til løsrøret der var forsikret andet steds. Manden var ikke hjemme, da branden udbrød, idet han var på

dagarbejde på en ejendom i nærheden, men blev hentet hjem, mens branden stod på. Branden skulle udvikle sig til en tragedie for familien, viser sagens senere forløb. I sagen er der, foruden de officielle dokumenter, bevaret en del korrespondance og notater ført af husets ejer, Jens Husted Christensen. Der skal i det efterfølgende også refereres til disse. Brandens årsag måtte undersøges, og sognefoged Søren Nielsen afgav forklaring for fuldmægtig Thorsen tre dage senere. I rapporten fra d. 28. juni hedder det blandt andet: »På anledning forkla-

rede sognefoged Nielsen, at brandlidte (Jens Husted) ikke er nogen særlig anset mand. Han har tumlet en hel del om med ejendomshandler og egentlig aldrig rigtig passet sit arbejde. Det nedbrændte hus var således i temmelig forfalden stand, og ejendommen er i det hele for sømt«. For omtrent et år siden var ejendommens tilstand blevet indberettet til branddirektionen, som havde nedsat assurance fra 1900 kr. til 1100 kr. Sognefogeden sluttede med, at »brandlidte har som sagt altid forholdt sig, som en ligegyldig og noget sløv person ... og at brandlidte sad temmelig fortrykt (økonomisk dårligt) i det«. Betjent Hansen afgav d. 21. september en rapport, som antydede: »Brandlidte er ikke den indskrænkede person, han giver sig ud for, tværtimod han forstår derimod at fremstille sig som sådan«. Konen bliver betegnet som »vildere« (medgørlig) og noget »indskrænket«, medens han får betegnelsen »mere tiltalende«.

Arrestationerne

Ejendommens stand og Jens Hustedes dårlige omdømme kan have været årsagen til, at han to dage efter branden blev anholdt og indsat i Varde Arrest. Her sad han i to dage, inden han blev løsladt. En mistanke om ildspåsættelse var frafaldet, da han ikke var i hjemmet på tidspunktet, hvor branden opstod. Dermed var mistanken om ildspåsættelse ikke slut. Konen, Inger Marie Lauridsen, var jo hjemme, da branden brød ud. Nu indkaldtes hun til forhør på Rådhuset i Varde d. 11. oktober medbringende sit spædbarn for at afgive forklaring i brandsagen. Da barnet var blevet forkølet, og det var et dårligt vejr, fandt forældrene, at barnet burde blive hjemme den pågældende dag. Da moderen mødte op hos dommeren, og denne erfarede, at barnet ikke var med, erklærede han: »at da det nævnte spædbarn ikke var med, ville han ikke afhøre hende«. Hun blev

tilsagt til at give møde d. 15. oktober »og under ethvert tilfælde at medbringe sit barn«. Den 15. mødte hun så op medbringende sit spædbarn. Efter et forhør blev hun anholdt, mistænkt for brandstiftelse, arresteret og overført til arresten i samme bygning. I Jens Hustedes notater anfører han: »Hun var syg, da hun blev sat fast, hvad jeg sagde til dommeren og bad om, at hun fik lægehjælp, hvad han også lovede, men ikke holdt«. I politiprotokollen fremsføres, at »der vil blive truffet enhver nødvendig foranstaltning til, at hverken anholdte eller barnet skal komme til at lide noget under frihedsberøvelsen«. Når hun anholdes og arresteres for brandstiftelse, sker det, som det fremgår af politiprotokollen, at hun er under mistanke for ildspåsættelse under påvirkning af manden, hvorfor hun skal isoleres fra ham.

Rets- og arrestationsforhold

Under sagen fremkommer et sammenfald mellem dommeren og borgmesteren, der er én og samme person. I dag forekommer det mærkeligt, at borgmesteren er blandet ind i retssagen, men retsplejen var en anden den gang. Borgmesteren, der var kongevalgt, var såvel borgmester, som dommer, politimester og byfoged, da den dømmende og udøvende magt endnu ikke var adskilt. Anklager og forsvarer havde ikke adgang til retsmøderne. De måtte i vidneværelserne instruere deres klienter. På grundlag af politirapporterne og deres egne vidners udsagn blev der udfærdiget forsvars- og anlageskrifter. Disse indlæg tilgik dommeren, der skulle inddrage disse i sine overvejelser før domsafsigelsen. Heller ikke pressen havde adgang til retsmøderne. Hvilke forhold bød man da de indsatte?

Varde Råd- og Tinghus, det nuværende Rådhus på Torvet fra 1872, var retsinstant for tre retskredse: Varde Købstad, Vester- og Øster Herreder samt Skads Herred. Hvordan Råd- og Tinghuset var indrettet, har vi et indgående

kendskab til, idet Ole Nørskov, Varde Lokalhistoriske Arkiv, har udforsket dette emne. Her skal dog kun refereres, at dommeren/politimesteren holdt retsmøder i stueetagen til venstre. Når han optrådte som borgmester, måtte han bevæge sig over i husets modsatte side, hvor byrådet og administrationen holdt til. I tingstuen, hvor retten blev sat, var der i 1872 en kakkellovn med klynkasse og ildtøj. Dommeren sad i en lænestol med grønt betræk bag et bord, hvorpå der stod en lampe. De to tingsvidner og den person, der var til afhøring, sad på stole med flettede sæder og ryg. Til indretningen hørte to sæt røde gardiner, to rullegardiner med snor og lod samt et servantesæt og to spytbakker af jern. For arrestanterne var forholdene en ganske anden. Der var fire enkeltceller på hver etage. Dertil kom to dobbeltceller på første sal. I alt kunne arresten huse 12 fanger. Enkeltcellerne var udstyret med hængeskøjle og en dertil hørende spænderamme med hængelås. Om natten spændtes hængeskøjlen ud mellem de to vægge, og i dagtimerne blev køjen rullet sammen og sat ind i spænderammen, som fik sat hængelås på. Fangerne skulle bruge dagen til nyttigt arbejde. Om natten sov fangerne på en undermadras med en hovedpudemadras, et dobbelt, uldent tæppe gjorde det ud for en dyne. Der var en natpotte af jern til rådighed. Rummet blev opvarmet af en lille kakkellovn, og der var træskodder for vinduerne. Myndighederne var bange for, at fangerne ville misbruge åben ild til at anstifte brand, så om aftenen var der bælgravende mørkt i cellerne, og de indsatte kunne ikke gøre andet end at lægge sig til at sove. Indretningen af dobbeltcellerne på første sal var identisk med enkeltcellerne. Dog blev her ikke brugt hængeskøjler som sovesteder men to jernsenge, der om dagen blev slået op mod væggen og aflåst med en hængelås. I disse celler sad

personer, som afsønde korte straffe. Her var også indsat folk, der var syge, og derfor skulle være under overvågning. Til at sidde ved disse fanger blev der hyret folk ude i byen. Mon ikke Inger Marie har haft en sådan dobbeltcelle?

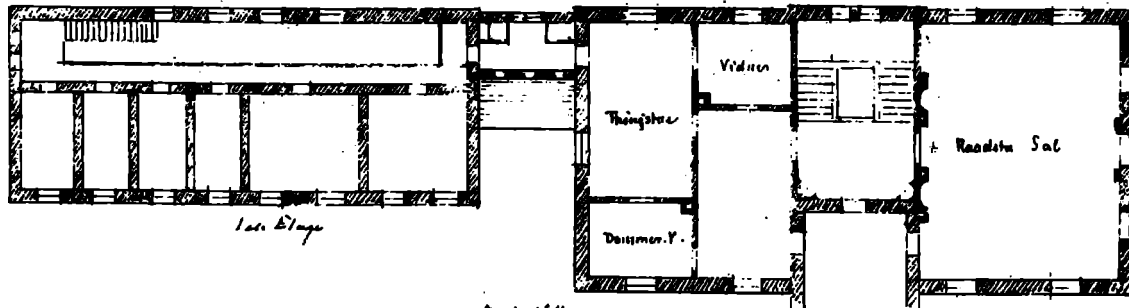
Forhørsdommer og borgmester

Borgmester Laurids Borberg var i 1893 af kongen blevet udnævnt til borgmester i Varde. Han var født i Udby Sogn, Thisted Amt, hvor hans far var proprietær og stænderdeputeret. Efter endt skolegang i »Almueskolen« og derefter i den »Lærde skole« i Ålborg, blev han 1857 optaget på Universitetet, hvor han bestod embedseksamen i 1863. Han blev derefter optaget på reserveofficersskolen og udnævnt til reserveofficer. Han blev genindkaldt til krigen 1864, hvor han blev beordret til Isted. Han var med til at bevogte overgangen over Slien ved Slesvig, deltog i slaget ved Sankelmark og tilbagetoget til Dybbøl. Han blev hårdt såret i stormen på Dybbøl d. 18 april 1864 og blev taget til fange og ført til Johanniterlazarettet i Flensborg. I slutningen af august blev han løsladt og hjemsendt. Herefter var han 1866-69 herredsfuldmægtig i Nørresundby og derefter sagførerfuldmægtig til 1872, hvor han nedsatte sig som selvstændig sagfører i Ålborg. I 1885 udnævntes han til birke-dommer på Læsø, hvor han var til sin udnævnelse som borgmester i Varde i 1893. Efter årene her forflyttedes han i 1899 til et embede ved Nørhald med flere Herreder i Randers. På grund af sygdom måtte han frasige sig embedet, flyttede til København, hvor han døde i 1909.

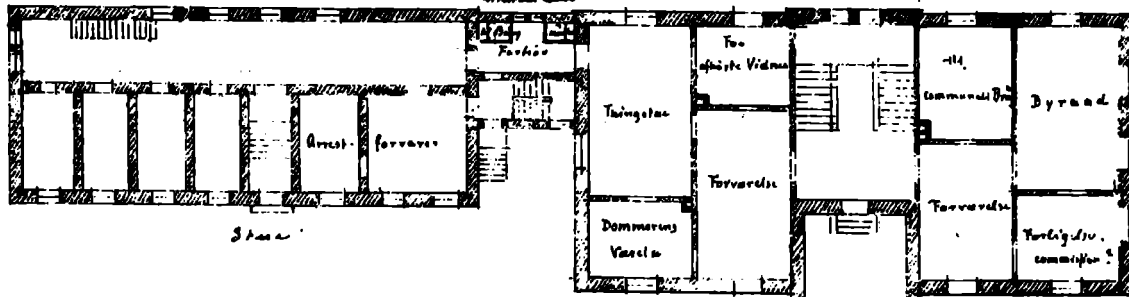
Anklagen

Sagen udviklede sig i omfang for Inger Marie, men ikke i indhold. Der afholdtes ikke færre end 18 retsmøder, medens hun sad arresteret. Hun blev anklaget for ildspåsættelse og til dels assurancesvig. Dommeren, der selv havde været

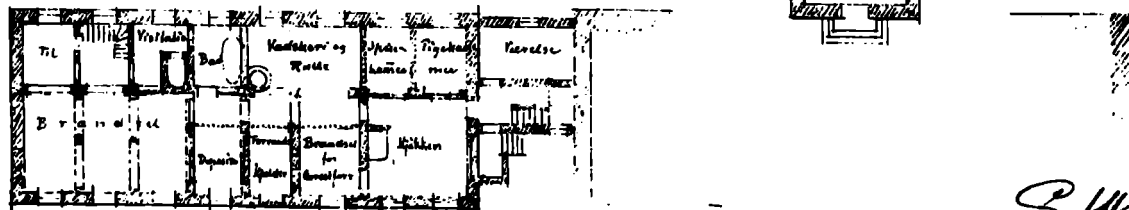
Højesteretsinspektørens Løvsag.

1ste Etage

2de Etage

3de Etage

Arkitekt Winstrup's tegning fra 1870

S. Winstrup
febr. 1870.

Plan over arresthusets tre etager. Tegning udarbejdet af arkitekt Winstrup i februar 1870. Vardø Lokalhistoriske Arkiv.

på brandtomten dagen efter ildens opståen, indhentede gennem sognefoged Søren Nielsen og betjent Hansen oplysninger om brandens opståen og omfang, men også personlige oplysninger om de brandlidte. Ved hvert retsmøde forsøgte dommeren at gennemhulle hendes forklaring om brandens opståen og tidsforløbet, især det sidste, hvor hun ændrede forklaring, om hvor mange minutter hun var borte for at hente brødene, herunder også problemer med spædbarnet, som krævede hendes opmærksomhed. Hun har dog næppe stået og set på uret, hvis hun har haft et, hvornår hun foretog sig det ene eller andet. Hendes ændrede forklaringer blev brugt igen og igen mod hende, men hun fastholdt kategorisk sin uskyld. Heller ikke veg hun en tøddel, da dommeren fremsførte hendes mands påvirkning af sagen, deres dårlige økonomiske forhold, eller ejendommens misligholdelse som baggrund for assurancesvig. Dommeren anstillede endda et ildløfsforsøg i arrestforvarerens bryggers i overværelse af en overbetjent og retsvidner, »om hvorvidt og hvor hurtigt ilden kunne forplante sig gennem et ubruget lag af lyngsmuler, og det viste sig da, at ilden, når den blev tændt, vel lige kunne blusse op, men straks sluktes«. Især retsvidnet Glistrup, der tidligere havde været bager og farver og havde kendskab til ild, udtalte, at »han meget godt af erfaring ved, at ild ikke har let ved at forplante sig gennem lyngsmuler, som henligger på et gulv«, i modsætning til egentlig lyng. Foreholdt dommerens forsøg, nægtede hun stædigt. Opholdet i arresten var en belastning for de to. D. 13 december 1895 noterede dommeren, at »det lille barn ... i nogen tid har været upasselig, men hele tiden er blevet tilset af fængselslægen. Det er imidlertid nu ganske vel«. I sine optegnelser noterer faderen: »Min kone kunne ikke holde barnet varm og kunne formedels

den simple føde ikke give barnet tilstrækkelig die, hvorfor hun måtte give det vand at drikke og tørre brødkrummer«. Barnets helbred forringedes, og først i det nye år, d. 5. januar, døde barnet et kvart i otte om morgenen. »Barnet havde da i nogen tid skrantet og dagligt været tilset af lægen, hvis forskrifter med hensyn til barnets og moderens behandling nøjagtigt er blevet efterkommet«. Arrestforvarer Jensen blev afhørt i sagen og forklarede: »At han i morges gennem klappen til arrestantindens celle på sædvanligvis rakte hende sin morgendrik, og at hun da ikke omtalte noget angående, at barnet var dårligt ... et kvarters tid efter hørte han, at konen kaldte på ham. Han ilede da ind i cellen, og hun sagde da, at hun var bange for, at barnet var ved at dø. Hun gik da med barnet, og han fik også indtrykket af, at det hev efter vejret og var ved at dø. Han løb da straks ned efter sin hustru, og da hun kom, tog hun barnet fra moderen og lagde det ned i vuggen. I det samme tror han nok, at barnet trak sit sidste suk«. Han tilføjede, at han ikke mente, det var sandsynligt, at moderen kunne have tilføjet barnet skade. Arrestforvarerens kone afhørtes, og hun var enig i sin mands forklaring og føjede til, at hun antog: »At dødsårsagen har været, at barnet ikke havde kraft til at hoste op, således at det ikke kunne få tilstrækkelig luft«. Samme dag sendtes bud til faderen, der af dommeren fik besked om barnets død. Den 8. januar skrev han et brev til sin kone, her gengivet i sin helhed: »Kære Hustru. Det meddeles dig hermed, at liget af vor kære søn, Laurids, vil blive begravet i morgen i vores familiegravsted på Grimstrup Kirkegård i overværelse af almindelig følge af deltagende venner. Kristian har det rigtig godt hos sine bedsteforældre, hjertelig hilsen fra ham og dine forældre. Jeg selv er ved godt helbred, og alt i hjemmet er i bedste orden. En kærlig hilsen til

dig, kære kone, fra mig, et tak for sidst, håbende du holder modet oppe under de indtrufne omstændigheder, indtil gensynets time atter kommer. Jeg beder dig gemme brevet, til vi atter mødes. Fra din hengivne mand, Jens«. Dagen efter blev barnet begravet på Grimstrup Kirkegård. I en takkenotits udtrykker Jens Husted: »sin hjerteligste tak, særlig takker jeg pastor Brandstrup i Grimstrup for de trøstende ord, han udtalte ved dets bære«. Den 4. februar blev arrestationen ophævet, og Inger Marie kunne nu efter 16 uger og 1 dag forlade arresten. Sagen mod hende blev dog først frafaldet d. 29. april 1896. Syg og knækket af opholdet og sorg vendte hun nu tilbage til sin mand, der i mellemtiden havde fået bopæl i Esbjerg. Sygdommen havde så stærk et tag i hende, at hun forblev syg hele sommeren og døde d. 15. november 1896. Her kunne sagen være endt, men den fik et efterspil.

Avissagen

Den lokal avis »Varde Avis« eller »Ribe Amtstidende« er forholdsvis tavs i denne sag. Der er et referat af branden, men ellers forholder avisen sig tavs om arrestationerne, retsforhørene og løsladelsen af Inger Marie. Dette gælder dog ikke »Demokraten«, socialisternes jyske avis med hovedkontor i Århus. De har åbenbart en lokal meddeler Skov i Sønder Varde, som er i forbindelse med Jens Husted. »Demokraten« omtaler hele sagen d. 8. juli 1897. I lidt svulstige og anklagende vendinger fremførtes anklagepunkter mod borgmesteren/dommen i behandlingen af Inger Marie og det lille barn. Faderen havde flere gange ængsteligt spurgt til familiens befindende i arresten, men hver gang havde svaret været: »Vær de kun rolig, deres kone og barn lider ingen nød her!«. Cirka seks uger efter arrestationen erfarede han, at barnet også var blevet syg og henvendte sig derfor

til distriktslægen for at spørge til det. Lægen blev helt forbavset over det, da han aldeles ikke kendte noget til denne sag. Ifølge reglementet kom distriktslægen på ugentlige besøg i arresten, hvor han tilså fangerne. Hvorfor han ikke havde kendskab til denne sag, meldes der ikke noget om. Jens Husted nævner også i sine optegnelser, at han en tid senere tog til Varde med en del sengeklæder til konen og barnet. Borgmesteren nægtede imidlertid at modtage disse sengeklæder og trøstede manden med, at »barnet vel var sygt, men havde det bedre«. Ved juletid så moderen, at barnet sygnede mere og mere hen og frygtede for dets liv, hvorfor hun i fortvivelse »en dag endda gjorde forberedelser til at berøre sig selv livet, men i samme øjeblik begyndte det lille barn at klynke, og som hun senere fortalte sin mand, bevirkede det, at hun fuldstændig tabte modet til at fuldføre sin fortvivlede handling«. Den 6. januar kom der atter bud til Jens Husted Christensen, at han samme dag skulle møde på Rådhuset, da borgmesteren havde en meddelelse at give ham. »Hvor bestyrtet blev Christensen ikke, da han af borgmesteren blev modtaget med de ord: Ja, Jens Christensen, jeg har den triste meddelelse at give dem, at deres barn efter 5 dages hårdt sygeleje er død i arresten«. Da Jens Husted meddelte borgmesteren, at »barnet skulle jordes på sit fødesogns kirkegård, var det ganske betegnende, at borgmesteren helst så, at jordfæstelsen skete i Varde«. Jens Husted noterede også, »barnet var noget afmagret, da det døde mærket af mangel på næring. Min kone spurgte dommeren, 4 dage før det døde, om jeg ikke måtte se mit barn, før det døde, men dommeren gav en kort afvisning«. Avisen skriver videre, at da barnet var død, »kom opsynet ind og tog det lille barn for at iføre det ligklæder. Da opsynet var gået, gav moderen sine følelser luft i højlydt klageråb, og så hensynsfuld var man

mod hende, at hun kort tid efter modtog bud om, at hun skulle forholde sig rolig. Ligeledes var man så human, at nægte moderen at se sit barn, den gang det lå i kisten«. Barnet havde da opholdt sig i arresten i 12 uger. Samme dag, som barnet døde, var Inger Marie blevet syg, og ved sin løsladelse var hun stadig syg, så syg, at lægen forbød hende at rejse hjem, hvorfor hun måtte tilbringe endnu en dag i cellen. Efter at gården var brændt, var hendes mand flyttet til et hus i Esbjerg, som blev hendes fremtidige hjem. Han fortæller videre: »Hun kom syg hjem, og vi har søgt flere læger derfor, alle uden hjælp. Sygdommen er håbløs nu og har været det længe. Hun har ligget i sengen siden d. 15. marts og efter alt at dømme nu døden nær, og det som følge af uforskyldt varetægtsfængsel«. Han fik ret i sin antagelse, og d. 15. november 1896 døde hun. Der er næppe tvivl om, at retsforholdene og opholdet under kummerlige forhold i arresten var medvirkende til barnets død. Moderens styrke blev knækket og sønderbrudt af behandlingen under arrestationen og forstærket af sorgen over barnets død.

Sagen mod borgmester Borberg

Den politiske bevidsthed var vågnet her i sidste halvdel af 1800-tallet. Pressen var også blevet politisk. Den socialdemokratiske presse bredte sig landet over og var talerør for de små i samfundet. Også Jens Husted Christensens sag blev som nævnt ført frem i de socialistiske aviser. Indlægget d. 8. juli 1897 var et kraftigt udfald mod myndighederne for deres behandling af Inger Marie Christensen og hendes ophold i arresten, tillige barnets sygdom og død. I en artikel i samme blad d. 12. oktober fremgår det, at ministeriet havde pålagt borgmester Borberg at anlægge sag mod Demokratens redaktør Harald Jensen. Avisens omtale blev den direkte årsag til, at ministeriet måtte reagere.

*Borgmester Borberg, Varde 1883-1899.
Varde Lokalhistoriske Arkiv.*

Avisens synspunkt var dog, at det i stedet var ministeriets pligt at foranstalte en undersøgelse. Nu blev det avisens opgave at bevise borgmesterens forsømmelser i sagen mod Inger Marie Christensen. Avisen bebrejder, at det er svært for dem at få adgang til sagens akter, »anderledes for en regering, der kan tage enhver lille enkelthed op til grundig undersøgelse. Vi er sikre på at have ret, men vi er ikke sikre på at blive frifundne«. Avisen gengav også et brev fra Jens Husted, hvor han tilkendegiver, at avisens hele omtale af sagen »er en sandfærdig historie, og der er ingen overdrivelse noget steds, og der er heller ikke glemt noget af stor betydning«. Sagen blev anlagt af borgmester Borbjerg og førtes ved retten i Århus. Borg-

mesteren var repræsenteret ved sagfører Høgh-Guldborg, Århus, der fremførte den »æresfor-nærmende« artikel som »usand og mortifice-ret«. Sagfører Harch, Varde repræsenterede modparten.

Efter adskillige retsmøder faldt der d. 1. sep-tember 1898 dom i sagen. Borgmesteren fri-kendtes for alle ærekrænkende udtalelser om hans person, og redaktør Harald Jensen idøm-tes en bøde på 300 kr. til Statskassen. I tilfælde af at han ikke kan udrede beløbet, erstattes bøden med 30 dages simpelt fængsel. Desuden skal han udrede retsgebyrer, skrivesalær og stempelpapirer, hertil kommer 40 kr. til borg-mesterens sagfører Høegh-Guldborg og 20 kr. til modpartens sagfører Harch.

Erstatningssagen

Her slutter sagen ikke, idet Jens Husted følte sig uretfærdigt behandlet, dels i udtalelserne om hans person, beskyldninger om manglende omsorg for sin ejendom og samfundets be-handling af hans hustru og søn under opholdet i Varde Arrest. Selv deler han erstatningskravet op i tre: ærekrænkelse, pekuniært (økonomi-sk) tab, sygdom og dødsfald. Han var imid-ler tid blevet bekendt med sognefoged Søren Nielsens udtalelser om sin person, for i efter-ladte optegnelser tager han til genmæle og udtaler: »for at tilbagevise en så lav og formentlig ondskabsfuld udtryk, skal jeg derhos oplyse«, hvorefter han i et udkast til en brev forklarer, hvorledes han har forbedret sine ved købet forfaldne ejendomme og besætninger. Han forsøger at retfærdig gøre sig og omtaler en del af sine ejendomshandler, men peger også på, at »jeg havde for få midler og så mange ejendomme på en gang, at jeg umuligt selv kunne få det ordentligt passet ... betragt denne forklaring med sognefoged S. Nielsens, da vil min personlige opførsel på dette område

møde stik modsat mening, som han har skil-dret mig«. Antagelig er det sagfører N. Nonboe i Varde, der hjælper ham til at søge fri proces. D. 15. maj 1896 skriver Varde Byfogedkontor til ham, at der fra Ribe Stiftamt var modtaget et brev, hvor »at der ikke fra det offentliges ved-kommende findes anledning til at foretage videre i sagen«, dog beder man ham tilkendegive, at hvis han fremsendte et andragende om fri proces, at sagen da kan optages enten for underretten (byretten) eller overretten i Viborg (landsretten), for at gøre krav gældende på erstatning med mere for varetægtsfængs-lingen af ham og hans hustru. Der blev udtaget stævning d. 7. juli, og d. 18. juli 1896 meddelte Nonboe ham, at justitsråd Nickelmann i Viborg var beskikket for ham til at føre retssagen om uforskyldt varetægtsarrest ved landsretten, og Jens Husted vil optræde som værge for sin hustru. Han anmodede Neckelmann om at få en personlig samtale med ham, forinden sagen påbegyndtes, hvilken Neckelmann vil imøde-komme. Det ser dog ikke ud til, at Jens Husted benyttede sig af det, da Neckelmann rykkede d. 2. oktober for et besøg. Den 28. oktober sendte Jens Husted ham en redegørelse for sine økonomiske forhold på brandtidspunktet. Det fremgår heraf, at han på branddagen var ejer af boelsstedet i Roust, det der brændte, samt en eng i Rousthøje, en byggeplads i Esbjerg og et hus ligeledes i Esbjerg. Han havde en del gæld i ejendommene, men ville være god for ca. 10.000 kr. I brevet imødegår han de beskyld-ninger, der var blevet rettet mod ham fra sog-nefoged Søren Nielsen og overbetjent Hansen. Den 17. maj 1897 blev sagen optaget til dom. Af dommen fremgår det, at retskravet ændres fra at omhandle hustruens anholdelse og arre-station fra 15 oktober til d. 4. februar, hvor til-tale frafaldes, til »at den påståede erstatning tilkender ham dels på egne vegne dels på om-

meldte barns vegne ... Vel kan der nu, efter at hun som meldt, er afgået ved døden, ikke blive spørgsmål om tilkendelse af erstatning for den hende ved fængslingen tilføjede lidelse og tort, men derimod vil der, idet der ikke findes at kunne være tvivl om, at der ved fængslingen er tilføjet hende et ikke ringe formuetaab«. Dommen kom til at lyde på en erstatning for formuetaab på 200 kr., som udredes af det offentlige tillige med 40 kr. til hver af sagens sagførere. Jens Husted vandt altså over det offentlige, men der skulle alligevel gå en rum tid før erstatningen blev udbetalt. Den 20. juli 1897 rykkede han Stiftamtet for beløbet, der sendte ham beløbet d. 7. august. Dermed sluttede sagen, som også havde varet i tre år.

Ejendomshandler

Efter branden i Roust flyttede Jens Husted Christensen til Nygårdsvej i Esbjerg. Han havde været involveret i mange ejendomshandler og er på dette område svær at følge. Han nævner selv i sine notater, »i sommeren 1881 overtog jeg mine forældres ejendom i Roust imod at tilsvare dem aftægt, – disse er nu imidlertid senere begge døde«. Foruden ejendommen i Roust havde han en engparcel i Rousthøje. Han havde haft en ejendom i Skads, hvorpå han boede et par måneder. I 1894 byttede han den bort med en ejendom i Esbjerg. Her købte han flere byggegrunde, samtidig med at han havde ejendommen i Roust. Han nævner også, at han i 1895 havde et par ejendomme i Esbjerg. Han forsøgte at sælge den ene i foråret 1895 med overtagelse til juni, men det lykkedes ikke. På grund af pengenød, lånte han penge af sagfører Nonboe i Varde. Han fremfører til sin undskyldning for misligholdelse af ejendommene, at han flere gange har været uheldig med købere, så han ofte måtte overtage ejendommene igen, hvorpå han var nødt til at ofre store summer på såvel

bygninger som besættninger. I 1897 er han bosat i Nørregade 15 i Esbjerg, også i 1899 hvor han betegnes som arbejdsmand. I huset boede der desuden en mælkekusk, Hartvig Hansen, og en arbejdsmand Anton Jensen med kone og et spædbarn. I 1904 var han bosiddende på hjørnet af Gormsgade og Kronprinsensgade sammen med sønnen Christian og Bodil Marie Christensen, hans nye kone, som var født i Lurskov-Hørup. Hun var 2 1/2 år ældre end han. Ægteskabet holdt dog ikke, og de skiltes i 1905. Hun flyttede fra byen og slog sig ned i Kolding. Ifølge skilsmisseaftalen fik hun udbetalt en sum på 300 kr. I 1920 oprettede han en ægtepagt og et testamente, idet han agtede at indgå sit tredje ægteskab med ugifte Jacobine Jacobsen fra Esbjerg. Jens Husted Christensen døde i Esbjerg den 30. oktober 1932.

Kilder:

Efterladte noter af Jens Husted Christensen. »Varde Avis« 28/6 1895 »Demokraten« 8/7 og 12/10 1897. Borgmester L. Borbergs indberetning til Ordenskapitlet 1899, og »Varde Avis« 27/9 1909. Ole Nørskov: »Rådhuset på Torvet«. Lokalhistoriske Meddelelser, nr. 2 – 2000. Varde lokalhistoriske Arkiv. Dommen i Landstinget, Viborg 17/5 1897. Varde Købstads Politiprotokol, B. 83A, 5059, 5070, 5071, sag 127/95. Århus Købstads Justitsprotokol B. 56, 5035, 5036, sag 315/97. »På opdagelse i Esbjergs historie«, skattemandtalslister, Esbjerg Byhistoriske Arkiv. NB. Jens Husted Christensens efterladte notater, Landstingsdommen m.m. hidrører fra nu afdøde John Jørgensen, Tøbol, Guldager, af hvem jeg for mange år siden fik dette materiale overladt i kopi. Materialet er 2005 overdraget til Varde Lokalhistoriske Arkiv.

Søren Manøe, født 1934, Solvænget 107, 6870 Ølgod. Pensioneret lærer og museumsinspektør. Har tidligere udgivet en lang række artikler i Fra Ribe Amt, Ølgod Museum, Mark og Montre, lokalhistoriske bøger m.m.

Esbjerg Havn og fynske grundtvigianere

Af Johs. Bredmose Simonsen

Titlen på denne artikel kan lyde usædvanlig, men det følgende vil vise fynboernes indflydelse på vedtagelsen af Rigsdagens lovforslag i 1868 om etablering af en havn ved Esbjerg Kleve samt oprettelse af en vestjysk jernbaneforbindelse.

Begrundelsen for en havn på Jyllands Vestkyst Storbønder i Nordjylland havde ved egen opdræt og opkøb en stor eksport af stude, som travede ned gennem Jylland ad Hærvejen eller rettere Oksevejen til udskibningshavnene Altona/Hamburg, Tønning og Husum. Omkring 1840 fik de engelske industribyer et voksende behov for fødevarer. Det gav dansk landbrug mulighed for at eksportere især stude til gode priser. For at frigøre sig fra tyske mellemhandlere og undgå dyrenes store vægt- og værditab under vandrigen ned gennem Jylland, ønskede jyske storekøbere at få en udskibningshavn på Vestkysten. De nørrejske stænderforsamlinger foreslog derfor i 1846, at der skulle anlægges en havn inden for Grådyb og samtidig etableres en jernbane til stedet.¹ Forslaget vakte en heftig diskussion, men førte ikke til noget resultat.

Ved krigen i 1864 mistede Danmark 2/5 del af sine indbyggere og 1/3 del af sit areal, herunder også Holsten med de vigtige udskibningshavne for eksporten af stude, som i mange år havde været landets største indtægtskilde ved udenrigshandel.

Til erstatning for disse havne blev det tidligere forslag om en havn på Vestkysten taget op igen. Allerede i 1865 forelagde indenrigsminister Tillisch Rigsdagen et udkast til lov om en jernbaneforbindelse fra Vamdrup til Strandby (Esbjerg) og anlæg af en havn samme sted, for fortsat at kunne eksportere og udskibe levende kreaturer fra Nordjylland til Holland og Storbritannien. Lovforslaget fik en krank skæbne, det blev nedstemt.²

Striden om valgmenighedsloven

Med vedtagelsen af juni-grundloven i 1848 var enevældens tid forbi, men kongen, storbønderne og kirken var stadig dominerende i styret af Danmark, selv om partiet Bondevennerne blev det største parti i den første rigsdag.³

Danmark var blevet udmarvet ved statsbankerotten i 1813, treårskrigen 1848-1851 og endelig den tabte krig i 1864, men forbavsede hurtigt rejste landet sig. Med nye initiativer kom der en opgangstid for især landbruget, som var landets vigtigste erhverv. Udnyttelsen af naturvidenskaben (Landbohøjskolen) gav større udbytte af især korn, som i tidsrummet 1830-1860 steg fra 11 til 14 millioner tønder, og værdien blev samtidig fordoblet. Sidst i 1860'erne udgjorde kornsalg 58% af landbrugets eksportindtægter, husdyrproduktionen 42% og værdien af smør og flæsk blev tredoblet.⁴ Med oprettelse af mejerier og slagterier blev eksportmulighederne yderligere stærkt

forøget, og mange bønder rejste sig i disse år fra at være almindelig almue til at blive en forholdsvis velhavende del af befolkningen. De blev mere selvbevidste og kunne sammen løse flere praktiske og sociale opgaver. Udover de bedre økonomiske forhold fik bønderne også en åndelig rejsning, som begyndte med »Den gudelige vækkelse«. Årsagen til denne var, at menigheden følte sig snydt i kirken, når eksempelvis en prædiken juledag handlede om staldfodring, og teksten om bespisningsunderet blev brugt til oplysning om kartoffelavlningens fortrin. Flere manglede åndelig føde, og nogle jævne folk begyndte derfor i slutningen af 1700-tallet at samles i private hjem, hvor de læste af bibelske skrifter og talte om åndelige ting. Ved disse sammenkomster fik de støtte af nogle mænd fra deres eget miljø, der rejste omkring i landet som lægprædikanter. Fra de kirkelige myndigheder var der et forbud mod at holde sådanne møder, uden at præsten var tilstede, men dette forbud blev ofte overtrådt. På Østfyn blev således en husmand anmeldt for ulovlig mødevirksomhed. Det førte til en retssag, der strakte sig over ni år og endte med en straf til ham på 30 dages tugthus samt en bøde. Siden strøg Højesteret dog fængselsstraffen og nedsatte bøden, men på dette tidspunkt var manden død.⁵

Denne åndelige rejsning kunne ikke holdes nede, men blev udbredt over det meste af landet og fik i mange år stor betydning for både kirke og menighed. Især på Østfyn fik dette åndelige opbrud stor tilslutning. Med Christen Kolds skoletanker og siden gennem de grundtvigske højskoler blev bevægelsen en vigtig faktor for frie bønders tilværelse. De kirkelige forhold optog dem meget, og det medførte, at der blandt folk, og også på tinge, opstod en voldsom diskussion om forholdet mellem kirke og stat, hvor de grundtvigske ville have båndene

til staten løsnet og herved gøre statskirken til en folkekirke. Begyndelsen blev gjort i 1855 med vedtagelsen af en frihedslov om sognebåndsløsning, hvor enhver kunne løse sig fra sin sognepræst og overføre sine kirkelige handlinger til en anden præst. Året efter foreslog kultusministeren en lov om dannelse af frivillige menighedsråd som et første skridt til at opbygge en forfatning nedefra, men det blev forkastet.

I 1858 dannedes inden for Rigsdagens bondevenner et grundtvigs-politisk parti, Venstregrundtvigianer. Partiet blev oprettet som modvægt mod de kongevalgte godsejere, men hovedsagelig for at få gennemført nogle frihedslove.⁶ Grundtvigske og politiske venner stillede et forslag om en fri menighedslov, der – når mindst tyve familier ønskede det – tillod dem at danne en fri menighed inden for folkekirkens rammer under tilsyn af provst og biskop, men med større selvstændighed end sognemenigheden, bl.a. ved at have egne vedtægter, selvstændig økonomi og frihed til selv at ansætte sin præst.

Årsagen til forslaget var, at præsten Vilhelm Birkedal, der også tilhørte Rigsdagens Venstregrundtvigianere, blev afskediget og mistede sit embede som præst ved Ryslinge Kirke. I 1865 havde Birkedal ved en gudstjeneste i bedt om »Gud ville give kongen et dansk hjerte, om det var muligt«.⁷ Baggrunden for denne bøn var, at Chr. IX blev opfattet som tysker og for at stå fremmed over for folket. Hans politiske forestilling hørte hjemme i enevældens tid, og han forstod ikke, hvad der var sket i Danmark i de seneste år. Desuden oplevede landet i skyggen af krigene en national rejsning med en udpræget anti-tysk holdning af uset omfang.

Året efter, i 1865, holdt Birkedal en tale i Rigsdagen, hvor han opfordrede kongen at stå i spidsen for den danske hær – eller abdicere til fordel for den svensk-norske kong Karl XV.

Birkedals hårde modstand mod kongemagten fik alvorlige følger. En søndag i 1865, hvor Birkedal var i København, måtte kapellanen efter gudstjenesten meddele menigheden, at dens præst var afskediget, uden at kunne begrunde hvad der havde fået regeringen til at fare så hårdt frem mod præst og menighed. Birkedals venner i Ryslinge (og hans store kreds af sognebåndsløserne) var oprørte og nægtede at give afkald deres præst. Både Birkedal og vennerne mente, at han ikke blot var præsteviet i folkekirken, men i den hellige almindelig menighed. Derfor kunne staten vel nok tage sognekaldet fra ham, men ikke røre hans ordination. Der blev sendt flere bønsskrivelser til kongen om at genindsætte Birkedal i embedet. Svarene var negative.

Det fik Ryslingefolkene til at sende en deputation til København for at få foretræde for kongen, men de kom kun til at tale med kabinetssekretæren, der meddelte, at beslutningen om Birkedals afsked som sognepræst stod fast og ikke kunne ændres.

For at give et billede af den tids forhold til kongemagten gengives her brevet til kongen:

»Allernådigste Konge! Vi undertegnede, som har løst sognebånd og sluttet os til pastor Birkedals Menighed i Ryslinge henvender os allerunderdanigst til Deres Majestæt med bøn om, at pastor Birkedal, Ridder af Dannebrog, fremdeles må blive i sit hidtil havde embede. Allerunderdanigst«. Underskrevet af 108 familiefædre ud af sognets 120.«

Afskedigelsen af Birkedal ville en del af menigheden og Birkedal ikke godtage. De besluttede at oprette en fri menighed inden for den danske kirkes rammer. Det var imod lovgivningen og udløste en voldsom protest både i og uden for kirken og følte af mange som et overgreb.

Birkedals menighed fik forbud mod at bruge sognekirken. I stedet holdt de deres

gudstjenester i en kornlade. Det var utilfredsstillende, og ret hurtig blev det besluttet at bygge en kirke. Kirkebyggeriet betalte de af egne midler, og det meste af arbejdet blev udført af menighedens medlemmer. I et af fem felter på prædikestolen skar en lokal snedker senere et relief forestillende en bonde med sine røde malkekøer.⁹ Det symboliserede, at indtægterne fra køerne gav mulighed for at kunne opføre den relative store kirke samt præstegård. Fra store dele af landet strømmede det ind med gaver i form af penge og brugsting til kirken. Bl.a. forærede Grundtvig kirken et dåbsfad af drevet kobber. Kirken, der kostede 6.000 rigsdaler, blev indviet i 1866 og fik navnet Nazarethkirken.¹⁰

For og imod bygningen af Esbjerg Havn

Et andet spørgsmål af en helt anden dimension på samme tid var et forslag om anlæg af en havn ved Esbjerg samt en jernbane til stedet, som daværende indenrigsminister Estrup forelagde Rigsdagen i 1868. Et forslag der året før var blevet forkastet. Ved 1. behandling i tinget

Ryslinge Valgmenighedskirke. Fra valgmenighedens arkiv.

blev forslaget mødt med stor modstand fra især købstædernes og Københavns repræsentanter, der i deres indlæg udtrykte meget lidt forståelse for den betydning, havnen kunne få og også afslørede deres uvidenhed om vestjyske forhold.

Lettere omskrevet citeres her nogle medlemmers indlæg under debatten. Et medlem sagde bl.a.: »Det er ikke mig bekendt, hvad ministeren havde tænkt sig at ville udrette med denne havn – jeg ved ikke, om tanken er, at der her skal skabes en livlig handel, og der skal ske en eksport, navnlig pr. dampskib til England og Vestlandene. Dersom det alene er meningen med dette forlangende på 600.000 rigsdaler, at der for de varer og kreaturer som findes i disse egne kan finde udskibning sted, da frygter jeg for, at det er for store anstrengelser for at nå et mindre mål«. Et andet medlem mente, at man gjorde sig illusioner om den store handelsudvikling, der vil finde sted ved anlæg af en havn på Vestkysten, for desværre egner forholdene sig ikke dertil. En tredje udtalte sig nedladende om forholdene i det vestlige Jylland. Han havde ingen særlig tro på, at der findes nogen trafik af betydning og forlangte en undersøgelse af, »hvor mange vejfarende der er af dyr og mennesker på landvejen i Vestjylland«. Der var også et medlem, som havde den opfattelse, at skulle Vestjylland have en jernbane, måtte det være for studenes skyld, og man kunne nøjes med en hestebane, hvor vognene bliver trukket af heste – om studene kom til Esbjerg nogle timer før eller senere kunne være lige meget. Det fik et andet medlem ironisk til at forslå en studebane, hvor studene kunne stå af og trække hinanden. Andre af tingets medlemmer så med velvilje på forslaget, og der kom flere positive indlæg i debatten, hvor et medlem bl.a. sagde: »et hvert alvorligt forsøg på at skaffe en udskibningshavn på Jyllands Vestkyst vil jeg

hilse med glæde og håb«. Nogle ville anbefale forslaget med den begrundelse, at der ved havnebyggeriet kunne fremkomme noget nyttigt og godt, »når man bare ikke stiller sine forventninger og fordringer for højt«. I debatten gav et medlem forslaget sin støtte, idet han kunne se, hvilken betydning det ville få for landet, at der blev åbnet denne nye og vigtige handelsvej til verdensmarkedet, og ethvert alvorlig forsøg på at skaffe en udskibningshavn til stedet på Jyllands Vestkyst ville han anbefale.

Indenrigsminister Estrup var naturligvis en stærk fortalere for sit forslag om havnebyggeriet og jernbanen. Han erklærede sig overbevist om, at havnen ubetinget ville blive til stor nytte, og efter hans mening kom det ikke an på, hvor meget anlægget af havn og bane ville koste – det der betød noget, var de indtægter, havnen ville indbringe i fremtiden.¹¹

Vanskelighederne ved at få vedtaget de to forslag var meget store, men regeringens chef, grev Frijs, løste problemerne ved, under store protester, at gå ind for lovforslaget om frie valgmenigheder. Det gjorde han for at få støtte fra Venstre-grundtvigianerne og derved skaffe regeringen en bredere politisk opbakning. For Frijs var det af stor betydning at få vedtaget finansloven, så derfor gjorde han valgmenighedsloven til et kabinetspørgsmål, hvor regeringens fald ville få alvorlige følger for den finanslov, der bl.a. indeholdt forslaget om anlæggelsen af Esbjerg Havn samt jernbanen Lunderskov-Varde.

Resultatet af den langvarige debat endte med, at finansloven ved 3. behandling i Rigsdagen blev vedtaget med 71 stemmer for og 12 imod. I Landstinget fik finansloven også tilslutning med stemmerne 41 mod tre.¹² Efter vedtagelsen af finansloven stadfæstede Chr. IX den 24. april 1868 lovforslaget om bygning af en havn ved Esbjerg Kleve samt en jernbane til stedet.

Esbjerg Havn i 1924. En eksportbåd lastes med smørdriller til England. Esbjerg Byhistoriske Arkiv B 15657.

De grundtvigske var naturligvis tilfredse med, at valgmenighedsloven blev vedtaget. Ryslinge Valgmenighed blev nu anerkendt som hørende til den danske kirke, og afskedigelsen af Birkedal blev ophævet. I dag er der inden for folkekirken omkring 40 valgmenigheder, og Ryslinge Valgmenighed er stadig et meget aktivt kirkesamfund.

Esbjerg Havn blev en stor succes

Efter vedtagelsen af loven om bygning af Esbjerg Havn samt jernbanen blev arbejdet sat i gang, og i 1874 kunne havnen indvies. Grund-

laget for den nye havn var eksporten af levende dyr, hvor der i årene 1875-1885 blev udskibet 211.821 stk. hornkvæg, 265.263 får foruden andre dyr samt diverse landbrugsprodukter til en værdi af 87 millioner kr. I samme tidsrum udgjorde landets samlede eksport cirka 100 millioner.¹⁸ Havnen blev bygget til eksport af levende kreaturer, men i løbet af få år ændrede eksporten karakter. Det var dansk landbrugs omstilling til animalsk produktion med eksport af forædlede landbrugsvarer, der skabte et nyt grundlag for havnens fremgang og sikrede dens endelige succes.

Landets infrastruktur blev i disse år væsentlig forbedret med anlæggelse af jernbaneforbindelser mellem landsdelene, og ved overgangen fra sejl til damp fik skibsfarten en renæssance, som blev forstærket, da finansmanden

C. F. Tietgen i 1868 fik samlet nogle mindre rederier i Det Forenede Dampskibs-Selskab, DFDS, der i løbet af 30 år udvidede flåden fra 17 til 112 dampskibe. Selskabet kom til at stå for så godt som hele Danmarks indenlandske rutefart, og gjorde Danmark til centrum for trafikken på Østersøen og Vesterhavet. Det fik endvidere stor betydning for landets udenrigshandel, der var i vældig vækst. Fra 1848-1868 blev smørekporten tredoblet, og omkring 1870 var kongerigets handel med udlandet lige så stor, som den havde været år før.¹⁴ Tietgen gjorde en stor indsats for at få loven om bygning af Esbjerg Havn igennem. Han kunne se de store muligheder, der var i en havn på Jyllands vestkyst, både for landet og for DFDS, som helt op til vor tid kom til at dominere trafikken over Nordsøen med landbrugsprodukter, gods og passagerer til og fra Esbjerg.

Det tidlige Esbjerg og Indre Mission

Stedet, hvor den ny havn skulle bygges, var i 1868 et ret øde område med et par gårde og en snes mennesker. Da loven om havnebyggeriet samt jernbanen var vedtaget, strømmede et stort antal arbejderne til egnen og med dem nogle tilflyttere, som lagde grunden til et nyt bysamfund. I 1870 boede der 470 mennesker på stedet, og dette tal steg i løbet af ti år til 1.600, i 1890 havde Esbjerg 4.111 indbyggere og var hermed lige så stor som Ribe og Varde. Tilgangen fortsatte, og en folketælling i 1901 viste, at byen havde over 13.000 indbyggere. Denne tilvækst skabte et behov for nye boliger. Det fik mange håndværkere til at søge lykken i det nye Esbjerg. Sammen med dem kom der

Skolegade omkring 1900 med Missionshuset Bethania til venstre i billedet. Esbjerg Byhistoriske Arkiv B 26453.

nogle småhandlende som forsynede befolkningen med dagligvarer.¹⁵ De mange tilflyttere, der kom til Esbjerg efter 1870 for at skabe sig en fremtid i den nye by, har sikkert følt sig ensomme, især de der først fik deres familier hertil efter have fået fast arbejde og fundet en bolig.

For mange har der været et behov for et socialt samvær af en eller anden art – ud over værts-husene. Nogle manglede et kristent fællesskab. På det område var Indre Mission de første, der bød sig til. I 1874 kom et par af Indre Missions udsendinge til byen. Det resulterede i, at nogle fra missionen lejede et snedkerværksted, hvor de kunne samles til møder med sang og bøn. Der kom hurtig flere til, og i løbet af få år voksede Indre Mission sig stærk i Esbjerg.

Mødelokalet i snedkerværkstedet blev for lille, og der opstod et ønske om at bygge et missionshus. I 1879 udsendtes en »Indbydelse til tegning af bidrag til et kristeligt forsamlingshus opførelse i Esbjerg«. I opråbet blev der henvist til, at Jerne Kirke lå langt borte fra Esbjerg by. Indsamlingen indbragte 1.500 kr. Foruden kontante beløb blev der tilbudt »en dags arbejde«, »to dages arbejde« samt gratis kørsel af

Vor Frelsers Kirke som den så ud i 1890, ensomt beliggende nord for byen. Esbjerg Byhistoriske Arkiv B 33271.

materialer. Vilhelm Beck anbefalede indsamlingen med begrundelsen: »De hellige i Esbjerg er kun en lille flok, de har ikke sparet sig selv for at få dette hus bygget, men de er for størstedelen fattige«. Målet for indsamlingen var 4.000 kr. men blev ikke nået. Alligevel satte man byggeriet i gang. Der blev købt en grund for 200 kr. og rejst en bygning, som kunne rumme 500 mennesker, ret optimistisk, for byen havde endnu kun 1.500 indbyggere. I 1884 blev missionshuset, som fik navnet Bethania, indviet af Vilhelm Beck.¹⁶

I 1887 fik Esbjerg sin første nye kirke, Vor Frelsers Kirke, med plads til 400 mennesker. Samme år arrangerede Indre Mission et to-

dages stævne i Esbjerg. Til stævnet kom der 1.500 mennesker med den nye jernbane og 1.000 fra oplandet. De mange gæster blev indkvarteret helt op til Varde samt på Fanø hvor 600 overnattede, og endvidere blev missionshuset brugt som sovesal. Ingen af byens to kirker eller missionshuset kunne rumme de mange mennesker, men DFDS lånte mødet en stor kreaturstald, som havde plads til flere tusinde mennesker. Stalden blev pyntet med flag og blomster, og der blev opstillet bænke og en talerstol.

Sidst i 1890'erne fik Indre Mission i Esbjerg en stor tilgang af fiskere fra især fra Holmlands Klit. Disse fiskere havde hidtil fristet en hård tilværelse ved at fiske fra den åbne kyst og

var ofte udsat for ulykker med tab af menneskeliv. Ulykkerne gav en god baggrund for Indre Missions forkyndelse, og der kom en religiøs vækkelse langs Vestkysten. De mange fiskere flyttede til Esbjerg for at forbedre deres levevilkår. Her fik de en sikker havn for større, søgående fiskefartøjer samt gode muligheder for fiskeeksporten.

I 1890 blev byens første indremissionær ansat og den nuværende missionærbolig bygget. Missionshuset blev for lille. Derfor opførtes i 1894 en to-etages bygning ved østre gavl af det gamle missionshus. Dette missionshus var heller ikke stort nok, og i 1906 blev der i forbindelse med det bestående missionshus bygget et nyt stort Bethania. Det kunne rumme omkring 1.000 mennesker og var ét af landets største, men ved såkaldte missionsuger, hvor der hver aften i en uge blev afholdt møder, måtte man tage både missionshuset og den nærliggende Vor Frelsers Kirke i brug. Børnene blev heller ikke glemt. I 1895 havde Esbjerg landets største søndagsskole med omkring 1.000 børn. I Esbjerg var Indre Mission domi-

I 1906 blev Missionshuset Bethania udvidet med denne flotte bygning, tegnet arkitekt C. Clausen. Esbjerg Byhistoriske Arkiv B 17137.

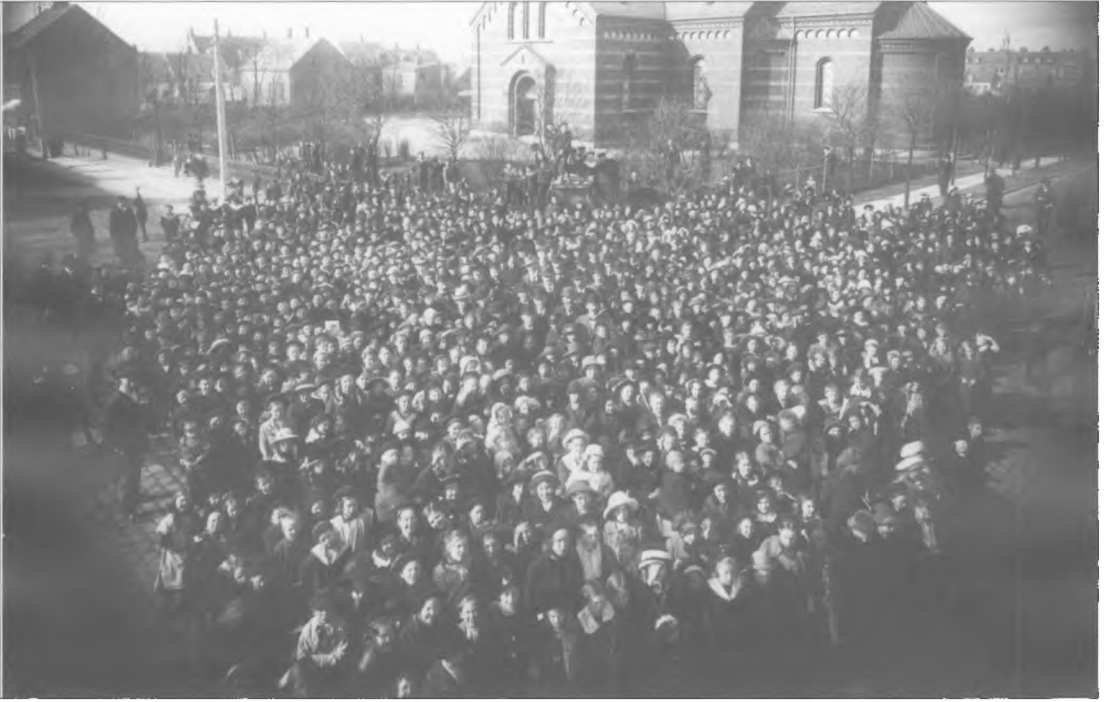

Skolegade omkring 1920. Til venstre ses Højskolehjemmets facade. Esbjerg Byhistoriske Arkiv B 25215

nerende og vedblev at være det i mange år. Det gjaldt ikke kun inden for det åndelige, men også i andre sammenhænge af byens liv, herunder social forsorg, skolevæsenet og byråd.

Der var i alt dette ikke rigtig plads for den grundtvigske bevægelse. Det illustreres af en udtalelse, som en grundtvigsk taler kom med, da han skulle holde foredrag i byen sidst i 1880'erne. Han sagde ifølge Kristeligt Dagblad d. 23 september 1952: »Hvis man skulle bo i Esbjerg, var der ikke andet at gøre end slutte sig til Indre Mission, for det var det eneste sted, der kunne være håb om at finde åndeligt liv«.

Der voksede alligevel en lille, men ret livskraftig grundtvigsk kreds frem, som i 1892 kunne bygge Højskolehjemmet, der foruden at være et pænt hotel også var stedet, hvor de grundtvigske kunne samles til møder og foredrag.¹⁷ Den grundtvigske kreds fik med årene en større tilslutning, og i 1934 blev Højskolehjemmet erstattet af en større nybygning, kaldet Grundtvigs Hus, der foruden mødelokaler også havde værelser til udlejning samt et pensionat.¹⁸

I 1895 havde Esbjerg landet største søndagsskole med over 1.000 børn. Billedet er fra 1914. Esbjerg Byhistoriske Arkiv B 23148.

Efterskrift

Med valgmenighedsloven som løftestang fik regeringen i 1868 den finanslov vedtaget, der indeholdt beslutningen om at anlægge Esbjerg Havn. Ifølge P. G. Lindhardt ligger der her noget symbolsk i, at Esbjerg Havn indgik i valgmenighedsforliget, for intet har mere bidraget til grundtvigianismens vækst som bred bondebevægelse end netop landbrugseksperten.¹⁰ Gevinsten for den grundtvigske bevægelse, hvis baggrund hovedsageligt bestod af velbjærgede bønder, lå i udskibningen af deres landbrugsprodukter over Esbjerg Havn til især England.

Til gengæld ligger der noget paradoksalt i, at den ene af de to store bevægelser inden for

kirken, den grundtvigske, ved hjælp af loven om valgmenighederne utilsigtet skaffede den anden modpol, Indre Mission, et åndeligt kraftcenter i Esbjerg, som med sine mange tilhængere af småhandlere, håndværkere og fiskere var medvirkende til, at missionen kom til at stå stærkt i det vestjyske.

Som det fremgår af ovennævnte, blev der i Rigsdagen indgået en studehandel, hvor nogle kirkelige problemer fik indirekte indflydelse på loven om Esbjerg Havn. Selv de mest fremsynede kunne ikke have forestillet sig, at der med denne beslutning blev skabt en storhavn og en by, som i dag har over 82.000 indbyggere.

Noter:

1. Frederiksen, Søren. Hjuldamper og havnebro. Esbjerg 1988. p.12.
2. Esbjerg 1968-1943. Esbjerg 1968. v. Knud Rée. p. 11.
3. Danmarks Historie 1830-1870 bind 11. København. 1964. p. 317.
4. ibid. p. 359
5. Lausten, Martin Schwartz. Danmarks kirkehistorie. København 1987. p. 214.
6. Lindhardt, P. G. Vækkelser og kirkelige retninger. Århus 1978. p. 82.
7. Koch, Hal. Danmarks kirke gennem tiderne. København 1960. p. 166.
8. Ryslinge Valgmenigheds første dage. Ved Poul Hansen i Årsskrift for Svendborg amts historiske Samfund 1913.
9. Mørch, Søren. 25 statsministre. København 2004. Ifølge Mørch blev de røde danske malkekvæg fremavlet på Fyn og anerkendt som race i 1878 og siden ophøjet til at være. Den Nationale Ko.
10. Ryslinge Valgmenigheds første dage. Ved Poul Hansen i Årsskrift for Svendborg amts historiske Samfund 1913.
11. Esbjerg 1868-1943. Esbjerg 1968 v. Knud Rée. p. 11.
12. ibid. p. 14.
13. Simonsen, Johs. Bredmose. Havn og skibe, Esbjerg 1868-2000. 2001. p. 53.
14. Danmarks Historie 1830-1870 bind 11. København 1964 p. 524.
15. Bruhn, Verner. Kirkeliv i Esbjerg, Vor Frelsers Kirke i 100 år. 1987. p. 9.
16. ibid. p. 72.
17. Nedergaard, Paul. En dansk Præste og Sognehistorie 1849-1949 IX. Ribe Stift. Hefte 4. København 1967. p. 306.
18. Bruhn, Verner. Kirkeliv i Esbjerg, Vor Frelsers Kirke i 100 år. 1987. p. 134.
19. Lindhardt, P. G. Vækkelser og kirkelige retninger. Århus 1978. p. 104.

Johs. Bredmose Simonsen, Rensdyrvej 6, 6715 Esbjerg N. Tlf. 7512 3490. e-mail johs.bs@esenet.dk

Stort fremmøde i Missionshuset Bethania, formodentlig fra indvielsen af det nye missionshus i 1906. Esbjerg Byhistoriske Arkiv B 17 640

Anne Marie Olesdatter

Fattigvæsenet i Jerne-Skads sogn i 1800 tallet

Af Gerda Kjær

Fattigdom har altid været et problem for de offentlige kasser. Tilbage i middelalderen blev omsorgen for de fattige hovedsageligt foretaget af familien og de katolske præster.

Efter reformationen i 1536 overgik forpligtelserne imidlertid til staten, som ikke magtede opgaven, hvilket resulterede i at der praktisk taget ingen fattigforsorg var og de fattige måtte skøtte sig selv, dvs. de var henvist til tiggeri.

Det tog så voldsomt et omfang at der i 1708 udstedtes en lov, der forbød tiggeri, og de enkelte sogne blev pålagt at tage sig af deres egne fattige.

Der blev herefter gjort flere forgæves forsøg på at oprette et offentligt fattigvæsen, men hver gang strandede forsøgene på, at ingen var særlig villige til at erlægge de nødvendige bidrag, der var tænkt at skulle fremskaffes af frivillighedens vej.

I 1803 blev den første egentlige fattiglov vedtaget. Herefter oprettedes i hvert sogn en fattigkommission, der i byerne bestod af præsten, største lodsejer i sognet, samt tre, fire af sognets »beds-te mænd«. Bidrag til fattigkassen var ikke længere frivillige og kunne udpan-tes, hvis de ikke blev erlagt i tide.

Den nye lov betød en omfattende brevveksling mellem de nedsatte kommissioner og amtsfattigdirektionen. Intet sogn påtog sig forsørgelsen af en fattig, før alle andre muligheder var udtømte, og et kapløb om, hvem der havde forsørgelsespligten begyndte.

For at være forsørgelsesberettiget, skulle man enten være født, eller i de seneste tre år have haft fast opholdssted i et sogn.

Det omfattende tovtrækkeri kan der læses om i fattigkommissionernes protokoller, Stiftamtets kopibøger over brevveksling og i nogle tilfælde i stedets politiprotokoller.

Sagen om Anne Marie Olesdatter fra Vognsbøl i Jerne Sogn var hele hele vejen gennem alle instanserne. Det er historien om det offentlige syn på ugifte mødre og deres børn, det er en grim historie fra en tid, hvor normerne var ganske forskellige fra det, vi kender i dag.

Den 20 november 1833 nedkom Anne Marie Olesdatter i Vognsbøl med et drengbarn, der blev døbt Jens Ole Jensen. Moderen var ugift.

Allerede før fødselen var hendes situation vanskelig. Hun var født i Jerne Sogn, hvor også hendes mor boede, men da hun havde haft forskellige tjenestesteder i Guldager Sogn, forsøgte Jerne fattigkommission at få hende afsat dertil. I Hjerting by i Guldager sogn træffer hun aftale med en kone, Mette Marie, om at indlogere sig hos hende, og hun betaler huslejen forud.

Det får sognepæsten True til at møde op og meddele Mette Marie, at hun har overtrådt reglerne og må ikke have denne logerende boende, da hun ulovligt opholder sig i sognet. Her ønsker man hende aldeles ikke, og forlanger at hun skal forføje sig til Jerne, hvor hendes barn så vil blive født og dermed forsørgelsesberettiget.

Jerne Sogn ville imidlertid ikke give opholdstilladelse, men Anne Marie flyttede alligevel ind hos sin gamle mor og her blev drengen født.

Striden om hvem der skulle forsørge mor og barn fortsatte, og året efter skrev Anne Marie et brev til Stiftamtet, hvor hun bad om hjælp.

Ane Marie Olesdatters andragende til Stiftamtet.

»Jeg i dybeste ydmyghed bønfalder til Deres Højvelbaarenhed i min trang, betræffende min ringe omstændighed. Jeg blev besvangret ved en karl som foregav han havde 300 Rdl. staaende hjemme i hans faders gaard, og han vidste et sted til købs, og han vilde ægte mig. Jeg som fattigt barn og sygelig helbred uden eftertanke troede at gjøre min lykke, men da jeg var besvangret ved ham, rejste han bort og jeg har udspurgt, at han skal efter Rygtet have kone og barn på hin side Holstebro. Så jeg er bedraget.

Jeg tjente da en aftægtsmand paa en gaard i Hjerding denne vinter, og om paasken 1833 rejste jeg væk og vilde finde et andet Sted til os, men blev borte. Nu havde jeg plads i Hjerding om Mikkelsdag derefter, at opholde mig hos sidstnævnte.

Pastor True af Guldager forbød dem det, og jeg skulle til Jerne Sogn at gjøre barsel. Da jeg kom der, vilde Pastor Hjort af Jerne sogn sende mig til Guldager sogn. Jeg til min fattige moder som er almisselem, men har selv hus, men ringe, og der fødte jeg et drengbarn tæt før jul, som er levende og rask og nu næsten et aar gammel. Jeg har ikke kunnet faa mindste bidrag af sognet. Pastor Hjort siger, vil jeg have bidrag skal jeg ad Guldager indflyttede sogn. Jeg giver hermed Deres Højvelbaarenhed den sande oplysning. Jeg er født i Jerne sogn og opdragen til jeg skulle gaa til konfirmation, så fik jeg tjeneste i Guldager sogn og der blev jeg

Lov om forsørgelsespligt.

Det offentlige er pligtig til at komme enhver til hjælp, for så vidt og så længe han ikke er i stand til at forske sig og sine det nødvendige til livets ophold

konfirmeret og den største del har jeg søgt min altergang i Guldager sogn. Men jeg har tjent i 4 aar uafbrudt i Jerne sogn. Nu har jeg siden de 4 aar været halvandet aar i Guldager sogn siden, nemlig Hjerding. Jeg har tjent smaa løn da jeg har været sygelig og har nu i dette aar maattet sælge min dragkiste for føden at faa, og nu vil denne aftægtsmand i Hjerding have mig fra nu af og til Mikkelsdag og give mig 8 Rdl. i løn og jeg kan faa barnet til ordentlige folk til paasken, men de vil have 5 Rdl. Til samme tid som jeg ikke kan faa bestreden. Min moder vil gjerne modtage barnet om paaske igen, men i vinter er huset for utæt og barnet kan ikke undvære mælk. Om paasken først kommer vil min Moder gjerne tage imod barnet uden besynderlig penge, da jeg vil for alletider tjene og lægge dem til hende. Men lidet bidrag med korn af sognet til barnets føde.

Jeg bønfalder Deres høje Stifts amtmand om De vilde af naade paase, hvad sogn jeg tilhører og paalægge samme at hjælpe mig i min trange Omstændighed med nogle penge til Paasken førstkommende. Jeg haaber og henlever i stadig haab, at De ihukommer af Naade min bøn og begjæring. Allerunderdanigst bedes af Deres ringe tjenerinde.

Vognsbøl i Jerne Sogn 20.11.1834.

Ane Marie Olesdatter«

Stiftamtet forlangte straks foretaget et forhør over Anne Marie Olesdatter for at få sagen

Jerne Kirke, Eshjergs ældste kirke, blev bygget i midten af 1100-tallet. Tårnet er fra omkring 1460. Kirken var tidligere sømærke for fiskerne og »kunne øjnes af fiskerne på havet over 12 miles afstand».

belyst og en afgørelse truffen. Forhøret betød at politiet blev inddraget i sagen, hvorfor referatet er hentet i Skads Herreds politiprotokol.

Den 28.11.1834 mødte Anne Marie op hos herredsfogeden for at aflægge beretning om sin situation. Hun fortalte, at hun var 32 år gammel, hendes forældre var Søren Kjeldsen og Ane Sørensdatter. De var bosiddende i Vognsbøl i Jerne Sogn.

Da hun var fem år gammel, var hun blevet sat i pleje hos sin morbroder, Peter Madsen på Sædding Mark i Guldager Sogn. Denne morbroder boede på nuværende på øen Sylt. Hun havde opholdt sig hos ham i tre-fire år og gik derfra i Sædding skole.

Hun tjente derefter hos en mand man kald-

te Stamme-Christen indtil hun blev konfirmeret, hvorefter hun kom til landinspektør Elling i Hjerting og der blev hun i syv år.

Den næste plads var hos en mand, der hed Stephan i Hjerting. Han døde dog samme år, og hun blev så i tjeneste hos hans søn Søren Stephansen i næsten tre år. Derefter kom hun til degnen Fogtmann i Jerne, hvor hun blev i to-tre år. Herfra til Søren Hansen i Fourfelt i Guldager Sogn et år.

Såvidt hun kunne huske var hun i 1831 eller 32 flyttet til Hjerting og tjente 1/2 år hos gæstgiver A. Marebæk. Derpå et år hos Knud Westesen, samme steds. Her kom hun fra 14 dage efter Mikkelsdag, fordi hun var svanger.

Det var under sidstnævnte tjeneste, hun var

blevet besvangret af en karl Jens Mikkelsen, der da tjente hos A. Marebæk i Hjerting. Såvidt hun vidste, var han hjemmehørende i et sogn to mil fra Skive, uden at hun kunne komme det nærmere, men hun vidste at skomager Søren Lund i Hjerting kendte en bror til ham. Denne broder var bosat på fædrenergården, som altså lå ca. to mil fra skive. Efter hvad hun havde erfaret var Jens Mikkelsen endvidere gift.

Hun forsikrer at hun aldrig har opsøgt pastor True og at hun aldrig har bedt om understøttelse fra Guldager Sogn, men hun vedgår at hun kort efter at have født henvendte sig til pastor Hjort om understøttelse, men han sagde, hun først skulle spørge amtet for at få oplyst, hvor hun var forsørgelsesberettiget. Barnet har hun i pleje hos Niels Wognsbøl.

Stiftamtet pålagde herefter Jerne-Skads sogn at betale hende to rigsdaler indtil påske, da der ikke synes at være grund til at tro at hendes oplysninger ikke skulle være rigtige, så indtil videre måtte dette sogn anses som hendes forsørgelsessted.

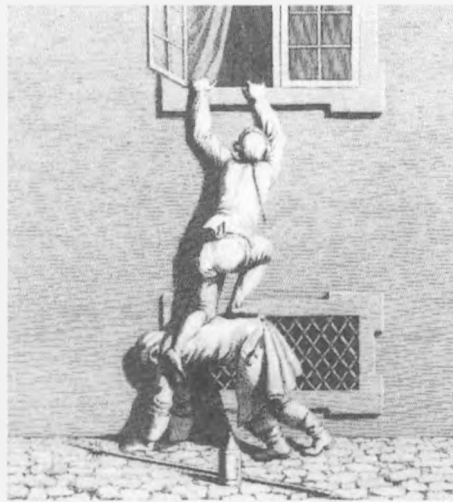
Kommissionen betaler nølende de to rigsdaler til barnets underhold, men nægter at betale til Anne Marie Olesdatter, især fordi hun atter har taget tjeneste i Guldager Sogn.

En tid ser det ud, som om der er fundet løsning på problemet, men i 1836 er der atter så store vanskeligheder for den ugifte mor, at hun er nødt til at skrive til Stiftamtet og bede om hjælp:

Underdanigst Andragende

»Jeg i dybeste Ydmyghed takker Deres Højvelbaarenhed for Deres gode Anstalt De af Naade gjorde mig forrige år. De antog mit Andragende og paalagde Herredsfogeden at tage mig i Forhør og da hjælp De mig til at oplyse Fattigkommissionen i Jerne Sogn, at der skulle jeg have min Hjemsted, som De og

Ugerne erindrer jeg en fordærvelig Uskik, som desværre ikke er ualmindelig, og den er: Unge Pigers Forsørelse, af vellystige usædelige Mennesker, under Aigteskabs Løfte.

Kobberstik af Clemens efter Abildgaard med teksten: »Det er ikke godt at mennesker er alene».

bifaldt, da Deres Højvelbaarenhed skrev Herredskontoret til 2. Febr. 1835, og da oplyste Fattigvæsenet, at Jerne Sogn skulle være rette Forsørgelsessted, og da paalagde De Fattigvæsenet at give mig der intermistisk Pengehjælp til næste Paaske 2 Rdl. Til hjælp til mit Barn, som jeg satte ud for Penge.

Jeg takker Dem i dybeste ydmyghed. Jeg fik disse 2 Rdl. Rigtig. Nu fik jeg min moder, som er almisselem, til at tage mit Barn til sig, og hun er i Jerne Sogn, har selv hus uden ringeste ejendom, og jeg tjener i Hjerting. Jeg får 8 Rdl. I løn. Jeg er sygelig og kan ikke bringe det høje-

re, og jeg skulle give 10 Rdl. i aaret for at dette Barn ved en mand. Det kunne jeg indse kunne ikke gaa an, da jeg ikke kan faa at vide hvor den Menneske blev af, som besvangrede mig, langt mindre at faa mine bidrag af ham. Nu naadigste Stiftamtmand, jeg ser mig forlegen og henflyer til Dem med mit sande Andragende. Min Moder almisselem Ane Madsdatter, enke bor i Wognsbøl by i Jerne Sogn, er svagelig, over 70 aar gammel nyder i aaret i et og alle 8 skæpper Rug, 7 skæpper Byg, 6 pund smør og 1 Rdl. i penge. Dette er det hele. Ingen tillæg til brændsel eller nogen dele. Nu fik jeg Christen Jensen i Wognsbøl til at bønfalde Fattigkommissionen om bidrag af korn eller penge efter Deres godtbefindende ved planlæggelse i efteraaret, men han fik til svar, de havde betalt disse 2 Rdl. Som Stiftamtmanden havde befalet, og de ville have en anden brev inden de gav noget ud, det sagde Præsten rent ud. Jeg indflyer til Deres Naade og bønfaller, at De ville paalægge Fattigkommissionen efter Deres egen Godtbefindende, lige meget enten det er Penge eller Korn «

Jeg er besjælet med stadig haab til Deres Højvelbaarenhed om en naadig bønghørelse.

Underdanigst af Deres ringe Tjenerinde
Wognsbøl den 2. februar 1836
Anne Marie Olesdatter

At ovennævnte er i Sanhed er jeg i alle dele øjenvidne til. Dette tilstår jeg
Christen Jensen, Wognsbøl. Lavværge for
Anne Marie Olesdatter

Fattigkommissionen i Jerne-Skads blev ikke glade, da amtet foreholdt dem denne skrivelse, men den 21.marts 1836 henstiller Fattigkommissionen sagen til Stiftamtmandens gunstige betænkning. Man gør opmærksom på, at Christen Jensen i Wognsbøl har fået 2 Rdl. til

Anne Marie Olesdatters barn, og man er af den formodning, at man har gjort mere for hende end man var pligtig til og man mener ikke, at der skulle være nogen grund til at hun skulle besvære Stiftamtmanden med dette. Ligeledes mener man, at hun må opsøge den foregivne barnefaders opholdssted, hjulpet af Guldager sogn, som lettere kunne lede hende til hans opholdssted..

Man indstiller sagen til gunstig betænkning og holder den 21 oktober 1837 et møde i Jerne præstegård for at drøfte sagen, der dog er trukket en del i langdrag. Endnu et brev, som Anne Marie har sendt til Stiftamtet blev forelagt mødedeltagerne. Atter har hun klaget over den hjælp hun har fået og understreger at hun er svækket i benene og ikke kan have nogen tjeneste i øjeblikket.

Hun har stadig kun fået de to rigsdaler og bruger alt hvad hun tjener på at hjælpe sin moder, der passer barnet og som heller ikke får nogen fattighjælp. Hun beder nu stiftamtet om at foranledige at hun får en fast hjælp fra Jerne- Skads sogn.

Amtet stiller endvidere nogle spørgsmål angående hende. De ønsker at vide om hun er så svækket i benene, som hun beskriver det, om hun er hjemme hos sin moder, og om hun der er nødvendig for den gamles pleje. Hvad hun lever af når hun ingen tjeneste har.

Der synes dog at ske en lille bedring. Anne Marie Olesen bliver bevilliget 4 rdl. årligt til barnet og tager selv atter tjeneste i Guldager Sogn, mens barnet bliver hos hendes gamle mor i Wognsbøl.

Alle forsøg synes dog at have været forgæves. Hvordan barnets røgt og pleje har været kan man kun gisne om, men nogen god start fik han ikke og han blev da heller ikke ret gammel.

Den 3. august 1838, da han var knap fem år

gammel, betalte fattigvæsenet i Jerne-Skads Sogn Peder Møller Bruun, for en ligkiste til den lille fattige dreng Jens Ole Jensen.

Heller ikke Anne Marie Olesen blev gammel. Hun døde som tjenestepige hos Niels Stephan-sen den 20 maj 1840, kun 44 år gammel.

Kilder

Jerne- Skads fattigprotokol

*Gerda Bolt Kjær, Storegade 46, 6700 Esbjerg.
Pensionist. Født 1927*

Skomagerpolka på toppede brosten

Noget om skomagere i det gamle Ribe

Af Søren Mulvad

Læser man Ribe bys ældste tingbøger, kan det være underholdende at bemærke, hvilke navne vore tidligere bysbørn var kendt under. Der fandtes tidligere ikke nogen navnelov, der påbød brug af faste slægtsnavne, og antallet af brugelige personnavne var ikke så stort. Der var mange Jens-er, Niels-er, Katrine-r og Anna-er. For bedre at kunne holde de enkelte ude fra hverandre, brugte man en mængde tilnavne. Ofte var det naturligvis fadernavnet, der blev anvendt: Niels Mikkels for eksempel, – altså Mikkels søn Niels. I andre tilfælde tyede man til at angive personerne ved deres håndtering: Hans Bartskeer, Christen Remsnider, Erik Knokkelhugger og Jens Stadsbud for at nævne nogle enkelte. Kvinderne blev oftest omtalt ved deres mænds navne, Anne Nielskone, Katrine Oggedatter og lignende. Ogge er formodentlig en ældre stavemåde for Åge.

Skomagerarbejdets kvalitet.

En profession, der springer i øjnene ved hyppig omtale i stadens tingbøger, er skomagere. I den ældste del af den ældste bevarede tingbog fra 1561 forekommer Niels Skomager fire gange, Thomas Skomager tre gange og Bror, Claus, Staffen, Per Jensen og Simon, alle med kaldenavnet Skomager, hver en gang. Det er overhovedet den hyppigst repræsenterede stand i denne tingbog. Skomagere suppleres med andre læderhåndværk, remsnidere (saddelmagere), skovere (garvere), skindere (flår

døde dyr). Alle var det folk, som – set med vore øjne – var beskæftiget med gedigne håndværk; men som i samtiden ansås for mislibige på grund af deres nære afhængighed af rakkerne – nærmest en art kasteløse, som ingen ville have at gøre med, – ikke ville berøre. De kunne end ikke aflægge lovlig ed for retten. Deres stilling svarede til dagens Indiens kasteløse.

De ældste bevarede sager drejer sig om, hvorvidt en skomager havde leveret propret arbejde eller ej. I april 1561 indkaldte en skomager seks vidner, som skulle afgøre, om et par støvler, han havde forfærdiget, var af ordentlig kvalitet. »De svarede alle endrægtigen, at han havde arbejdet for dennem som en Danne-mand, og takkede ham for godt Arbejde«. Et syvende vidne ved navn Hans dukkede imidlertid op fra tilhørerkredsen. »Han takkede Rasmus Hansen ikke godt for sit Arbejde, thi han havde gjort et par Sko til Hans otte Dage tilforn, som nu var så fordærvede, at Staffen Skomager måtte gøre ham et Par nye igen«. Denne Hans var en tjener hos den kongelige jægermester Anders Bing. Et par uger senere var samme skomager kaldt for retten igen af oldermanden for skomagerlauget, Jep Andersen Kraft, som tillige var borgmester. I 24 gode mænds nærværelse udtalte oldermanden om Rasmus Hansen: »Nej, han er ikke god for Embedet«! Ergo skulle man tro, at samme mand måtte finde sig et nyt arbejde at fortjene sin føde ved. Han gav dog ikke så let køb. Han hen-

viste til, at han tidligere havde ansøgt om optagelse i laugget og om at blive borger i Ribe. Den gang havde oldermænd blot spurgt: »Est du ikke god for at gøre Sko, kan du ikke komme udi Embedet!« Rasmus Hansen havde da klaret sig med at sige: »Kære Borgmester, und mig at være Borger, så vil jeg gøre Tøfler, bruge Købmandsskab og nære mig, hvor jeg kan.« Manden havde altså oprindeligt ansøgt om borgerskab som tøffelmager, og var tilsyneladende blevet antaget som sådan.

Rasmus Hansen fortsatte sine forsøg på at blive anerkendt som skomager. Han forlangte nu et par støvler vurderet af otte nye, uvildige mænd. De otte blev udnævnt, fik støvlerne udleveret og gik ud af tinget for at se dem efter i sømmene. Da de havde voteret, kom de ind »og svarede, at disse Støvler ej var godt Arbejde.« Rasmus Hansen blev derefter atter udvist af skomagerlauget. Han påberåbte sig, at han i sin tid som »fattig Borger i Rip« havde båret en borgers tyngsel, haft indkvarteret landsknægte og betalt skat til byen. Ergo mente han at være en ligeberettiget med de øvrige mestre. Lauget mente åbenbart noget andet.

Han fortsatte tilsyneladende sin håndtering, og holdt endog svende; men var formodentlig ikke videre vellidt som mester. En af naboerne, Jens Pedersen sagde en gang til ham: »Kan du ikke holde Svende, men vil de alle undløbe?« Det ser altså ud til, at han kan have været en urimelig mester. En enkelt svend var dog blevet hos ham igennem mere end to år.

Den næstfølgende oldermænd for skomagerlauget ville gerne have sagen bragt på det rene, og udspurgte svenden for retten, om han nogensinde havde været i laugshuset og drukket øl? I grunden et mærkeligt spørgsmål, men at drikke øl i laugshuset betød at blive godkendt og lade sig indskrive i laugget. Svenden måtte indrømme, at han ikke havde gjort dette,

Barnesko af læder, højre fod. Arkæologisk fund fra Ribe. Fremstillet omkring år 1600. Den Antikvariske Samling ASR 782x2.

da hans husbond heller ikke var medlem. Han havde dog været hos oldermænd og dér fået både øl og mad, og mente at han derved på en måde var anerkendt som skomagersvend. Herefter er det pudsigt at bemærke, hvorledes skomagerlauget nærmest anstrengte sig for at få Rasmus Hansen ind i laugget og anerkendt som mester. Der må have været ført forhandlinger, som ikke er kommet til rettens kundskab, men de følgende retsmøder viser, at hele sagen tilsyneladende havde sit udspring i de sko, som den utilfredse tjener hos hofjægermesteren havde fået lavet. Han havde truet med at sømme dem fast på »kagen«, altså byens skampæl, som en skændsel, da »de hverken kunne holde Vand eller Snavs (ude)«. Rasmus Hansen lovede så at forfærdige to par nye sko til hofjægermesterens tjener, hvorpå denne erklærede sig tilfreds – og hele sagen faldt på plads!

En lignende sag løb for bytinget den 16. august 1561, hvor Laurs Mathiasen Toffelmager stod anklaget. Han klarede frisag ved at sværge, at han ikke havde gjort andre støvler eller sko siden han »gav den Forpligt for Rip Ting« tilforn.

De næste sager i Ribes ældste tingbog, hvori skomagere er indblandede, har alle uafsluttet karakter – ligesom så mange andre indførsler i de gamle tingbøger. Det gjaldt tilsyneladende for datidens mennesker om, først at påvise, hvorledes et bestemt handlingsforløb havde udviklet sig. Når dette var fastslået – og hvis ikke parterne var kønede eller forligte forinden – så kunne man skride til den egentlige anklage. Oftest synes der at have været tale om, at den skadelidte ønskede at redde sin ære og få fastslået, at vedkommende var blevet uretfærdigt beskyldt eller uprovokeret angrebet. Derefter tabte sagerne tilsyneladende interesse. De ses aldrig ført til nogen ende med dom eller påtale af offentligheden, som vi ville have forventet.

Drukkenskab

På driktinget (det vil sige første tingdag) efter jul 1572 mødte Anders Staffensen og Jes Tiilst og fortalte, hvordan en af byens håndværkersvende ved navn Svend havde siddet i juletiden og drukket i et værtshus, tilhørende Peder Tiilst. Han havde desværre fyldt sig med mere øl, end han kunne betale for. Han var derfor stukket af fra regningen, var løbet ud ad gadedøren med værten i hælene, som råbte: »Sæt Borgen for dig!« Jes synes at have været søn af Peder Tiilst. På gaden kom just i det samme en skomagersvend ved navn Hans gående med en kande. Sikkert en kande fuld af øl eller en tom kande, som der skulle hentes øl i. Han øjnede straks en chance for at gribe ind, måske glad for udsigten til et rask slagsmål. Kort og godt slog han sin kande hårdt ind i ansigtet på Svend, så blodet løb ned over Svends ansigt. Mærkværdigvis råbte Jes Tiilst: »Slå ikke mere. Du får Djæveln, fordi du har slået!« Hans Skomagersvend havde fået blod på tanden, for han svarede: »Havde jeg haft min Kniv, skulle

han have fået mere!« Derpå foer de to håndværkersvende i hårene på hinanden og tumlede om i gadeskarnet i vildt slagsmål. Som så ofte i vidneafgivelserne sluttede det her med, at vidnerne udtalte: »Hvad Skade de videre gjorde hverandre, véd vi ikke!« Man ser dem for sig, vidnerne, med himmelvendte øjne – de skulle ikke have mere i klemme hos de to slagsbørdre og måske risikere at få deres hævn at føle ved anden lejlighed.

»Tirsdag ante Philippi et Jakobi« 1574, det vil sige den 1. maj, kunne man atter møde Jes Tiilst på Ribe Byting, denne gang i selskab med Hans Ditlevsen Guldsmed og Claus Iversen. Jes Tiilst havde fat i en seks år gammel tyverisag. Mikkell Lassen Skomagers svend, Chresten Jørgensen, som var født i Allerup i Nørre Rangstrup Herred, måtte indrømme, at han havde tyvstjålet ål fra en ruse, en »hamme«, som det endnu hedder på lokal dialekt, som tilhørte Claus Iversen. Den var sat »ovenfor Else Lamberts Mølle i Ribe Å«. Det var i sig selv alvorligt nok. Det, som lå hans mester, Mikkell Lassen på sinde, var imidlertid at befri sig og sin familie for mistanke om delagtighed i tyveriet. Mester gik oven i købet i forbøn for sin svend, og bad for bytinget »Gud tilgive ham den onde Gerning, han havde påtaget sig«. Efter tyveriet var Chresten Jørgensen gået hjem til sin moder i Allerup med ålene, og havde åbenbart allerede fortrudt tyveriet, for han fik moderen til at møde op hos Mourids Podebusk og bede om godt vejr for ham. Nu var Mourids Podebusk, som ejede Korsbrødregård i Ribe tillige med meget andet godt omkring i landet, ikke kendt for blødgæthed, tværtimod. Han var altid hastig til at anklage folk, når han følte sig forurettet. Denne gang må moderen have bevæget sin herremands hjerte, for han lod sende bud efter Claus Iversen og bad ham lade sagen fare »for (tyvens) Moder er min Tjenerinde.«

Sølsignet og aftryk deraf. Har tilhørt Ribe Skomagerlaug. Fremstillet 1649. Den Antikvariske Samling ASR 463.

Tjenerinde skal i denne forbindelse forstås som fæster af en gård, tilhørende Mourids Podebusk. Mourids Podebusk gik endog så vidt, at han opsøgte fogden på Riberhus, Aksel

Viffert og bad ham lade sagen falde på kongens vegne, hvad også skete.

Mikkel Lassen Skomager ville nu være helt sikker på, at folk ikke stadig bar nag og mistan-

ke til ham. Han bad bytinget udfærdige en tilidserklæring, hvori det hed: »Mikkel Lassen Skomager stod i dag inden alle fire (Ting)stokke og gjorde sit Skudsmål til Borgmester og (By)råd for 24 Dannemænd, hans Grander og Naboer og Laugsbrødre udi Skomageriet, desligeste og for alle Godtfolk, som i Dag Ting søgte, rig eller fattig, ung eller gammel ... om de vidste ham, hans Hustru eller Børn noget at beskyldte på deres Ære og Lempe?» Alle tilstedeværende svarede naturligtvis, at de ikke havde andet at beskyldte familien for end hvad godt og ærligt var.

Der fulgte et mærkeligt efterspil, som vi sanner enhver forklaring på. Nogle uger derefter kom nemlig Søren Pedersen fra Kærbølling i Nørre Farup Sogn og bad om en udskrift af sagen om de stjalne ål. Det er ikke muligt at se nogen forbindelse til denne mand, men den må have bestået, da han næppe ellers ville have haft udgift af at bestille den pågældende udskrift.

Den omtalte Jes Tiilst må enten selv have været skomager eller holdt værtshus, hvor skomagerne holdt af at mødes. Hvor der var udskænkning, var der risiko for skænderi og slagsmål, således også her. Palmesøndag 1577 forefaldt følgende i huset hos Jes Tiilst, som bevidnede, at åletyveriet ikke var glemt. En del skomagersvende sad derinde, da der opstod følgende dialog mellem Chresten Sørensen og Mikkel Lassen:

- I lod Stadsbudet (politibetjenten) hente mig. Hvorfor det?
- Fordi jeg lod ham hente en tyv!
- Skulle jeg være en tyv?
- Nej!

Gud bevarer! Både tyv og tyvs kumpan (medhjælper). Du stjal ål og ørreder og alle i huset vidste det. Jeg og min kone og børn lå og sov da du stjal af min hamme. Det må du da vide?

- I Dannemænd og Dannekvinder, drages til minde, hvad ord her bliver sagt.
- Du kan selv være en tyv og en skalk. Du skulle ikke drikke af samme potte som os andre i laugget, førend du har gjort det onde godt, som du har forvoldt.

Herpå rejste Jes Tiilst sig og fik Chresten Sørensen sat ud på gaden, men endnu i døren vendte han sig og råbte: Mikkel Lassen. Jeg har ikke stjålet ål i syv år i Djævlens Navn! Kan du så forstå det.

Da Mikkel Lassen derefter forlod selskabet, bad han dem huske på, hvilke ord, der var blevet udtalt. Det kunne være, der blev brug for vidner, hvis der skulle ske ham noget ondt på vejen hjem.

Chresten Sørensen havde nogen tid stået på gaden. Men datidens huse må have været noget lydt, for nabokonen havde hørt hvert ord fra skænkestuen. Hun kom ud og sagde foragteligt til ham:

- Aldrig ville jeg have troet, I var sligt et Skarn. Nu har jeg hørt det af Jeres egen onde Mund.
- Chresten vandrede videre til næste værtshus, hvor han glemte sin kappe, men på en eller anden måde fik en langskaftet økse fat, som han gik op ad gaden med. Undervejs kiggede Laurids Hjerrest ud ad sit vindue og sagde til ham:
- Du haver intet Behov at gøre dét, du nu er i færd med.
- Chresten svarede: - Der skal kun fire Slag til at slå dig i Jorden.
- Du går nok selv i Jorden inden du har slået syv! sagde Chresten.
- Ja, og du går i Jorden, hvis jeg slår en Skid!
- Her kom den provokerende Mikkel Lassen hen ad gaden og mødte sin vrede laugsbrøder, som igen brugte grov mund og gentog:
- Du kan heller ikke stå for en Skid!
- Herpå huggede Chresten Sørensen ud med

Tinkande 1797. Har tilhørt Ribe Skomagerlaug. Det var dog snarere en kande af træ eller stentøj, der omtales i teksten. Den Antikvariske Samling ASR 464A.

øksen efter Mikkel Lassen og gjorde ham »stor Sår og Skade«.

Herefter blev det undersøgt, hvorledes Chresten Sørensens ry i skomagerlauget var. De to, der havde haft oldermanshvervet sidst, vidste ikke noget specielt ufordelagtigt, men hans mester var ikke helt tilfreds med hans vandel og berettede, at Chresten »skikkede sig ret uvilig og med unyttig Sværgeren og Banden og forbandede sig selv meget og ikke ville være under Lydighed under Lauget som andre Svende.«

Desværre får vi heller ikke lejlighed til at erfare, hvilken udgang denne konkrete sag fik, men uvenskabet imellem de to fortsatte, som det kan ses nedenfor.

Drab

I 1577 begik Mikkel Lassen Skomager et drab på skomagersvend Chresten Sørensen, »som han desværre for Skade kom til at ihjelslå.« Retssagen blev indledt med, at man måtte fastslå, hvem, der var berettiget til at forfølge sagen og anklage Mikkel Lassen. Morten Jessen i Råhede, den dræbtes fætter på mødrende side, blev afvist som »eftermålsmand«. Og vi kender ikke hans motiver for at ønske at optræde som anklager. Den dødes bror Hans Sørensen mødte med sin faders fuldmagt og blev godkendt. Chresten og Hans Sørensen var sønner af klokkeren i Arrild, Søren Andersen Kimer. Sagen trak sig tungt gennem adskillige tingdage, men kan i korthed refereres således:

Forud for sagens fremlæggelse gav den dødes familie »en fuld og fast tryk Orfejde« til Mikkel Lassen. Orfejde betyder, at de lovede i mange vidners påhør, at de aldrig sidenhen ville laste Mikkel Lassen for hans udåd. Sagen »skal aldrig videre efter denne Dag oppripes eller påtales udaf dennem eller deres Arvinger, ... men (de) vil agte ham og hans Arvinger udaf hans Blod og ikkun tale godt til dem, hvor de måtte mødes på Vej eller Stü, i Byen eller uden Byen, ihvorsomhelst de findes eller mødes herefter.«

Derefter lagde den dødes familie ud med at kræve en bod på 120 gode, gamle daler. Halvparten at betale straks og halvparten til næstkommende kyndelmisse. Mikkel Lassen accepterede dette vilkår. Hvor han iøvrigt kunne se udvej for at fremskaffe denne enorme sum får stå hen. Den svarede til prisen på henved 20 par okser.

Selv om Mikkel Lassen nu havde indgået fred med sit offers slægt, kunne han ikke holde gode venner med andre. Senere på året var det galt med ham igen. Et par karle, som skulle bære vand til en hest, der stod opstaldet i en

stald i Saltgade hørte, at Søren Obbisen, Obbi Solbjergs søn »gav Mikkel Lassen mange Skænd og ubekvemme Ord udi hans eget Hus.« Årsagen syntes at have været, at Mikkel Lassen krævede en gæld indfriet hos Søren Obbisen. Nu skyldte han jo mange penge bort, og var nok i en noget desperat situation. De pågældende karle må være blevet stående nogen tid og hørt på skænderiet, for de kunne berette, at Søren Obbisen »drog sin Kniv tre eller fire Gange og villet slaget til hannem med den, var han ikke undkommet.« Det endte med, at Søren Obbisen råbte til Mikkel Lassen, idet de skiltes: »Hvor vi betrædes (mødes) inden eller uden Byen, skal du få Hug, frit på dit Hoved!« Vidnesbyrdene var fældende, men man kunne ikke stille noget op imod Søren Obbisen, thi han mødte ikke for retten, selv om stadsbudet (politibetjenten) havde tilsagt ham.

Stolestadestrid

I ældre tid var det forbundet med voldsom prestige at have faste pladser i kirken. De fornemste pladser var de forreste, mænd til højre, kvinder til venstre. På den bageste bænk sad rakkerne. Det var desuden regnet for finere at sidde tæt på midtergangen og ringest at sidde yderst ved kirkevæggen. Når nogen handlede med fast ejendom, kunne det være nævnt i skødet, om stolestadepladserne fulgte med i købet eller ikke. Ved dødsfald eller fraflytning fra byen, kunne der let opstå tvivl om, hvem, der havde ret til at indtage ledige pladser. Der kendes eksempler på stolestadestridigheder fra så godt som enhver kirke i landet.

Jens Pedersen Skomager var blevet uenig med Matz Nielsen om, hvis kone, der havde ret til at indtage en bestemt plads i Sankt Katarinae Kirke. Indførslen er ganske kort og rummer ingen afgørelse af striden. Jens sagde til Matz, at hans kone havde stået samfulde 28

år i samme stolestand. Matz svarede, at det var løgn. Jens svarede igen, at Matz selv kunne være en løgner!

Slagsmål i skomagerlauget

Når der var anledning til selskabelig sammenkomst i den gamle købstad, blev den gerne udnyttet til fulde. En af anledningerne kunne være laugenes møder, hvor alle af standen var samlede. Efter en sådan laugsdag, fjerde påske-dag 1593, var Ribe bys skomagere samlede i mester Lave Hjerresens hus, hvor de ville drikke lidt øl, når de nu alligevel var samlede. Mester Henning Andersen, en lystig herre, dansede i stuen med Laue Hjerresens datter til en trallemelodi fra de øvrige skomagere. Visen var plattysk og hed »Simon, Simon dat war ein dapper Mann«. Da dansen var ovre, gik Henning Andersen videre til næste mand i rækken, mester Kristen Rasmussen og opfordrede ham til at danse med husets datter. Det ville han imidlertid ikke. Henning Andersen gik videre til næste mand i bænken, en svend ved navn Jes Pedersen, og lagde sin hånd på hans hoved med opfordringen »Så må du danse!« Jes Pedersen ville heller ikke og daskede til Henning Andersens hånd, men var så uheldig (eller drukken), at han ramte Kristen Rasmussen kraftigt på munden med sin hånd. Kristen Rasmussen gav straks igen med tre eller fire gode slag og de to hidsigpropper gerådede i slagsmål, uagtet de øvrige forsøgte at lægge sig imellem. Jes Pedersen havde fået skrabet huden af panden over sit højre øje; men han havde betalt tilbage ved at bide Kristen Rasmussens finger i stykker. Kristen Rasmussen gik i kur hos en af stadens bartskeerere, mester Klavs Junge, men desværre med ringe resultat. Kristen Rasmussen frygtede til sidst for at skulle miste det yderste led på sin finger. I sin nød ville han nu prøve en af stadens øvrige bart-

skærere, nemlig mester Kristoffer. Det kunne dog ikke tillades; thi bartskærernes lavsskrå forbød den ene at tage den andens patienter. Kristen Rasmussen bad nu to af sine venner gå til Klavs Junge og spørge, om han havde noget imod, at han skiftede læge. Klavs Junge var ikke hjemme, men må have vidst, at henvendelsen ville komme; for han havde instrueret sin kone i at svare således: »Det stod ikke til, at hendes husbond kunne helbrede fingeren uden at sætte det yderste led af. Kunne en anden bartskær gøre det bedre, ville de ikke sætte sig imod det; men dersom den anden ikke kunne gøre det bedre, skulle hun og hendes mand fortryde derpå.«

Det henstår derpå noget uklart, hvorledes sagsforløbet blev. Skadevolderen Jes Pedersen måtte stille kaution (»stille Borgen«) som sikkerhed for, at han ikke ville stikke af fra Ribe, mens sagen verserede. Kristen Rasmussen skulle stille kaution for, at han ikke ville forulempe Jes Pedersen i samme tidsrum, hverken i ord eller gerning.

Det ser ud som om den sølle finger atter kom under behandling, men det kan ikke bevises, hvorvidt det yderste led måtte sættes af eller ej. Skadevolderen blev gjort ansvarlig for lønnen til bartskæreren, i alt seks mark. Dertil skulle han betale en erstatning, men størrelsen af denne findes ikke fastsat i tingbogen. Jes Pedersen har rimeligvis været ubemidlet og ude af stand til at betale noget særligt. To mænd havde været hos ham førend »tov gik«, det vil sige før indstævningen for retten var forkyndt. Han havde da erklæret sig aldeles uvillig til at indgå noget som helst forlig og havde forladt forhandlingerne, tvær og vrissen. Det er desværre ikke muligt at se, hvorledes sagen endte, da der ikke findes videre indført i protokollen.

En næsten tilsvarende episode udspillede sig i Saltgade i 1580. Et par karle fra Bobøl var

kommet til stads og ville gerne have lidt morskab, inden de skulle hjemad. Det var Chresten Pedersens sønner, Laue og Hans. De var vel bevæbnede; hver havde en »degen« (et kort sværd), og en af dem ejede »en bysse« eller »et fyrrør« som den også ofte benævnes. Da de gik ud igennem Saltgade og kom forbi Niels Poulsens stald, hørte de, at der var folk derinde. De greb hver deres degen og huggede den i gaden og råbte: »Her er nok Røvere. De skal få de vælske Pokker.« Men der kom ingen ud til dem. Så gik de endnu en tur gennem gaden, og ud for Peder Hegelunds stalddør sagde de til gårdskarlen Mats:

– Du råbte efter os! Kom her ud, idet du får tusind Pokker!

Mats svarede: I gode Karle eller Danne-mænd, hvilke I være, jeg haver intet med Eder at gøre. Ikke heller haver jeg råbt efter Eder.

I det samme trak han døren til, og godt det samme, for en af de provokerende karle stak sit degen ind ad en sprække mellem port og dør så der blev ridser i træværket. Da der nu heller ikke blev slagsmål ud af dette møde, fortsatte de deres færd. Ud for borgmester Fannings stald traf de på Mads Jostsen og greb fat i ham, holdt ham fast og skød deres »fyrrør« af bag hans ryg og op mod stalddøret. Herefter kom en af byens stadsbude, det vil sige betjente til. Han må have været adviseret, men var altså ene mand imod de to gale karle. Han sagde: Havde jeg en Mand til Hjælp, da skulle de følge mig til Borgmesteren.

En tilskuer, Ib Tormom kom til og bemærkede til stadsbudet: Bliv hellere fra dem. Det er for risikabelt at gå til dem.

– Jeg skal til dem i tusind Djævles Navn. De skal ikke gå og skyde her i Byen som de lyster.

– Bliv fra dem.

– Kan jeg ikke få en karl til hjælp? I står der så mange, det hjælper ingen Djævel!

Tinbæger 1797. Har tilhørt Ribe Skomagerlaug. Den Antikvariske Samling ASR 464B.

En karl ved navn Søren, som var skomager-svend, Hans Pedersens søn fra Ribe havde mandshjerte nok til at træde til.

- Vil ikke andre, så vil jeg gå som en karl!

De to behjertede mænd fulgte efter ballademagerne, og i nogen afstand derfra fulgte en hoben nysgerrige. Der lød forskellige kommentarer.

- Nu skamferer de visselig Byens Bro og Bygning med deres dragne Værger, som de løber og hugger med.

Optoget gik ad Pajpøtgade hen imod Nørreport, imens Søren forsynede sig med en langskaftet økse, som han tog fra en dreng. I forvejen havde han en fork i den anden hånd. De to Bobøl-karle satte sig til modværge. Laue havde

yderligere trukket et sværd, så at brødrene nu var bevæbnede med to korte sværd, et langt og et »fyrrør«. De gjorde opstand imod arrestationen, men Søren slog til Laue med sin fork, så han faldt omkuld. Ib Tormom råbte til ham:

- Slå ikke mere. Stik ham hellere, ellers går det galt. Anders Stadsbud rejste den faldne op med bemærkningen: Var du gået frivilligt med til Borgmesteren, havde du været det slag foruden.

Søren, der var kommet lidt bagud, kom nu løbende til, men gled ned ad brinken ved broen ind til Nørreport og slog sin fod, så han ikke kunne følge med mere.

Langt om længe fik man de to kumpaner fastholdt. De er formodentlig sat til afkøling i

»Finkeburet«, hvorfra de blev stillet for bytinget den 21. maj 1580. Her havde Laue den frækhed at anklage to skomagersvende, Søren og en Oluf Karlsen for at have lemlæstet ham. Søren havde stukket ham i baghovedet med sin fork, og Oluf havde slået tre tænder ud af hans mund. Desuden fandt han, at de anklager, der rejstes imod ham og hans bror var urette. De var rejst af de samme som »var i Flok og Følge og gjorde dennem deres Sår og Skade.« Kort sagt, de havde været talmæssigt underlegne.

I dette tilfælde kender vi dommen. De to Bobøl-karle blev idømt at bøde til kongen og til byen fordi de havde »huggen og stukken med deres dragne Værge, desligest skydt deres Bysse af i Byens Gader samt truet og undsagt Folk«. Bødens størrelse er dog ikke angivet.

Note

Slagsmålssagen har været omtalt af J.F.Kinch i artiklen »Af Ribe Bys Tingbøger fra Slutningen af det sekstende Århundrede« i Samlinger til Jysk Historie og Topografi, 3. Bd. 1870-71, pag. 189ff.

Iøvrigt grunder artiklen sig på Ribe Bys Tingbøger, Landsarkivet for Nørrejylland.

Søren Mulvad, født 1948, Varming Vesterby 9, 6760 Ribe. Lærer. Har tidligere skrevet artikler i Fra Ribe Amt, Seem sogns historie 1997, samt en lang række artikler i ugeblade og tidsskrifter, samt flere teaterstykker for børn og voksne.

Da Københavnerpigerne kom til Hjerting

– Pigekolonierne 1925-1984

Af: Aja Høy-Nielsen

Få hundrede meter nordvest for det velkendte drenge-kystsanatorium i Hjerting ligger i dag en smuk gammel rødstensbygning, hvor IPA, International Police Association, har til huse. Næppe mange ved, at stedet på Sanatorievej rummer et tankevækkende stykke social- og lokalhistorie. Vi skal tilbage til 1925, hvor der den 11. maj var indvielse af »Københavns Kommunelærerindeforenings Svagbørnskoloni ved Hjerting«. I de næste 60 år etablerede lærerinderne, i takt med skiftende behov, en vifte af forskellige sanatorie og koloniophold.

Behovet for et koloniophold dengang var stort. Pigerne kom fra Købehavns fattige brokvarterer og fik i Hjerting rettet op på konsekvenserne af usle og sygdomsfremkaldende levevilkår. De var ramt af fattigdommens vanlige plager: underernæring, utøj, infektionssygdomme og kirtelsygen, som kunne udvikle sig til lungetuberkulose. Det viste sig, at antallet af piger med kirtelsyge var så stort, at svagbørnskolonien ændrede status i 1929 med statsanerkendelse som et kystsanatorium for piger i alderen 4-14 år. Stedet kom herved under tuberkuloselovenes regler, og det betød statstilskud til ombygning, indretning og opholdsbetaling. Samme år erhvervede lærerinderne Esbjerg FDFs lejr, Lyngborg, på den anden side af Sanatorievej til svagbørnskoloni med plads til 30 piger. Tre år senere, i årsskiftet 1931/1932, købte de naboejendommen, indtil da et rekonvalescenthjem for kvinder (beskrevet i år-

bogen 2004 Fra Ribe Amt). Ejendommen blev herefter kaldt Annekset og fungerede dels som supplement til sanatoriet, dels som svagbørnskoloni for 28 piger. På grund af manglende feriepladser i landbohjem til pigerne udvirkede lærerinderne, at der som noget nyt blev mulighed for at sende dem på feriekoloni i sommerferien. Til det formål erhvervede de en grund over for Lyngborg, hvor arkitekt Harald Peters tegnede »Vesterlyng«, der blev taget i brug i sommeren 1938 med plads til 30 piger

Kolonioversigt i Hjerting

- 1925 **Svagbørnskoloni** for 60 piger i alderen 10-14 år.
- omdannes 1929 til **Kystsanatorium** for 50 piger i alderen 4-14 år
- 1929 **Lyngborg**, svagbørnskoloni for 30 piger x tre hold
- 1932 **Annekset**, svagbørnskoloni for 28 piger
- 1938 **Vesterlyng**. Feriekoloni for 30 piger x tre hold
- 1940-1945 var alt lukket
- 1946 Svagbørns og feriekoloni
- 1968 sanatorium og feriekoloni
- 1979 feriekoloni lukket
- 1983 alt lukket

Kystsanatoriet

»Her i Hjerting ved den åbne strand, et nyt og dejlig liv oprinder...«, sådan kan Helga Nielsen (92 år) stadig huske sangen fra dengang hun,

som en af de første piger, kom på et to måneders ophold i Hjerting. Helga var 13 år og kom fra det ydre Nørrebro i København, hvor hun sammen med to brødre og moderen boede i et lille værelse uden indlagt vand og med WC i gården. Børnene måtte sove på gulvet med en frakke som dyne. Moderen var ugift og ernærende sig som vaskekone, og da hendes indtægter var beskedne, var maden det også i hjemmet. Sult var ikke ukendt. Helga ledte i skolens affaldsspande i håb om, at andre børn havde kasseret noget af deres madpakke. Helga var en typisk repræsentant for målgruppen til et koloniophold, nemlig svagelige og underernærede piger med blodmangel, der ofte havde børnesår, betændte øjne, hævede kirtler og kronisk bronkitis. Lærerinderne havde blik for de udsatte piger i deres klasser og formidlede kontakten til hjemmet og skaffede den nødvendige lægeattest, der angav, at pigen trængte til et sådant ophold.

Svaghørnskoloniernes målsætning og dagsprogram var ens gennem alle årene. Det drejede sig først og fremmest om at give børnene en god kost og få dem opfedet, dertil frisk luft, skoleundervisning, en hensigtsmæssig hygiejne og et fornuftigt samvær. Hver morgen fik de en spiseskefuld levertran. Den ugentlige vejning var den tids kontrol og sikkerhed for at opholdet havde den ønskede effekt, at pigerne tog på i vægt. Fokus for indsatsen var – ikke uden grund – at sikre den fysiske trivsel, mens de mere socialpsykologiske aspekter trådte noget i baggrunden. Dagen var inddelt i huslige opgaver, skoleundervisning og fritid. Om sommeren blev der badet hver dag. Overlæge Brinch fra Spangsbjerg Sanatorium var tilsynsførende læge. Han havde også tilsynet med Nationalforeningens Kystsanatoriet for Drengene, som lå i nærheden. Overlægen havde fået en aftale i stand med Esbjerg Kommunes Sygehus, at

pigerne kunne indlægges på sygehusets epidemifdeling, hvis de var smittet med fx difteri, skarlagensfeber, kighoste eller lignende. Helga var tynd og underernæret og havde kronisk betændelse i øjnene og øjenhårene. Trods daglig øjenbadning kunne betændelsen kun stoppes ved, at lægen fjernede alle hårene på Helgas øjenlåg. Og det gjorde ondt. Hun mindes altid tiden i Hjerting med at synge en af sangene og fortælle om turene, de gik sammen med »frøkenen«, men i en stille eftersætning fortæller hun også om den manglende kontakt med moderen, som ikke havde lært at skrive, og om hendes bekymring for at miste hende.

Svaghørnskolonierne var i funktion fra maj til september. Normalt varede et ophold seks uger, men pigerne i Hjerting fik otte uger, da de trængte til længere ophold. Stedet blev ledet af en skolekøkkenlærerinde, og der var tre lærerinder til at undervise. Pigerne var inddelt i to hold, og de fik undervisning både om formiddagen og om eftermiddagen, i alt 2 1/2 time om dagen. Der var ansat to lokale piger til hjælp med vask, rengøring og madlavning. Kort tid efter åbningen blev sygeplejerske frk. Helga Kastberg ansat til at varetage de mange sundheds- og sygeplejeopgaver. Pigerne var ofte et ynkeligt skue med bylder, børnesår, øjenbetændelse og manglede kendskab til god hygiejne, og så havde de næsten obligatorisk lus, som skulle behandles med »sebidilleedde«.

Med statsanerkendelsen i 1929 til et sanatorium for tuberkulosetruede piger, blev der foretaget en udvidelse af bygningen med bedre personaleværelser og bedre toilet – og badeforhold samt centralvarme i stedet for kakkelovne. Sovesalene blev indirekte større ved at man reducerede holdstørrelsen fra 60 til 50 piger. Sygeplejerske frk. Helga Kastberg blev plejemoder og dermed leder af hjemmet. I bladet Køben-

Børn og medarbejdere fotograferet foran sanatoriet. Sommeren 1929 med Helga Kastberg og hendes to hjælpere samt alle pigerne foran sanatoriet. Fire af dem har en art badehætte på hovedet på grund af lusebehandling. Foto: Københavns Lærerforenings Kolonikontor.

havns Kommuneskoler orienterede foreningen lærerinderne om, at de kunne indstille piger til sanatorieophold i Hjerting. Hvis lægeattesten ikke afdækkede tegn på tuberkulose, blev pigen henvist til et ophold på en svagbørnskoloni. Opholdsbetalingen var 3 kr. i døgnet, hvoraf staten dækkede 1 kr. 75 øre og egenbetalingen var 1 kr. og 25 øre, som blev dækket af forældrenes sygekasse. Hvis forældrene var fattige, og ikke var medlem af en sygekasse, overtog hjemkommunen, dvs. Københavns Kommune, betalingen uden at forældrene mistede de bor-

gerlige rettigheder. Lærerinderne efterlyste hos kollegaerne julegaver til pigerne på sanatoriet i Hjerting.

En af de andre sanatoriepiger, Annelise, husker stadig, at hun fik en dukke med strikket tøj i julegave fra skolen. Hun var ti år i 1933 og opholdt sig et år på sanatoriet i Hjerting. Annelises barndomshjem var et kolonihavehus i udkanten af København. Hendes mor havde tuberkulose og tilbragte de fleste år på et sanatorium. Hver gang moderen måtte af sted blev Annelise og hendes to yngre søskende sendt på

børnehjem. Ved moderens død i 1933 kom Annelise til Hjerting, fordi hun havde hævede kirtler på halsen. Hun fortæller, at rejsen til Hjerting begyndte kl. 6 om morgenen på Københavns hovedbanegård. I Esbjerg blev de hentet med hestevogn og nåede sanatoriet, da det var blevet mørkt. De fik stuede bønner, som Annelise ikke kunne spise, men tredje dag gled de ned. Der måtte ikke tales ved bordet eller på sovesalen, og den formastelige måtte feje hunde høm-hømmer op, som plejemoder frk. Friis' hund havde efterladt. Det havde Annelise ikke noget imod, for køkkenpigerne gav små »godbider«, både til Annelise og hunden. Alle daglige rutiner foregik på klokkeslæt, spisning, badning og gåture. Der var trappe ned til standen, hvorfra pigerne badede i hele sommerhalvåret. Formodentlig fik de udleveret badedragt, lidt tøj og træsko på sanatoriet. Strømperne strikkede de selv. De raskeste af pigerne kom på Annekset. Lægen vurderede, hvornår pigerne kunne sendes hjem. Annelise var ked af det, hver gang en gruppe piger rejste. Under opholdet blev pigerne undervist i dansk, skrivning og regning, og hver dag gik de alle ned til posthuset for at hente post. Tilsvarende gik drengene fra deres sanatorium efter post med plejemoder frk. Bjerring i spidsen, men de mødtes aldrig. Annelise modtog ingen breve i det år, hun opholdt sig i Hjerting.

Annekset

I foråret 1938 var kolonien Lyngborg blevet gennemgribende renoveret, og den nye feriekoloni Vesterlyng var klar til det første hold piger. I dagene den 23. og 24. juni besøgte Københavns Kommunes skoledirektion og KKLs koloniledelse forholdene i Hjerting. Sammen med selskabet ankom Inger Nielsen til Annekset, hvor hun i den resterende åbningstid frem til 1. oktober egentlig skulle være assistent men

måtte overtage økonomistillingen. I Inger Niensens mange breve hjem til familien fortæller hun, at hun fik et lille værelse på første sal med udsigt til Fanø. Dagligstuen var pæn og hjemlig med lyse egetræsmøbler i bondestustil, og der var korstingsløbere på bordene og begonier i vinduerne. Inger skulle sørge for morgen-, eftermiddags- og aftensmad til børnene. Den varme mad kom fra sanatoriet, men franskbrød, sandkager og kringler bagte hun selv. En af hendes mange opgaver var at gå ture med børnene. De gik til »ligtornen«, til plantagen efter svampe eller til vandet. Der var også udflugt med rutebil til Vejers og Blåvand, hvor pigerne fik eftermiddagsdrik på Oksby kro. Kongens fødselsdag var noget særligt. Den dag blev de forkælet med varm chokolade, og fra bageren kom der wienerbrød. Om aftenen blev der sunget, og der blev læst historier på sovesalen. Pigerne var næsten alle i aldersgruppen 10-12 år. Den sidste aften var der afskedsfest, og Inger Nielsen erindrer, at pigerne fik æblekage og hjemmebagt wienerbrød. Børnene havde pyntet sig med hjemmelavede hatte. Næste dag begyndte hjemrejsen med afgang fra Esbjerg kl. 12.45 og ankomst til Københavns Banegård kl. 20.

Annekset fungerede som en slags elastik for sanatoriet, idet de ældste og mest raske piger fra sanatoriet i sommertiden blev overflyttet hertil. Her kom de således – som led i udskrivningen – sammen med Annekets svagbørn. Annekset var også ledet af en sygeplejerske.

Kolonierne efter krigen

Tyskerne beslaglagde kolonierne Lyngborg og Vesterlyng i april 1940. Kolonibestyrelsen lukkede Annekset og overvejede det samme med sanatoriet på grund af det tyske naboskab. Men forældrene protesterede, og 30 piger fortsatte opholdet året ud, hvorefter sanatoriet også

Kædedans i dne solbeskinnede gård i 1938. Pigerne fik udleveret ens forklæder fra 1931 og i de næste 20 år. Foto: Københavns Lærerforenings Kolonikontor.

blev beslaglagt. Bygningerne var i en elendig forfatning efter maj 1945, og det var kun muligt at genåbne Lyngborg og Vesterlyng som feriekolonier med lånte ting fra sanatoriet. Sanatoriets bygninger og inventar var først restaureret i 1948, da udgifterne til renovering langt oversteg det beløb, der blev ydet som krigsskadeerstatning. Sanatoriet og Annekset fortsatte som kystsanatorium under tuberkuloselovenes regler om tilskud frem til slutningen af i 1970'erne. Af de lægelige indberetninger fra 1963, 1964 og 1965 fremgår det, at der var henholdsvis 153, 139 og 96 piger indlagt i disse år. Opholdene strakte sig fra 30 til 313 dage

med et gennemsnit på 90 dage. Pigerne var i alderen 4 til 14 år, men flest i aldersgruppen 8 til 11 år. De fleste piger havde hævede lymfekirtler og mandler, dvs. kirtelsygen i mild form. En del af pigerne havde også blodmangel og andre nervøse lidelser. Ca. 10 til 12 piger pr. år var vådligere. I årene 1979 og 1980 fungerede sanatoriet som feriekoloni inden det og Annekset måtte lukke på grund af kredslægens og levnedsmiddelkontrollens påbud om forbedringer af køkken- og toiletforhold.

Lyngborg og Vesterlyng modtog svagbørn til seks ugers ophold før og efter skolernes sommerferie frem til 1968. Det blev til ca. 82 børn

Børnene leger på forstranden i 1938. Efter middagsmaden kl. 12 havde pigerne fri en halv time og skulle holde sig i ro eller lege stille lege. I baggrunden ses Annekset. Foto: Københavns Lærerforenings Kolonikontor.

på svagbørnskoloni om året. Herefter fungerede begge kolonier udelukkende som feriekolonier med hver to hold børn, i alt 160 børn om sommeren frem til 1982, som var det sidste år med børn i Hjerting. Afviklingen af kolonierne blev sat i gang med Esbjerg Kommunes lokalplan 111 fra 1977, der indeholdt et projekt med anlæg af en lystbådehavn med plads til 700 både og en parkeringsplads til 300 biler. Dette ville medføre en ekspropriering af en tredje del af sanatoriets grund til adgangsvej og et regnvandsbassin, hvorved sanatoriet ville blive omkranset af to bilveje. Kolonikontoret ankede projektet til miljøministeriets plansty-

relse og til miljøstyrelsen, men anken blev afvist. Også Naturfredningsforeningen forsøgte at få Esbjerg Kommune til at finde en anden placering af lystbådehavnen. Hen ved 80 % af Hjertings husstande protesterede i foråret 1978 mod lystbådehavnen. Esbjerg Kommune satte sagen i bero, imens de alternativt overvejede hvilke muligheder der åbnede sig i det nye fjerde havnebassin i Esbjerg, hvor fiskeriet stagne- rede, og fiskerflåden blev reduceret. Kolonikontoret undersøgte sideløbende muligheden for at sælge og udstykke sanatoriegrunden i ti matrikler. Men det viste sig, at der ikke kunne opnås tilladelse til byggeri på de enkelte

matrikler, så et salg ville være vanskeligt. Lyngborg og Vesterlyng lå i byzonen, og de blev solgt til private i 1984. Esbjerg Kommune købte sanatoriets og Annekets grunde. 60 års kolonihistorie var slut.

Koloniernes baggrund og økonomi

De Københavnske lærerinder havde fra årene efter 1900 formidlet ferieophold til piger i landbohjem, men for de syge og svækkede piger var det svært at finde opholdspladser. I 1907 indviede de det første »feriesanatorium« i Assens, senere kaldt svaghørnskoloni, for piger. Grunden stillede Assens kommune til rådighed, og økonomiske midler fik de blandt andet fra salg af H.C. Andersens jubilæumsudgave fra Gyldendals forlag. Behøvet for koloniophold viste sig hurtigt at vokse, og lærerinderne begyndte at leje forsamlingshuse og lignende bygninger til formålet. I 1917 skænkede konsul Breinholt, Esbjerg, grunden i Hjerting. En tilsvarende gave, nemlig nabogrunden, havde konsulen allerede doneret til »Foreningen for oprettelse af Rekonvalescenthjem for Kvinder af den arbejdende og tjenende Klasse«. Det tog lærerinderne syv år at skaffe den fornødne kapital på 42.000 kr. til byggeriet. Pengene kom først og fremmest fra Børnehjælpsdagen og Rundskuedagen (begge arrangementer havde til formål via lotteri, tombola, underholdning m.v. at skaffe penge til fattige og syge børn). Desuden modtog de midler fra bl.a. Spanjerske Legater, Den Raben-Levetzauseke Fond, kriminalretten i København samt Julemærkekomiteen. Mange handlende fra Hjerting skænkede gaver til hjemmet, badetøj, badehætter, julegaver, lykkeposer og slik til børnene. Nærliggende gårdejere hjalp til ved at pløje jorden til anlæg af køkkenhave, og andre lagde kartofler. I 1934 kom de største indtægter fra Københavns Kommune og Børne-

Plejemor og en pige. Plejemor Marie Nielsen beundrer i 1954 en piges nyeste legetøj, en bærelift til hendes dukke. Frk. Nielsen blev omtalt af medarbejdere og børn som meget omsorgsfuld og retfærdig. Foto i privat eje.

hjelpsdagen. I 1956 kom de økonomiske tilskud til de i alt 28 kolonier for piger fra Københavns Kommune og fra Tipstjenesten. De Københavnske mandlige lærere rådede i 1949 over 34 kolonier for drenge. I 1967 blev de to selvstændige foreninger, Københavns Lærerforening og Københavns Kommunelærerinde-

forening sluttet sammen til Københavns Lærerforening. Herefter blev i tidens ånd opholdene på kolonierne fælles for piger og drenge.

Københavns Lærerforening råder i dag over 30 kolonier til børn og unge, med tilbud om en til tre ugers ophold. Børnene har i dag mulighed for at vælge mellem et bredt udbud af kolonitemaer som idræt, natur, teater eller sejlkoloni. Koloniopholdet er ikke længere gratis for børnene, da Københavns Kommunes tilskud er ikke tilstrækkeligt. Egenbetalingen for en uges koloniophold er 400 kr. Friplads kan søges, hvis familiens skattepligtige indkomst er under 200.000 kr. I 2003 tog 3.903 børn fra København på feriekoloni.

Tiderne er skiftet. Historien om udviklingen fra børnesanatorier og svagbørnskolonier til feriekolonier afspejler på sin vis hele Danmarks forvandling frem til en velfærdstat. Dengang handlede det om, at fattige, svækkede og syge børn skulle komme til kræfter. I dag mere om at få afløb for kræfterne.

Kilder

Det Kongelige Bibliotek

Københavns Kommuneskoler

Medlemsblad for kommunelærerforeningen KK og Kommunelærerindeforeningen KKL.

Årgangen 1927-1940 samt 1957.

Københavns Kommunes Lærerforenings Kolonikontor

Københavns Kommunelærerindeforenings Svagbørns - Feriekolonier

Årsberetninger 1907-1967.

Københavns Lærerforenings kolonier

Årsberetninger 1968-1989.

Eshjerg Byhistoriske arkiv

Eshjerg Købstad

Byrådets journal 1899-1935

Byrådets journalsager S-3-1927

Andre kilder

Andersen, Mathilde, Niels Øllgaard Nielsen, Willy Madsen. Hjerding by's historie. Hjerding 1962.

Hvidt, L. S. Den danske Medicinallovgivning. København 1916.

Sand, Knud. Medicinallovgivning og Socialmedicin i udtog. 7. udg. København 1956.

Et nyt Feriehjem ved Hjerding. Dagbladet Vestkysten, den 10. maj 1925.

Et liv for og blandt børn. Jydske Tidende, den 16. april 1955. Om forstanderinde frk. Helga Kastberg i anledning af hendes 60 år.

Kopi af breve fra Inger Nielsen til hendes familie: den 16/8, 29/8, 5/9 og 26/9.1938.

Københavns Lærerforenings Kolonier. Hjemmeside. www.klf-net.dk

En særlig tak til:

Helga Nielsen, født 1912, København

Annelise Jensen, født 1923, Hjerding

Inger Nielsen, født 1917, København.

Inger-Marie Bonde, Eshjerg.

Lars Fabricius, Københavns Lærerforenings Kolonier

Grete Gregersen, Hjerding Lokalarkiv.

Aja Høy-Nielsen. Født 1944. Havnegade 69, 6700 Esbjerg. Sygeplejerske. Tilknyttet Dansk Sygeplejehistorisk Museum. Har skrevet artikler til fagblade, årbøger og portrætter til Dansk Kvindebiografisk Leksikon samt bogen »Sygeplejersker i en provins – træk af sygeplejens historie og professionalisering i Esbjerg i årene 1890-1925«.

Udg. af Dansk Sygeplejeråd 1999.

Træk fra Jerne Skoles historie

Af Ahlmann Nielsen

Der var kraftigt røre i kulturen i Danmark i første halvdel af det 18. århundrede. I 1721 oprettede Frederik IV sine 240 rytterskoler ud over landet. I 1730-1735 kom forskellige helligdagslove, der påtvang befolkningen regelmæssig deltagelse i gudstjenesten i kirkerne om søndagen, og alle forlystelser blev indstillet på denne dag. Der var kontrol med folks kirkegang, og mødte man ikke op, kunne man idømmes bøde eller korporlig straf. I 1736 fulgte loven om konfirmerationsforberedelse af alle unge 14.-15.-årige, hvilket efterhånden krævede, at de kunne læse, da det for at kunne blive konfirmeret var nødvendigt med et vist kendskab til såvel de hellige skrifter som salmer.

Overalt i landet skabte disse love og forordninger et vældigt røre og bevirkede en kulturel vækst i befolkningen, men hvad lærdom angik – evnen til at kunne læse og skrive – kunne de 240 skoler ikke dække hele landet, og længst var der mellem dem i de tyndest befolkede områder, men ønsket om boglig oplæring af de unge var til stede, så da den første folkeskolelov blev vedtaget i 1739 under Christian VI, blev det en forpligtelse overalt i landet at oprette skoler og sørge for undervisning af alle unge.

Loven påbød den største jordejær i området at bekoste en bygning, der kunne indrettes til skole. I Jerne Sogn blev det pålagt provst Maturin Carstensen som den største jordbesidder at bygge en skole i sognet. Uheldigvis døde han under skolens opførelse, men i 1749 blev

den dog færdig, og undervisningen kunne begynde for børn fra et ganske betydeligt distrikt, der omfattede Lykkegaard, Gammelby, Esbjerggaard, Rørkjær, Jerne og Kvaglund.

Denne skole – Jerne Skole – var nu hovedskolen i distriktet og fungerede hele året med to biskoler, som gav undervisning i lejede lokaler i henholdsvis Nourup og Boldesager i de fire vintermåneder.

Befolkningen omkring Jerne voksede og dermed også børnetallet. Lærer Hans Adolf Brorson Fogtmann havde hen mod midten af 1800-tallet 100-120 elever i to klasser, hvorfor man besluttede at nedlægge Jerne Skole og i stedet bygge to nye skoler, en mod øst, i Veldbæk, og en mod vest, i Boldesager. Det skred i befolkningen, som var kommet op gennem århundredet, tog til i sidste halvdel, ikke mindst på grund af udviklingen omkring Esbjerg Havn, og bevirkede, at skolen i Boldesager ikke kunne rumme de mange nye børn. Der var op til 61 elever i en klasse, hvorfor man i 1905 igen besluttede at bygge en skole i Jerne. De to skoler, Jerne og Boldesager, havde et udstrakt samarbejde og fælles ledelse, indtil Jerne Skole blev selvstændig i 1921. Fællesskabet mellem de to skoler fortsatte på mange områder, og lærere ansat ved en af skolerne var forpligtet til at læse timer også ved den anden skole.

Det havde længe været indlysende, at Jerne og især Boldesager Skole ikke kunne være forpligtet til at sørge for undervisning af børn fra

Billedhuggeren Karl Otto Johansen, Fire heste under et træ, blev opstillet i Jerne Skoles skolegård den 5. maj 1965 af Esbjerg by med støtte fra Statens Kunstfond. Den blev straks skolen symbol. Her er skoleinspektør Ahlmann Nielsen fotograferet ved siden af skulpturen i maj 1967.

Foto: Ole Jerg. Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

den stadigt voksende bebyggelse omkring haven. Esbjerg var efterhånden blevet større end både Jerne, Boldesager og Gammelby og blev da også i 1890 udskilt som selvstændigt sogn og fra 1. januar 1894 som selvstændig kommune og havde dermed forpligtelsen til at sørge for undervisning af egne børn. Dette og ikke mindst den senere indlemmelse af Jerne i Esbjerg Kommune den 1. april 1945 fik fordelagtig indflydelse på Jerne Skole. Skolen var i forvejen købstadordnet og havde mellemskole og realklasse og var dermed ligestillet med tilsvarende skoler i den nye kommune.

Skolen havde tidligere lidt under pladsmangel, selvom der fra tid til anden var bygget til, og efter indlemmelsen varede det ikke længe, før samme problem opstod igen. Esbjerg by udvidede sig mod øst – kunne næsten ikke andet.

Almennyttige boligforeninger byggede efter 2. Verdenskrig hundredevis af lejligheder i skolens distrikt, så børnetallet i løbet af få år steg fra 379 til 866 med udsigt til endnu flere, inden man fik sig besluttet til at bygge nyt.

Aftenseminariet havde i nogle år haft lokaler på Rørkjær Skole, men elevtallet voksede, og ledelsen havde ønske om udvidelse med en daglinje, hvorfor egnede bygninger var påkrævet. På trods af stort behov for byggeri andre steder i landet – ikke mindst i seminarierverdenen – lykkedes det under betegnelsen »Skole og seminarium under et« at få en byggetilladelse. Byggeriet blev påbegyndt i 1956 og strakte sig over seks-syv år, men da var den planlagte 4-sporede skole vokset til otte parallelklasser og 1.300 elever. Aldrig syntes lokaleantallet at skulle holde trit med elevtallet.

I løbet af kort tid fik seminariet foruden sin aftenafdeling en normal fire-årig dagafdeling med flere spor og en studenterlinie, så trængslen ved de fælles faglokaler var til tider stor, men i det store og hele lykkedes kombinationen seminarium/skole under samme tag til gensidig berigelse for begge parter. Den voksende aktivitet, der var at spore overalt, inspirerede alle, og selvom der ikke var truffet officiel bestemmelse derom, blev Jerne Skole betragtet som seminariets øvelsskole, hvilket igen gav inspiration til begge sider.

Ny stor skole og seminarium i bydelen Jerne, som gennem mange år havde ført en stille og ubemærket tilværelse i ly af storbyen Esbjerg, skabte forventning hos alle. Forældrene var meget interesserede, og børnene var stolte over den nye skole og det liv og røre, som efterhånden udfoldede sig i og omkring skolen.

Der blev afholdt et utal af forældremøder, og det var der god grund til, for Julius Bomholts og Jørgen Jørgensens kompromisskolelov af 1958 var vedtaget i Folketinget. Fra officiel

side ønskede man den udelte skole indført som princip, men købstadskolerne kunne stadig foretage en deling af eleverne efter 5. klasse i en almen og en boglig linie efter skolens skøn og forældrenes ønske, og naturligvis ønskede forældrene det bedste for deres børn, og det kon der mange drøftelser ud af.

Fagene i 6. og 7. klasse var de samme i de to afdelinger, hvorved der var skabt mulighed for, at såvel elever fra almen som fra boglig linie kunne rykke op i realafdelingen. Omvendt var der ikke noget til hinder for, at elever fra 7. boglig kunne rykke op i 8. klasse og fortsætte i 9. og 10. klasse. Loven var kompliceret, derfor de mange forældremøder, som styrkede sammenholdet, og valgfrie fag i 8.-9. og 10. klasse afsluttende med prøver styrkede elevernes interesse og indsats i denne afdeling.

En nyoprettet forældreforening var med til at styrke aktiviteten og sammenholdet på skolen. Da Esbjerg Kommunes fritidsordning gav mulighed for at arrangere næsten enhver form for aktivitet på skolen efter almindelige undervisnings ophør, var der mange elever, der brugte et par timer ekstra til sløjd, gymnastik, husgerning, keramik eller på læsestuen. Aktivitet var et fremherskende træk i skolebilledet.

Skolens sang- og musikkere gjorde meget for at vække elevernes interesse for sang og musik. Blokfløjten var første instrument, derefter fulgte violinen eller klaveret. Sangkoret deltog i mange år med fint resultat i radioens »Sangerdyst fra Kyst til Kyst«, og udvekslinger med andre skolars kor og orkester både i ind- og udland har givet de pågældende elever mangen en oplevelse.

Boldspil, gymnastik og idræt spillede i mange år en betydende rolle såvel i idrætstimerne som i fritiden, fordi skolen havde dygtige og engagerede idrætslærere. Hvem husker ikke Helly Brinch med sine mange hold af flin-

ke gymnaster ved forårsopvisningerne? Ofte havde hun fem hold med forskellig timeplan foruden springpigerne, der i mere end 20 år deltog i Danmarks Gymnastiklærerforenings landskonkurrence og ofte placerede sig blandt præmietagerne.

Ved de store skoleidrætsstævner, som indtil 1970 blev afviklet som et stort, festligt stævne fælles for alle skoler, var der fælles indmarch, præsentation af faner og taler af prominente

Jerne Skole har altid stået stærkt i skoleidræt. Her ses skolens hold under indmarch i 1969. Forrest gik søskeneflokken Brix, Jens med fanen og bag ved tvillingsøstrene Jane og Jette Brix. Illustration fra hæftet Jerne Skole 1749-1989.

personer. Derefter udmarch, og kampene kunne begynde. Alle tilmeldte hold kom i ilden, og der var foruden æren også pokaler at kæmpe om. Rørkjær, Gammelby og Jerne kæmpede i mange år om, hvem der kunne hjemføre flest sejrstrofæer. I 1967 havde Dagbladet Vestkysten følgende overskrift i store bogstaver: »Jerne Skoles store triumf« – skolen løb med hele syv pokaler.

I mange år deltog skolens fodboldhold i landsturneringen for skolehold og nåede mere end en gang så langt som til at vinde den jyske pulje. Jo, sporten havde både elevs og lærers bevågenhed.

Et stadigt tilbagevendende problem for såvel skole som seminarium var mangel på lokaler. Begge institutioner voksede og voksede, og først efter mange trængsler og lange forhandlinger kom der nogen aflastning ved opførelse af tre pavilloner på skolens sportsplads. Optimale forhold – hver klasse sit lokale – opnåedes først, da Præstegårdsskolens og Bakkeskolens første afdeling var kommet under tag, og da seminariet i 1973 påbegyndte udflytning til Skolebakken 171, men lediggjorte lokaler kom aldrig til at stå tomme.

Straks da seminariet var flyttet ud, flyttede Den Sociale Højskole ind, og på Rådhuset fik man den idé, at Jerne Skole kunne nedlægges og give plads til en del af socialforvaltningen. Det vakte røre i forældrekrædsen. Om den kamp, der nu fulgte for bevarelsen af Jerne Skole vil vi lade medlem af skolenævnet fru Rica Thomsen, tale. (Citat fra skriftet »Jerne Skoles 1749-1989«). Den 2. september 1980 indkaldte kulturudvalget til forældremøde om den fremtidige skolestruktur i Esbjerg. Kulturudvalget oplyste på mødet, at man havde besluttet at nedlægge Jerne Skole.

Det skulle naturligvis forhindres. Derfor trak elever, forældre og lærere i arbejdstøjet. Der

blev lavet klistermærker, streamers, bankospil og meget andet for at skaffe penge til kampen. Eleverne gik i protestmarch og hængte plakater op, og der blev lavet tegninger, som blev delt ud til alle distriktets beboere. Forældre samlede underskrifter for at fremtvinge en afstemning om skolen, hvilket resulterede i, at der den 17. marts 1981 blev afholdt en forpligtende afstemning om Jerne Skoles fremtid.

Tryksag fra kampen om Jerne Skoles bevarelse. Illustration fra hæftet Jerne Skole 1749-1989.

Jerne jublede – 71,1% stemte ja til at bevare skolen, kun 1,1% stemte nej. Der blev efterfølgende holdt sejrsfest i gymnastiksalen med stor deltagelse.

Den 4. september 1984 blev Jerne Skole igen foreslået nedlagt. Elever og forældre sendte på ny breve til aviserne og argumenterede for at beholde skolen. I februar 1985 kom politikernes dom: Så længe der er elever nok til to spor, skal Jerne Skole bevares. Den 18. februar 1985

Den 29. august 1974 fejrede skolen 225 års jubilæum. Eleverne læste, skrev og tegnede om forholdene dengang, og lærerne havde fundet passende tøj frem. Fra venstre ses Kirsten Schmidt, Erik Smedegaard, Grethe Knudsen og Knud Kristensen. Foto: Leif Boel Hansen. Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

var der morgensamling på skolen. Man sang »I østen siger solen op« og sluttede med at råbe hurra for Jerne Skole.

Vi overlevede endnu en gang. Den 25. januar 1988 var der strukturdebat i byrådssalen, debatten gav overskriften: »Ingen grund til at lukke skolen her og nu«.

Den 16. marts 1988 blev der alligevel stillet forslag om at lukke skolen. Igen trak man i arbejdstøjet, der blev lavet nye forslag til skole-

Parti fra skolegården. Linoleumssnit af skolenævnsmedlem, grafiker Per Ottesen Nielsen. – Blev fremstillet og solgt for at finansiere kampen mod nedlæggelsen.

strukturen, der blev skrevet avisindlæg, oprettet aktionsgrupper, samlet underskrifter og der holdtes nye møder med politikerne for at overbevise dem om, at beslutningen om at lukke Jerne Skole var helt forkert.

Intet nyttede. Den 12. december 1988 besluttede byrådet at nedlægge Jerne Skole fra 1. januar 1989.

Kampen var lang, og der vil gå mange år, før man forvinder tabet af en så gammel og dyrebær institution som Jerne Skole.

Ahlmann Nielsen, f. 1916, skoleinspektør ved Jerne Skole 1956-1986, Kirkegade 193, 6700 Esbjerg.

Tjæreborgpræsten – Ejlif Egon Richardt Søndergård Krogager

Af: Ejvind Sørensen

»Jeg har ikke ønsker om at blive Tjæreborgpræsten, men jeg vil gerne være præst i Tjæreborg«, sagde han, Kjeld Viggo Houmand, som 1973 afløste den navnkundige tjæreborgpræst Eilif Krogager, der nu lod sig erimitere efter 38 år på prædikestolene i Sneum og Tjæreborg kirker. Betegnelsen Tjæreborgpræsten var kendt måske over hele verden i forbindelse med hans fritidsjob som rejsekonge.

Også byen Tjæreborg nød lidt af glansen omkring »kongen«. Tjæreborgsmeden rejste på campingferie i det tyske og overnattede i telt på noget græs ved en bondegård nær Hannover. »Ja, vi rejser også på ferie i Danmark«, sagde bonden, »men vi har så kort tid, at vi kun vil besøge de to store byer København og Tjæreborg«. »Tjæreborg er ikke nogen storby«, svarede smeden. »Det kan jeg ikke forstå«, fastholdt den tyske bonde, »der står da Tjæreborg med store bogstaver på mange turistbusser, der kommer her forbi«.

Præstens flåde af 70 Fiat eller Mercedes turistbusser har således nok vakt opsigt på autobanen.

To navnkundige vestjydske præster.

De to vestjydske byer, Vedersø og Tjæreborg indskrev sig i det tyvende århundredes danmarkshistorie som domicil for præsterne Kaj Munk og Eilif Krogager. Begge tog del i frihedskampen. Mens Kaj Munks virke i Vedersø skulle blive litterært, skulle Krogagers i Tjæreborg

blive som efterkrigstidens pioner i rejsebranchen. Han skabte efter besættelsen en verdensomspændende virksomhed af turistrejser og åbnede med kløgt og/eller held Europas »stivnede« grænser lidt efter lidt for fredelige frie menneskers frie rejse lyst.

Han opfandt navnet Tjæreborg Rejser og valgte den grønne farve som hjemmefarve og håbets farve for sin virksomhed.

Om personalepleje

Det blev en del af mit (forfatterens) skolelærerliv gennem en halv snes år i 60'erne og 70'erne at gå til Kærvej nr 14 for at forhandle med Krogager om prisen på en bus med chauffør til byens skoleelever og ungdomsklubmedlemmer, som han alle kendte af navn. Det skete i midten af maj måned, når alle 70 busser stod nypudsede, arbejdsløse og nyindregistrerede klar til en ny sæson.

På denne måde blev mange af skoleeleverne i Tjæreborg velbevandrede i egnens geografi og historie, og som unge foreningsmedlemmer rejste de senere til Holstensk Svejts, Harzen, Berleburg, Holland, Belgien og Rhinen som campister.

Først skulle jeg gennem forhandlinger med rejsekongen selv. Ham mødte jeg på hans personlige kontor, et lille rum i det store kontor-kompleks på Kærvej, sparsomt møbleret med et bord, et par stole, en globus og et askebæger. Her sad han ofte mange timer alene i tanker i

et roderi af papir, clips skriveværktøjer, frimærker, viskelædere og et askebæger fyldt af 10 – 12 cigaretskod. På bordets midte sås en kostbar guldlighter med inskriptionen: »Spies – rejs og vær glad.« Det er en gave, sagde han. Altsammen som om det kunne have været udstyret som »Det lille Postkontor« efter legen.

»Ja, du kikker«, sagde han, »men det ligger altsammen i kronologisk orden«.

»Hvad laver du?« spurgte jeg. »Jeg læser klager« svarede Krogager.

Det var nu en underlig fornøjelse, syntes jeg, men havde ikke megen lyst til at korrekse en Ridder af Dannebrog, Årets Dansker 1965 og Årets Esbjergenser 1976 der endog var 20 år ældre end mig selv. Jeg medgav dog den bemærkning: »Tror du ikke, at der er flere skiderikker i din kundekreds end i din personalekreds?«

»Jo,« svarede Krogager, »jeg smider også det hele i papirkurven. Men hvis der fra samme sted lyder mange klager, kikker jeg på det.«

»Du har ikke ansat lokale folk blandt de 70 personer i Tjæreborg Rejser?«

» – fordi jeg ikke vil have, at mit virke som erhvervsmand skal influere på mit arbejde som sognepræst. Jeg vil her i huset være chefen og ikke præsten, og ude i byen vil jeg være præsten og ikke chefen«

Mødet varede som regel en time og sluttede altid med prisen for en ledig bus til ungdomsformål: »Så siger vi igen en prisforhøjelse på dobbelt op af sidste år«, afsluttede præsten forhandlingen. Og det var til at leve med, for da kostede det heller ingenting.

Det kan ikke gå helt galt at anslå, at 500 af Tjæreborgs ungdom på disse vilkår sammenlagt har rejst 15000 km med Tjæreborg Rejser

Begyndelsen

Rejseeventyret tog sin begyndelse i 1949. Både

præsten og kirkesangeren førstelærer Svend Åge Mathiesen havde overlevet en besættelsestid med alle grænser lukkede. Begge havde en indestænkt udlængsel for at se fremmede himmelstrøg.

Præsten havde i sin studietid været rejseleder på en tur til London. »Det kan vi gøre bedre«, sagde han til førstelæreren. »Lad os fungere som rejseledere for 30 turister, i den lumske bagtanke, at vi begge kommer gratis med.« Som sagt så gjort. De gennemførte rejsen til Madrid, Toledo, Valencia og Barcelona. Dog med et underskud på 10.000 kroner. »Så må vi prøve igen« sagde præsten

De drog da afsted næste år for at indtjene det tabte. Det lykkedes. Det gav et overskud på 10.000.

De næstfølgende rejser gik bedre og bedre. Alligevel turde Mathiesen ikke fortsætte fællesskabet. 10.000 kroner er et helt års løn for en førstelærer, »og et par mislykkede rejser kan spolere min familie«.

De fortsatte da begge to med præsten som enejer. Men hele livet lod præsten en dør stå åben for sin ven, om han ville indgå i kompagniskabet igen.

Oplevelserne

Både Krogager (1910- 92) og Mathiesen (1908 -83) var glimrende fortællere og havde begge en begavet smilende måde at opleve verden på. Fra dem stammer følgende erindringer:

Rejselivet var i 1949 jomfrueligt og uden anden erfaring end den enhver kunne læse i Politikens rejsebøger. Da de første gang kom til den spanske grænse blev der stor forvirring blandt grænsepersonalet. Den militære Franco havde aldrig forestillet sig et hold fredelige danskere ved grænsen. Papirløst var det også. Præsten hev en kvittering fra Brugsen i Tjæreborg op af lommen som adgangsbevis. »Banco

Krogager l.v. i sit snævre arbejdsrum på hovedkontoret i Tjæreborg omgivet af sin kaffekop og sit askebæger.

de nationale Dinamarca«, sagde han. Der blev læst grundigt på denne brugsnota og nikket dertil. Sådan kom Tjæreborg Rejser over sin første hurdle og grænsebommen til Spanien åbnedes for første gang efter mange mørke krigsår

Samme bus kørte tør for benzin i de spanske bjerge. Passagererne skubbede bussen hen til, hvor det gik nedad. På den måde trillede volvo-bussen på frihjul ned ad bjergvejen. Og lykkeligt lå der en benzintank i dalen. Efter frihjulet manglede der 20 meter hen til benzinstanderen. Det klarede chaufføren ved at sætte bussen i laveste gear og lade starteren trække de sidste frelsende meter benzintanken.

Sådan slap Tjæreborg Rejser over sin anden hurdle i det ukendte fremmede

Efter besøg i Madrid skulle rejseselskabet mod Barcelona. Det var ikke nemt for nogen, som ikke havde været der før. Busselskabet endte som blindbuk i en kæmperundkørsel, hvorfra der ikke var afvisning mod Barcelona. Man kunne ikke standse her og spørge sig vej, så de kørte tyve gange rundt i rundkørslen mens der forgæves var rådslagning inde i bussen. Stop, sagde Krogager pludselig. Chaufføren standsede, og rejselederen Krogager sprang ud og kidnappede en fodgænger, der var mindre end ham selv, slæbte ham ind i bussen, der så fortsatte med enogtyvende og toog-

tyvende rundtur, mens Krogager fastholdt gidslet, så ham i øjnene og råbte: Barcelona – Barcelona. Omsider kom gidslet til hægterne og pegede ud ad en udkørsel. Ved udkørsel ad denne vej blev gidslet sluppet ud i friheden med et dansk Mange Tak. Mange mange tak.

På den første pariseretur fungerede Krogager som rejseleder med flittigt hjemmearbejde i Politikens rejsebøger.

»Dette er Jeanne d'Arc,« sagde han, og alle stirrede til venstre mod den smukke bronzestatue. Et øjeblik senere kom man til en endnu større statue, som uden tvivl var den rigtige. Rådsmænd pegede Krogager mod den store statue med ordene »Og dette er den store Jeanne d'Arc.« Alle rejsende stirrede nu mod højre mod det store vidunder. Ingen klagede. Om nogen gennemskuede den lille nødløgn, kan ingen vide.

Under en pariserejse havde Krogager planlagt aftensmåltid et bestemt sted og gemt adressen i en bukselomme. Skæbnen ville nu, at ved spisetid var huskesedlen væk. Stor ravage på tomme maver og Krogager besluttede som nødløsning at booke sig ind et andet sted at spise. Sådan ender alle gode eventyr. Men midt under måltidet kom en »krokone« hændervridende og tåreblændet ind til bordene og spørger, om dette ikke var det danske selskab, som havde bestilt måltid. Hun stod med varm mad til 50 personer på sit hotel nede ad gaden.

Nu var gode råd igen dyre. Endda bogstaveligt. Krogager betalte maden med 1000 kroner begge steder med besked om, at alle nu kunne spise videre længere nede i byen. Det orkede man ikke. Men den glade krokone serverede sin dessert i spidsen for en flok kjoleklædte tjenere, der i procession bar den på hænder gennem byens gader til den »forkerte« adresse.

Mange ejendomme og hoteller i Paris har en kone siddende som portner som sikkerhed.

Således havde man på en rejse i ro og mag indlogeret alle på et udmærket pariserhotel.

Pludselig møder et højtråbende slagtermesterpar op hos rejselederen for at klage.

»Det er sateme et bordel, det her vi er havnet på. Der sidder en tyk madamme ved indgangen og samler kunder ... Ikke tale om ... osv«

Den rådsmænd Krogager sagde til Mathiesen. »Skal vi lade dem få vore værelser. Så er problemet løst, og vi må klare os som vi kan«. OK fra Mathiesen

De to rejseledere var vant til selv at tage de dårligste værelser. I dette tilfælde var det et par kælderværelser, hvortil man nu sendte slagterægteparret fra Slagelse.

De to trætte ledere fandt det kasserede hotelværelse, som skulle vise sig at være i den fineste luksus med møbler i nøddetræ, velduftende parfumeret sengetøj og udsigt til Notre Dame. Begge sov trygt i silke og luxusdufte som sten uden at have frække drømme. Næste morgen mødte de fra kælderrummet et friskt, udhvilet og glad slagterægtepar, der takkede for den fine service.

Mathiesen fortæller: »Jeg følte undertiden i hotellernes receptioner, at jeg fik en hoven og uvenlig service. Det nævner jeg for Krogager. Det kan jeg godt forklare dig lidt om, siger han Gådens løsning ligger i din lomme. Du viser et pas, hvori der står skoleinspektør Mathiesen. Udtrykket inspektør er kendt over hele verden som en myndighedsperson, man skal fly. De er bange for dig.

Siden da har jeg ved legimation brugt mit lånerkort fra centranbiblioteket i Esbjerg, hvor der står førstelærer Mathiesen. Fra da er jeg igen blevet godt behandlet, og de gode gamle dage er vendt tilbage.«

Som sagt var Krogager og Mathiesen velsete som fortællere i foreninger.

Krogager var engang ude i en pensionist-

Krogager 1969: »Jeg tilhører den gammeldags skole, og jeg tror nok, at jeg er autoritær. I sidste ende er det mig, der bestemmer – tror jeg nok».

klub for at fortælle om sine rejseoplevelser. Ved kaffebordet underholdt Krogager sig med foreningsformanden, der under samtalen henslænger.

»At rejse er at leve. Men vi pensionister, – blandt andet har jeg aldrig været på Dybbøl ...«

»Top.« sagde Krogager og lod blikket glide hen over de 30 foreningsmedlemmer, »jeg giver jer alle en gratis bustur til Dybbøl en dag + gratis mad dertil«

Så kom der ellers skub i pensionistforeningen, og ugen derefter måtte formanden ringe til Krogager med den beklagelse, at nu da der er gratis glæder, skulle det vise sig, at foreningen ikke alene havde 30 medlemmer, men 90. Formanden kunne godt se det umulige heri, men, som han sagde, hvis man nu sløjfede den gratis mad???

»En mand er en mand og et ord er et ord«, svarede Krogager, »Jeg stiller med tre busser den aftalte dag og giver gratis mad dertil.«

Således fik guldalderklubben sin efterårstur til Dybbøl Skanser og hjem igen

Den kølige forretningsmand

Den kølige forretningsmand Krogager var en krystalklar forhandler. Men køligheden var ikke til at få øje på, når det gjaldt at hjælpe syge og svage. I ganske mange år holdt gigtsvage lange lindrende ferier på præstens regning under sydens sol og vendte smertefrie hjem med brunede kinder foruden nyt og friskt mod til at stå imod et år igen under den danske sol.

Hvis nogen i det daglige arbejde ellers var var i tvivl, og søgte råd på det lille aflukke på Kærvej, hvor Krogagers ånd residerer, blev man ganske klar over holdningen: »Det er mig, der bestemmer.«

Om rundhåndethed

Krogager var kendt for sin rundhåndethed, når det passede ham. Under en pause i et forretningsmøde på Kærvej spurgte han forretningsdeltagerne, om de ikke kunne tænke sig en rejse til et sted, hvor de aldrig før havde været.

Hertil svarede alle et højt og tydeligt ja, hvorefter Krogager tog dem med i sin bil til Tjæreborg kirke, hvor de fik glæden af at se og høre den beskrevet af præstens mund.

Under Tjæreborg Rejsers vækst flyttedes firmaadressen fra Vestergårdsvej 1 til Kærvej 14 i

udkant af byen. Også her lå garagerne til rejsernes 70 busser. Disse garager var opført af billige brædderester efter en ildebrand på Tovværksfabrikken i Esbjerg.

Tømreren fortalte, at det billige ikke var til at få øje på efter, at man havde brugt tid på at trække gamle søm ud før genbruget til nyopførelsen. Der havde den enevældige handelsmand dog forregnet sig.

Ofte tog pastoren de 2 kilometer til fods mellem hjemmet i Allerup og Kærvej, ligesom han brugte sin store Citroen Berline, som var en gave fra flyfabrikker i Frankrig.

På sin daglige færd lagde pastoren mærke til en lille dreng Peter fra nabolaget, som gjorde sig nyttig med en lille kost og spand omkring garagerne.

En dag standsede pastoren sin store Citroen, rakte en krone ud ad sidevinduet med ordene til den lille medarbejder: »Jeg ser Peter, at du arbejder her. En arbejder er sin løn værd, det skal du også have.« Den forbløffede Peter stod nogle sekunder med sit livs første dagløn og sagde så: »Do ka vel æ lieg kør mæ hæn te bagern«.

Vendelbodrengen

Vendelbodrengen Eilif Krogager var murersøn og ønskede at gå i sin fars fodspor som murer.

Et stærkt ønske fra forældrene bragte ham til København på teologiske studier. Han må have været flittig, for allerede som 23 årig stod han med en embedseksamen som præst. Endda som den yngste præst i Danmark. Jeg mener, at han blev uddannet samtidig med Kaj Munk.

1933 stod han som nyansat præst i Sneum – Tjæreborg sogne med bolig i præstegården i Allerup, nogenlunde midtvejs mellem de to kirker, han skulle betjene.

Tvivlen

Den unge præst satte sig på en stol i præstegården og ventede, at menigheden skulle komme af sig selv. Det gjorde den ikke, og han blev i tvivl, om han nu var den rette mand i stolen. I sin tvivl søgte han råd hos biskop Vestergård i Ribe.

Biskoppens råd blev: »Gå hjem og røgt dit kald. Gud skal nok stå dig bi.« Og sådan blev det.

Krogager udviklede mange fritidsinteresser. F.eks. yndede han meget at gå på lossepladser og finde ting, som kunne bruges eller laves om til andet.

Da Tjæreborg skole fik ny førstelærer i 1946, ville den nyansatte (Svend Åge Mathiesen) søge kontakt med sin præst og ledte overalt i præstegården og haven. En nabo sagde: »Han er ude ved slusen«.

Heller ikke ved Sneum sluse var præsten at finde, før Mathiesen undersøgte en motorbåd i vandet.

Her så han en snavset buksebag stikke op. Det var præstens. Det blev til et hjerteligt gensyn, men ikke håndtryk, for præstens hænder var sorte af olieslam fra motoren.

Et gensyn var det, for under ansøgningsperioden var Tjæreborg skolekommission på udflugt for at se på en ny førstelærer. Således også til Bounum skole nord for Varde. Mens skolekommissionen sad inde i Bounum skolestue for at overvære, om ansøgeren Svend Åge Mathiesen nu også duede til sit arbejde, gik Krogager en tur i den frie luft, fangede et par af drengene og udspurgte dem, om de nu også brød sig om deres lærer. De sagde, at de var meget glade for ham. Og således blev Svend Åge indstillet og kaldet til førstelærerembedet ved Tjæreborg skole.

Da Krogager mødte de to drenge siden, skulde det vise sig, at det var lærerens to egne dren-

ge, Niels og Leif han havde spurgt. De var således loyale overfor deres skolelærerfar.

Men dette blev til et livslangt venskab mellem præst og degn. Det blev så de to, som et par år senere lagde grunden til en verdensomspændende rejsevirksomhed..

Om misundere.

Allerede første år kom der sten i vejen for den spæde rejsevirksomhed. Der blev rejst spørgsmålet, om en præst nu også må andet end prædike og begrave. Klagen gik til ministeriet. Den lokale menighedsformand Andreas Bertram sagde: »Kør du bare Krogager, vi støtter dig«. Senere kom godkendelsen fra København, og der var så grønt lys.

Ingen i Sneum – Tjæreborg kom nogensinde til at gå forgæves til præsten i alle de år der skulle komme. Det skulle vise sig, at stod han for indvielse af store hoteller til millioner, så forlod han festivitassen, hvis der var barnedåb i Sneum. Dette holdt han til sin sidste embedsdag.

Modsat andre præster, der ønsker at blive modepræster og prædike sine kirker fulde, så sagde Krogager: Det kunne jeg, hvis jeg ville, men jeg gider altså ikke. Jeg kan ikke sætte mig hen og sige til Gud: »Se hvor god jeg er, min menighed er størst i Danmark. Nej, jeg er en lille forkynder af Guds ord . Det er mig, der har brug for Guds nåde og ikke Gud, der har brug for min.«

Engang var Krogager involveret i en diskussion om fraskiltes ret til at stå foran alteret igen.

»Hwes de låver ewig troskab endnu engang, det trower do wel æ o«, blev præsten udfrittet.

»Joh,« svarede Krogager, »ligeså tit, man lover det, så tror jeg på det«.

To mormonprædikanter kom i 1977 til præstegården i Allerup for at frelse sjæle.

»Hvad tror du der vil ske, hvis vi påbegynder at missionere i dit sogn?« spurgte de præsten.

»Ingenting,« svarede han

Pacifisten

Pacifisten Eilif Krogager tog del i frihedskampen. Han var en del af Tjæreborg-Bramming gruppen her på egnen.

En novemberdag stod han på perronen ved Tjæreborg station sammen med stationsforstandersønnen Hans Sillas Nielsen, der senere faldt i frihedskampen.

Da standsede på sporet et persontog ladet med tysk militær på vej hjem på orlov, som slæbte sækkefulde af danske varer med hjem.

Toget blev stående på sporet og der var opstandelse over et eller andet. Pludselig snupede Krogager en officerskuffert, som stod ubevogtet et øjeblik. Begge danske løb derfra og gemte sig på stationsbygningens loft. Her sad de så og lyttede til opstandelsen udenfor. Endelig kan de ikke styre deres nysgerrighed og sniger sig ud i solskinnet for at se med.

»Da ist er, da ist er ... « råbte den kuffertløse tyske officer og pegede på den unge Krogager.

Det så nu truende ud, indtil stationsforstanderen brød ind: »Det kan sandelig da ikke være rigtigt, det er jo stedets pastor«.

Denne uventede vending svækkede den tyske anklage, man kunne godt se det umulige i denne tyvten og det hele endte med om ikke smil, så dog med mange tyske undskyldninger, hvorefter toget satte sig i bevægelse og lokoføreren afsluttede derved på sin måde det pinagtige mellem spil.

Hvorvidt den famøse rejsekuffert så rummede officerens vasketøj eller gode fødevarer fra det »rige« fødevederedanmark melder historien ikke noget om.

Eilif Krogager deltog som nævnt i frihedskampen som medlem af Bramminggruppen.

Under et møde i Varde blev han ringet op af sin husbestyrerinde (som aftalt) hjemmefra med beskeden: »Eilif, du skal skynde dig hjem, her sidder to tyske herrer og vil tale med dig«.

Det gjorde Eilif nu ikke, men følte jorden brænde under sig. Han flygtede til Sverige. Blev her medlem af »Den danske brigade«, hvor han virkede som præst. Hans kammerater hjemme Tue Petersen fra Bramming og Hans Sillads Nielsen fra Tjæreborg nåede ikke væk men mistede begge livet i frihedskampen.

Gorma

Eilif Krogager mødte sin skæbne ved hjemkomsten fra Sverige i den unge skuespillerinde Gorma Haraldsted. Det blev til en stormende forelskelse mellem disse to.

Han hjemførte sin unge københavnske brud siddende på cykelstyret til sin præstegård i Allerup.

Gensynet med præstegården blev et chok for den unge præst. Tyskerne havde besat den, misbrugt bygningerne, så der forestod en omfattende genopbygning. Een ting ønskede han dog at bevare som et minde over den svære tid. Et hagekors på en af stuevæggene, som han dog blufærdigt lod et tæppe hænge slørende ned over.

Der forestod nu det unge ægtepar mange lykkelige år, hvorunder de fik datteren Kis Lis, der senere lod sig uddanne til lærer.

Under væksten af det verdensomspændende Tjæreborg Rejser tog ægteparret begge del i de store beslutninger. Når store ting forestod af millionstørrelser skulle Eilif altid hjem for at høre, hvad Gorma havde at sige til det.

I deres seneste år nævnte Gorma for verdenspressen: »Når man har levet tæt på en ægtemand i så mange år, kender man hinanden så godt, at når ægtemanden ruger over noget, kender jeg svarene tre dage før ham selv«.

Ellers var Gorma også rap i replikken. Der skete det, at der havde været håndværkere i præstegården. Gorma beklagede, at der efter arkitektsjusk blæste aske fra kakkelovnen ind i konfirmandstuen.

Ved næste byggemøde pegede arkitekten stolt på ovnen med ordene »Og så har jeg jo løst deres problem lille fru Krogager«.

»Næh, det har De ikke«, svarede fruene, »De har løst Deres eget.«

Tjæreborg Rejser

Tjæreborg Rejser har haft både op- og nedture. Krogager, havde som mange andre enere og nytænkere ikke let ved at anerkende andres modsat rettede synspunkter, har i årenes forløb haft et forbrug af 17 direktører.

1972 havde man en egenkapital på 200 millioner og betalte 20 millioner i skat til Danmark i 1977.

Da aktiverne var størst, havde Krogager personale på 3000 ansat over hele verden og havde 3.5 milliarder kroner i omsætning

Han var ikke helt klar over det selv, men Krogager mente, at han i 1973 rådede over en jetluftflåde på 30 eller 35 maskiner.

» Aktiekapitalen i Tjæreborg Rejser er i dag 1972 som i 1949 kr 10.000. Derfor er vi ikke forpligtet til at have en direktør, og derfor er jeg kun konsulent«, sagde han.

Som Ejlif Egon Richardt Søndergård Krogager afslørede sin hemmelighed: »Vi kalkulerer ikke med at få størst mulig udbytte, men med, hvor lidt man kan nøjes med i udsalg. Andre investorer, starter fly-firmaerne og kikker sig derefter om efter kunder. Omvendt har vi fra første færd i 1949 kunderne klar til at tage afsted og investerer herefter. I år (1972) kommer vi op på 600.000 kunder. Og Vorherre holder ikke hånden under!«

For Tjæreborg by skulle Ejlif Krogager blive

Krogager 1973: -Jeg husker det ikke så nøje, men jeg har løbende 30-35 jetfly i luften-. Her tagtager han et concordefly, mens hans eget Boeing 727 af sterlingflåden ses i baggrunden. Sølvnavnet til flåden valgte Gorma Krogager, fordi det er et værdiladet ord, som ville kunne genkendes verden over.

en nøgleperson, der gennem årtier skabte arbejdspladser. Selv om han ikke oprindelig ansatte lokal arbejdskraft i firmaet, smittede der alligevel meget af.

Det blev Krogager, der satte skub i tankerne om at bygge et plejehjem i byen ved at forære byen en byggeplads dertil

Stor interesse vakte det også, da han i 70'erne tilbød byens to idrætsforeninger at forære dem en idrætshal i de år, da disse haller endnu var sjældne.

Glade igangsatte foreningsformændene teknikere på at tegne en hal. Det blev til et projekt til syv mill.

Dette projekt blev straks afslået af Krogager med ordene, at det var alt for småt. Man satte så arkitekterne på at tegne et anderledes og større projekt. Nu fik den ikke for lidt. Så foreningsformændene forelagde herefter et projekt med langt større visioner til 34 mill.

Dette modtog Krogager uden mange kommentarer, og hele sagen døde hen i ingenting.

Man står uforstående overfor, om man i ønskerne havde været for grådig i forhold til præstens forestilling.

Der kom aldrig fra præsten et ja eller nej hertil, og foreningsformændene kunne ikke få sig selv til at møde op hos en gave giver og spørge: »Nå, hvad bliver det så til?«

Til præstens mange fremragende dyder kunne også tilføjes hang til enevælde og uforudsigelighed.

»Vi rejser ikke meget selv, Gorma og jeg. En præst og hans kone må leve i og med sit sogn og ikke på alverdens landeveje.«

Grækeren

En oktoberdag 1974 mødte en ung dynamisk græker, som beherskede 27 sprog (sagde han) op og tilbød Mærsk sin tjeneste.

Mærsk havde ikke lige en så stor stilling ledig og anbefalede grækeren, der havde erhvervs erfaring fra mange lande, at tale med præsten i Tjæreborg. Her gik han ikke forgåves. Den højt kvalificerede græker kom til at tjene et par år i rejsebranchen, forelskede sig i en sønderhopige og ville slå sig ned i Sønderho som ægtemand og tjene Danmark

Efter to lykkelige år i Tjæreborg skulle det vise sig, at i Danmark skulle man betale skat.

Dette havde grækeren aldrig prøvet før, blev ophidset og rejste hurtigt og vrangvilligt her-

Rejsepræsten rejste selv ikke meget. Han og Gorma tog kun på nogle korte rejser i ferier, for som han sagde: «En præst skal leve med og blandt sine sognebørn». Her ses han i tanker ved sin Sneum Kirke.

fra. Dog ikke hurtigere end at pantefogden i Tjæreborg Martinus Jensen lagde lovens tunge hånd på hans skulder, da han ventede de sidste minutter af sin tjæreborgtid på Tjæreborg banegård. Hvad Martinus så fik ud af dette melder historien ikke noget om.

Derimod melder historien noget om, at den pågældende græker siden rejste rundt i Europa og logerede gratis på Tjæreborg-hoteller under foregivende af stadig at arbejde i firmaet.

Krogager indførte i Danmark et begreb, som fik navnet svingdørschefer. Han havde et stort forbrug af disse.nålestribede medarbejdere.

Hans forretningsforbindelser kaldte ham for benhård forhandler, klarsynet, ordholdende og vanskelig.

Selv ønskede han på hjemmebane i kontorerne at blive anset for en hyggeonkel, der var nem at omgås. Men han var ikke i tvivl om, hvem der bestemte. Det er mig!!!

Sæsonen 1972 på Mallorca var slut, og de sidste gæster skulle sendes hjem. Da flyet kom derned, viste det sig, at gæsterne allerede var hentet hjem af et andet fly. Det kostede os 100.000 kroner.

»Så faldt der vel brænde ned?« »Næh, for

det spiller ingen rolle. Det var en tilgivelig fejl, som ikke vil gentage sig«, svarede præsten.

Derimod var han meget nærtagende overfor sjusk og fråds. Han kunne finde på at rode i papirkurvenerne for at afsløre fråds, og han så gerne, at personalet skrev på begge sider af papiret.

1985 følte Krogager, at hans nålestribe medarbejdere fyldte for meget idet de igangsatte en flytning af Tjæreborg Rejser til København.

Da greb den 75 årige »konsulent« personligt ind og fastholdt Tjæreborg by som domicilet.

Her om skrev Rimus 30.04.1985 i Vestkysten frit efter Henrik Ibsens Terje Vigen blandt andet:

Der bor en vidunderlig gråsprængt en derude i Tjæreborg.
Han gjorde vel helst intet menneske men og voldte helst ingen sorg
men stundom gnistred` hans øje stygt,
mod direktører især
når de fandt på noget, der var forrykt,
og så var der få, som uden frygt
kom Tjæreborg-præsten nær.

Førstelærer Peter Ingwersen Jernvedlund tog del i ledelsen af rejsebureauet og rejste efter grækerens afrejse i sine ferier på opdagelse efter nye rejsemål og på inspektion på kendte

Herunder tog han en grækenlandsrejse for at undersøge, hvorfor rejserne i dette land ikke gav overskud. Årsagen til underskudet skulle vise sig at være, at Tjæreborg rejser her havde lejet et hotel, men glemt lejemålet, så det stod ubenyttet hen.

Krogager/Spies

De to rejsekonger Eilif Krogager og Simon Spies havde begge succes. Men de mødtes aldrig personligt.

Begge kendte og udnyttede reklamens magt.

Krogager benyttede det kneb at kalde sine chauffører til telefonen under overfarter på Storebæltssærgen. De havde så ordre til først at melde sig efter tredje opkald for derved gentagne gange at få Tjæreborg Rejser navn nævnt og til at klinge i alles øren.

Simon Spies lod sig vise for offentligheden ved at bestille teaterbillet til både sig selv, sin spadserestok og sin lille hvide puddel. Da Simon Spies 1956 dukkede op i rejsebranchen, tog han førerstillingen et øjeblik ved at annoncere med overnatninger på det hotel, hvor Grace Kelly blev gravid.

Begge rejsekonger må nok anses for højtbevandede, men deres interessefelt var uforligneligt.

Den eneste tilnærmelse mellem de to rejsegiganter skulle blive, at deres personaler dystede et par gange i fodboldkamp på Tjæreborg stadion.

1982 var det ventet, at Krogager ville holde sin afskedsprædiken i Tjæreborg kirke.

Simon Spies, der som nævnt ikke var ukendt med reklamens magt så, at denne begivenhed ville fylde avisernes forsider om mandagen. Han udspillede præsten ved natten til søndag at smide bukserne og opføre et pornoshov på et bargulv i København.

Derved figurerede Simon Spies på forsiden af morgendagens aviser, mens Tjæreborg-præstens afskedsprædiken blev nævnt på side to. Altsammen i tekst og fotos.

Om tirsdagen sagde Krogager hertil: »Jeg tænkte nok, at den dag, jeg smider kjolen, vil Spies smide bukserne«.

Hvad Simon Spies ikke formåede lykkedes for hans enke Jannie. I et forspil til Krogagers endelige farvel til Tjæreborg Rejser flirtedes der offentligt med allehånde salgsplaner.

I disse turbulente måneder blev Jannie en hemmelig gæst hos ægteparret i præstegården i Allerup.

Præsteparret blev så glade for Jannies besøg, at de næsten betragtede hende som et failiemedlem. Men hemmeligt var det.

Så hemmeligt, at da der en oktoberdag 1982 blev indkaldt til et pressemøde på Blichers kro i Tjæreborg for at afsløre en køber til Tjæreborg Rejser, var det til alles store overraskelse Jannie Spies, der trådte ind ad døren som køber.

Præsten havde nævnt 300 mill. kroner som salgspris. Sandheden blev aldrig fortalt, men senere eftersyn af Spieskoncernens årsregnskaber tyder på, at Krogagers vurdering nok har været sand.

Jeg er den flittigste præst i Danmark

»Jeg er den mest flittige præst i Danmark,« har Krogager udtalt, »alles øjne hviler på mig. Derfor har jeg ikke forsømt èn eneste dags kirketjeneste. Jeg har gjort det så godt, jeg kunne. Jeg har døbt, konfirmeret, viet folk og begravet dem, og måske lært dem en smule bibelhistorie. Men jeg har næppe frelst nogen sjæle. Det er Vorherre og evangeliet, der frelser sjæle og ikke lille Krogager.

Jeg husker en forfærdelig vinterdag, hvor himmel og jord stod i èt. Jeg skulle til gudstjeneste i Sneum og kæmpede mig vej på cykel overbevidst om, at der næppe var kirkegænger tilstede i dette rasende uvejr.

Men undskyld lige uden for kirken ventede min nabo, Arnold, om hvem ingen kunne sige, at han var en flittig kirkegænger. »Jeg ville bare lige se, om du passede dit arbejde,« sagde han.

Så gik vi ind i kirken, jeg besteg prædikestolen, og så fik Arnold en prædiken, han huskede længe, nu da han for første og eneste gang satte sine ben i en kirke.«

Da præstens første jefly, en Super Caravelle præsenteredes i overværelse af presse, TV og endog engelsk fjernsyn i Kastrup, manglede èn mand i den store modtagelseskomité, nemlig

konsulenten Eilif Krogager selv. Han havde konfirmandtimer hjemme den dag.

Krogager var først præst og dernæst konsulent

På en forespørgsel, om hvad han i påkommende tilfælde ville vælge, hvis han blev tvunget til et valg mellem præst eller ej, svarede Krogager: »Jeg håber, at jeg ville vælge præstegerningen. Men jeg er heller ikke blind for, at jeg bærer et tungt ansvar for 3000 menneskers arbejdspladser, og at i alle døgnets timer er der snesevis af fly i luften med tusindvis af mennesker. Allesammen afhængige af et sådant provokeret valg.«

Jeg har haft en dejlig og lys tilværelse

»Jeg har haft en dejlig og lys tilværelse,« sagde Krogager ved sin 70 års fødselsdag, »Og jeg har altid været optimist. Men hvis jeg en dag skulle slå en streg under mit livs status af plusser og minusser, så ville slutresultatet nok vise, at der ikke er meget at prale af.«

Eneren Krogager kunne mere end sit Fader-
vor og glemte det slet ikke undervejs.

Kilder

1 egne erindringer.

2 Dagspressen over nogle årtier.

Ejvind Sørensen, født 1927, Hasselvænget 15, 6731 Tjæreborg. Pens. Viceskoleinspektør. Medforfatter til Tvillingsogne af Marsh og Geest: Sneum og Tjæreborg 1971-1977, og Om Tjæreborg skole 1956-1991, og har endvidere skrevet flere artikler i Fra Ribe Amt.

En hyrdedrengs erindringer

Af Olga Pedersen

I Januar måned i 1913 afholdtes et kommunemøde i Glejbjerg Forsamlingshus. Ved den lejlighed benyttede et par mænd sig af forsamlingen til at få begyndt et historisk arbejde i sognet, for som Hans Laugesen sagde: »spørger man en mand om afstamningen på hans hest kan han den som regel flere generationer tilbage, men spørger man ham om hans bedstemoders pigenavn kender han det ikke...derfor synes jeg vi skal prøve at få nedskrevet sognets historie, mens der endnu er nogen, der kan huske den«.

Flere fulgte opfordringen og i årene efter blev nedskrevet flere erindringer, som blev opbevaret i Historisk Udvalgs samling, og som havde til formål med tiden at få udgivet en sognebog. En af skribenterne var Thomas Christian Jensen, der boede Grenevej 23.

Han var født i Hodde Sogn i 1863 og kom 1887 til Aastrup Sogn som bestyrer af mejeriet, der dengang hed Grene Andelsmejeri, men som senere skiftede navn til Glejbjerg Andelsmejeri. Efter kun tre år opgav Thomas Chr. Jensen imidlertid dette arbejde til fordel for et husmandssted i Grene.

Han skrev sine erindringer både om barndommen i Hodde og om mejeriarbejdet da han var nær ved 80 år gammel. Her skal bringes den del af erindringerne der omfatter barndommen i Hodde og ungdomstiden, der tilbragtes forskellige steder.

Barndomsminder

Min farbror Peder Kristian Jensen overtog fødegården i Hodde Sogn, og da mine forældre blev gift i 1860 købte de en udmark på ca. 40 tønder land herfra. Lodden bestod af hede og mose og var beliggende en lille mils vej sydøst for Hodde by. Det var en del af den lange hedestrækning, der mod vest begyndte syd for herregården Nørholm og fortsatte uden afbrydelse mod øst gennem Hodde, Øse, Ansager, Starup og Lindknud til Vorbasse. Jeg formoder den har strakt sig endnu længere mod øst, men hvad der var på den side af Jyllands højderyg, har jeg aldrig konstateret ved selvsyn.

På den købte hedelod byggede mine forældre, efter at have brændt sten til bygningen, ni fag stuehus, hvori der var indrettet beboelse i de seks fag, stue, sovekammer og køkken, et fag var tærskelo samt to fat korngulv. Dertil opførtes tre fag til stald i en krumbygning.¹ Huset var tildels tækket med lyng og gulvene var af ler.

Den første besætning, mine forældre begyndte med var en sort ko og to kørestude. Dyrene levede af hede- og mosegræs og om vinteren af indkøbt halm.

Brændsel var der let adgang til, fladtørve², som dengang blev meget brugt, blev den første sommer gravet hvor haven skulle være. De første tre år pløjedes hede op og da avledes intet korn på stedet, så det var trange år at komme igennem.

Thomas Christian Jensen, født i Hodde 1863, død Gilejbjerg 1946. Foto: Astrup sognearkiv nr. 2832.

Krigstjeneste

I marts måned 1864 blev min far indkaldt til krigstjeneste og så sad min mor alene derude på heden med to små drenge, min bror var to og jeg et halvt år gamle. Nu måtte stedet drives med gode venners hjælp. Jeg har som barn set et brev som min far, der lå på Fyn, skrev hjem til min mor, hvori han bad hende om at lade ham vide hvordan avlen stod, hvordan kartoflerne groede til. Jeg kan endnu føle hvordan min længtes efter hjemmet og hvordan min mor led ved ensomheden.

Efter fredsslutningen i efteråret 1864 kom

han tilbage i god behold og opdyrkningen fortsatte sin vante gang.

Fårehold

Mine forældres hedelod stødte mod nord mod Nørholms store hedeareal, der var på flere hundrede tønder land, og da min far engang talte med kammerherre Rosenørn Teilmann, tilbød han min far at græsningen af dette store område uden vederlag. Kammerherren gjorde endvidere opmærksom på, at der kunne opsamles megen gødning til det nyopdyrkede land ved at tage får i græsning om sommeren, og jeg mindes tydeligt da fårefolden blev bygget. Den kom til at ligge nord for ejendommen ved loddens østre side, 6-700 alen fra hjemmet.

Foldens murværk bestod af hedetørv i godt to alens højde, spærrene var gammelt tømmer, der tækkedes med lyng. Her var plads til 150 får og lam.

1. Juni 1867 fik vi de første får leverede. Antallet varierede forskellige år fra ca. 80 til 150 stk. Græsningspengene for to en halv måned var 24 skilling for et får og en mark for et lam, så indtægten kunne rigelig dække fårehyrdens sommerløn, der var på ca. ti rigsdaler.

I de første dage var dyrene noget vanskelige at have med at gøre, da de forskellige ejeres får holdt sammen og søgte ud til siderne, så da måtte der et par voksne med for ved indkredsning at vænne dyrene til at holde sammen og instruere hyrden i sin gerning og i brug af hunden som medhjælp. Hunden var aldeles uundværlig når først den og fårene havde lært hinanden at kende.

Som fårehyrde skulle man selv finde på adspredelser for at få tiden til at gå. Der var så langt til naboskallet at man ikke kunne komme i berøring med nabohyrden. Hunden var hyrdens bedste ven og legekammerat. Tyttebær og

Sortebær var der i massevis af og også hist og her lidt blåbær.

Fugle var der mange slags af, hvoraf den gule moseugle var den største, derefter bekkasiner, hjejler, lærker, gøgemoderen irisken og mange andre småfugle. Deres reder med æg og unger fandt man mange af. Hugorme så man hver dag når der var solskin, dem gik man lidt tilside for, men skete det at man fik en fod på en kunne det nok give røde kinder.

Det var ingen anstrengende gerning at være fårehyrde, men man måtte være påpasselig for at holde flokken samlede. Var der nogen, der viste trang til at forlade flokken var hunden efter tilskyndelse, villig til at genne dem tilbage. Hunden havde de respekt for.

Når fårene var mætte efter et par timers græsning, faldt de til ro i det lange græs og bløde svale mosebund og da kunne hyrden sætte sig til ro på en knold og beskue sine undersåtter, men varmen, ensomheden og stilheden kunne da for hyrden fremkalde en forbuden gæst i form af Ole Lukøje, man må vel undskylde en sådan forseelse af en lille gut, men ikke forsvare den. Det skete to gange det første år, at fårene som vandedyr ved aftenstide kom til folden uden vogter. Da drengen vågnede og fårene var borte, kan man forestille sig hvor ulykkelig han blev, og han gik da til sit barndomshjem, men faderen fulgte ham tilbage i pladsen begge gange, og han blev sommeren ud.

Det gik ikke bedre næste sommer med en anden dreng og han blev derfor fritaget for sit hverv og »hjemsendt« til sine forældre. Jeg var dengang seks et halvt år og havde nogle gange været med hyrdedrengen og fårene i mosen. Nu fik jeg bestillingen efter ham og havde den i to somre, hvor jeg blev fortrolig med gerningen, som var noget kedelig og ensformig, men hvor enkelte ting dog har sat sig fast i erindringen.

Det første og alvorligste minde var, at min bror, der var to år yngre end mig, en eftermiddag fik lov at komme med mig i mosen. Det var til glæde og adspredelse for mig og eftermiddagen gled hurtigt hen, men da det lakkede mod aften og vi fik fårene i drift mod natteherberget, viste det sig, at den lille knægt var bleven træt og ikke kunne holde trit med fåreflokken. Jeg tog ham i hånden og ville have ham i løb, men det nægtede han og sagde »rend du bäär, a ska nok kom«. Jeg måtte afsted efter fårene, der var kommen et stykke forud, fik dem i løb, nåede folden og fik dem ind, men gutten var ikke at se.

Jeg kravlede op på foldens mønning for bedre at kunne se, men der var ingen lille dreng at øjne, så jeg løb ud hvor jeg var gået fra ham, men der var han ikke, og med tungt sind og bange anelser skyndte jeg mig mod hjemmet, hvor jeg mødte min mor, der straks spurgte: »hvor er æ bääen-?? Og selv nu, efter mere end halvfjerds år, husker jeg skrækken, der afspejledes i hendes ansigt. Hun skyndte sig afsted for at alarmere far og karlen, der høstede rug i Søndermarken for at få dem ud at lede inden det blev nat.

Ved siden af markvejen hun skulle følge til Søndermarken, sad imidlertid en lille dreng og spiste kringler og så var sorgen slukket og glæden stor. En mand fra Haltrup havde hørt barnegråd fra heden og gik efter lyden, fandt den lille dreng og fik ham ledet til landevejen mod hjemmet. Kringlerne havde han fået af en kone i Haltrup, men han kom ikke oftere med i mosen.

Flere steder i mosen var der faldgruber i form af gamle tørvegrave. De kunne være indtil tre alen dybe og en dag dumpede en gammel vædder i et sadant hul, hvis overkant var mere end en alen over vandfladen. Jeg sled i bæstet så sveden løb af kinderne, men brinken var for høj og

kræfterne for små, jeg så ingen udvej og gav mig til at græde. Gå fra dyret og hente hjælp turde jeg ikke, da jeg anså det for umuligt i den store ensartede mose at påvise stedet igen, så jeg gik i hullet til dyret, vandet nåede mig over hofterne, jeg prøvede på at få fat i dens forben, løftede disse op så de kunne støtte mod brinken, for jeg var klar over at fåret og jeg skulle hjælpes da. Det lykkedes også at få den på det tørre igen, og jeg var glad og følte mig som sejrherre over en hindring, og nu vidste jeg at dette felt af mosen var fuld af huller og passede på, at fårene ikke oftere kom der. Disse erindringer har dvælet i underbevidstheden i over halvfjerds år, uden at være omtalt, og står dog endnu så lyslevende for mig, jeg må sige barndoms minder rækker langt.

Hodde Skole. En af Thomas Chr. Jensens skuler. Ansager Bugtrykkeri 1972.

Skole

Jeg var otte år da jeg begyndte at gå i skole, men opnåede i min seksårige skoletid at få undervisning af ni lærere i seks skoler, hvoraf de tre var hovedskoler i Hostrup, Øse og Hodde, to var i private hjem på Hodde Mark og en vinter i hjemmet ved lærerinde.

Det må bemærkes at vi havde ca. en mil til sognets skoler, hvorfor Hodde kommune bevilgede en godtgørelse til Øse Sogn, der så gav tilladelse til at vi måtte gå til Hostrup skole, hvortil vi kun havde en halv mil. Hostrup skole lå dengang en kilometer længere mod vest, end hvor det nu ligger.

Den ordinære skoletid om vinteren var for yngste klasse to dage om ugen og for sommeren fire halve dage om ugen. Ældste klasse fire dage om vinteren og en halv dag om sommeren. De store drenge, der kunne være til nytte i hjemmene og især for tjenestedrengene blev den halve dag dog ofte sløjftet.

Jeg var ti et halvt år, da jeg kom i øverste klasse og skulle »ud at tjene« på en større gård. Jeg skulle have 20 rigsdaler i løn for sommeren og

jeg var der de følgende to somre og i den tid var jeg i skole tre halve dage i alt. Det eneste minde jeg har fra den skole er, at da vi havde afslutning, sang vi salmen »så vil vi nu sige hinanden farvel«. Jeg havde ikke hørt den før, men syntes både teksten og tonen var så køn, og hver gang jeg siden har hørt den går tanker tilbage til Øse skole.

Jeg mødte i denne plads den 1. april og forårsarbejdet var begyndt, så karlene var i marken og jeg blev så sat til at røgte kreaturerne, hvoraf der var 20-30 stykker plus 12 får, der her stod i tøjlr og for lammenes skyld kom ind om natten.

Det var min første tjeneste og i ledige stunder kunne jeg blive overvældet af følelser, af længsel efter hjemmet og der randt mange tårer, men det var der ingen, der fik noget at vide om.

Pladsen var god nok, temmelig streng for en dreng i min alder, der var ingen ledige timer fra om morgenen kl. seks til aften kl. ti, med

undtagelse af juni og juli måneder, da kunne der sommetider gives en times hvil i middagsstunden.

Den 1. november 1875 havde jeg udtjent, fik klunset pakket, lønnen i lommen, samt seks pund uld og et par træsko på ryggen, og vandrede helt kry mod hjemmet i selvfølelse af at have været til nytte og tjent min løn.

De to sidste skoleår gik jeg til skole i Hodde sammen med min yngre bror. For at han ikke skulle gå alene den lange vej gik jeg den vinter i skole hver dag. Vi skulle hjemmefra før otte om morgenen og kom først hjem når lyset atter var tændt.

Konfirmation

Da jeg gik til konfirmationsforberedelse var pastor Jens Nikolai Ludvig Sjørring præst i Hodde. Han var forfatter til salmerne »Herrens venner ingensinde, mødes skal for sidste gang« og til »Kærlighed fra Gud, springer ligeud, som en kilde klar og ren«. Disse salmer blev meget brugt i Tistrup og Hodde sogne, både i hjemmene og til møder og sammenkomster.

Pastor Sjørring var præst i Hodde og Tistrup i 14 år, fra 1864 til 1878, altså hele min barndomstid. Han var en dygtig taler, nidkær i sin gerning og en ivrig sanger. Han oprettede en sangforening med flerstemning sang af de unge i sognet, som var flittige kirkegængere og de samledes nederst i kirken. Når slutningssalmen så blev sunget gik Sjørring frem og tilbage på midtergangen og sang med sin kraftige stemme, der sammen med sangkoret i baggrunden og menighedens toner fyldte godt i det lille kirkerum. Jeg blev konfirmeret i Tistrup kirke en forårsdag i 1878.

Sommerfest

Årets sommerfest for skolebørnene, var en begivenhed vi så frem til med stor forventning.

Først på eftermiddagen samledes børnene fra Tistrup, Bredho, Hauge, Hodde og Hessel skoler. De fleste af børnene havde hver sit lille dannebrogslag.

Når alle klasser var komne tilstede, kaldte hver klasselærer på sine elever, hvorefter læreren foran hver sin klasse gik i procession gennem Krarup Lund til præstegården med sang af fædrelandssange. Den flagsmykkede procession, som man ikke kunne se ende på, og sangen og flagene kunne nok vække begejstring i et barnesind

På præstegårdens gårdsplads stod en stor lind, med en skyggefuld krone, hvorunder følget samledes og nød en forfriskning i form af en kage og et glas sød mælk. Efter at have sunget nok en sang gik følget ud på de nyslåede Krarup Enge, hvor legen under lærerens vejledning gik med liv og lyst en times tid. Derefter gik turen tilbage, gennem Krarup Lund, til Letbæk Mølle, hvor der var frit samvær med gynger i de store træer i haven og sejlads på mølledammen i møllerens båd.

En timestid før solnedgang blev der afsluttet med en aftenang og enhver kunne søge ad hjemmet til med følelsen af at have oplevet en god og fornøjelig eftermiddag.

Når jeg nu skriver, at alle var tilfreds, vil det for nutidsmennesker synes utrolig, da der var mange børn, som den eftermiddag foruden legen, måtte vandre to til tre mil for at deltage.

Ungdomstiden

Når man deler menneskelivet op i fire afsnit, barndomstiden, ungdomstiden manddomstiden og alderdomstiden, anser jeg det i almindelighed at barndommen slutter med konfirmationen. Nu går barnet over i de voksnes rækker.

Sammen med min ældste broder afløste vi tjenstekarlen og kom til at udføre det grovere

arbejde på min faders gård. Der var nu en besætning på ca. 20 kreaturer og opdyrkning af heden var ikke afsluttet så vi måtte hvert år grave grøfter og køre 300-400 læs mergel. Desuden havde far nu fået interesse for plantning i skel og hegn, et arbejde der udførtes i marts og april måneder, når vi var færdige med tærskningen, som foregik med plejl. Min far var også en af de første på denne egn, der begyndte at dyrke roer. De blev sået på kamme og frøene blev drysset ud af en flaske gennem en gåsefjer i toppen. Lugningen blev udført med hånden, ved at man kravlede gennem rækkerne.

Rensning af korn foregik ved kastning og håndsold, og om aftenen gik tiden om vinteren med at skære hakkelse til hestene, hvilket foregik med en håndkniv påsat en hakkelseskiste.

Da jeg var 17 år kom jeg atter ud at tjene. Jeg fik plads hos Niels Sørensen i Olling, Thorstrup Sogn og min løn var 160 kroner det første år. Jeg var der i tre år og fik hvert år lønnen forøget med tyve kroner. Det var gode folk, som jeg alle dage vil have i venlig erindring. Jeg hørte i disse år intet bebrejdende ord, men blev behandlet som en af deres egne børn.

Derefter var jeg hjemme hos mine forældre et år og lod mig fremstille på session i Varde da jeg var 21 år. Jeg blev erklæret uduelig til krigstjeneste.

I årrets løb havde jeg søgt om amsunderstøttelse til et højskoleophold og tog til Vejstrup Højskole ved Svendborg den første november 1883.

Højskoleophold

Jens Lund var forstander på skolen og det var helt forandrede forhold, jeg kom til at opleve den vinter.

Undervisningen deltog jeg i med liv og lyst. Fra min skoletid var min skrivning dårlig, indtil jeg var 12 år lærte vi de gamle gotiske bogsta-

vere, men så blev de latinske indført og indtil jeg kom på højskole, havde jeg ikke haft ret meget brug for at skrive, desuden havde jeg seneknu-der på håndleddene, krogede fingre og rystede på hånden, så det var nogle krage-tær jeg frembragte.

Jeg foresatte mig at afskrive Jens Lunds foredrag, det blev i begyndelsen meget mangelfuldt, men når jeg siden tager den denne bog frem og læser optegnelserne, står både taleren og hans ord lyslevende for mig og jeg føler, at der endnu er gnister af ungdomsbegejstringen der ulmer, selv efter over 50 års forløb.

I juletiden, fra 23. december og til 6. januar, var jeg den eneste elev på skolen, og jeg havde en god jul, men nok den mest rolige, jeg har oplevet. På grund af dårlige fødder kunne jeg ikke få støvler på, men måtte blive hjemme på skolen, hvor tiden gik med læsning af skønlitteratur, som f. eks. Ingemanns romaner, og med undeholdning af Jens Lunds børn.

Politik

Politisk set var begyndelsen af 1885 en urolig tid. Bølgerne gik højt, de konservative var i mindretal i folketinget, men holdt fast ved regeringstøtterne med Estrup som konsilpræsident. Der udstedtes provisoriske love, gendarmerikorpsset blev oprettet for at lægge en dæmper på urolige gemytter, og skytteforeningernes medlemmer fik påbud om, at de ikke måtte samles til øvelse, mens de beslægtede riffelforeninger helt blev forbudt.

Højskoleforstanderne i Svendborg Amt, Povlsen i Ryslinge, Kristensen Randers, Ollerup og Jens Lund, Vejstrup var alle bestyrelsesmedlemmer i riffelforeninger. Da de efter henstilling ikke efterkom opfordringen til at nedlægge foreningerne, blev statsunderstøttelsen til deres skoler inddraget, hvilket betød at mindrebedemidlede måtte give afskald på et ophold.

Ejendommen, Gjettrupvej 23, som Thomas Christian Jensen opførte omkring 1890 da han nedsatte sig som lundmand. Foto: Astrup sognearkiv nr. 2834.

Mejerier

Årene i begyndelsen af firserne var også andelsmejeriernes tid. Den sidste sommer, jeg var i Olling, kunne jeg derfra se flere mejeriskorstenne dukke op i horisonten. Det var: Fredensborg, Horne, Asp og Tistrup.

Vinteren 1885 blev der afholdt flere møder i Øse, hvor landmændene drøftede mulighederne for oprettelse af et mejeri og da enighed var opnået blev en mejeribygning opført på Martin Tychens hede i Nordenskov, ved korsvejen Heager, Nordenskov, Hostrup, Øse. Det var et lidt øde sted dengang, hede overalt omkring, ingen andre bygninger i nærheden end

fattighuset, der lå skråt over for mejeriet ved hjørnet af vejen Øse-Heager.

Mejeriet kom i brug i juni måned. Bestyreren, der var 21 år, havde været mejerist på Ladelund Mejeriskole et år. Undermejeristen havde været på mejeriskole et halvt år. Han var 23 år gammel. Min far havde, med min tilladelse, fået mig ansat som elev.

Nu dukkede mejerier op som paddehatte, så erfarne mejeribestyrere kunne der ikke være tale om, men pladerne blev som oftest besat af unge mænd, der havde været på mejeriskole.

I 1886 fik jeg ansættelse som undermejerist på et nyoprettet mejeri i Lading på østkysten

mellem Mundelstrup og Frisenborg Gods. Lading er en større landsby, hvor de forskellige erhverv var repræsenterede, tilligemed at der lå flere større og mindre gårde. Her var haver og hegn, der dækkede for udsigten, hvilket var noget fremmed for mig, der savnede det frie udsyn på de hjemlige flade sletter. Folkene var flinke, men meget forskellige fra den gæstfrie vestjyske befolkning.

Fra maj 1887 havde min far skaffet mig bestyrerplads på Grene mejeri i Aastrup sogn. Det hedder nu Glejbjerg Andelsmejeri. Der var 65 leverandører fordelt over hele sognet, hvoraf den største part var mindre landbrugere, hvorfor transportudgifterne ikke stod i forhold til den leverede mælkemængde. Min løn var 800 kroner med forpligtelse til at lønne medhjælperne og yde erstatning for, hvad smørret gik under topnoteringen, hvorfor min far

garanterede. Derimod fik bestyreren andel i, hvad der opnåedes over topnoteringen. Medhjælperen fik 100 kroner i løn, og kosten købte vi hos en nabo, til 400 kroner for to mand i et år.

Thomas Christian Jensen beholdt pladsen som mejeribestyrer i tre år, hvorefter han købte jord og opførte ejendommen Gettrupvej 23 og blev landmand.

Noter

1. Krumbygning = to huser sammenbyggede i vinkel
2. Fladtørv = flade hedetørv – lyngskjold

Olga Pedersen, født 1935. Vestergade 6, 6670 Holsted, Lokalhistoriker. Har tidligere skrevet artikler i Fra Ribe Amt samt adskillige lokalhistoriske udgivelser.

Kong Valdemar og Dronning Sofia

En kærlighedshistorie fra ellevehundredetallet.

Af Sven Arvid Birkeland

Kærligheden mellem Kong Valdemar og Dronning Sofia har optaget mig meget. De elskede hinanden og blev gift af kærlighed i en tid, hvor politisk arrangerede ægteskaber var dagens orden. De viser deres kærlighed på et meget fascinerende stenrelief, som jeg ofte har betragtet. Det er udgangspunktet for denne historie.

Hvem var Sofia?

Hun er en af de meget få kvinder, der er kendt fra ellevehundredetallet. Dette skyldes Saxo og Sven Aggesen. Hun er – meget usædvanligt – afbildet sammen med Valdemar på en mønt, og så er hun efter min mening – og den er jeg foreløbig ene om – forevigtet med sin elskede på et stenrelief, der sidder i muren på Andst Kirkes våbenhus.

På stenen ses foroven en mand og en kvinde, der holder kærligt om hinanden. Manden tager om kvindens højre bryst. Kvinden har en hue med lang kvast på hovedet, et smykke om halsen, en tætsiddende bluse, hvor brysterne træder tydeligt frem, og et langt skørt. Hun har et bælte om livet, der ender i to lange snipper fortil. Fødderne er små og fikse og er anbragt i ballet stilling. Hun er meget smuk. En rigtig lille strik. Manden har langt hår, en moustache, en lang kjortel og sko. På stenens nederste felt er en kalv eller ko. Koen står på to forhøjninger og er anbragt på højkant. Stenens relieffer er indrammet af ornamenterede bånd og tovsnoninger.

*Relieffet i
Andst Kirke.
Foto i
privat eje.*

De to mennesker på stenen har fascineret mig siden jeg som barn boede i Andst, hvor min far var præst. De har også fascineret Martin A. Hansen, der gengiver dem i »Orm og Tyr« i Sven Havsteen-Mikkelsens træsnit. Relieffet har ikke sin lige blandt de mange romanske stenbilleder fra middelalderen. Stenhuggeren har været meget dygtig. For et år siden malede jeg et oliebillede af parret. Mens jeg malede dette, gjorde jeg mig mange tanker om disse to, og især om kvinden.

Hvem er de to mennesker, der øjensynligt holder så meget af hinanden?

Der er fremkommet mange bud: en gravsten over to mennesker, der gav alt hvad de ejede til opførelsen af kirken, og derefter kun ejede en ko. Stifterne af kirken, hvor ægteparret symboliserer det himmelske bryllup med dyret som en advarsel mod vellyst. Koen har været opfattet som et symbol på trofasthed (mærke for Lucas) eller som et adelsmærke for slægten Kalv måske med slægtsbånd til Knud Lavard. Ingen ved det. Min opfattelse bygger på indici-er. Jeg mener, det er Kong Valdemar den Store og hans dronning Sofia.

I Tryde kirke i Skåne og Ulsnæs kirke på Angel findes på døbefonden også et par, der holder kærligt om hinanden. På fonden i Tryde har manden krone på hovedet og holder også kvinden fast om det højre bryst. Her er parret blevet ældre. Min påstand er, at Valdemar simpelthen var så glad for sin dronning, at han måtte lade dem afbilde sammen.

Hvor kom Dronning Sofia fra?

Danmark havde i ellevehundredetallet en omfattende kontakt med omverdenen – i det mindste hvad angår samfundets højere klasser. Valdemars far, Knud Lavard, var gift med Ingeborg, datter af Mstislav I af Kiev. Som ung opholdt han sig ved Kejser Lothars hof. Kong

Niels søn, Magnus den Stærke, der dræbte Knud Lavard i 1131, var gift anden gang med Regitze, datter af hertug Bolislaw af Pommern. De fik sønnen Knud. Magnus faldt i slaget ved Fodevig 1134, og Regitze giftede sig året efter med fyrst Vladimir af Novgorod. De fik datteren Sofia i 1140. Efter Vladimirs død giftede Regitze sig med kong Sverker af Sverige. Det er nok ved denne lejlighed, at den unge Sofia har taget ophold hos sin danske halvbror, Knud. Valdemar, født otte dage efter faderens drab, blev opfostret hos Asser Rig og fru Inge i Fjenneslev. Hans fosterbrødre er Esbern Snare og Absalon, der blev uddannet i Paris. Det gamle Gardarige, Sofias fødeland, havde centrum i Novgorod og Kiev. På Sofias tid var dette rige meget stærkt med en rig kultur. Den store St. Sofia katedral blev bygget 1045.

Sofia er altså en fremmed fugl i det danske. Hun var halvsøster til Knud, der var Valdemars forbundsfælle i den sidste del af striden mellem Svend, Knud og Valdemar om kongemagten. Hun var formentlig 12-13 år, da hun blev trolovet med Valdemar.

Sven Aggesen beskriver Sofia som en ualmindelig veldrejet kvinde. Han har »selv mange gange beskuet det såre beundringsværdige værk, naturen har skabt«. I kongestriden ønskede Knud at alliere sig med Valdemar, og Knuds rådgivere talte ved enhver given lejlighed med Valdemar om, hvor smuk Sofia var, fortæller Saxo. Valdemar var stærkt interesseret, men ville dog først sikre sig en tredjedel af Knuds formue som medgift, inden trolovelsen.

Saxo fortæller videre, at Valdemar i ca. 1157, da striden spidsede til mellem ham og Svend, tog til Viborg og holdt bryllup, dels for lettere at få Knuds mænd med sig, dels for ikke at gemme sin smukke bruds uskyld så længe, at fjenderne kunne tage den.

Hvordan er det gået til, at Kong Valdemar

Andst Kirke med relieffet på våbenhuset. Foto i privat eje.

og Dronning Sofia optræder på et stenrelief i Andst?

Andst grænser op til Sønderjylland, havde et tæt forhold til Ribe Domkirke og Koldinghus. Der har også været forbindelser til Kongehuset senere, idet Frederik II skaffede kirken dens tårn. Kronen havde store besiddelser i sognet. Valdemar var først hertug i Sønderjylland og fik under kongestriden Jylland som sin andel af landet. Han var ofte på rejse fra Viborg til Fyn, og må da have brugt hærvejen, der går tæt forbi Andst. Måske rejste den unge Sofia ham i

møde, da han såret efter blodgildet i Roskilde søgte mod Viborg – og måske mødtes de netop i Andst, hvor hun plejede hans sår.

Kong Valdemar og Dronning Sofia havde et rigt kærlighedsliv og fik otte børn: Knud og Valdemar Sejr, der begge blev danske konger. Regitze, gift med Erik X af Sverige, Sofia, gift med hertug Siegfried af Thüringen, Ingeborg, kortvarigt gift med Filip II August af Frankrig, Helene, gift med Wilhelm af Lüneburg, og dermed stammoder til det engelske kongehus. Samt to døtre, der blev nonner. Så Valdemar og

Døbefonten i Andst kirke. Foto i privat eje.

Sofia blev svigerforældre til kongelige og fyrstelige i en stor del af Europa, ligesom senere Christian den Niende.

Billeder på døbefonten i Andst Kirke fra ca. 1240 har været tydet som Valdemar Sejv, Erik Plovpenning, Anders Sunesen, Prins Valdemar, Abel, Christoffer, Dagmar og Berengaria. Altså en fortsat forbindelse til de kongelige.

De mange kirkebyggerier og de mange romanske stenrelieffer af stenansigter på kirkerne blev skabt af stenhuggermestre sydfra. Borterne på vores stenrelief ligner borte fundet på stenrelieffer i Balkan. Jeg tror, at Sofia fik en stenhugger fra moderens hjemegn op til Danmark. Han har så hugget både stenrelief-

fet, sydportalen med de fire søjler og tympanon, og stået for bygningen af kirken, der dateres til midten af ellevehundredetallet.

Sofia var en stor støtte for sin mand. Det var brydningsår. Kongemagten skulle styrkes efter borgerkrigene. Valdemars rådgivere var Sofia og Absalon, der blev ærkebiskop i Lund. Grænsen blev sikret mod syd med Valdemarsmuren, og landet blev værget mod venderne, der havde hærget i de urolige år. Valdemar lå tit i ledning, og hver gang ventede Sofia i spænding på ham. Der var spændinger mellem adelsslægterne, og flere, der var kongsemner efter Valdemar. Visen om Liden Kirsten og prins Buris afspejler barske sider af kongeparret. Ikke underligt fik Sofia sønnen, Knud, syv år, hyldet som kronprins.

Valdemar døde i 1182 i Vordingborg midt under forberedelserne til et togt mod Venderne. Sofia var ved hans side.

Derefter fik Sofia en krank skæbne. Knud fik hende to år efter Valdemars død gift med Ludvig III, landgreve af Thüringen, der var Kejser Frederik Barbarossas betroede mand. En af Valdemars og Sofias døtre blev trolovet til en søn af samme kejser. Men da forholdet mellem Knud og Barbarossa blev anspændt, blev både moder og datter returneret til Danmark. Sofia var meget bitter over denne behandling.

Sofia døde 1198 og er begravet i Ringsted ved siden af Valdemar. Således blev de da i døden atter forenet, ganske som på stenrelieffet. Det er nu efter 800 år lidt forvitret, men det er budskabet om deres kærlighed ikke.

Sven Arvid Birkeland, Goldschmidtsvænget 9 C, 5230 Odense M. Læge, dr.med.

Dansk Vandrelaug Esbjerg under besættelsen

Af malermester Niels Jespersen

En af de foreninger, der samlede mange unge mennesker under besættelsen, var Dansk Vandrelaug. Det var i hvert fald tilfældet i Esbjerg, hvor den blev samlingspunkt for mange unge kvinder og mænd, og dens varierede udbud af aktiviteter slog adskillige aftener ihjel på en tid, hvor tilbuddene ikke var så mange, og pengene var små.

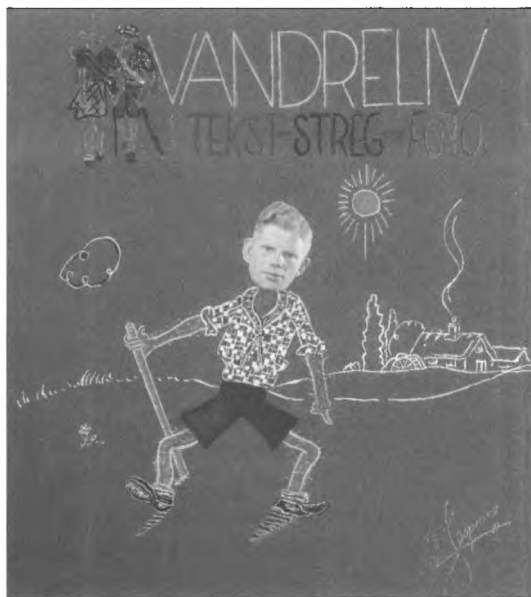
Stiftet i 1936

Dansk Vandrelaug's Esbjerg-afdeling var dog blevet stiftet allerede, inden 2. Verdenskrig brød ud. Initiativtager var fru Christiansen, hvis mand var bestyrer på Spangsbjerg Forsøgs-gård. Hun var blevet kontaktet af en lærer fra København, der foreslog hende at oprette en lokalafdeling af Dansk Vandrelaug i Esbjerg.

Hun fulgte opfordringen og indrykkede en lille annonce i Dagbladet Vestkysten om at give møde ude på Forsøgsgården for at sondere interessen for oprettelse af en afdeling af Dansk Vandrelaug i Esbjerg. Mødet var indkaldt til en søndag eftermiddag. Jeg og nogle få andre, i alt var vi vel ti personer, mødte op. Det var bl.a. andre Aksel Madsen, den senere stadioninspektør, Karl Pedersen og fru papirhandler Tobiesen i Kongensgade. Alle skulle senere blive meget aktive medlemmer af laugget. F.eks. blev fru Tobiesen laugets kasserer – det var hos hende, man fik sit vandrekort fornyet.

Det fremgik ikke af indkaldelsen, men allerede første aften blev der afholdt en vandretur.

Fra Forsøgsgården vandrede vi ud i Fourfeld Enge, og én af deltageren kunne allerede dér give os en fornemmelse af nogle af de oplevelser, der ventede os. Han bukkede sig bare ned og fandt en plante, han så fortalte os andre meget levende og inspirerende om. Naturoplevelser og kammeratskab – det var nøgleord i Dansk Vandrelaug.

Niels Jespersen fik også tid til at lave en række forskellige album med fotos fra Vandrelaugets forskellige aktiviteter. Det første album blev indledt med følgende collage.
Foto: Niels Jespersen (Esbjerg Byhistoriske Arkiv).

Antallet af fremmødte var dog ikke stort nok til, at vi straks turde stifte en forening, så søndag, den 4. oktober 1936 lavede vi en togtur til Holsted med efterfølgende vandring til Aatte Bjerge. 20 personer meldte sig, og det forekom os at være tilstrækkeligt grundlag til at stifte en forening. Mandag, den 19. oktober var der indkaldt til møde på Grundtvigshus. 30 interesserede mødte op. Mødet blev indledt med en redegørelse om Vandrehjemmet i Esbjerg, der var blevet oprettet i 1931 på initiativ af Kvindernes Fredsliga, og derefter valgte man medlemmer til turudvalg og laugsaftensudvalg. Valgt blev som repræsentant fru forsøgsleder Christensen. Frk. Ellen Nielsen, frk. Ulla Vorm, hr. Lange og hr. Janne Holmberg blev valgt til tur- og laugsaftensudvalg.

Allerede den 21. oktober 1936 blev det første agitationsmøde holdt med deltagelse af landsforeningens formand, kommunelærer Stig Hansen. Sammen med Sigurd Hansen ori-

enterede han om Dansk Vandrelaugs arbejde både sommer og vinter.

Der blev sæt gode korn den aften, for lysten til at komme i gang var stor. Arbejdet bar også frugt. Ved 5-års jubilæet i oktober 1941 havde foreningen 600 medlemmer med et årskontingent på kun 10 øre pr. medlem, og for den pris fik man tilmed et gratis månedsblad. Medlemmerne var især unge mellem 15 og 25 år, og karakteristisk var det, at de næsten alle sammen boede hjemme hos deres forældre. Sådan var det jo dengang – man flyttede først hjemmefra, når man blev gift.

Et laug – ikke en forening

Efter det stiftende møde kunne man begynde at sætte forskellige aktiviteter i gang. Dansk Vandrelaug lignede måske en forening, men opbygningen var en anden. Man havde ikke en formand, men arbejdede i en række udvalg. Man holdt laugsmøder og talte om laugsmed-

54 medlemmer deltog i Vandrelaugs fastelavnsfest i Tarp Kro i 1942. Foto: Niels Jespersen (Esbjerg Byhistoriske Arkiv).

lemmer – og kvitteringen for betalt kontingent var vandrekort, som man ikke blot brugte lokalt, men også i forbindelse med sine vandre- og cykelture rundt om i landet.

Specielt for laugget var den hyppige brug af kælenavne. Næsten alle medlemmer, i hvert fald de mest aktive, havde kælenavne, som de selv bestemte. Et medlem gik under tilnavnet Krille, selv kaldte jeg mig Kasper – taget fra Kasper Røghat, som altid var at finde i forbindelse med fest og farver. Det var nemlig mig blandt andre, der stod for mange af de festlige aktiviteter i forbindelse vores laugsmøder. Mine artikler i medlemsbladet Vandreliv, som vi fik i november 1940, var også underskrevet Kasper. Faktisk var navnet så almindeligt anvendt, at det kom som en stor overraskelse for min senere hustru, at hendes mand i virkeligheden ikke hed Kasper, men kun Niels. Hun sagde heldigvis ja alligevel.

Besættelsestiden

Efter den 9. april 1940 forandrede mange ting sig i Danmark, og den tyske besættelse fik mange unge mennesker til at melde sig ind i Dansk Vandrelaug. I 1942 var der 1.325 vandrekort i hele Ribe Amt, og heraf var ca. 600 at finde i Esbjerg alene.

Efterhånden var der også ganske mange tilbud til medlemmerne, for laugget havde andre aktiviteter end at vandre. Laugsaftenerne var nok den bærende aktivitet. Som regel foregik de på Grundtvigshus, hvor man kunne få kaffe og kage for 1 kr. Programmet for sådanne laugsaftener var foredrag, film, rejseskildringer, sang og musik. Foredragene blev typisk holdt af medlemmer. F.eks. fortalte Aksel Madsen om sin tid på Ollerup, og lærer Børge E. Hansen var en anden, hyppig brugt foredragsholder. Han holdt sig ikke blot til lokale emner, men fortalte også oplevelser fra en tur med skib til Ægypt-

ten. Bibliotekar Tang Christensen holdt foredrag om Danmarks oldtid, men det emne trak ikke mange medlemmer.

Laugsaftenerne var dog ikke de eneste aktiviteter i Dansk Vandrelaug's Esbjerg-afdeling. Der blev f.eks. også dyrket idræt. Laugget var én af de første til at arrangere håndbold-kampe i Esbjerg. Man spillede på Østre Skoles idrætsanlæg på den anden side af jernbanen. Da der ikke var mulighed for at bruge det længere, blev håndboldkampene flyttet til Statsskolens anlæg. Leder var Aksel Madsen, som Ollerupdelingsfører, der ganske vist havde sin force inden for gymnastikken, men som tog på et ugelangt kursus i håndbold arrangeret af Dansk Håndbold Forbund. Der var også en ugentlig gymnastikaften for drenge og mænd og en for piger og kvinder. Det var Forældreskolen, som Esbjerg Realskole hed dengang, der lagde lokaler til i begyndelsen. Skolens leder i de første krigsår, N. E. Gaardmand, var selv laugsmedlem og leder af laugets sangkor. Derfor var vi altid velkommen i Forældreskolens gymnastiksal – uden beregning.

Håndbold indgik også i Dansk Vandrelaug's aktiviteter. Man spillede på Østre Skoles bane i Klatterup, i hvert fald i sommeren 1940, hvor billedet er fra. Foto: Niels Jespersen (Esbjerg Byhistoriske Arkiv).

Gaardmand stod som nævnt for laugets kor. Det havde naturligvis sine øveaftener, men derudover underholdt det ved laugsaftenerne. Desuden gav det koncert på Esbjergs to sygehuse og medvirkede bl.a. også ved en julekoncert i Jerne. Koret var altid med, når Den Borgerlige Sangforening havde sangerfest på Hotel Spangsbjerg. Her sang koret altid Britta Polka og høstede stort bifald. Også når der var alsang i Esbjerg, var koret med.

Af andre aktiviteter kan næves et kursus i madlavning for vandrere, som samlede 30-40 deltagere. Det blev arrangeret i samarbejde med Esbjerg Husmoderforening. I takt med verdenskrigens skærpelse kom et førstehjælpskursus i gang i samarbejde med Røde Kors Esbjerg-afdeling. Endvidere blev en fotokreds stabled på benene, og den samlede nogle medlemmer, selv om det var svært at skaffe film på den tid.

Et velfungerende sangkor og musikkreds sammen med studiekredse og ikke mindst de almindelig laugsaftener trak mange medlemmer til. Man kunne få rigtig meget ud af laugets, hvis man virkelig benyttede sig af dets tilbud. Min far sagde f.eks. til mig, at jeg kun var hjemme mandag aften – og da sov jeg. Det var ikke helt forkert.

Medlemsblad

I begyndelsen annoncerede laugets aktiviteter i en opslagskasse i Kongensgade. Her kunne medlemmer og andre interesserede læse om månedens ture, hvornår der var gymnastik, sang, studiekreds m.v.

I 1940 drøftede man dog udgivelsen af et medlemsblad. Et bladudvalg fik til opgave at undersøge mulighederne, og jeg var én af dem. Ud over at skaffe artikler mm. skulle det også trykkes. Heldigvis var ét af laugets medlemmer bogtrykker i Varde, og han påtog sig opgaven.

Månedssbladet Vandreliv udkom første gang i november 1940, og det blev frit leveret til adressen, for en række medlemmer påtog sig at bringe det ud. Hvilken anden forening med ca. 600 medlemmer og et årskontingent på blot 10 øre pr. medlem kunne vederlagsfrit sende et sådant blad ud til medlemmerne? Vi kunne det også kun, fordi en række Esbjerg-firmaer tegnede annoncer i bladet. Udover månedens program, referater fra ture, artikler m.v. kunne laugets medlemmer endvidere lade sig friste af nogle af mange tilbud, som også vækker tanker i dag 60 år senere. F.eks. reklamerede Esbjerg Kommunes Badeanstalt i Havnegade med brusebad til 45 øre og dampbad med brus til 60 øre. I en fotografs annonce stod: »Fotograferer på gaden må jeg ikke, men gerne i mit atelier«!

Efterhånden fik laugets dog så mange medlemmer, at nogle af bladene måtte sendes med post. Det måtte de pågældende laugsmedlemmer selv betale for, og det skete ved fornyelsen af vandrekortet hos fru papirhandler Tobiesen i Kongensgade.

Søndagsturene meget populære

Søndagsturene var meget populære. Det var ikke ualmindeligt at tromme medlemmerne sammen kl. 07.00 til afgang fra Esbjerg Banegård, og så tog vi med toget til f.eks. Brørup, hvilket kostede 3,30 kr. Fra stationen vandrede laugsmedlemmerne ad stier og markveje til Aatte Bjerge. Vi tog turen tit, og alt efter årstid samt vejr og vind fik belysningen landskabet til at ændre sig fra gang til gang. I forsommeren kunne ørnebregnerne strække sig grønne og meterhøje mellem træer og buske, mens de i efterårets rimplåge visenbrune blev kædet sammen af glinsende sølvtråde af spindelvæv. Senere på dagen brød solens stråler tågen og slog smut i Kongeåen, som dybt nede snoede sig gennem landskabet. På hver side af den gamle grænse lå en kro, og på grund

Et stop i Brørup Sønderskov i forbindelse med en af vandreturene til Aatte Bjerge. Denne tur blev afholdt den 10. november 1943. Foto: Niels Jespersen (Esbjerg Byhistoriske Arkiv).

af besættelsestidens opklodsede privatbiler var kroerne tomme om søndagen, så kromanden bød altid besøgende velkommen med deres medbragte madpakke, bare de købte en sodavand eller en kop erstatningskaffe. Ofte sørgede kroværterne for, at radioen blev tændt, så vi kunne høre Osvald Helmuth, som nylig havde fået sit gennembrud, synge nogle af sine populære viser, eller vi kunne nyde Hyp lille Lotte, som var en af tidens populære sange. Som tak for den gode behandling leverede vi til værtens store fornøjelse en vandresang eller to, inden vi ad nye veje fortsatte til Holsted Station for at tage toget tilbage til Esbjerg. Som regel var vi hjemme sidst på eftermiddagen med 20 km vandretur bag os.

Til laugsvandring var der flere hold. Første

søndag gik vi 20 km og de følgende søndage 30, 40 og 50 km. Blandt de populære ture var Løvfaldsturen til Nørholm, Fiilsø rundt, Skibelund Krat, en tur gennem Vadehavet til Manø. Søndag den 22. februar 1942 var der tur over isen til Fanø. Fastelavnsturene til Tarp Kro samlede hvert år 50-60 vandrere.

Selv vinterens kulde kunne ikke slå vandrerne ud. Martsnummeret 1941 af Vandreliv gav en lille poetisk beskrivelse af en vandretur den 16. februar. Det lyder:

Ud i den kolde sne – langs DSB

Se, søndag den 16. februar
En flok af modige vandrere var
På travetur over bæk, stok og stene –
Dels vejledt af banen – dels af Magdalene.
Fra Jernbanebroen præcis halv to vi satte os i
bevægelse
At nyde naturens fred og ro – til anden
vederkvælgelse.
Om selve turen til Tjæreborg Kro ej meget er
at berette,
humøret var højt, og marchen go', og ingen
var sure og trætte.
Jo dog – når ret jeg mig tænker om, der hændte
allivel en række
af disse små morsomme ting, der kan ske, når
isen og sneen har bredt deres dække.
Se, først på sin bag ned ad bakke i fart en
kvindelig deltager »farrer«.
I spørger om hvem – ja, det ku' I li' – sligt
spørgsmål jeg ikke be-»Svarrer«

Vi kom til den yndigste lille bæk, som frosten i
søvn havde lullet,
mon alle fra springet kom tørskoet væk? Nej,
Agnes krøb op af hullet.
I Tjæreborg Kro stod kaffen og ventede' på os
på sin vante plads i dåsen på hylden,
nu var det os, der ventede' på den en time til
ende, hvem havde skylden?
Men ventetiden er aldrig lang,
når vandrere venter, – vi tog os en sang.
Den ene sang blev til fler', og mange
vi sang af de kendte sange.
Nå, der kom da kaffen á lá Fuglsang – cikorie,
og Jan lived' op og kom med en historie.
– Tiden løb hurtigt, som altid i livligt selskab
den går,
vor turleder førte os an til den sidste tur – til
Tjæreborg Statsbanegård.
Vi derfra billetten til Esbjerg tog – I kan vel
gætte,
Ej mere der er om vor tur at berette. - d.

Fastelavnsfest i Tarp Kro i 1944. Foto: Niels Jespersen (Esbjerg Byhistoriske Arkiv).

Der slikkes solskin foran Solfang i Henne i sommeren 1940. Foto: Niels Jespersen (Esbjerg Byhistoriske Arkiv).

Ud i landet

Der var dog ikke altid tale om éndagsture. Selv om mange arbejdede om lørdagen dengang og endda arbejdede meget sent, var weekendturene, som typisk fandt sted om sommeren, meget populære. Et yndet udflugtsmål var Solfang i Henne, som frk. Silladsen havde været så dristig at opføre. Hun havde fået øje for, at 1930'ernes nye ferielov nok ville føre mange besøgende til Vesterhavet, og derfor besluttede hun sig for at opføre et vandrehjem i Henne. Ikke alle var dog overbevist om det bæredygtige i hendes tanker, så myndighedernes krav til hende var at lave seks værelser i tilknytning til salen, så bygningen også kunne bruges til pensionat.

Frk. Silladsen, eller Silla som hun blev kaldt i daglig tale, fik vi meget samarbejde med. Turene til hendes specielt byggede vandrehjem

i Henne var meget populære. Ofte sluttede vandrere fra de mindre laug i Ribe og Varde sig til os, og et par unge Ribe-piger, den ene arbejdede i forretning og den anden var frisør, cyklede f.eks. fra Ribe til Henne, når de var færdige på arbejde lørdag kl. 21. Omkring midnat – som regel efter adskillige punkteringer, som hørte til dagens orden for alle cyklister på den tid – var de fremme, og efter en nats søvn hyggede de sig så sammen med de øvrige laugsmedlemmer, inden turen gik tilbage søndag morgen.

Solfang, som Henne Vandrehjem hed, var ret stort, for bag ved spisesalen var der to sovesale: En til piger/kvinder og en til drenge/mænd. Desuden havde Silla to sommerhuse, som hun brugte til indkvartering af vandrere, hvis der blev behov for det. Der kom alligevel ikke andre brugere af sommerhusene med de

Medlemmer fra Dansk Vandrelaug fotografieret foran Vorbasse Vandrehjem i 1940. Det lå på Østergaard og var et af de fortrukne steder at komme. Foto: Niels Jespersen (Esbjerg Byhistoriske Arkiv).

begrænsninger, der var på den private bilkørsel. Nogle af os Esbjerg-folk har bl.a. boet i ét af hendes sommerhuse.

På Solfang mødte vi medlemmer af Dansk Vandrelaug fra andre byer, bl.a. Tarm og

I sommeren 1942 gjorde Esbjerg-vandrerne bl.a. stop ved Siska i Darum. Hun står som nr. tre fra højre. Foto: Niels Jespersen (Esbjerg Byhistoriske Arkiv).

Århus. Her mødte vi f.eks. Eigil Rasmussen, som dengang boede i Århus, men som senere blev turist- og erhvervschef i Esbjerg. Også senere pressefotograf Knud Rasmussen fra Esbjerg mødte vi i Henne.

Gæsterne på Henne Vandrehjem måtte hjælpe til med alt det praktiske, for Silla kørte næsten vandrehjemmet uden medhjælp. Ingen havde noget mod denne håndsækning, men fandt det snarere hyggeligt. Vi så også Silla uden for sæsonen. F.eks. stod hun i spidsen for vore danseaftener – hun tog simpelthen toget fra Sig til Esbjerg og så tilbage igen. En aften var en kammerat og jeg i Varde for at forberede et arrangement for vandrelauget næste dag. Tyskerne afbrød imidlertid togforbindelsen mellem Varde og Esbjerg, så vi stod uden natlogi. Derfor gjorde vi turen ud til Silla, som vi fik banket op. Hun fandt straks en løsning: Min kammerat overtog hendes seng, og jeg fik plads

på sofaen. Hvor hun selv sov den pågældende nat, ved jeg ikke. Næste morgen mødte vi så vore Esbjerg-venner på Varde Station, men da vi ikke var nået tilbage til Esbjerg, stod vi der i vores fine tøj, mens alle andre havde vandretøjet på.

Et andet yndet vandremål var Vorbasse. Vandrehjemmet var lå på Østergaard, og familien med gårdejer Anders Jensen i spidsen var utrolig flinke, ja næsten for flinke. Et år havde nogle laugsbrødre og jeg planlagt at holde nytår i Vorbasse. Vi ringede derop – ingen problemer, men vi blev faktisk lidt skuffede, da vi så, hvor fint de havde villet gøre det for os: Der var dækket op i stuen til os, mens de selv sad ude i køkkenet. Og her havde vi netop satset på en hyggelig nytårsaften sammen med dem. Vandrehjemmet i Vorbasse havde begrænset plads, så kom vi der, større grupper, måtte vi sove i laden, ja enkelte gange måtte nabogården måske endda inddrages, så der blev plads til alle. Så sov pigerne på den ene gård, drenge på den anden. Pigerne var dog ikke altid glade for overnatningerne i en lade på grund af musene, der løb rundt i høet. Trods disse små forbistringer var der altid pæn tilslutning til Vorbasse-turene, for gårdmand Anders Jensen deroppe var fantastisk til at vise os rundt.

I dag vil man måske undre sig over Vorbasse-egnen som vandremål, men der var mange spændende ting at byde på. Højdepunktet Stenbjergghøj var ét af dem – derfra var der en fantastisk udsigt over egnen. En vandretur langs Holmeåen var et andet mål. Mod nord lokkede Skjedsbjerg Kirke, som blev kaldt »Hedens perle« med en fantastisk udsigt fra tårnet, bl.a. til Randbøl Hede, som man kunne se mod nordøst. Nørresø var også et besøg værd – og bedst af alt var det, når Anders Jensen selv var tur-guide. Han kunne virkelig fortælle om alt det, vi passerede undervejs.

Det var en kold fornøjelse at vandre i de kolde besættelsestidsvintre som på turen til Lindknud den 2. februar 1941. Foto: Niels Jespersen (Esbjerg Byhistoriske Arkiv).

Et andet populært mål for flerdagsture var Branming Hovedgård, hvor vi boede hos Poul Lund. Ribe Vandrelaug var næsten altid med til disse arrangementer. Vi har bl.a. været der på en vintertur, hvor vi overnattede under hvælvingerne, mens ellers var det fortrinsvis høstfesterne, som blev holdt derude. Poul Lund var meget glad for vores besøg, ikke mindst når vi købte noget af ham.

I det hele taget var vandrehjemmene dengang slet ikke af den standard, som vi kender i dag. I Ribe var det f.eks. indrettet hos en karetmager lige over for Domkirken. I Svejlbæk boede man i lynghytter. Det var heller ikke alle steder, man kunne få noget at spise. Nogle steder blev der henvist til et pensionat i nærheden. I Henne betalte vi for kosten, men måtte naturligvis aflevere de nødvendige rationeringsmærker og hjælpe Silla med at skrælle kartofler m.m. Værst var det dog i København, hvor vi og andre gæster ikke blot blev sat til at hjælpe til med at gøre rent, men også måtte feje gulve samt stå for opvasken, inden vandrepæssene blev udleveret, så vi kunne komme videre.

Så længe det var praktisk muligt var det populært blandt medlemmerne at holde høstfest på Bramming Hovedgård. I 1942 var vandrelaugs folkedansere også i sving. Foto: Niels Jespersen (Esbjerg Byhistoriske Arkiv).

Friheden i Hjerding, som Silla brugte fra sommeren 1942, efter Solfang i Henne var taget i brug til andet formål. Huset er revet ned i dag. Foto: Niels Jespersen (Esbjerg Byhistoriske Arkiv).

Den tyske besættelsesmagt

Udbruddet af 2. Verdenskrig og senere den tyske besættelse påvirkede naturligvis vores aktiviteter ganske meget, men vore medlemmer lod sig ikke sådan lige slå ud. Ved laugsaftenerne, hvor entreen var 25 øre pr. person, deltog der altid mange. Trods mørklægningen var der den 11. december 1940 mødt 100 gæster op. Vores blad Vandrelivs familiefest blev holdt i Teknisk Skoles festsal i Torvegade den 15. marts 1944 med 250 deltagere.

Værre var det efterhånden at finde steder at holde vores laugsmøder. Vi holdt almindeligvis til på Grundtvigshus, hvor vi kunne få kaffe med et stk. sandkage til for 1 kr. Større arrangementer som f.eks. jubilæumsfesten holdt vi i salen på Teknisk Skole i Torvegade. Når der var udgangsforbud, måtte laugsaftener rykkes til søndag eftermiddag.

Mange af vandrehjemmene i Ribe Amt – Henne, Bramming Hovedgård, Vorbasse og Ribe – blev efterhånden lukket, fordi man

mente, der ville komme for få besøgende – det var f.eks. begrundelsen i Vorbasse – eller fordi vandrehjemet blev »optaget til andre formål«, som det skete i Henne. Disse lukninger af vandrehjem blev meldt ud allerede i april 1943, og hermed var det slut med vore længerevarende ture.

Silla flyttede dog sit vandrehjem ud til Hjerding, hvor hun overtog Postbudenes Feriehjem Friheden, der lå flot oppe i byen med udsigt over havet. Det var mindre end Solfang, men ikke mindre velbesøgt, for det blev populært for os at vandre derud, ikke mindst da togtrafikken i slutningen af besættelsen blev meget ustabil, og togene ofte ikke kørte om søndagen. De mange forbud eller praktiske forhindringer fik os nemlig ikke til at indstille vores aktiviteter. Mange gange samledes vi 10-20 laugsmedlemmer på Grønttorvet og gik så i samlet flok til Guldager Plantage eller Hjerding.

Tyskerne som sådan mærkede vi ikke meget til. De stoppede os f.eks. ikke, når vi samledes til vandreture eller var af sted. Selv boede jeg

hos mine forældre i Jerne, og på hjemturen sent om aftenen skulle jeg jo over Frodesgadebroen, som var bevogtet, men ikke en eneste gang blev jeg stoppet af de tyske vagtposter.

Dog oplevede vi et par gange, at tyske håndlangere forsøgte at infiltrere vores laug. Formålet var helt klart at få oplysninger om frihedskæmper i vores kreds. Det fik de nu ikke meget ud af, for Esbjerg var en lille by dengang, hvor alle kendte alle. Yderligere var de lette at kende, for deres påklædning var helt anderledes end laugsmedlemmernes, så de blev hurtigt frosset ud.

Væk fra tyskerne

Esbjerg var jo én af de danske byer, der mærkede meget til den tyske besættelse, og det var også én af de første byer til at rejse sig mod besættelsesmagten. Det skete i begyndelsen af august 1943, men disse dramatiske dage i byens historie fik to af mine kammerater og jeg slet ikke med. Vi havde nemlig besluttet os for en to-ugers kanotur på Gudenåen og til Mols.

I slutningen af juli tog vi fra Esbjerg til Tinnet Krat, hvor Skjern Å og Gudenåen har deres udspring ikke ret langt fra hinanden. Så snart åløbet blev så bredt, at der var plads til vores kano, begyndte turen til vands, og så havde vi ellers en herlig tur de næste otte dage, hvor vi overnattede under broer, ved gårde, ved el-værker uden at mærke verdenskrig og besættelse. Vi kunne ikke komme længere end til Silkeborg med kanoen. Så fortsatte resten af turen til fods lang Pramstien til Randers. Det blev også en god vandretur, inden vi sluttede af med et par dages vandring på Mols. På hjemturen begyndte krigens problemer dog at melde sig. Så vidt jeg husker, skulle vi stige på toget i Mårslet, men på stationen fik vi oplyst, at togtrafikken var indstillet, da jernbaneskinneerne var blevet saboteret. Alle passagerer skulle transporteres med bus til næste station, der lå

25 kilometer væk. Vi tre esbjergensere valgte nu at klæde om og så vandre dertil, og stor var de øvrige passagerers forundring, da de så os nå samme tog som de.

Vi var hjemme i Esbjerg igen i midten af august, og først da hørte vi om den uro og usikkerhed, der havde hersket i byen, mens vi havde haft to tyskerfri-uger i noget af Jyllands smukkeste natur.

Kanoturen blev for øvrigt også brugt til at lave PR for Dansk Vandrelaug efter hjemkomsten. Man kunne ikke købe farvefilm i Danmark under besættelsen, men en fisker, der var medlem af Dansk Vandrelaug i Esbjerg, tog trods tysk forbud ofte til England og solgte lasten af fisk. Samtidig benyttede han lejligheden til at købe farvefilm derovre. Han var en af deltagerne på turen langs Gudenåen og fotograferede flittigt undervejs. Farvelsbillederne blev vist ved en laugsaften og senere i otte andre foreninger i Ribe Amt.

Befrielsen

Endelig – den 4. maj 1945 om aftenen kom så det glade budskab: Danmark var atter frit. Vi var nogle laugsbrødre, der var samlet hos en kammerat i Islandsgade, da meddelelsen om Danmarks befrielse kom. Der blev nu ikke noget med at forsøge på at komme hjem til Jerne om natten med alt det skyderi, der var i Esbjergs gader.

Selve freden – ja den blev fejret i den nu nedlagte Spangsbjerg Forsøgsgårds have med en stor sankthansfest. Over 125 vandrere deltog – i den henseende var vi ved at vende tilbage til normale forhold igen.

De længere ture kom på plakaten igen. Også udlandet lokkede. Allerede i 1946 var ganske mange medlemmer af Dansk Vandrelaug Esbjerg med på en tur til Norge, som Dansk-Norsk Forening arrangerede. Borgmester

Der var trangt, når medlemmerne samledes inde i Friheden som her til min fødselsdagsfest i 1943. Foto: Niels Jespersen (Esbjerg Byhistoriske Arkiv).

Morten Mortensen var norsk gift, og hans kone var guide på turen.

Andre ting begyndte dog at påvirke mit og andres engagement i vandrelauget. Jeg var efterhånden blevet 27 år gammel, og som så mange andre af mine kammerater havde jeg mødt en sød pige i vandrelauget. Vi blev gift i 1946, og jeg åbnede egen forretning i 1947. Der blev mindre og mindre tid til bl.a. bladar-

bejdet, som jeg havde været ankermand for, og det kneb også med tid til at komme afsted hver aften. Det var og er dog rart at tænke tilbage på de mange oplevelser, Dansk Vandrelaug havde givet mig og andre i en tid, hvor danskerne ellers var bundet på mund og hånd.

Niels Jespersen, f. 1918, fhv. malermester, Kronprinsensgade 79, 6700 Esbjerg.

Ovnplade fra 1600 tallet, fundet på Grindstedegnen

Af: Mogens Hansen

Fundet af en sjældne ovnplade fra Loft, Grindsted bringer os i det følgende vidt omkring i tid og rum. Fra produktionsstedet Hassel Verk i Norge omkring 1680 til den klassisk græske mytologi og et maleri af den store Hollandske kunstmaler Rembrandt over en dramatisk politisk intrige i 1600-tallets Dansk-Norske rige.

Pladens egen historie har også været vidtløftig. Først har den formentlig været en del af en ovn i et velstående hjem i 16-1700-tallet. Derefter formoder jeg, at den har fungeret som en gammel (slidt) ovn i et jævnt bonde-hjem i Loft inden den samme sted endte som kloakdæksel i stalden. Til sidst kom den dog til ære og værdighed igen, renoveret og placeret som indmuret vægdekoration i en moderne virksomhed.

Ovnpladen er fundet på en nedlagt landbrugsejendom, »Elisesminde«, Mosbøl Skolevej 1, Grindsted. Ovnpladen blev rensset og efter en grundig oliebehandlet blev den muret i ind i en væg.

Fundet er gjort af Gunnar Schmidt Hansen i 2003 i forbindelse med en omfattende restaurering af bygningerne. Pladen lå, dækket af et lag jord, som dæksel over en gammel brønd i staldbygningen.

Skønt hverken fundomstændigheder eller andre oplysninger vedrørende ejendommen positivt kan bidrage til at belyse noget om, hvordan ovnpladen er havnet på gården, er det dog ikke usandsynligt, at den har været en del af en ovn, der har været i funktion på gården på et tidspunkt.

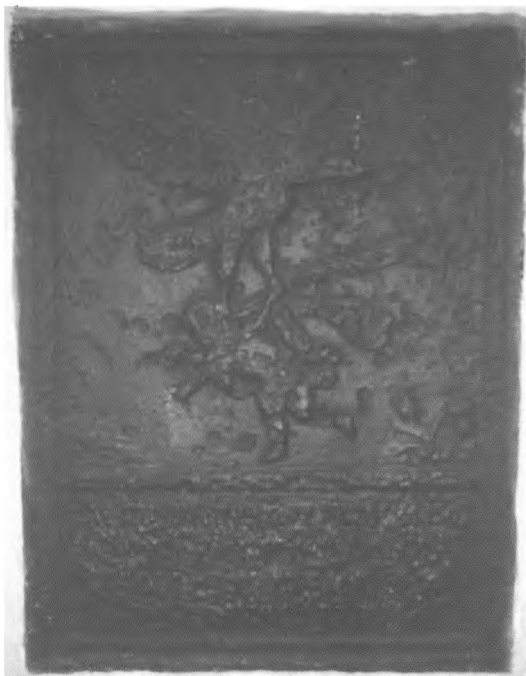
Denne tidligere landbrugsejendom er nedlagt, jorden tilskødet nabogården og bygningerne købt af Lili Hansen og Gunnar Schmidt Hansen i 2003. I 2004 åbnede de virksomhed og butik under navnet »HAPA« i nyrestaurerede bygninger.

Ovnplade fra Loft

Pladen er fremstillet i støbejern og måler 62x48 cm. Se fig. 1 og 2. Der er tale om en sideplade til en forholdsvis lille bilægger- eller vindovn. Se fig 3. Motivet inden for rammen måler 56x40,5 cm. På den øverste 2/3-dele af pladen findes billedet af en ørn, der flyver op fra jorden med et næsten nøgent spædbarn i sine klør. Omkring barnet flager et klæde. Herunder deles pladen af en bladstav, hvorpå der sidder et blad til venstre og en blomst til højre. Under bladstaven står et firstrofet vers. Pladens opdeling i et stort billedfelt og et mindre tekstfelt herunder, er karakteristisk for renæssancens ovnplader. Ovnpladen er støbt på Hassel Verk i Norge i 1680.

Der kendes ni tilsvarende plader fra Danmark, hvoraf kun to indgår i hele ovne. De to hele ovne befinder sig i dag på magasinerne på henholdsvis Købstadmuseet Den Gamle By i Århus og Vendsyssel Historiske Museum i Hjørring. Fra Norge kendes otte eksemplarer af denne ovnplade, hvoraf ingen indgår i hele ovne!

Vi ved stort set intet om disse 17 renæssanceovnes individuelle historie og således heller

Ovnpladen fra loft. Foto: Mogens Hansen 2005.

Tegning af en plade, svarende til pladen i Loft. Efter Benzón 1980.

ikke, hvor de har stået i de første mange år efter at de er fremstillet. De fleste af dem er kun bevaret for eftertiden, fordi motivet fangede interessen hos ansatte på støberier, hvor pladerne var indkommet som skrot med henblik på at skulle omsmeltes og dermed genbruges. Kun om to ved vi at de er endte deres funktionstid på henholdsvis en gård i Vendsyssel og i et byhus i Århus omkring 1900. Men hvor længe de har stået på disse to lokaliteter foreligger der ingen oplysninger om

Det er i øvrigt interessant at bemærke at det i forbindelse med at to ovnplader (med helt andre motiver) fra Læsø, der overdrages til Nationalmuseet i 1965 oplyses at »de stammer

fra gamle ovne på gården, men blev brugt til dæksler over kloaker mm.« Funktionen som kloakdæksel er således ikke enestående for pladen fra Loft.

Ganymedes og ørnen

Motivet på ovnpladen fra Loft er den græske myte, Ganymedes og ørnen. Det fortælles hos den græske forfatter Homer, at Zeus, den mægtigste blandt de klassiske græske guder, engang bliver forblændet af en smuk yngling, »den smukkeste af alle unge drenge«, kongesønnen Ganymedes. Zeus forvandlede sig til en ørn og fløj ned til jorden, hvor han hentede Ganymedes på bjerget Ida i Frygien. Zeus gjorde

ham til sin mundskænk og elsker. Homoseksualitet, var fuldt accepteret blandt både mennesker og guder i det klassiske grækenland.

Ganymedes blev udødeliggjort ved, at Zeus placerede ham på himlen som stjernebilledet Vandbæreren, i dag ofte kaldet Vandmanden. Ganymedes var søn af kong Tros af Frygien, der er et område i det nuværende Tyrkiet.

Forbilledet

Motivet på ovnpladen er formentlig skåret af snedker og billedskærer Hans Reinhold. Det er komponeret frit efter et maleri fra 1635 af Rembrandt (1606-1669), »Ganymedes og ørnen«, hvor Ganymedes dog afbildes som et buttet spædbarn, der skriger og tisser af skræk. Den sidstnævnte detalje er dog udeladt på ovn-

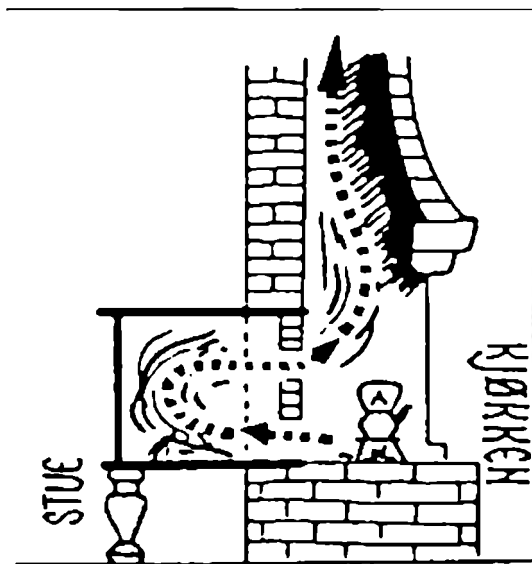

Rembrandts maleri »Ganymedes og ørnen« fra 1635. Efter Nygård-Nilssen 1944

pladen. Det originale maleriet er udført i olie på lærred og måler 1,72x1,30 m. Det er udført til en calvinistisk, Hollandsk adelsmand.

I dag befinder maleriet sig på Staatsliche Kunstsammlung i Dresden, Tyskland.

Rembrandt har, som den første, gjort Ganymedes til et barn, uden at der formentlig skal lægges noget pædofil-motiv i det. På ældre malerier, bl.a. af Rubens, gengives det samme motiv med Ganymedes som en fuldvoksen yngling i overensstemmelse med den gamle græske myte. Motivet har desuden haft en videre udbredelse, idet det bl.a. findes på et bemalt loft på Møntmestergården i København fra

Bilæggerovnenes funktionsprincipper. Den forudsætter et åbent ildsted i et tilstødende rum – ofte køkkenet. Efter Hamran 1989 s 17.

1683. Denne bygning er for nylig genopført i Den Gamle By i Århus, hvor motivet er ved at blive genetableret på loftet. Motivet fra Møntergårdens loft kan ses på forsiden af Den Gamle Bys Årbog 1995².

Griffenfelds fald

Teksten under motivet hentyder til Griffenfelds fald i 1676. Den satiriske tekst på pladen lyder:

Da ieg greeb offermand ved fod,
Togg hand mig bort med sig
Thi raader ieg min ven saa god,
hand speile sig i mig.

Det er formentlig verdens første satiriske ovnplade³.

Peder Griffenfeld

Griffenfeld (1635-98) var en dansk statsmand. Han var borgerlig af fødsel, 2. generations-indvandrer og søn af en tyskfødt vinhandler i København ved navn Schumacher.

Han var ansat fra 1662 under Frederik d. III. først som arkivar, siden som kammersekretær og fra 1666 som kancellissekretær.

Under Christian d. V., der overtog tronen i 1670 blev Griffenfeld rigskansler i 1673. I den stilling havde han meget stor indflydelse på den svage konge.

I nogle historiebøger hævdes det ligefrem, at det reelt var Griffenfeld, der regerede landet. Han arbejdede på at modernisere samfundet og ansatte embedsmænd af borgerlig fødsel i vigtige stillinger i statsadministrationen og forbigik dermed adelen, der traditionelt havde monopol på disse embeder. Da han i 1671 var blevet adlet med navnet Griffenfeld, mistede han gode kontakter til det borgerlige samfund. Derved skaffede han sig mange fjender og få venner.

Han prøvede at hindre Kong Christian V i at

gå i krig med Sverige i 1675. Det lykkedes ikke og da han i 1676 blev afsløret i at arbejde for at afslutte krigen hurtigst muligt, gennem en kontakt til Sveriges allierede, Frankrig, blev han dømt til døden for landsforræderi. Han blev dog benådet på skafottet af kongen og sad resten af sit liv fængslet på fæstningen Munkholm, der ligger på en ø ud for Trondheim i Norge. Her døde han i 1698. Norge var som bekendt en del af det danske kongerige på den tid.

Det er muligt, at det var den norske Statholder Ulrik Frederik Gyldenløve, der udfærdigede det satiriske vers og foranledigede at ovnpladen blev fremstillet, idet han var gift ind i adesslægten Ahlefeldt, hvis mægtigste mand, Frederik Ahlefeldt, var en af Griffenfelds fjender⁴.

Hassel Værk

Ovnpladen fra Loft er fremstillet på Hassel Værk i Norge omkring 1680⁵.

Hassel Værk blev oprettet i 1649 som et interessentselskab bestående af fire personer bl.a. Frederik III's rentemester Peder Wibe i København. Værket blev placeret i Eiker, men fik navn efter det sted i Modum, hvor malmgruberne lå. Værket oplevede nu en ca. 100-årig storhedstid. Fra midten af 1700-tallet oplevede det som andre norske jernværker en jævn tilbagegang. I 1837 kom værket på tyske hænder. I 1854 måtte ejeren holde auktion over værkets ejendomme, der blev solgt til 18 forskellige købere. Jernværkets drift fortsatte i lille målestok og måtte helt stoppes i 1870'erne. Et forsøg på at genoptage driften i 1908 mislykkedes. Det var således i værkets storheds, under Conrad Biermann von Ehrenschilds ejerskab (ca 1672-90) at pladen blev fremstillet.

Jernværket lå vest for Drammen, sydvest for Oslo, ved Skotselv Stasjon på gården Daler i

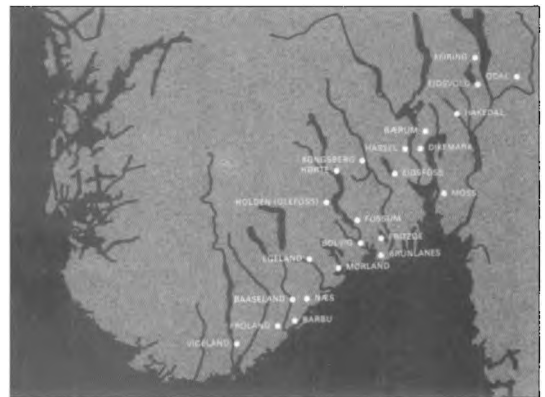
Gården Elisesminde i loft set fra syd. Gården har tidligere ligget på marken i forgrunden. Foto Mogens Hansen 2005.

det, der i dag er Øvre Eiker Kommune i Buskerud Fylke (amt). Tidens norske jernværker var alle placeret i det sydøstlige Norge.

Jernværkerne til fremstilling af støbejern kræver særlige smelteovne, kaldet masseovne. De blev fra starten etableret på kongeligt initiativ og med kongen som ejer. Det første er Bærum Verk fra 1622. Det primære formålet var at producere kanoner og kanonkugler til kongens hær og flåde. Men fra begyndelsen indgik også gryder, pander og andre redskaber. Den kongelige bevågenhed blev dog mindre med tiden, bl.a. fordi kongen led store økonomiske tab på projekterne. Jernværkerne blev derefter privatiseret, idet kongen udstedte koncessioner til udvalgte kapitalstærke borgere. Værkerne havde eneret på levering af støbejernsprodukter til den sydlige del af dobbeltmonarkiet, nemlig Danmark, mens Danmark havde eneret på levering af korn til Norge. Med opløsning af dobbeltmonarkiet og Norges sammenslutning med Sverige ophørte Danmark stort set som marked for de norske ovne. Kort efter begynder etableringen af støberier i Danmark. Disse varetog i de følgende mange år leveringen af støbejernsovne til de danske hjem.

På en akvarel fra 1840, der viser det »nye værk fra 1837« samt bygningerne fra et ældre værk, der dog ikke dateres nærmere, men måske er det anlæg, hvor pladen fra Loft er fremstillet⁶.

Jernværkerne havde store konsekvenser for områdets bønder, idet de blev pålagt at bryde malm, køre med træ og malm til værkerne. Værkerne var i begyndelsen kongelig ejendom lige som bønderne og siden, da privilegierne

Kort over norske jernværker før 1815. Efter Christophersen 1874.

Hassel Verk 1840 akvarel efter Nygård-Nilssen 1944.

blev solgt videre fulgte bøndernes forpligtigelser med. Først da værkerne blev solgt til private blev bønderne betalt for deres arbejde for værkerne.

Der foreligger desværre ingen undersøgelser af hvor udbredte ovnene var blandt de norske bønder.

Støbningen foregik i en åben rektangulær sandform af størrelse som den ønskede plade. Billede, mønstre og eventuelt tekst er fremstillet som træsnit, en matrix, der presses ned i sandet og frembringer motivet. Derefter hældes den flydende jernmasse forsigtigt i. Derved fremkommer en plade med motiv på forsiden og en glat bagside. Den original matrix til motivet på pladen i Loft fandtes i 1944 i privat eje i Oslo⁷.

»Elisesminde«

Gården på Morsbøl Skolevej 1 i Loft har matrikel nr 2 og var den vestligste af de tre gårde i 1844-matriklen i ejerlavet Loftgaard. I begyndelsen af 1900-tallet fik gården navnet »Elisesminde« efter hustruen til ejeren i perioden 1901-1922.

Omkring 1600 fandtes der kun én gård i Loft. Den blev delt i to omkring 1650. I 1688 opdeles disse 2 gårde i 3, som er dem, der matrikuleres i 1844. Skønt vi kender de fleste beboerne i Loft ved navn fra 1688 og frem til ca. 1750 fra kirkebøger og tingbøger mv. er det indtil videre ikke lykket at koble disse beboeres bosteder og den kortlagte matrikel sammen. Det skyldes bl.a. at, der sker fuldstændig udskiftninger af alle beboerne inde for nogle få år først omkring 1715 og siden omkring 1750.

Først fra 1747 og frem til i dag er det muligt at etablere en ubrudt ejerrække for ejendommen matr. 2ⁿ. Der er desværre ikke bevaret skifter eller andre kilder der fortæller om inventaret på gården. Gården ligger lidt nord for sin oprindelige plads⁸. Eksisterende stald- og ladebygninger er opført i 1948 efter en brand, mens stuehuset er fra 1913. Den ældre bygningsmasse er dokumenteret i brandtaksationerne tilbage til 1899.

Det er derfor ikke muligt ved hjælp af disse kilder at forbinde bestemte gårdejere med den jernovn, hvorfra pladen stammer. Ligesom der selvfølgelig er usikkerhed om, hvorvidt ovnen overhovedet har været i brug på gården i Loft og i givet fald hvornår. Det kan selvfølgelig ikke helt udelukkes at pladen er havnet i Loft som tilfældig skrot.

Hvis ovnen har fungeret på gården, er den antagelig først opstillet adskillige årtier efter fremstillingen i sidste halvdel af 1600-tallet.

Skulle ovnens oprindelige opstilling i 1680'erne søges her på egnen, falder tanken på herregårdene: Donslund, Urup og Juelingsholm. De to førstnævnte er små og økonomisk svagt funderede og nedlægges i 1600-tallet, hvilket selvfølgelig ikke helt udelukker tilstedeværelsen af en jernovn⁹.

Juellingsholm Herregård nedlægges 1758, den gamle hovedbygning nedbrydes og Juel-

lingsholm Vandmølle skilles fra gården i 1759.

I 1771 købes møllen af Niels Hansen Lindberg fra Lindberggaard i Ølgod sogn (1738-1820). Han var gift med Johanne Marie Johnsdatter (1750-1829). Lindberggård var en herregård, hvor faderen Hans Nielsen var forvalter¹¹.

I 1766 beskrives herregården Juellingsholm som »gammel, forældet og næsten ganske forfalden«¹². Hovedbygningen på Juellingsholm Mølle synes derimod at være præget af en vis velstand i en længere årrække frem¹³. Muligvis kan en af herregårdens gamle bilæggerovne være fulgt med ved møllens udskillelse

Det forhold er interessant fordi sønnen på gården i Loft, Christen Sørensen i 1799 overtager gården efter sine forældre og giftede sig med Kirsten Nielsdatter, datter af møller Niels Hansen Lindberg fra Juellingsholm Mølle¹⁴.

Det er jo nærliggende at forestille sig, at der måske kunne have været en gammel jernovn som medgift herfra, en ovn fra det gamle Juellingsholm. I 1826 fremgår det af skiftet efter Niels Nielsen Lindbjerg, der var bror til Kirsten Nielsdatter at der på Juellingsholm Mølle fandtes hele 3 kakkellovn, hvoraf mindst de to var af jern¹⁵.

Jernovne

Ovne i form af vind- og bilæggerovne er velkendte i Danmark og Norge fra 1500-tallet til nogle årtier ind i 1900-tallet. Skønt de jævnlig omtales i faglitteraturen savnes der stadig en systematisk analyse af deres udbredelse gennem tid og rum¹⁶. På grundlag af en gennemgang af 237 skifter med inventarlistene i de sogne, der i dag udgør Grindsted og Billund Kommuner, en undersøgelse fra Skast Herred 1636-1760, samt spredte oplysninger i litteraturen kan der tegnes følgende billede af disse jernovnes kulturhistorie i Jylland i almindelighed

og Grindsted-Billund-området i særdeleshed.

Fra 1500-tallets midte kendes bilægger- og vindovne i det dansk-norske rige, men kun på kongelige slotte. Jernovnenes indførelse i skyldes tysk indflydelse og afspejler en tradition fra det sene romerrige og middelalderen. Ovnens udbredelse er udtryk for at brændsel blev en knap ressource specielt i byerne. Den situation var tidligere indtruffet i Sydeuropa, mens den i Nordeuropa først indtræder i løbet af den nordiske middelalder. De ældste er ovne bygget af lersten og kakkelpotter.

1600-tallet

I dette århundrede optræder de første jernovne i dansk-norske rige på herregårde og hos de højst rangerende embedsmænd i byerne samt hos nogle velhavende bønder specielt i Thy og Vendsyssel samt på Sjælland¹⁷. Fra kystsognene i Skast herred kendes ni ovne fra perioden 1650-90, mens der ikke kendes ovne fra Slaugs Herred

1710-1759

I 1700-tallet bliver jernovne i form af bilægger- og vindovne i stigende grad udbredt blandt almindelige borgere og bønder, først på Sjælland og i Nordjylland og senest i det indre Vestjylland.

Hyppest er oplysninger om kakkelpotteovne og ovne af lersten¹⁸.

På »Bakgaarden« i Tæbring sogn, Mors Sønder Herred fandtes i 1750 kun én jernkakkellovn, der tillige med var den eneste i sognet¹⁹.

I Skast Herred kendes der 35 jernovne fra perioden 1721-1760, hvor de er koncentreret i kystsognene, mens de østligste sogne har få eller ingen jernovne. Over denne 40-årige periode er der dog kun påvist 35 jernovne i kilderne. Det fremgår dog ikke fra hvor mange gårde, der er oplysninger om inventar i denne periode²⁰.

I Slavs Herred kendes der fire eksempler på jernovne i 33 skifter fra perioden 1710-1759. Det vil sige i 13% af skifterne. De ældste ovn er fra 1716 i henholdsvis Sønder Omme og Grindsted sogn. De sidste fordeler sig med en fra Sønder Omme og to fra Grindsted Sogne. Tre af ovnene forekommer i skifter, hvor der også findes økonomiske opgørelser. Skifterne deler sig økonomisk i to grupper. 26 skifter falder i en gruppe mellem ÷100 rdl og 299 rdl. Blandt disse er kun seks dvs. 23 % selvejere, syv skifter falder i en gruppe mellem 300 rdl og 599 rdl. De tre jernovne falder i den velhavende gruppe, hvor alle er selvejere, hvor således 43 % af skifterne nævner jernovne.

1760-1810

Jernovne nævnes i forbindelse med inventaret hos »kartoffeltyskern« på de jyske hedekolonier. fra omkring 1760. I december 1761 nævnes i en rapport ... »den største del [af familierne har] Jærnbilæggere«²¹. Ifølge Jeppe Aarkjær fik kolonisterne jernovne fra staten som en del af aftalen for at koloniser dele af de jyske heder i 1760'erne. Nogle af disse ovne blev ulovligt solgt til egnens indfødte bønder²². Dette underbygges af at der i de 11 kendte skifter fra kolonigårdene i Slavs Herred, Frederiksnåde og Molktenberg i perioden 1790-1826 ikke optræder en eneste jernovn.

Endnu i begyndelsen af 1800-årene var det, ifølge H.P. Hansen, tegn på velstand i Vestjylland, hvis man havde en jærnbilægger.

I Slaugs Herred er der registreret 36 jernovne i perioden 1760-1809 i 143 skifter. Det vil sige at der er jernovne i 25 % af skifterne. De fordeler sig med en ovn fra Vorbasse, to fra Grene, tre fra Hejnsvig, 13 fra Sønder Omme og 13 fra Grindsted Sogn. Skifterne med økonomiske opgørelser falder som i foregående perioden i to grupper. 46 falder i en gruppe

mellem ÷ 200 rdl og 299 rdl og rummer 37 selvejere og 7 jernovne, det vil sige at 19 % indeholder ovne. Den velhavende gruppe rummer 10 skifter, hvor alle er selvejere med fem jernovne, det vil sige at 50 % indeholde ovne.

1810-34

Så sent som i 1819 skriver sognepræsen Frost om opvarmning hos bønderne i Hejnsvig og Vorbasse sogne: » ... De fleste Gaardmænd af de mere velhavende have i deres Storstue en jernkakkellovn ... i deres daglige Værelse havde de åbne Kakkellovne (caminer), hvori maden også tillaves ... «. Dvs. at jernovne stadig er beholdt de velhavende bønder.

I Slaugs Herred kendes der 11 jernovn i perioden 1810-1835 i 42 skifter. Det vil sige i 26 % af skifterne. De fordeler sig med tre fra Grene, fire fra Grindsted og 1 fra Sønder Omme.

Skifterne med økonomiske opgørelser falder som i den foregående periode i to økonomiske grupper med det samme skel, men med meget større spredning. I den velhavende gruppe har 9 ud af 15 jernovne. Det vil sige 60 %. I den fattige gruppe har 1 ud af 21. Det vil sige kun 5 % jernovne.

Flere forfattere hævder at jernovne blev almindelige på landet i Jylland fra omkring år 1800 . Det må på baggrund af undersøgelsen af skifterne siges at være en sandhed med modifikationer for Slavs herreds vedkommende.

Ser vi generelt på udviklingen tegner der sig et billede af forholdene i Slaugs Herred, hvor der ingen ovne kendes fra 1600-tallet, mens der i første halvdel af 1700-tallet er jernovne i ca 12-14 % af skifterne, et tal, der frem til 1785 stiger til 20 % og derefter ligger på 25-30 %.

Der er dog store forskelle sognene i mellem. I de vestlige sogne Sønder Omme og Grindsted er der for hele perioden mellem 64 og 24 % jernovne. I skifterne for de øvrige sogne ligger

tallet mellem 0 og 19 %. Det skal ses på baggrund af at skifterne fra Grindsted og Sønder omme i gennemsnit er henholdsvis 237 og 270 rdl, mens de øvrige sognes gennemsnit ligger fra 83-160 rdl.

Denne undersøgelse af skifterne dokumenterer for første gang den sene forekomst og langsomme spredning af jernovne i det indre Vestjylland og at jernovnene er forbeholdt de rigeste selvejerebønder

Bilæggeren holder sig desuden i brug ind i 1900-tallets begyndelse, men afløses gradvis i løbet af sidste halvdel af 1800-tallet af helstøbte kakkelovne .

Når de gamle caminer i form af åbne ildsteder kun langsomt fortrænges af jernovnene kan det skyldes at jernovnene skulle fyres med klyne (mosetørv) eller træ, mens der i de åbne ildsteder kunne fyres med tørv (lyngtørv). Sidstnævnte var mere udbredt og mindre arbejdskrævende at tilvejebringe.

Importen af jernovne ad søvejen til området har ikke sat sig mange spor, selvom Henrik Vensilds opgørelse af ovnenes forekomst i perioden 1636-1760 i Skast Herred viser at jernovnene overvejende forekommer i de kystnære sogn og er sjældne eller fraværende i indlandssognene .

Som et enkeltstående tilfælde fra 1731, nævnes det at der ankommer en smakke fra Hjerting til Ribe og den medbringer en last fra Ø. Risør i Norge. Skibet føres af Jens Jepsen og medfører 12 læster, bestående af tømmer, stangjern, kakkelovne og tre favne birkeved. Måske er ovnene kun i begrænset omfang kommet til Sydvestjylland ad denne vej i 1700-tallet²⁶.

Endelig skal man være opmærksom på at disse jernovne også kunne være lejet ud af folk, der kunne eje et antal ovne. Fra Kolding kendes et eksempel på en auktion i 1793 over 40 kakkelovne, hvoraf 19 var udlejede²⁷.

En hel bilægger ovn med motivet Ganymeds og ørnen på Vendsysselhistoriske Museum.

Foto: Vendsysselhistoriske Museum 1985.

Det er dog påfaldende, at udlejede jernovne ikke optræder i nogen form for tvister i kilderne. Det kunne tyde på at fænomenet med at udleje jernovn i Grindsted-Billund-området ikke er særlig udbredt.

Afsluttende betragtninger

Sammenfattende kan det siges, at den sjældne ovnplade fra Loft i Grindsted sogn peger på muligheden af, at der, formentlig i 17-1800-tallet, har stået en antik jernovn på gården. Ovnene er næppe handlet direkte til en fæstegård i Vestjylland kort efter fremstillingstids-

punktet i 1600-tallet. Det må formodes at den først er anvendt på en herregård. Er dette tilfældet er Juellingsholm sandsynlig. Ovnen kan tænkes at være nået til gården i Loft via Juellingsholm Mølle, som var udskilt fra den nedlagte herregård af samme navn i 1759. Forbindelsen mellem møllen og gården i Loft kan være etableret via et bryllup i 1799.

Om pladen ved vi, at den er fremstillet på Hassel Verk i Syd Norge omkring 1680 med motivet Ganymedes og ørnen, der referer til den klassisk græske mytologi. Forlægget er et maleri af den Hollandske kunstmaler Rembrandt. Verset er satirisk og referer til Griffenfelds fald i 1676 som resultat af en dramatisk politisk intrige i det Dansk-Norske rige.

Flere ovnplader på museerne er blevet reddet inden de skulle have endt som genbrug på et støberi. Om andre plader ved vi, at de blev anvendt som kloakdæksler, inden blev erhvervet til et museum.

Ovnpladen i Loft er som den eneste kommet til ære og værdighed ved at blive indmuret i en væg på den gård, hvor den er fundet.

En undersøgelse af et stort antal skifter dokumenterer jernovnenes gradvise og langsomme udbredelse i Grindsted-Billundområdet gennem 1700-tallet. Jernovnene er dog overvejende koncentreret hos de rigeste selvejerbønder.

Katalog over tilsvarende plader med Ganymedes og ørnen

Nationalmuseet, København:

1. NAT nr. D 4898 (Nygård-Nilssen 1944. 546Ac) og – en henvendelse til Nationalmuseet har endnu ikke resulteret i oplysninger om pladen

Frilandsmuseet (oprindelig Dansk Folkemuseum):

2. NTN nr. H.333a, 1 sideplade til en vindovn. Modtaget som gave i 1896 fra jernvarefabrikant Anker Heegaard, Frederiksværk. Pladen måler 65x50 cm.

Iflg NM protokol er den norsk og fremstillet »på Fritsø

Jernverk i Ulrik Frederik Gyldenløves tid«. Der henvises til Fett 1905 kat.nr 292 samt en lignende plade på Hjørring Museum (se nr 8 nedenfor), som er afbildet hos Jørgensen 1894. (Nygård-Nilssen 1944. 546Ab).

3. NTN nr. H.333b, 1 sideplade til en bilæggerovn med samme motiv. Indgæbet som gave fra cand. philol. V. Kanaris-Klein, Silkeborg Jernstøberi. Gengivet som fig 27 i Olrik 1912 s.18 (Nygård-Nilssen 1944. 546Ab)

4. NTN nr H 333c, 1 sideplade til en bilægger skænket 1914 af Aktieselskabet Burmeister og Wain v. formand Carlson.

5. NNTN nr H 333d, 1 sideplade til en bilægger skænket af jernvarefabrikant Anker Heegaard, Frederiksværk. Pladen måler 63 x 27 cm. Der henvises til Fett 1905 nr 292.

Oplysningerne fra Nationalmuseet (Frilandsmuseet) er venligst meddelt af Karen Munk-Nielsen

Den Gamle By, Århus:

7. GBÅ 91:16. En komplet vindovn med motivet Nygård-Nilssen 1944. 546, indkommet til museet i 1916, men uden yderligere oplysninger.

8. GBÅ 267:36. En ovnplade. Fundet indmuret i forretningsejendommen Søndergade 72, Århus og indkommet til museet i 1936.

Oplysningerne fra Den Gamle By er venligst meddelt af museumsinspektør Jens Ingvordsen, Den Gamle By *Vendsyssel Historiske Museum, Hjørring*

9. VHM nr. 3725. En komplet bilæggerovn. Købt af museet hos en gårdejer i Saltum i 1893. Afbildet hos Jørgensen 1895 bd II, s. 450 og Friis 1905.

Museet i Hjørring ejer desuden plader fra 4 andre ovne, fremstillet på Hassel Verk, nemlig to plader fra en ovn dateret 1690 og købt i Jetsmark 1907 (VHM 8463A-G), en bilæggerovn dateret 1747 og købt i Jerslev 1899 (VHM 5602 A-F) afbildet Simonsen 1996 fig 13. Vindovn i 2 etager dateret 1763. Stammer fra Vrejlev Kloster samt bilæggerovn dateret 1788 fundet i 1773 i et røgeri, Rådhusstræde 9, Hjørring (VHM 1937747 A-C). Oplysningerne er venligst meddelt af Helle Thrane, Vendsyssel Historiske Museum

Anvendt Litteratur

Aakjær, Jeppe:

1931 Gammel Brug og Gammel Brøde – Studier fra Hjemstavn s 216 f

Balle, Bent: Ovn og arnested.

1976 Historisk årbog for Thy, Mors og Hanherred. s. 46-58

Bent, E.K.

2000 Hassel: et privilegeret jernverk på Eike

Benzon, Gorm:

1980 Gamle ovne i Danmark. s 80 og s. 89

Bøcher, Steen A.:

1946 Vandmøller og andre vandkraftudnyttelser i Vejle Amt. i Vejle Amts Aarbøger 1946 s141-144

Dejgaard Pedersen, Ole:

1970 Sønder Omme Sogn

Friis, Lønborg, J.J.

1905 Vore gamle Bilæggerovne. I Vendsyssel Tidende 25/10-1905

Fett, Harry:

1904 Kakelovn, jernovn. i Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring. Årbok 1904, s154-161

Fett, Harry:

1905 Gamle norske ovne. Norsk Folkemuseums særudstilling nr.3. Katalog. Kristiania.1904.

Frost, Peter Nicolai:

1819 Statistisk-oekonomisk beskrivelse over Vaarbase og Heinsvig sogne i Slaugs herred i Ribe Amt.

Hamran, Ulf:

1996 Gamle ovner i Norge.

Hansen, H.P.:

1959 Hedebeder i tre slægtled

Hansen, S. Karl:

1925 To gamle skifter fra Urupgaard i Grindsted sogn. Fra Ribe Amt 1925 s 292-308

Henningsen, Peter:

1995 Hedens Hemmeligheder.

Johansen, Nils:

1914 Eker. Kristiania (Oslo) 1914

Johannsen, Ebbe:

1980 Kakkellovn og jernovn.

Johannsen, Ebbe:

1982 Danske antikviteter af støbejern – og andet gammelt støbegods

Jørgensen, A.D.:

1893-94 Peter Schumacher Griffenfeld. Bd. I-II.

Knudsen, Hans:

1924 En kakkellovnsudlejer. Samling til Jysk historie og topografi. 4 rk. 4. bd. s. 303-304

Kristensen, Evald Tang:

1893 Det jyske Almueliv. Bd III s 34 og 36).

Kristensen, H.K.:

1974, 1976 og 1977 Skibsfart fra Ribe-Varde-Blåvandshuk-områder i gammel tid. Fra Ribe Amt.

Lerche, Grith:

1969 Bøndernes Boliger. i Steensberg1969 s.551-584

Madsen, Jens:

1995 Et bidrag til Grindsted gård- og beboerhistorie. Mødvig, Loft, Jerrig og Eg.

Michelsen, Peter:

1978 I by og gård. I det yderste Jylland. s. 45-52. Turistår-bogen 1978.

Michelsen, Peter

1969 Ildsteder og opvarmning på Frilandsmuseet

Mortensen, Rasmus:

1931 Randbøl Hede II. statens opdyrkningsforsøg. I Vejle Amts Aarbøger1931 s. 46-81

Møller, John M.

1914 Historiske oplysninger om SLAUGS HERRED.

Nielsen, J.K.:

1933 Træk af Grindsted sogns historie. Vejle Amts Folkeblad. Udgivet som et samlet afskrift i 1979

Nygaard-Nilssen, Arne:

1944 Norsk Jernskulptur. Bd. 1-2. Oslo

Olesen, Tage

1988 Ølgod sogns gård- og slægtshistorie

Olrik, Jørgen:

1912 GamleJærnovne fra Tiden 1550-1800. – Tyske og norske støbearbejder i Danmark. (særtryk af tidsskrift for Industri)

Pedersen, Henrik:

1927 De danske Landbrug. (genoptryk 1975)

Scocozza, Benito:

1989 Ved afgrundens rand 1600-1700. Gyldendals og Politikens Danmarkshistorie bd.8 s 292-301.

Simonsen, Herik Bredmose:

1996 Gamle norske jernovne og hvad de kan fortælle om et dansk-norsk kulturfællesskab. Vendsyssel NU & DA 1996 s. 32-55

Steensberg, Axel:

1963 Dagligliv i Danmark i det nittende og det tyvende århundrede. Bd. I

Steensberg, Axel:

1964 Dagligliv i Danmark i det nittende og det tyvende århundrede. Bd. II

Steensberg, Axel (red):

1969 Dagligliv i Danmark i det syttende og attende århundrede. 1620-1720

Steensberg, Axel (red):

1971 Dagligliv i Danmark i det syttende og attende århundrede. 1720-1790

Vensild, Henrik:

2004 Bondegårde i Skast Herred 1636-1760, deres bygge-måde og indretning.

Windfeld, Niels J. Lund:

1975 Kartoffeltyskerne. Livsvilkår i de jyske hedekolonier i det 18. århundrede. Folk og kultur1975

Wolf, C.J.:

1951 Kakkellovn og stil. Udgivet af C.M. Hess' Fabrikker. Vejle

Yde-Andersen, D.:

1963 Bøndergårde og huse i Steensberg 1963 s. 471-492

Noter

- 1 Nygård-Nilssen 1944 Kat. nr 546, II s.262 og s 166 ff
- 2 Venligst oplyst af Museumsinspektør Jens Ingvordsen, Den Gamle By, Århus
- 3 Nygård-Nilssen bd I 1944 s.128.
- 4 Scocozza 1989
- 5 Nygård-Nilssen bd II 1944 s.261-69. På grund af referencen til Griffenfelds fald kan den ikke være ældre end 1676. Men kan godt være fremstillet op i begyndelsen af 1680'erne. På Nationalmuseet i København har man dog tilbage i 1896 fejlagtig antaget at de er fremstillet på Fritsø Verk og som baserer sig på Fett 1905 s.73 ff.
- 6 (Nygård-Nilssen bd I 194 s 33, 38 og 54. Akvarel gengivet på side 41. Desuden Johnsen 1914 s 270-275).
- 7 Træmodel til kortside med nyere ramme (0,63x0,27 m). 546D Ejer G. Skamarken, Oslo – købt direkte fra Hassel Verk. Henvisning: Fett nr 237 Norske ovner i 300 år. Utstilling 1924 nr 113, Norsk Folkemusems billedkatalog 1913
- 8 Dette materiale bygger på oplysninger fra Pedersen 1927, Madsen 1995, materiale fra Lokalhistorisk Arkiv, Grindsted og i væsentlig grad suppleret med oplysninger fra arkivleder Jens Erik Starup. Mange Tak for det.
- 9 Nr 1, »Loftgård« (Varde Landevej 19) ligger også tæt nord for sin oprindelige plads, mens nr. 3, der har ligget mellem de to andre er udflyttet i 1789 til sin nuværende placering (Varde Landevej 27).
- 10 Donslund nedlægges som hovedgård 1679 og overtages af kronen 1687 på grund af skatterestancer og Urup nedlægges 1689.
- 11 Olesen 1988, 22 ff.
- 12 Henningsen 1995 s. 243 og note 8
- 13 Jf. Henningsen 1995, 19; Böcher 1946, 141 ff
- 14 Madsen 1995 s 9 og Dejgaard Pedersen 1970 s. 54f og 59.; Et sølvbæger, der muligvis har tilhørt slægten Lindberg kendes fra »Østergård« Varde Landevej 41, matr. nr 4 i Jerrig (GRM 789) (oplyst af Jens Erik Starup, Lokalhistorisk Arkiv Grindsted).
- 15 Brandholm Skifteprotokol 1780-1826. Landsarkivet for Nørrejylland G.382- nr 1 p.101.Skiftedato. 21/1 1826.
- 16 Fett 1904 og 1905, Hamran 1996, Johannsen 1980, 1982, Michelsen 1969, Nygård-Nilssen 1944, Olrik 1912, Simonsen 1996 og Wolf 1951
- 17 Lerche 1969 s 580, Balle 1976, Friis 1905, Michelsen 1978 og Simonsen 1996
- 18 Tang Kristensen 1893 afd. III s.33 ff.
- 19 Evald Tang Kristensen 1893 afd. III s 36.
- 20 Vendsild 2004 s. 104-114
- 21 Mortensen 1931 s.50
- 22 Aakjær 1931 s. 214 ff. og Windfeldt Lund 1975 s 42
- 23 Peter Henningsen 1995,133f.; Yde-Andersen 1963 s. 490; Aakjær 1931,216-219
- 24 Hansen 1959 s. 53. I Vendsyssel sker overgangen senere end det øvrige Jylland, se Simon 1996 s. 53 og Michelsen 1978
- 25 Vensild 2004.
- 26 Kristensen 1976 s 87ff og s.104
- 27 Vensild 2004, Knudsen 1924, s 303-04, Simonsen 1996

Aastrup Kro

Af: Olga Pedersen

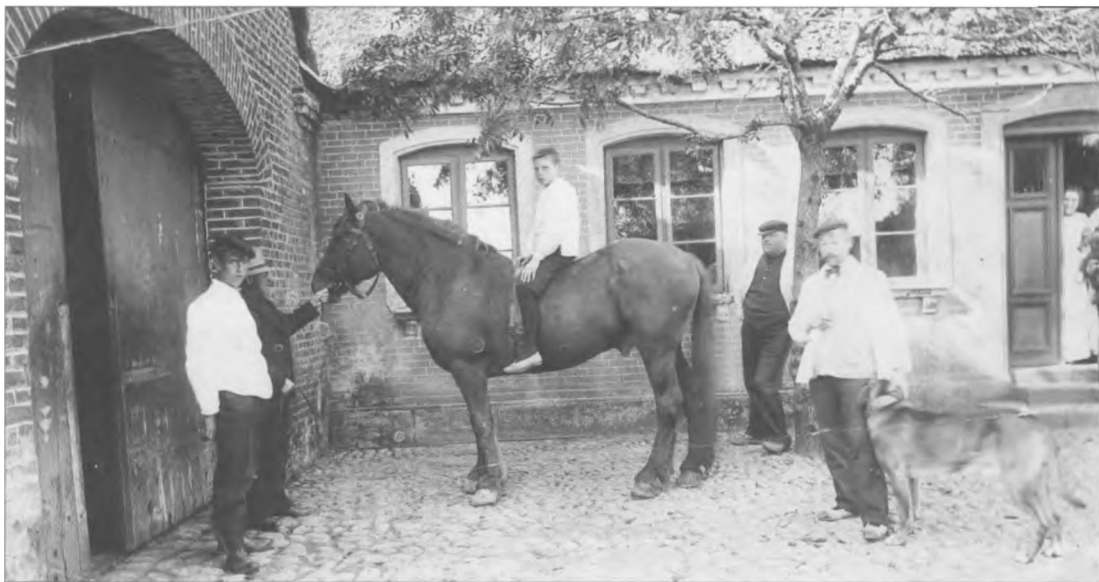
Grundloven i 1849 gav bl.a. adgang til fri forsamlingsret og behovet for steder hvor man kunne mødes opstod. Der blev derfor i årene der fulgte, opført en lang række kroer og senere forsamlingshuse over det ganske land. Et resultat af denne lovgivning blev, at huset Borbergsgade 125, Aastrup, i 1856 blev opført som landevejskro.

Kroen var oprindeligt egentlig ikke tænkt som et udskænkingssted for byens folk, men

som et hvile- og madsted for rejsende, og sognets egne folk brugte de første år, trods den nye ret til at forsamles, slet ikke kroen, det ansås ikke som passende, at ordentlige folk gik på beværtning.

Det var derfor heller ikke nogen guldgrube at være kromand og ejeren levede da også af det landbrug, der naturligt hørte til ejendommen.

Først efter nogle årtier, og måske som en

Aastrup Kro i den oprindelige bygestil fra 1856. Postvognen fra Holsted. Yderst til højre ses Krøjer Peder Nissen Grunnet. Foto omkring 1900. Aastrup Sognekirke nr. 974

følge af, at der indrettedes købmandshandel på stedet, og at i al fald sognerådet begyndte at afholde deres møder i krostuen, begyndte den lokale befolkning at komme her.

Aastrup Kro blev opført af bygmester Jes Nybro Jørgensen, Bolding, der tillige opførte en lang række gårde i sognet. Kroen blev de første år forpagtet ud til forskellige, f.eks. Hans Christian Elley, der dog ikke klarede sig så godt, og som ofte måtte låne brændevin hos naboerne.

I det hele taget var kroen ikke nogen særlig god forretning, og den blev da også hurtigt udvidet med høkerhandel, der i begyndelsen foregik derved at en del af skænkestuen og kælderen blev lejet ud til høker Mads Hansen Schmidt fra Vejrup.

I 1871 overtog Jes Nybro Jørgensens svigersøn Peder Nissen Grunnet. I hans tid blev der indrettet en egentlig høkerhandel og postindlevering, hvilket bidrog til, at forretningen gik bedre. Peder Nissen Grunnet blev på kroen indtil han i 1904 gik på aftægt og byggede et mindre hus.

Efter ham overtog Iver Peter Iversen Aastrup kro. Han var en driftig forretningsmand som tillige med krovirksomhed og høkerhandel suppleret med landbrug, udleje af en bygning i kroens baggård til slagteri, udlejede rejsestalden til en nabo, der her indvejede svin og kreaturer til levkvægsmarked i København. Selv rejste han med dyrene til hovedstaden og vendte hjem med forskelligt isenkram, de er solgtes på auktion i rejsestalden. En kunde beskrev i 1907 en sådan auktion: »... der solgtes en del kreaturer og 8 cykler til priser fra 62 kr. til 72 kr. Jeg købte en emallieret vandkande til 30 øre ...«

Krostuen

Hvordan så der ud i kroen? Når man kom ind af døren stod to lange skænkeborde til venstre,

til højre havde købmandshandelen sin plads. På et af de store skænkeborde stod en tobaksdåse. Det var en almindelig trækasse med to rum, det ene til tobak og det andet til udkrasing. Enhver besøgende i købmandshandelen eller krostuen kunne frit benytte tobaksdåsens indhold og begge rum blev lige meget benyttede.

På det øverste af skænkebordene stod altid en bakke med en flaske brændevin, en flaske cognac, en flaske rom og til tider en flaske gammel vin. Forlangte en kunde nu en punch fik han serveret en halv kop varm kaffe og en sukkertop, hvorefter det blev hans egen sag at blande den drik deri han fandt passende, og i den mængde han nu mente en punch skulle blandes for at smage ham.

En sådan genstand kostede 10 øre.

Seks halve stykker pålægsmad kaldte man for en portion smørrebrød. Brødet var godt belagt med hjemmekærnet smør og hjemmelavet pålæg. Prisen var 35 øre pr. portion, mens en kop kaffe med brød, dvs. en tallerkenfuld sigtebrød og al den kaffe man ønskede, kostede 25 øre.

Brændevinen var billig og i slutningen af 1800 og begyndelsen af 1900'årene et stort samfundsproblem.

Afholdsbevægelse

I 1879 stiftede man i Vejle den første Afholdsforening i Danmark, hvilket blev starten på flere og flere af slagsen. I Aastrup sogn oprettedes, sikkert omkring 1880, en afholdsforening, der bar det flotte navn »Aastrups Fremtid«.

I begyndelsen af det nye århundrede førte forskellige grene af afholdsbevægelserne en ret aggressiv agitation over for den enkelte, og man koncentrerede sig om at øve pression over for lovgivningsmagten.

Aastrup Kro efter en ombygning efter at Iver Iversen havde overtaget den i 1904. Yderst til venstre en bagerovogn fra Holsted. Midt i billedet med den hvide jakke ses kreaturhandleren, der benyttede rejsestalden som auktionshus. Foto ca. 1906 i Aastrup Sognearkiv nr. 1351

Et resultat af dette var, at der i 1907 gennemførtes de første kommunale afstemninger om, hvorvidt der skulle gives bevillinger til kroer og hoteller til udskænkning af spiritus.

I Aastrup sogn fandt en sådan pression sted fra både afholdsbevægelse, Indre Mission og enkeltpersoner og i 1907 formåede man Glejbjerg Brugsforening til at stoppe ethvert salg af stærke drikke fra forretningen i Grene.

Målet var imidlertid at tørlægge hele sognet, og der gik henvendelse til kromand Iver Iversen i Aastrup Kro. Han viste sig i første om-

gang ikke særlig villig, hvilket skal ses på den baggrund at krodriften, suppleret med kroens landbrug, var hans levebrød, og for at slippe den del deraf ville han i al fald have en vis erstatning.

Ved et såkaldt Kommunemøde i Glejbjerg Forsamlingshus den 28. marts 1913, hvor sognerådsmedlem Niels Jensen, Aastrup indledte en forhandling om nedlæggelse af Aastrup Kro ved et eventuelt køb af spiritusbevillingen, endes man om at tilbyde kromanden et beløb for at afstå fra retten til at udskænke stærke drikke.

Foran Aastrup Kro ses, lænet op ad træet, kroejeren Iver Iversen, der i 1914 solgte retten til at udskænke spiritus fra kroen og derved i princippet nedlagde kroen. Foto i Aastrup Sognearkiv nr. 417

Efterfølgende nedsattes et udvalg der valgte et forretningsudvalg bestående af fem personer, der nu stod for forhandlingerne med kromanden.

Den 16 januar 1914 fraskrev Iver Iversen sig retten til at udskænke stærke drikke fra kroen i Aastrup og derfor modtog 1200 kroner. Hans betingelse var, at også købmanden i Aastrup skulle indstille salg af brændevin og andre alkoholiske drikke.

Der gik 51 år før en beværtning atter på lovlig vis kunne udskænke en dram i Aastrup Sogn. Den gamle kro i Aastrup var forlængst blevet til en almindelig landbrugsejendom og i

stationsbyen Glejbjerg var i 1917 opført et afholdshotel.

I 1948 søgte og fik fire forretninger tilladelse til salg af spiritus. I 1965 søgte hotelforpagter Flemming Bøge om spiritusbevilling til Hotel Glejbjerg. Tre sognerådsmedlemmer stemte for og tre imod, mens en stemmeseddel var blank.

På denne baggrund satte sognerådet spørgsmålet til afstemning blandt sognets beboere. For stemte 408 og imod 136. Spørgsmålet var afgjort. En epoke i sognets historie var slut.

Et udvalg af historisk litteratur om Ribe Amt

Fra Ribe Amt bringer hvert år en liste over bøger og tidsskrifter vedrørende Ribe Amts historie. Oversigten er udarbejdet efter oplysninger fra Biblioteker, museer, arkiver og enkelte private, der velvilligt har stillet deres udgivelser til rådighed for redaktionen. Her vil man fortsat være meget taknemlig for oplysninger, der kan føre til, at listen bliver så fuldstændig som mulig.

Nar der i listen henvises til Egnsbogen 2004, er det Grindsted-Billundegnen, der henvises til. Lokalarbogen omhandler Bramming kommune og RA 2004 er Historisk Samfund for Ribe Amts årbog.

Historieformidling

By, marsk og geest 2004. Kulturhistorisk årbog for Ribe egnen. Ribe 2004.

Egnsbogen. Grindsted-Billund. Lokalhitorisk Årbog 2004. Grindsted 2004.

Fra Ribe Amt 2004. Historisk Samfunds Årbog 2004. Esbjerg 2004.

Historier fra Ribe Amt. Esbjerg 2004.

Historisk Arkiv for Brørup og Omegn 2002 og 2003. Brørup 2003

Idræthistorisk Årbog 2004. Esbjerg 2005

Købmandsliv. Grindsted-Billund 2004.

Lokalårbogen. Årbog for Lokalhitorisk Forening, Bramming Kommune. Bramming 2004.

Mark og montre. Årbog for Ribe amts museer. Haderslev 2004

Museumsavisen. Holsted Brørup Vejen. 2004.

Ribe Katedralskole 2004. Ribe 2004.

Ribe Stiftsbog 2004. Ribe 2004.

Sjæklen 2003. Årbog for Fiskeri og Søfartsmuseet. Esbjerg 2004.

Vestjyske Fortællere 2004. Varde 2004.

Ølgod Museums årsskrift. Ølgod 2004.

Anden verdenskrig

Dall, Uwe: »Hvem var Knuds mordere?« i By, marsk og geest 2004 s.39-50

Villumsen, Holger: »Besættelsestidens er flyttet hjemmefra – Grindsted museum har fået ny udstilling om besættelsestiden 1940-1945« i Mark og Montre 2004 s. 73-86.

Arkitektur

Bramming, Bente. Tårnborg. Midt i Ribe. Forlaget Rhodos 2004

Dall, Uwe: »Spejderhytten i Tange – et gammelt hus, dets historie og mennesker« i By, marsk og geest 2004 s. 19-28.

Guldborg, Mette. Sømandshjemmet Gl. Havn. En bygning på Esbjerg Havn gennem 100 år. Esbjerg 2003.

Kulturarrystyrelsen. Fredede Bygninger 2003. København 2004.

Kulturarrystyrelsen. Herregården. Bygningskulturens dag 2004. København 2004.

Nybye, Camilla Løntoft: »Christian Giørtz' bomuldsævri.....« i By, marsk og geest 2004 s. 29-38

Søvsø, Morten: »Gammelt nyt om Ribes bindingsværk« i Mark og Montre 2004 s. 23-28

Vensild, Henrik. Bondegårde i Skads Herred 1636-1790. Landbohitorisk Selskab og Historisk Samfund for Ribe Amt 2004.

Arkiver og Museer

Knudsen, Kaj: »Venner ser på Danmarks kort....« i Ølgod Museum 2004 s. 35-49.

Lindhardt, Charlotte: »Historiske kilder på internettet« i Mark og Montre 2004 s. 45-50.

Lindhardt, Charlotte: »Hvordan findes lokalhistorie – kilder til Varde Ådals historie« i Mark og Montre 2004 s. 62-72.

Nielsen, Teresa: »Vejen Kunstmuseum – fuld tilgængelighed her og nu« i Mark og Montre 2004 s. 39-44.

Roud, Henriette: »Samleren og amatørarkæologen – Oldsamlinger fra Christian Mikkelsen og sønnen Poul Helweg Mikkelsen« i Museumsavisen, Holsted Brørup Vejen december 2004.

Sørensen, Jens: »Ølgod Museum 1979-2004« i Ølgod Museum 2004 s. 7-34.

Arkæologi

Ebbesen, Klaus: »En spændende bronzealdergrav fra Vorbasse« i RA 2004 s. 87-91.

Klimøller, Linda: »Margarinefabrikken Alfa – en bevaringssværdig fabriksbygning« i Mark og Montre 2004 s. 51-61.

Siemen, Palle: »Skytten fra Lærkeholt – en grav med pilespidser fra yngre stenalderens enealt-gravskultur« i Mark og Montre 2004 s. 15-22.

Erindringer

Busk, Elmo: »Min skolegang og læretid i Varde« i Vestjyske Fortællere s. 107-118.

Christensen, Poul W.: »Størsbøl Kro. Kroer i Bramming« i Lokalårbogen s.87-90.

Gundersen, Bodil: »en lykkelig barndom i de gode gamle dage« i Vestjyske Fortællere s. 103-106

Hansen, Leif: »Brudstykker fra min tid i Varde Bank« i Vestjyske Fortællere s.51-60.

Hegn, Stig: »I Antons fodspor. Fra Gørding til præjsisk fangelejr« i Lokalårbogen s.55-63.

Haahr, Poul: »En jødisk skæbne passerede Darum« i Lokalårbogen s.38-41.

Haahr, Poul: »Johanne Pedersen, Jeg har altid gerne villet arbejde med tal« i Lokalårbogen s.42-46.

Jessen, Edna: »Glimt fra et liv som lokalpolitiker« i Vestjyske Fortællere s. 79-84.

Jepsen, Jørn Eskelund: »En vestjyde vender hjem« i Vestjyske Fortællere s. 127-129.

Knudsen, Rask Irving: »Læge i Bramming i 1960'erne. Når skyggerne bliver lange« i Lokalårbogen s.51-54.

Knudsen, Per: »Musik, musikere og musikeksperimenter« i Ølgod Museum 2004 s.83-97.

Madsen, Vagn Aage: »Minder fra 2. verdenskrig og besættelsen« i Vestjyske Fortællere s. 85-102.

Møller, Svend Aage: »Fra Varde til Canada og tilbage igen« i Vestjyske Fortællere s. 121-126.

Mulvad, Søren: »Hans Mikkelsen Skallebæk fortæller om Sejstrup Station« i Lokalårbogen s.47-50.

Nielsen, Kurt Vig: »Jul uden lys,energikrisen for 31 år siden« i Vestjyske Fortællere s. 119-120

Nielsen, Tage: »Med fast og kærlig hånd« Anna og Niels Juhl Kusk – forstanderpar på Bramming Optagelseshjem. i Lokalårbogen s. 25-29.

Nielsen, Tage: »Dyrlæge Knud Møller« i Lokalårbogen s. 30-32.

Nielsen, Tage: »Et liv med FN« i Lokalårbogen s. 33-37.

Olesen, Vagn: »Originaler fra det farverige Gørding« i Lokalårbogen s.81-86.

Ostenfeldt, Viola: »Mir musikliv« i Vestjyske Fortællere s. 131-144.

Petersen, Sam. Højst: »Ham Niels Th. og Vøgaslund« i Lokalårbogen s.67-77.

Sørensen, Albert: »Minder fra det gamle Varde« i Vestjyske Fortællere s. 61-71.

Sørensen, Ole: »En kold omvej til natlogi?« i Vestjyske Fortællere s. 73-74.

Thomsen, Henry: »En markedsdag i Varde kreaturmarked anno 1964« i Vestjyske Fortællere s. 75-77.

Tonnesen, Sigvald: »En barndom i Tømmerby« i i Lokalårbogen s.15-24.

Vind, Søren: »Barndom og opvækst i Varde« i Vestjyske Fortællere s.21-44.

Vestermark, Niels: »Købmandsbutik i Lunde i 100 år – et tilbageblik« i Vestjyske Fortællere s.45-49.

Fattigvæsen

Hovedstadspressen: »Mystisk dødsfald. Fattigfolks lod« i Lokalårbogen s.79.

Hovedstadspressen: »Hvis det var dit barn. Fattigfolks lod« i Lokalårbogen s.78.

Foreningsliv

Riis, Nic.: »Ølgod Borgerforening – 100 år« i Ølgod Museum 2004 s.50-55.

Grundlovsfester

Hovedstadspressen: »Grundlovsfest 1899« i Lokalårbogen s.66.

Gårdhistorie

Vagn Olesen og Stig Hegn: »Varhogård forsvandt« i Lokalårbogen s. 14.

Industri

Madsen, Martin Kierstein: »Fra kemisk fabrik til fødevarer-virksomhed« i Egnsbogen 2004 s. 3-6.

Nybye, Camilla Løntoft: »Christian Giørtz 'bomuldsævveri« i By, marsk og geest 2004 s.29-38.

Haahr Jensen, Annelise og Anders: »Bramidan A/S. Man kører da ikke.....« i Lokalårbogen 2004 s. 10-13.

Jubilæumsskrifter

Bargisen, Karl Møller: »Afholdslogen «Krusbjergs Håb» – 100 år« i Ølgod Museum 2004 s. 77-82.

Holm, Johannes L. Vejrup Idrætsforening 100 år. 1905-2005. Vejrup 2005.

Holm, Johannes L. Vejrup Foderstof 100 år. Vejrup 2005.

Riis, Nic.: »Ølgod Borgerforening – 100 år« i Ølgod Museum 2004 s.50-55.

Sørensen, Jens: »Ølgod Museum 1979-2004« i Ølgod Museum 2004 s. 9-34.

West, Charlotte: »Et 50-års jubilæum i Hodde gl. skole« i Ølgod Museum 2004 s.56-63.

Kirker og kirkeliv

Bak, Jens Thorkild: »Ribe Domprovsti« i Stiftsbogen 2004 s. 101-105.

Hansen, Finn Brandi: »Kirkeomgivelser og den kirkelige administration« i Mark og Montre 2004 s. 107-111.

Holm, Lars: »Varde provsti« i Stiftsbogen 2004 s. 112.

Jørgensen, Hasse Neldebjerg: »Malt provsti« i Stiftsbogen 2004 s. 106-108.

Kragh, Birgitte: »Vestjysk særpræg i skikke om død og begravelse« i Stiftsbogen 2004 s. 84-99.

Madsen, Per Kristian: »Kirkeomgivelser og Nationalmuseet« i Mark og Montre 2004 s. 96-102.

Munksgaard, Jørn: »Skads provsti« i Stiftsbogen 2004 s. 109-111.

Præstholm, Henrik: »Kirkeomgivelser i den amtslige og kommunale planlægning og administration« i Mark og Montre 2004 s. 103-106.

Vium, Niels: »Ønsker til byggeri i kirkeomgivelser« i Mark og Montre 2004 s. 112-113.

Kunst

Kjeldgaard, Inge Merete: »Mellem musik og billedkunst« i Mark og Montre 2004 s. 29-34.

Mårup, Arne: »Robert Jacobsen som bibelfortæller« i Stiftsbogen 2004 s. 28-42.

Nielsen, Teresa: Ny plakat for Ribe Amts museer. »På kulturopdagelse i den nye plakat fra Ribe Amts museer« i Mark og Montre 2004 s. 7-14.

Nielsen, Teresa: »Seminar i Helsinki – opdagelse af Hansen Jacobsen keramik i Finland« i Mark og Montre 2004 s. 35-38.

Mindesten

West, Charlotte: »Hvad stenene fortæller – mindesten i Ølgod Kommune« i Ølgod Museum 2004 s.98-116.

Møllehistorie

Brønd, Evald: »Lydum Mølle og dens beboere« i RA 2004 s. 69-76.

Personalhistorie

Bagger, Jens Albrecht Frederik. Struwe, Kamma: »Et embedsmandshjem i Varde 1854 til 1880« i RA 2004 s. 55-68.

Bertel Vibe. Madsen, Ernst: »Bertel Vibe« i Egnsbogen 2004 s. 13-19.

Lindegaard, Morten Christian. Lindegaard, Olav. Sorgens gave. Herning 2004.

Thudeslægten. Præstegaard, Rolle: »Thudeslægten fra Vilslev i Arizona« i RA 2004 s. 47-54.

Postvæsen

Dall, Uwe: »Tro og Agtsom« – 38 år som landpostbud« i RA 2004 s. 3-20.

Pressehistorie

Rasmussen, Birthe: »Med fremtiden for øje« i Vestjyske Fortællere s. 9-13.

Slægtsforskning

Juhl, Magne. Personer i Jernved sogn, Gørding Herred Ribe amt. bd. 1-6. Viborg 2004.

Sport

Bruhn, Verner: »En fritidsforøjelse til markedsføring – Esbjerg Kommune og Idrætten« i Idrætshistorisk Årbog 2004 s. 83-105.

Holm, Johannes L. Vejrup Idrætsforening 100 år 1905-2005. Vejrup 2005.

Sygehus- og plejevæsen

Frölich, Annette: »Middelalderlige lægeinstrumenter i Ribe« i By, marsk og geest 2004 s 5-18.

Nielsen, Aja-Høy: »Hjertinghjemmet...« i RA 2004 s. 29-34.

Nørager-Nielsen, Ove: »Jordemodervæsenet i Ansager, Hodde, Tistrup og Ølgod« i Ølgod Museum 2004 s. 64-76.

Schantz, Viggo: »Varde frivillige bloddonorer« i Vestjyske Fortællere s. 13-20.

Søfart og havnevæsen

Jensen, Thyge, Carl C. Kinze og Ragnhild Skov: »Finhvaler i indre danske farvande 2003« i Sjøklen 2003 s. 9-29.

Guldberg, Mette. Danske Havne. En kulturhistorisk oversigt. Søfartspuljen 2004.

Hahn-Pedersen, Morten og Søren Byskov: »Havne og infrastruktur« i Sjøklen 2003 s.67-97.

Hahn-Pedersen, Morten. L. Bisbjerg. L.A. Hansen. A.L. Jacobsen. R.T. Poulsen og M.K.Søn-dergaard: »Nye tider i Englandstrafikken« i Sjøklen 2003 s. 99-117.

Hansen, Henrik L. Olaf C. Jensen og Fabienne Knudsen: »det største danske skibsforslis i nyere tid« i Sjøklen 2003 s. 119-125.

Jensen, Otto: »Erindringer fra en barndom på sømandshjemmet Gl. Havn« i Sjøklen 2003 s.127-149.

Kroman, Jes: »Hvor forsvinder flåden hen?« i Sjøklen 2003 s.59-65.

Reinheimer, Martin: »Størmfloden som myte« i Sjøklen 2003 s.151-173.

Søndergaard, Morten Karnøe: »Rejeindustrien og det globale marked« i Sjøklen 2003 s. 31-47.

Søndergaard, Morten Karnø: »Fiskeriministeriets arkiv ca. 1947-1994« i Sjaklen 2003 s. 49-57.

Søndergaard, Morten Karnø: »Englandstrafikken fra Eshjerg« i Mark og Montre 2004 s. 87-95.

Teglværker

Andersen, Jeffrey. Teglværker i Bramming Kommune. Bramming 2004.

Trafik

Gammelgaard, Peder: »Hvordan finder vi vejen?...« i RA 2004 s. 21-28.

Søndergaard, Morten Karnø: »Englandstrafikken fra Eshjerg« i Mark og Montre 2004 s. 87-95.

Ribe Amt eller dele deraf

Ebbesen, Klaus: »En spændende bronzealdergrav i Vorbasse« i RA 2004 s. 87-91

Gammeltoft, Peder: »Stednavne som vejviser...« i RA 2004 s. 21-28.

Vensild, Henrik. Bondegårde i Skads Herred 1636-1760. Landbohistorisk Selskab og Historisk Samfund for Ribe Amt 2004.

Billund Kommune

Billund Lokalhistoriske Arkiv: »Kastanietræet – en del af Billunds historie« i Historier fra Ribe Amt 11-13.

Knudsen, Bent N.: »K. N. Knudsen – Kolonial-Isenkram« i Købmandsliv 2004 s. 17-30.

Nielsen, Jørgen Søndergaard: »Tilhægt på beginvenheder i Billunds udvikling fra 1960 til slutningen af 70erne« i Egnsbogen 2004 s.30-39.

Pedersen, Jens Brink: »Indkøbscentret »Bøvl« i 30erne« i Købmandsliv 2004 s. 45-48.

Washuus, Flemming: »Købmand, Ole Kirksvej 20« i Købmandsliv 2004 s. 31-44.

Løvlund

Pedersen, Jens Bach: »Barndom, købmandslærling og selvstændig købmand« i Købmandsliv 2004 s. 185-223

Nebel

Thomsen, Jens Aage: »Nebel Handelscenter« i Købmandsliv 2004 s. 224-233

Sdr. Omme

Bundsgaard, Georg: »Købmand, Hovedgade« i Købmandsliv 2004 s. 236.

Egsgaard, Iver: »Super Spar« i Købmandsliv 2004 s. 234-235.

Madsen, Poul Erik Høj: »Vinhandel, Hovedgaden 12« i Købmandsliv 2004 s. 237-238.

Urup

Nielsen, Søren: »Købmand i Urup« i Købmandsliv 2004 s. 239-245.

Vorbasse Sogn

Vitved, Inger: »Købmand i Vorbasse« i Købmandsliv 2004 s. 246-250.

Vorbasse Lokalhistoriske Arkiv: »Forhimdringsløb – for en skole« i Historier fra Ribe Amt s.13-16.

Blåbjerg Kommune

Blåbjerg Lokalhistoriske Arkiv: »Fra Henne til København« i Historier fra Ribe Amt s. 17-18.

Lydum Sogn

Brønd, Evald: »Erindringer om Lydum Mølle og dens beboere« i RA 2004 s. 69-76.

Henne Sogn

Grundejerforeningen Henne Strand. Henne strand-også i morgen. Henne 1997.

Blåvandshuk Kommune

Blåvandshuk Lokalhistoriske Arkiv: »Vandkandehunden« i Historier fra Ribe Amt s. 19-

Bramming Kommune

Andersen, Jeffrey. Teglværker i Bramming Kommune. Bramming 2004.

Hammel, Gerhardt: »Op og ned ad Nørregade – anno 2010« i Lokalårbogen s.6-9.

Haahr, Poul: »Johanne Petersen. Jeg har altid gerne...« i Lokalårbogen s.42-46.

Hovedstadspressen: »Upolitisk oplysningsforening fra provisorieårene« i Lokalårbogen s. 64-65.

Hovedstadspressen: »Grundlovsfest i Bramming 1899« i Lokalårbogen s.66.

Hovedstadspressen: »Hvis det var dit barn« om fattigvæsen i Bramming, i Lokalårbogen s.78.

Hovedstadspressen: »Mystisk dødsfald« om fattigvæsen 1899, i Lokalårbogen s.79-80

Jensen, Annelise og Anders Haahr: »Bramidan A/S. Man kører da ikke...« i Lokalårbogen s. 10-13.

Knudsen, Irving Rask: »Nar skyggerne bliver lange« om læge i Bramming i 60erne. i Lokalårbogen s.51-54.

Nielsen, Tage: »Anna og Niels Kusk – Forstanderpar på

Bramming Opuagelseshjem. Med fast og kærlig hånd« i Lokalårbogen s.25-29.

Nielsen, Tage: »Dyrlæge Knud Møller: Danmark – New Zealand – Danmark« i Lokalårbogen s.30-32.

Nielsen, Tage: »Lily og Verner Andersen. Et liv med FN« i Lokalårbogen s. 33-37.

Tonnesen, Sigvald: »En barndom i Tømmerby« i Lokalårbogen s.15-24.

Darum Sogn

Darum Sognearkiv: »Darum Bibliotek« i Historier fra Ribe Amt s. 20-21.

Haahr, Poul: »En jødisk skæbne passerede Darum« i Lokalårbogen s.38-41.

Gørding Sogn

Gørding Sognearkiv: »Årene 1942-1945« i Historier fra Ribe Amt s. 22-23.

Hegn, Stig: »Fra Gørding til prøjsisk fangelejr« i Lokalårbogen s.55.

Olesen, Vagn og Stig Hegn: »Varhogård forsvandt« i Lokalårbogen s.14.

Olesen, Vagn: »Originaler fra det farverige Gørding« i Lokalårbogen s.81-86.

Hunderup Sogn

Hald, Carsten Teilman: »Det vigtigste fra Kærgaard« i RA 2004 s. 35-46.

Hunderup Sognearkiv: »Mads og Mette »tøwtløse«, slid-somme levned« i Historier fra Ribe Amt s.23

Sejstrup Sogn

Mulvad, Søren: »Hans Mikkelsen, Skallebæk fortæller om Sejstrup Station« i Lokalårbogen s. 47-50

Vejrup Sogn

Holm, Johannes L. Vejrup Andels Growareforening 100 år. Vejrup 2005.

Holm, Johannes L. Vejrup Idrætsforening 100 år 1905-2005. Vejrup 2005.

Petersen, Sam. Højt:»Ham Niels Th. og Vøgaslund« i Lokalårbogen s.67-77.

Vejrup Sognearkiv: »Jydepotte-Maren fra Vejrup« i Historier fra Ribe Amt s. 24-25.

Vester Nykirke Sogn

Christensen, Poul W.: Kroer i Bramming »Størsbøl Kro« i Lokalårbogen s. 87-90.

Vester Nykirke Sognearkiv: »Silles og Ane Søndergaard i Omme« i Historier fra Ribe Amt s. 26.

Brørup Kommune

Historisk Arkiv for Brørup og Omegn. Årsskrift 2002 og 2003 og 2004.

Historisk Arkiv for Brørup og Omegn: »Canada tur retur 1911-1913.« i Historier fra Ribe Amt s. 27-28.

Esbjerg Kommune

Bruhn, Verner: »En fritidsforøjelse til markedsføring – Esbjerg Kommune og Idrætten« i

Esbjerg Byhistoriske Arkiv: »Feriehusene i Esbjerg« i Historier fra Ribe Amt 29-40.

Esbjerg Idrætsarkiv: »Kast med kugler« i Historier fra Ribe Amt s. 41.

Idræthistorisk Årbog 2004 s. 83-105.

Guldberg, Mette. Sømandshjemmet Gl. Havn. Esbjerg 2003.

Nielsen, Aja-Høy: »Hjertinghjemmet, et rekonvalcent-hjem...« i RA 2004 s. 29-34.

Søndergaard, Morten Karnøe: »Englandstrafikken fra Esbjerg« i Mark og Montre 2004 s. 87-95.

Jensen, Thyge, Carl C. Kinze og Ragnhild Skov: »Finhvaler i indre danske farvande 2003« i Sjøklen 2003 s. 9-29.

Hahn-Pedersen, Morten og Søren Byskov: »Havne og infrastruktur« i Sjøklen 2003 s.67-97.

Hahn-Pedersen, Morten. L. Bishjerg. L.A. Hansen. A.L. Jacobsen. R.T. Poulsen og M.K.Søn-dergaard:»Nye tider i Englandstrafikken« i Sjøklen 2003 s. 99-117.

Hansen, Henrik L. Olaf C. Jensen og Fabienne Knudsen: »det største danske skibsforslis i nyere tid« i Sjøklen 2003 s. 119-125.

Jensen, Otto: »Erindringer fra en barndom på sømandshjemmet Gl. Havn« i Sjøklen 2003 s.127-149.

Krøman, Jes: »Hvor forsvinder flåden hen?« i Sjøklen 2003 s.59-65.

Reinheimer, Martin: »Stormfloden som myte« i Sjøklen 2003 s.151-173.

Søndergaard, Morten Karnøe: »Rejeindustrien og det globale marked« i Sjøklen 2003 s. 31-47.

Søndergaard, Morten Karnøe: »Fiskeriministeriets arkiv ca. 1947-1994« i Sjøklen 2003 s. 49-57.

Guldager Sogn

Guldager Sognearkiv: »Tiden omkring det gamle forsamlingshus« i Historier fra Ribe Amt s.42-47.

Hjerting sogn

Hjerting Sognearkiv: »Grandelaug« i Historier fra Ribe Amt s. 48-50.

Hostrup Sogn

Hostrup Sognearkiv: »En selvmordssag« i Historier fra Ribe Amt s. 51-52.

Skads Sogn

Skads Sognearkiv: »En Oksvang-drengs dagbog« i Historier fra Ribe Amt s. 52-53

Vester Nebel Sogn

Vester Nebel Sognearkiv: »En hedeopdyrkerfamilie i Lifstrup« i Historier fra Ribe Amt s. 54-56.

Fanø Kommune

Sognearkivet i Nordby: »Sku' gammelt Fjendskab« i Historier fra Ribe Amt s. 57-58.

Sønderho- arkivet: »stormfloden den 24. november 1928« i Historier fra Ribe Amt s. 59-61.

Grindsted Kommune

Bertelsen, Erik Holme: »Buchenwalde – i udkanten af Grindsted« i Egnsbogen 2004 s. 40-48.

Borg, Claudine: »Købmandshandelen i Morsbøl...« i Købmandsliv 2004 s. 183-184.

Dalgas, Jytte: »Peter Vinding Dalgas, Vestergade 4 og Østergade 3« i Købmandsliv 2004 s. 167.

Daae, Ivan: »Daae's Kolonial, Fynsgade 5« i Købmandsliv 2004 s. 130-133.

Ebbesen, Klaus: »En spændende bronzealdergrav fra Vorbasse« i RA 2004 s. 87-91.

Engelbrecht, Grete: »Købmandsliv på Vejlevej« i Købmandsliv 2004 s. 161-164.

Eriksen, Birthe: »Købmandsforretningen Sydtoften 1« i Købmandsliv 2004 s. 168-169.

Fisker, Else: »Kolonial – Tapet og Farvehandel, Nørregade 7« i Købmandsliv 2004 s. 149-150.

Grindsted Lokalhistoriske Arkiv: »Til byens pris« i Historier fra Ribe Amt s. 62-65.

Gaarde, Anna: »En tid hos købmændene Thorning og Jørgensen« i Købmandsliv 2004 s. 85-86.

Gejl, Hans: »Lærling hos købmand Jørgen Christensen...« i Købmandsliv 2004 s. 155-160.

Hansen, Jens Peder: »Købmand Holger Lunde, Østergade 3« i Købmandsliv 2004 s. 165-166.

Hedegaard, Elise: »Købmand P.A. Knudsen, Borgergade 3« i Købmandsliv 2004 s. 73-74.

Jensen Lis Sjøgren: »Købmand, Arne Jensen, Nørregade 7« i Købmandsliv 2004 s. 151-152.

Jensen, Ove: »Købmand Aage Jensen, Nørregade 7« i Købmandsliv 2004 s. 146-148.

Jørgensen, Preben: »Købmand, Borgergade 6 og Fælledvej 7« i Købmandsliv 2004 s. 87-98.

Karstoft, Ruben: »M.H.Schydts og Ida Schydts – en købmand og hans kone, Borgergade 6« i Købmandsliv 2004 s. 75-80.

Karstoft, Ruben: »Skrevet og sagt om T.C.Oehlenschläger købmand, grosserer og direktør i Grindsted 1906-47...« i Købmandsliv 2004 s. 108-114.

Knudsen, Bent N.: »N.P.Paarup-Kolonial og Delikatesse, Borgergade 8« i Købmandsliv 2004 s. 99-103.

Kristensen, Johannes Borg: »Johannes Borg Kristensen, Købmand Borgergade 35« i Købmandsliv 2004 s. 118-129.

Madsen, Marie: »En skæbne« i Købmandsliv 2004 s. 144-145.

Pedersen, Børge: »Falleesen – En købmændsgård, Borgergade 14« i Købmandsliv 2004 s. 115-117.

Pedersen, Anna Margrethe: »Købmandselev i slutningen af 60'erne« i Købmandsliv 2004 s. 139-143.

Plagborg, Kaj og Arne Jørgensen: »Købmand, Christian Thorning, Borgergade 6« i Købmandsliv 2004 s. 81-84.

Plagborg, Jørgen: »Fra lærling til ansat i Grossistvirksomhed« i Købmandsliv 2004 s. 104-107.

Rasmussen, Esther: »At gå i butikker – før og nu« i Købmandsliv 2004 s. 170-172.

Traberg, Dorthe: »Hans Dynes Hansen – Vestbyens købmand, Glentevej 2« i Købmandsliv 2004 s. 134-138.

Tranberg, Annemarie: »Købmand Jørgen Christensen, Nørregade 16« i Købmandsliv 2004 s. 153-154.

Villumsen, Holger: »Besættelsessamlingen er flyttet hjemmefra...« i Mark og Montre 2004 s. 73-86.

Filskov Sogn

Kildegaard, Børge: »Købmand Thomsen, Amtsvejen 27« i Købmandsliv 2004 s. 61-65.

Pedini, Gerda Lyhne: »Kristian Lyhne Hansen, Købmand, Amtsvejen 10« i Købmandsliv 2004 s. 55-60.

Rasmussen, Børge: »Købmand, Amtsvejen 39« i Købmandsliv 2004 s. 69-72.

Stoklund, Gunnar: »Købmand, Amtsvejen 27« i Købmandsliv 2004 s. 66-68.

Sørensen, Judith Andersen: »Købmænd i Filskov« i Købmandsliv 2004 s. 49-50.

Sørensen, Judith Andersen: »Købmandsforretninger i Filskov« i Købmandsliv 2004 s. 51-54.

Hejnsvig Sogn

Hejnsvig Lokalhistoriske Arkiv: »Fortællingen om Peter Spillemand« i Historier fra Ribe Amt s. 66-67.

Pedersen, Børge: »Frank Sørensen Hejnsvig 1969-90« i Købmandsliv 2004 s. 173-175.

Stenderup Krogager Sogn

Madsen, Marie: »Jørgen Hansen, Krogager 1913-66« i Købmandsliv 2004 s. 179-181.

Madsen, Marie: »Om at handle hos købmanden« i Købmandsliv 2004 s. 182.

Sørensen, Judith Andersen: »Købmandshandel i Stenderup Krogager« i Købmandsliv 2004 s. 176-178.

Sønder Omme Sogn

Sdr. Omme Egnarkiv: »Man siger: om hundrede år er alting glemt!« i Historier fra Ribe Amt s. 67-72.

Helle Kommune**Agerbæk Sogn**

Agerbæk Lokalhistoriske Arkiv: »En højskolemand« i Historier fra Ribe Amt s.73.

Fåborg Sogn

Fåborg Lokalhistoriske Arkiv: »Christian Sømand« i Historier fra Ribe Amt s. 73-75.

Grimstrup Sogn

Grimstrup Lokalhistoriske Arkiv: »Katastrofen« i Historier fra Ribe Amt s. 75-76.

Næsbjerg Sogn

Næsbjerg Sognearkiv: »Smeden og han skone gennem et halvt århundrede i Næsbjerg« i Historier fra Ribe Amt s. 76-79

Vester Starup Sogn

Vester Starup Sogns Lokalhistoriske Arkiv: »Underdanigst pro memoria« i Historier fra Ribe Amt s. 80.

Øse Sogn

Øse Sognearkiv: »Nordenskov Mejeri 1885-2001« i Historier fra Ribe Amt s. 81-82.

Årre Sogn

Årre Lokalhistoriske Arkiv: »Historien om »Mæt Mejerleje«« i Historier fra Ribe Amt s. 83.

Holsted Kommune

Hansen, Hans Peder. P.C.A.Pedersens Damphageri, Holsted Station 1907-2004. Holsted 2004

Hansen, Hans Peder. Dragon Carl Hansen, Holsted. Holsted 2004.

Hovborg Lokalhistoriske Arkiv: »Hovborg Skole 100 år« i Historier fra Ribe Amt s. 95.

Lokalarkivet for Holsted: »En drukneulykke ved Nielsby Mølle« i Historier fra Ribe Amt s.93-94.

Aastrup Sognearkiv: »Poul Andersen- Sognekongen fra Aastrup sogn« i Historier fra Ribe Amt s. 84-92

Ribe Kommune

Bramming, Bente. Taarnborg. Midt i Ribe. Ribe 2004.

Bunk, Jesper: »De olympiske lege i oldtiden« i Ribe Katedralskole 2004 s. 13-16.

Bunk, Jesper: »At vi er til« Om Bjørn Nørgaards stele på Ribe Katedralskole. I Ribe Katedral-skole 2004 s. 21-24

Dall, Uwe: »Tro og Agtsom – 38 år som landpostbud« i RA 2004 s. 3-20.

Dall, Uwe: »Spejderhytten i Tange – et gammelt hus, dets historie og mennesker« i By, marsk og geest 2004 s. 19-28.

Dall, Uwe: »Hvem var Knuds mordere?« i By, marsk og geest 2004 s.39-50.

Dons Christensen, Elisabeth: » Årtiets læresag i året der gik« i Stiftsbogen 2004 s. 9-13

Fisker, Erik Bjerre og Jacob Kieffer-Olsen: »Ribes brolagte gader« i By, marsk og geest 2004 s.51-67.

Frölich, Anette: »Middelalderlige lægeinstrumenter fra Ribe« i By, marsk og geest 2004 s.5-18.

Høyrup, Morten: »Fysik før, nu og i fremtiden« i Ribe Katedralskole 2004 s. 73-74.

Johanson, Benni. »Geometriundervisning i Danmark før 1800.« I Ribe Katedralskole 2004 s. 40-49.

Nybye, Camilla Løntoft: »Christian Giørtz 'bomuldsvereri' i By, marsk og geest 2004 s.29-38.

Ribe Byhistoriske Arkiv: »Fest i Ribe« i i Historier fra Ribe Amt s. 106-108.

Søvsø, Morten: »Gammelt ny om Ribes bindingsværk« i Mark og Montre 2004 s. 23-28

Farup Sogn

Farup Sogns Lokalhistoriske Arkiv: »NISAP Maskinfabrik i Farup« i Historier fra Ribe Amt s. 96-97.

Hvidding Sogn

Hviding sognearkiv: »Truels Hansen- en fattig dreng fra Råhede« i Historier fra Ribe Amt s. 97-98.

Jernved Sogn

Jernved Sognearkiv: »Gredstedbro ved Kongeåen« i Historier fra Ribe Amt s. 99-101.

Juhl, Magne. Personer i Jernved sogn, Gørding herred, Ribe Amt bd. 1-6. Viborg 2004.

Kalvslund Sogn

Kalvslund Sognearkiv: »Historien om Poul Bartskeer« i Historier fra Ribe Amt s. 101-105.

Seem Sogn

Historisk Arkiv i Seem : »Historien om blodbøgen« i Historier fra Ribe Amt s. 108-109.

Spandet Sogn

Spandet Sognearkiv: »Spandet – et nordslesvigsk grænsesogn frem til 1920« i Historier fra Ribe Amt s. 110-111.

Vester Vedsted Sogn

Vester Vedsted Sogns lokalhistoriske Arkiv: »Krudt og kugler« i Historier fra Ribe Amt s. 111-115.

Vilslev Sogn

Præstegaard, Rolf: »Thudeslægten fra Vilslev i Arizona« i RA 2004 s. 47-54.

Vilslev Sognearkiv: »Nu har vi spillet gaende – da broerne ved grænsen skulle sprænges i luften« i Historier fra Ribe Amt s. 115-116.

Varde Kommune

Busk, Elmo: »Min skolegang og læretid i Varde« i Vestjyske Fortællere s. 107-118.

Gundersen, Bodil: »En lykkelig barndom i de gode gamle dage« i Vestjyske Fortællere s. 103-107.

Hansen, Leif: »Brudstykker fra min tid i Varde Bank« i Vestjyske Fortællere s. 51-61.

Jessen, Edna: »Glimt fra et liv som lokalpolitiker« i Vestjyske Fortællere s. 79-84.

Jepsen, Jørn Eskelund: »En vestjyde vender hjem« i Vestjyske Fortællere s. 127-130.

Lindhardt, Charlotte: »Hvordan findes lokalhistorien – kilder til Varde Adals historie« i Mark og Montre 2004 s. 62-72

Madsen, Vagn Aage: »Minder fra 2.verdenskrig og bøsættelsen« i Vestjyske Fortællere s. 85-102.

Møller, Svend Aage: »Fra Varde til Canada og tilbage igen« i Vestjyske Fortællere s. 121-126.

Nielsen, Kurt Vig: »Jul uden lys. Energikrisen for 31 år siden« i Vestjyske Fortællere s. 119-121.

Ostenfeldt, Viola: »Mit musikliv« i Vestjyske Fortællere s. 131-144.

Schantz, Viggo: »Varde frivillige bloddonorer« i Vestjyske Fortællere s. 13-19

Struwe, Kamma: »Et embedsmandshjem i Varde 1854 til 1880« i RA 2004 s. 55-68.

Sørensen, Albert: »Minder fra det gamle Varde« i Vestjyske Fortællere s. 61-72.

Sørensen, Ole: »En kold omvej til natlogi« i Vestjyske Fortællere s. 73-75.

Thomsen, Henry: »En markedsdag i Varde« i Vestjyske Fortællere s. 75-77.

Varde Lokalhistoriske Arkiv: »Strid mellem Varde Købstad og Varde Landsogn« i Historier fra Ribe Amt s. 126-131.

Vind, Søren: »Barndom og opvækst i Varde« i Vestjyske Fortællere s. 21-44.

Vestermark, Niels: »Købmandsbutik i Lunde i 100 år – et tilbageblik« i Vestjyske Fortællere s. 45-51.

Alslev Sogn

Alslev Sognearkiv: »Fra Slavekrigens dag i Alslev« i Historier fra Ribe Amt s. 117-119.

Billum Sogn

Billum Lokalhistoriske Arkiv: »Billum Brugsforening« i Historier fra Ribe Amt s. 119-121.

Horne Sogn

Horne Sognearkiv: »Fra bilens barndom« i Historier fra Ribe Amt s. 121-123.

Janderup Sogn

Janderup Lokalhistoriske Arkiv: »Bjergfolket i Pâhøj og Lerpøshøj« i Historier fra Ribe Amt s. 124.

Thorstrup Sogn

Thorstrup Sognearkiv: »Legatet« i Historier fra Ribe Amt s.125.

Vejen Kommune

Klitmøller, Linda: »Margarinefabrikken Alfa – en bevaringsværdig fabriksbygning« i Mark og Montre 2004 s. 51-61.

Lindegaard, Olav C.: »Vejen Præstegaard – det tabte paradis« i RA 2004 s. 77-86.

Lokalhistorisk Arkiv for vejen Kommune: »En kasse til pastoren« i Historier fra Ribe Amt s. 132-133.

Nielsen, Teresa: »Vejen Kunstmuseum – fuld tilgængelighed her og nu« i Mark og Montre 2004 s. 39-44.

Ølgod Kommune

Bargisen, Karl Møller: »Afholdsløgen »Krusbjergs Håb« – 100 år« i Ølgod Museum 2004 s. 77-82.

Knudsen, Kaj: »Venner ser på Danmarks kort...« i Ølgod Museum 2004 s.35-49.

Knudsen, Per: »Musik, Musikere og musikeksperimenter« i Ølgod Museum 2004 s. 83-97.

Nørager-Nielsen, Ove: »Jordemodervæsenet i Ansager,

Hodde, Tistrup og Ølgod» i Ølgod Museum 2004 s.64-76.
 Riis, Nic.: »Ølgod Borgerforening – 100 år» i Ølgod Museum 2004 s.50-55.
 Sørensen, Jens: »Ølgod Museum 1979-2004» i Ølgod Museum 2004 s.7-34.
 West, Charlotte: »Hvad stenen fortæller – mindsten i Ølgod Kommune» i Ølgod Museum 2004 s. 98-116.
 Ølgod-Strellev Lokalhistoriske Arkiv: »Frihedskæmperen Jørgen Thyregod» i Historier fra Ribe Amt s. 138-141

Ansager Sogn

Ansager Lokalhistoriske Arkiv: »et liv i knog og blæst» i Historier fra Ribe Amt s. 134.
 Nørager-Nielsen, Ove: »Jordemodervæsenet i Ansager, Hodde, Tistrup og Ølgod» i Ølgod Museum 2004 s.64-76.

Hodde Sogn

Nørager-Nielsen, Ove: »Jordemodervæsenet i Ansager, Hodde, Tistrup og Ølgod» i Ølgod Museum 2004 s.64-76.
 West, Charlotte: »Et 50 års jubilæum i Hodde gl. skole» i Ølgod Museum 2004 s. 56-64.

Skovlund Sogn

Skovlund Sognearkiv: »Da landsbyen hvilede i sig selv» i Historier fra Ribe Amt s. 135-136

Tistrup Sogn

Nørager-Nielsen, Ove: »Jordemodervæsenet i Ansager, Hodde, Tistrup og Ølgod» i Ølgod Museum 2004 s.64-76.
 Demant, Lotte og Jens Jermiin Nielsen: »Lukkede døre er til for at blive løbet op» i Ribe Stiftsbog 2004 s. 71-78.
 Tistrup-Hodde Lokalhistoriske Arkiv: »Christian IV og Agerkrog» i Historier fra Ribe Amt s. 137-138.

Historisk Samfunds årsmøde og generalforsamling

Historisk Samfunds generalforsamling fandt sted den 5. april i Janusbygningen, Lærkevej 25, i Tistrup og samlede et halvt hundrede medlemmer.

Til ordstyrer valgtes Søren Manøe, der fastslog at generalforsamlingen var lovlig indvarslet.

Derefter oplæste formanden Jørgen Dieckmann Rasmussen, sin beretning for 2004, som godkendtes af forsamlingen

Edel Overgaard fremlagde regnskabet. Årets overskud 52.193,19 kr. skal ses i lyset af, at der refterer en udgift på ca. 30 000 kr. Balance på 315.767,52 kr. formodes at gå ned i forbindelse med udgifter til etablering af en hjemmeside.

derefter foretoges valg til bestyrelse hvor Mogens Hansen, Jørgen Dieskmann Rasmussen og Søren Mulvad genvalgtes. Som suppleanter genvalgtes Uwe Dall og Svend E. Tygesen og som revisorer Ejving Busk Jensen og Søren Manøe.

Kontingentet fastholdtes på 125 kr.

I forbindelse med generalforsamlingen holdt lektor Viggo Sørensen fra Århus Universitet et livligt og inspirerende foredrag om jyske dialekter og arbejdet med Den jyske Ordbog

Regnskab 2003

Indtægter

Kontingent	108348,05
Tilskud:	1710,00
Bramming Kommune	1190,00
Grindsted Kommune	1000,00
Brørup Kommune	500,00
Ølgod Kommune	1000,00
Ribe Kommune	2066,00
Fanø Kommune	500,00
Blåvandshuk	954,00
Blåbjerg Kommune	1000,00
Billund Kommune	1000,00
Holsted Kommune	500,00
Vejen Kommune	1000,00
Esbjerg Kommune	2200,00
Varde Kommune	1500,00
Ribe Amt	19877,00
L. og Oskar Nielsens Fond	2000,00
Andet	378,00
Tilskud i alt	38375,00
Nettorenter/afkast	2050,14
Nettoindtægter bogsalg	4685,00
Foreningsindtægter i alt	153458,19

Udgifter

Løn	12800,00
Kontorudgifter	8342,10
Møder/udflugter	10187,75
Bestyrelsen	10554,25
Årbogen 2004 incl. Porto	51713,05
Porto	5313,50
Moms på årbog	2354,50
Foreningsudgifter i alt	101265,10

Årets resultat	52193,09
Balance	153458,19

Bestyrelsens beretning for virksomhedsåret 2004

Det blæste og var hundekoldt, da en flok medlemmer af Historisk Samfund for Ribe Amt samledes ved Fanøfærgelejet i Esbjerg torsdag, den 1. april sidste år for at tage over til Nordby for at deltage i årsmødet i Historisk Samfund for Ribe Amt. Trods vejret og datoen – det var ingen aprilsnar – var der et pænt fremmøde, og flere var faktisk kommet langvejs fra. Det skyldtes dog næppe generalforsamlingen, men derimod det efterfølgende foredrag med cand.-mag. Bjarne Steen Jensen fra Grindsted om kongehusets smykker. Med kronprinseparrets forestående bryllup var der stor interesse for at se/høre om de mange juveler, der stod for at skulle luftes 1? måned senere.

Årsmødet blev derfor et godt startskud på virksomhedsåret 2004 for Historisk Samfund for Ribe Amt – også fordi vi samme aften endelig havde fået H. K. Kristensen-prisen i spil igen, idet den i forlængelse af generalforsamlingen blev uddelt til Hanne og Villy Nielsen fra Fanø for deres mangeårige arbejde med person- og gårdhistorie på Fanø.

Efter generalforsamlingen konstituerede bestyrelsen sig uændret, det vil sige med Jørgen Dieckmann Rasmussen som formand, Søren Mulvad som næstformand, Edel Overgaard som kasserer og ansvarlig for ekspeditionen, Olga Pedersen som redaktør af Fra Ribe Amt og Roll Præstegaard som sekretær. Mogens Hansen og Søren Frederiksen har som menige bestyrelsesmedlemmer deltaget i diverse

udvalgsarbejder, bl.a. med hensyn til programlægning og medlemsmøder. Desuden har vores suppleant Uwe Dall været aktiv i redaktionskomiteen bag Fra Ribe Amt sammen med redaktør Olga Pedersen og Søren Mulvad.

Historisk Samfunds program 2004 afveg fra tidligere års derved, at den traditionelle udflugt var blevet taget ud på forhånd. Gennem flere år har der været oplæg til en udflugt, og sidste år forsøgte vi at skyde den til senere på sommeren, men desværre med samme resultat som de foregående år: Tilslutningen var for ringe til, at udflugten kunne gennemføres. Det har vi opfattet som et signal om, at medlemmerne ikke er interesserede i udflugter for øjeblikket.

Første arrangement i 2004 blev derfor Historisk Søndag, der foregik den 16. maj om eftermiddagen. Turen gennem Obbekær og Seem sogne havde Søren Mulvad som guide, og han førte deltagerne gennem to tyndt befolkede, vestjyske sogne med meget forskellig historisk baggrund. De er præget af at ligge i et område, hvor Kongeriget Danmark og Hertugdømmet Slesvig har tvistet om indflydelse og overhøjhed. Begge sogne grænsede til Det Tyske Kejserrige 1864-1920, og det kom til at præge dagliglivet. Begge sognekirker blev besøgt, ligesom der blev gjort stop ved stedet, hvor Seem Kloster lå engang. Et helt igennem vellykket arrangement.

Efterårsmødet, lørdag den 4. september 2004. Sidste stop ved Esehytterne i bunden af Ringhøbing Fjord ved Nymindegab. Foto: Jørgen Dieckmann Rasmussen.

Næste arrangement foregik den 12. august, hvor Fra Ribe Amt 2004 udkom og blev anmeldt og præsenteret ved et arrangement på Tårnborg i Ribe. Endnu engang var det lykkedes årbogens redaktør Olga Pedersen og holdet bag hende at sammensætte en årbog med et varieret og interessant indhold spændende fra beskrivelse af en bronzealdergrav i Vorbasse til historien om Thudslægten i Vilslev, som har en forbindelse til Arizona. Også geografisk kom årbogen godt rundt i amtet, sådan som traditionen er. Adjunkt Lars Ilsøe fra Ribe Katedralskole anmeldte Fra Ribe Amt 2004, og efter kaffen og kringlen havde deltagerne

mulighed for at få en rundvisning i Tårnborg, der tidligere har været bispegård, posthus, kommunal skoleforvaltning og statsamtsskontor. Der var pæn tilslutning til arrangementet, og Tårnborgs tykke mure sikrede en behagelig temperatur på en steghed sommerdag.

Lørdag den 4. september fandt efterårsmødet sted. I et herligt eftersommervejr mødtes 35 medlemmer af Historisk Samfund i Henne, hvorfra vi indledte en oplevelsestur i Fiilsø og egnen omkring. Det blev en spændende introduktion til et område, hvor man ellers ikke har adgang selv, og guiden gav en god indføring i områdets historie, natur og alle de forskellige

Lektor Lars Ilsøe, Ribe Katedralskole, anmelder Fra Ribe Amt 2004 i Tårnboerg i Ribe. Foto: Jørgen Dieckmann Rasmussen.

ting, der finder sted på det indvundne søområde i dag. Fra Filsø fortsatte vi til Kjærgaard Plantage, hvor vi bl.a. benyttede lejligheden til at gøre stop og komme ud og se på landskabet fra toppen af klitterne, inden vi vendte næsen mod nord og havde det sidste stop ved det gamle udløb af Ringkøbing Fjord. På alle deltageres vegne kan jeg vist sige, at det var en spændende, meget varierende og ligefrem underholdende eftermiddag. Synd blot at turen ikke var helt udsolgt.

Vejhstorie i almindelighed og i Ribe Amt i særdeleshed er ikke ét af de mest opdyrkede emner, så den 4. november kom arkivar Steffen

Elmer Jørgensen, der er meget vidende på området til Ribe Amtsgård og holdt foredrag om vejhstorie. Fremmødet var stort, og der blev fortalt meget om vejhstorie, men måske ikke så meget om vejhstorie i Ribe Amt, som deltagerne havde forventet.

Lige inden udløbet af 2004 kom ét af vore gamle projekter i hus: Udgivelsen af bøndergårde i Skads Herred, en udgivelse som er lavet i samarbejde med Landbohistorisk Selskab. Der er sendt foldere ud på bogen, så I også har haft mulighed for at bestille den.

Det var alt sammen noget om aktiviteterne i 2004 – et år bestyrelsen kan se tilbage på med

tilfredshed. Nogle af jer havde måske også forventet nogle betragtninger om Historisk Samfund for Ribe Amt midt i det store strukturreform-arbejde. Lad mig sige det, som det er: Vi har ikke taget hul på diskussionen endnu – ikke på grund af manglende lyst eller mod, men fordi der i bogstaveligste forstand kom en mand med en slæde i vejen: Da vi Historisk Samfund for Ribe Amt vil tilpasse sig de nye rammer, om end vi næppe ekspanderer til at dække hele den nye region, som Ribe skulle have bestyrelsesmøde om bl.a. det emne, blev det snestorm, og siden har vi ikke kunnet få de travle kalendere til at passe. Men tro mig:

Spørgsmålet skal behandles på førstkommande bestyrelsesmøde.

På bestyrelsens vegne vil jeg slutte beretningen for 2004 af med at bringe en tak til vore faglige samarbejdspartnere, Ribe Amts Lokalarkiver og Ribe Amts Museumsråd. Til Ribe Amt, kommunerne i Ribe Amt samt Lida og Oskar Niensens Fond skal der lyde en stor tak for det tilskud, der spiller en væsentlig rolle for finansieringen af Historisk Samfunds aktiviteter. Endelig vil jeg gerne takke bestyrelsesmedlemmerne samt de aktive medlemmer i redaktionsudvalget for indsatsen i det forgangne år.

Nye medlemmer 2004

Bramming: Lillian Hansen

Brørup: Andreas Bruun.

Esbjerg: Vibeke Nielsen, Børge Møller, Ronald Bank Kodal

Frederiksberg: Sten Hugo Jensen

Glejbjerg: Christian Madsen

Henne Strand: John Abrahamsen

Holsted: Jakob Kjær.

Herning: Knud Nygaard

Oksbøl: Ludvig Emil Iversen, Tove Nielsen

Ribe: Gunnar Hartvigsen, Børge Volf

Lorensen, Kaj Lauritsen, Arne Jørgensen,

Kirsten Grau Nielsen, Jørgen Vind Jensen

Toftlund: Ellen Nielsen

Vejen: Elisabeth Hyldig

Register 2005

Abrahamsen, John	9	England	24	Hjøllund, K. kredslæge	7
Aggesen, Sven, forfatter	81ff	Erik Plovpenning	84	Hjørring	95
Ahlmann Nielsen	55	Esbern Snare	82	Hodde Sogn	73ff
Allerup	66ff	Esbjerg	17ff, 21ff, 56, 85ff	Holland	61
Altona	21	Estrup, indenrigsminister	24f	Holmberg, Janne	86
Andersen, Søren Kimer	42	Fanø	27	Holmslands Klit	27f
Andersen, Henning, Mester	43	Filsø	87	Holstebro	32
Andersen, Ferdinand, kaffegrosserer	4	Flensborg	14	Holsted	86f
Andst sogn	81ff	Fogtmann, degn i Jerne	33	Hostrup	74
Ansager	73	Fogtmann Brorson, Hans Adolf	55	Houmand, Kjeld Viggo	59
Assens	53	Frederik III	98	Hoven	3
Barcelona	62	Frederik II, konge	83	Husum	21
Beck, Vilhelm	27	Frederiksnåde	102	Høeg-Guldberg, sagfører	19
Belgien	61	Gammelby	55	Høy-Nielsen, Aja	47
Bertram, Andreas	67	Gammelby	56ff	Indre Mission	26ff
Bing, Anders, jægermester	37	Gammelgaard, H. restauratør	3	Ingwersen, Peter	71
Birkedal, Vilhelm	22ff	Glejbjerg	73, 110	Isted	14
Birkeland, Sven Arvid	81ff	Grene Sogn	102	Iversen, Peter Iver	110
Blåbjerg	9	Griffenfeld, Peder	98	Iversen, Claus	39
Blåvand	3	Grimstrup	16f	Jacobsen, Jacobine	20
Bobøl	43ff	Grindsted	95ff	Jensen, Peter Christian, Hodde	73
Boldesager	55ff	Grunnet, Nissen Peder	110	Jensen, Martinus, Tjæreborg	70
Bolding	110	Grådyb	21	Jensen, Sillas	3
Bomholt, Julius	57	Guldager Sogn	31ff, 93	Jensen, Jens Ole	31ff
Borberg, Laurids, borgmester i Varde	14ff	Gyldenløve, Frederik Ulrik	98	Jensen, Thomas Christian	73ff
Bounum	66	Haltrup	75	Jensen, Harald, redaktør	19
Bramming Hovedgård	91	Hamborg	21	Jensen, Anders, gårdejer	90f
Breinholt, konsul	53	Hannover	61	Jensen, Niels	110
Brinch, Helly	58	Hansen, Sigurd	86	Jensen, Christen, lavværge	35
Bruun, Peder Møller, Jerne	36	Hansen, Gunnar Schmidt	95f	Jepsen, Jens, skibsfører	103
Brørup	86	Hansen, Rasmus, skomager	37f	Jerne	55ff, 92
Carstensen, Maturin, provst	55	Hansen, Mogens	95	Jespersen, Niels	85
Christensen, Jens Husted, Roust	1ff	Hansen, Stig, lærer	3f, 86	Jessen, Morten, Råhede	42
Christian V	98	Haraldsted, Gorma	68ff	Johnsdatter, Johanne Marie	101
Christian den Niende	84	Harch, sagfører i Varde	19	Jostsen, Mads	43
Dagbladet Vestkysten	85	Harzen	61	Junge, Klavs	43f
Danmark	61	Hegelund, Peder	43	Jørgensen, Jørgen	57
Dansk Vandrelaug	3, 85ff	Hejnsvig	102	Jørgensen, Jes Nybro	110
Ditlevsen, Hans, guldsmed	39	Henne Strand	3ff	Jørgensen, Christen	39f
Dybbøl	65	Hjerresen, Lave	43	Karlsen, Oluf	46
Elley, Christian, kromand	110	Hjerrest, Laurids, Ribe	41	Kastberg, Helga	48
		Hjerting	32ff, 47ff, 92f	Kjeldsen, Søren, Vognsbøl	33
		Hjort, sognepræst i Jerne	32ff	Kjær Gerda Bolt	31

Knud Lavard	82	Nørholm	87	Sørensen, Niels, Olling	78
Kold, Christen	22	Nørskov, Ole, Varde	14	Sørensen, Chresten, skomager	41
Kolding	20	Obbisen, Søren	43	Sørensen, Ejvind	61
Koldinghus	83	Olesdatter, Anne Marie	31ff	Tarm	90
Kraft, Jep Andersen, oldermand	37	Ovnplade	95ff	Tarp	87
Kristeligt Dagblad 1952	28	Paris	66	Thisted Amt	14
Krogager, Ejlif Egon Richardt	61ff	Pedersen, Søren, Kærbølling	41	Thomsen, Laust, Jerne	11
Kvaglund	55	Pedersen Chresten, Bobøl	43	Thomsen, Rica	57
København	7, 22, 47ff	Pedersen, Olga	73, 109	Thomsen, Rica	59
Lange, hr.	86	Pedersen, Jens skomager	43	Thorstrup	3
Lassen, Per, vandrer, ejer		Pedersen, Jes	43f	Thorstrup sogn	78
af Solfang	7ff	Pedersen, Karl, Esbjerg	85	Tietgen C. F.	26
Lassen, Mikkel, skomager	39ff	Peters, Harald, arkitekt	47	Tilst, Jes	41
Laugesen, Hans	71	Petersen, Thue	68	Tillich, indenrigsminister	21
Lauridsen, Inger Marie, Roust	11ff	Podebusk, Mourids	39f	Tilst, Jens	39
Letbæk Mølle	77	Poulsen, Niels	43	Tistrup sogn	77
Lindberg, Niels Nielsen	101	Præstholm, Henrik	3	Tjæreborg	61ff
Lindhardt P. G.	29	Randbøl hede	91	Tjæreborg Rejser	61ff
Lindknud	73	Randers	14	Toledo	62
Loft, Grindsted	96ff	Rasmussen, Kristen	43	Tormom, Ib	43f
Lund, Søren, skomager i		Rasmussen, Knud, fotograf	90	True, sognepræst i Guldager	31
Hjerting	34	Rasmussen, Eigil, Esbjerg	90	Tychens, Martin, Nordenskov	79
Lund, Paul, Bramming	92	Rhinen	61	Tønning	21
Lund, Jens, forstander	78	Ribe	89	Udby Sogn	14
Lykkegård	55	Ribe Amtstidende	17	Valdemar, Den Store	81
Læsø	14	Ribe	37ff	Valencia	62
Madrid	62f	Rig, Asser, Fjenneslev	82	Vamdrup	21
Madsen, Maren, Jerne	11	Roust	11ff	Vandrehjem	3
Madsen, Aksel, Esbjerg	85	Ryslinge	22ff	Varde	4, 7, 13ff, 27, 66, 88
Madsen, Peder, Sædding	33	Rørkjær	55f	Varde Avis	17
Magnus den Stærke	82	Saxo, historieskriver	81ff	Vedersø	61
Manø	87	Schmidt, Mads Hansen	110	Vejers	3
Manøe, Søren	11	Sig	3	Vejle	110
Marebæk, A, gæstgiver i Hjerting	33	Sillasen, Agnes, leder af		Vejstrup højskole	78
Mathiesen, Svend Aage	62ff	vandrerhjem	3ff, 89ff	Veldbæk	55
Mathiesen, Laurids tøffelmager	38	Simonsen, Johs. Bredmose	21	Vendsyssel	96
Mikkelsen, Jens	34	Sjørring, Jens, sognepræst	77	Vensild, Henrik	103
Molktenberg	102	Skibelund Krat	87	Vestergaard, biskop i Ribe	66
Mundelstrup	80	Skåne	82	Viborg	19, 83
Munk, Kaj	61	Slesvig	14	Vognsbøl, Jerne Sogn	31ff
Nielsdatter, Kirsten	101	Sneum	61, 66	Vorbasse	73, 91
Nielsen, Stinus, bygmester	5	Sofia, Dronning	81ff	Vorm, Ulla, frk.	86
Nielsen, Hans, forvalter	101	Solberg, Obbi	43	Westesen, Knud, Hjerting	33
Nielsen, Ellen, frk	86	Solfang, vandrerhjem	3ff, 87	Wibe, Peder, rentemester	98
Nielsen Matz	43	Spies, Janni	71	Wognsbøl, Niels	34
Nielsen, Søren, sognefoged		Spies, Simon	71	Ølgod Sogn	101
i Roust	12	Stadsbud, Anders	45f	Øse	73ff
Nielsen, Hans Sillas	67	Staffensen, Anders	39	Øse	3
Nielsen, Inger	50	Stephansen, Søren, Hjerting	33	Ålborg	14
Nielsen, Helga	48	Sunesen, Anders	84	Århus	18, 90
Nielsen, Marie, plejemor	54	Sverige	68, 98	Aastrup sogn	73ff, 109ff
Nordenskov	79	Sønder Omme	101	Aatte Bjerge	86
Norge	95	Sørensdatter, Anne, Vognsbøl	33		
Nørholm hede	74	Sørensen, Christen	101		

Fra Lokalarkivernes arbejdsmark i Ribe Amt 2004

Ribe Amts Lokalarkiver (RAL)

Bestyrelsens beretning

Strukturreform og nye kommunegrænser har været ord, der har præget nyhederne, siden vi sidste år var samlet til jubilæums-generalforsamling i Ribe Amts Lokalarkiver. På politisk plan har der været forhandlet, lavet aftaler, stemt, forhandlet påny og ventet. Det har handlet om de store linjer og om at få skabt fremtidige administrative rammer, der kan give borgerne de bedste tilbud i et nyt Danmark.

For lokalarkiverne kan alt dette måske synes meget fjernt og uvirkeligt, men samtidig må vi erkende, at der ikke er lang tid til den 1. januar 2007, hvor vores alle sammens administrative virkelighed vil være en anden. Nye kommuner, intet amt – og (en del) nye politikere alle steder. Om ikke nødvendigvis problemer, så i hvert fald store udfordringer også for lokalarkiverne, som yderligere må forvente forandringer inden for egne rækker. Organisatorisk har SLAs medlemmer regionalt været samlet i amtskredse, men amterne forsvinder og hvad så? Skal vi være regionsopdelte, ja så bliver der tale om geografisk set meget store områder – for vores vedkommende fra Fanø i vest til Nyborg i øst, fra Blåbjerg i nord til Tønder i syd. Dertil kommer, at de nye regioner ikke skal arbejde med kultur. Hvad fremtiden bliver for samarbejdet mellem kommunernes lokalarkiver skal ikke uddybes nærmere her, for det vil SLAs formand Asbjørn Hellum komme nærmere ind på i sit indlæg senere i aften. Blot vil jeg nævne, at lokalarkiverne også har en arkivkonsulent på spil – finansieret via en amtslig bevilling. Der er ingen tvivl om, at netop amtskonsulenten har gjort en forskel af de gode for lokalarkiverne i Ribe Amt og vil være væsentlig at opretholde.

Her i omskiftelsernes tid har RALs bestyrelse valgt at sætte på uddannelse. Fremtiden for lokalarkiverne vil ikke blive mindre udfordrende, end den har været – en ny generation af brugere er undervejs. De er vant til, at de informationer de skal bruge, er tilgængelige via Internettet – ikke mindst yngre arkivgæster er af den

opfattelse, som kan være vanskelig at få dem ud af, at al eksisterende viden er det, de møder på nettet. Det vil derfor være meget vigtigt for arkiverne at komme ud med deres budskaber og tilbud, der hvor »kunderne« er. Det betyder igen, at man skal have styr på sine samlinger, have dem godt registreret på Arkibas, Internetpubliseret o.s.v. At ruste lokalarkiverne til denne fremtid har været et bærende element i RALs arbejde – men dertil også at få gjort opmærksom på, at arkiverne er der som et vigtigt element i det lokale kulturliv. Vedholdende PR vil blive vigtigt, ikke mindst når arkiverne skal konkurrere med andre om kulturkroneerne i de nye kommuner. Det er bl.a. noget af det, uddannelsesudvalget har lagt vægt på i arbejdet i det sidste års kursusvirksomhed.

Apropos nye brugergrupper og deres behov: I mange år har gotisk skrift været et vigtigt emne for lokalarkiverne. Det er det stadig, men feltet kan snart udvides til at omfatte læsning af mere moderne håndskrift som skræskrift. Mange yngre – bl.a. historiestuderende – mestrer ikke at læse det.

Apropos strukturreform – meget mere kan siges, men jeg vil da lige nævne, at der for kommunerne venter store arbejdsopgaver på det arkivmæssige område. Måske kan strukturreformen blive anledningen til, at flere kommuner opretter deres egne stadsarkiver til at tage sig af de mange, komplicerede opgaver, der skal løses.

Om RALs arbejde er der i øvrigt at sige, at vi stadig har et tværgående projekt i søen. Emnet er Fremmede i Ribe Amt – altså hvordan indvandring gennem århundreder har påvirket og befolket området, hvor der oprindeligt var langt mellem indbyggerne. Det er også historierne om vellykkede og umærkelige integrationer. Projektet har vist sig at være en noget større udfordring end oprindeligt tænkt, og jeg skal beklage, at bestyrelsen måske har sendt jer på missioner til »ukendte områder« i jeres kommuner. Forhåbentlig har det været med til at skabe kontakter til mennesker, hvis historier I også skal dokumentere. Richard Bøllund vil fortælle nærmere om projektet i sin

beretning, men jeg kan da afsløre, at vi forventer at være klar til en præsentation i efteråret 2005.

Lad mig slutte af med at bringe en tak til vore samarbejdspartnere. Det gælder bl.a. Ribe Amt, som støtter os med tilskud til amtskonsulenten og til trykning af beretninger. Det gælder Ribe Amts Museumsråd og amets museer samt Historisk Samsfund for Ribe Amt. Endelig vil bestyrelsen gerne bringe en tak til amtskonsulent Richard Bøllund for hans utrættelige indsats for amts lokalarkiver.

Jørgen Dieckmann Rasmussen
Formand

Amtskonsulentens beretning

Arkiverne lever i en foranderlig verden. Det mærkes på IT-området, hvor udviklingen farer af sted, og det mærkes efter vedtagelsen af den nye kommunalreform. Begge dele har i 2004 fået en del arkiver til at gøre sig overvejelser om fremtiden. Hvor står vi henne, hvad vil vi og hvad skal der blive af lokalarkiverne, er nogle af de spørgsmål, der bliver stillet.

Der er mange ubesvarede spørgsmål, som skal løses i indeværende og kommende år, inden de nye kommuner bliver en realitet i 2007. Hvad er lokalarkivernes fremtid i dette nye samfund? De der er bekymret for arkivernes fremtid kan se tilbage på kommunalreformen i 1970. Var det ikke netop dét, som skabte grobunden for lokalarkivernes fremvækst? Når man fjerner noget, og tingene bliver større, er der brug for noget at stå sammen om. Så længe der er mennesker i de små sogne og byer, er der brug for noget der forankrer den lokale identitet, og hvem er bedre til det end lokalarkiverne? Jeg tror på en fremtid for lokalarkiverne, men det kræver en indsats og vilje lokalt, hvis man også fortsat ønsker politisk velvillighed overfor arkiverne.

Som amtskonsulent har jeg naturligvis også stillet spørgsmålet: Hvad skal der blive af mig, når Ribe Amt ikke længere eksisterer? I det store spil om fremtidens kommuner er en arkivkonsulent kun en lille brik. De mange opgaver, arkiverne tildeler mig, mener jeg dog berettiger ønsket om en konsulentordning i fremtidens nye kommuner. I takt med de større krav der stilles til arkiverne, vil der også blive brug for en at trække på.

Fremtiden er også edb og Internet. Det har vi fået en forsmag på i 2004, hvor der er blevet arbejdet på en web-baseret udgave af Arkibas. I september kunne RALs medlemmer få et indblik i det nye program, da SLAs formand

Asbjørn Hellum troppede op i Esbjerg, og kunne vise et næsten færdigudviklet program. Nu er det så ved at være klar til lancering. Programmet åbner op for helt nye muligheder, men det har også givet årsag til en del pandermyker ude i arkiverne. Det afgørende punkt er økonomien – hvordan får et lille arkiv råd til at anskaffe programmet? Der er desværre ikke et klart svar på dette spørgsmål. Udviklingen dikterer teknologien, og vil man på vognen, må man betale de udgifter der følger med. Problemstillingen har fået nogle arkiver til at diskutere alternative løsninger og organiseringsformer eller måder at tilvejebringe midler.

Vil man gøre sig håb om at få flere midler, må man først og fremmest gøre sig synlig. Det er baggrunden for kursusrækken »Arkiverne frem i lyset«, der blev taget hul på i 2004. Her havde vi i efteråret et kursus i formidling, der gerne skulle ruste og give arkiverne mere mod på at komme ud, og formidle noget af den information der ligger gemt på arkiverne. Kursusrækken følges i indeværende år op af et i pressekontakt, og et med overskriften »Hvor får vi pengene fra?«. Meningen med kurserne er, at give arkiverne mere gennemslagskraft og synlighed.

En af de konkrete ting der i 2004 var med til at synliggøre Ribe Amts Lokalarkiver, var udgivelsen af bogen *Historier fra Ribe Amt*. Med arkivernes hjælp lykkedes det at få bogen færdig til generalforsamlingen i marts måned. Bogen giver mange glimrende eksempler på de historier og fortællinger, der findes i arkiverne. Der har været et ganske pænt salg af bogen, specielt op til juletid, så det viser, at der er stor interesse for det arkiverne laver, men om det kan aflæses af arkivernes besøgstal, kan jeg ikke besvare.

Det ene projekt afløste det andet i 2004. Efter *Historier fra Ribe Amt* begyndte jeg i efteråret på projektet, der har fået den foreløbige arbejdstitel »Fremmede i Ribe Amt«. Ideen til projektet er opfostret i RALs bestyrelse, og selv om projektet i nogle henseender ligger et stykke for det, som arkiverne normalt beskæftiger sig med, synes jeg det er et uhyre spændende og relevant projekt. Da Ribe Amt samtidigt ydede et tilskud på 50.000 kr. til projektet, var det bare om at komme i gang. I 2004 har jeg foretaget et enkelt interview og skrevet en efterfølgende artikel, men med udsigt til mange flere i 2005. Jeg forventer meget af projektet, der gerne skulle ende med udgivelsen af en bog.

Projektet går ud på at samle en række skrevne personportrætter af folk med udenlandsk baggrund. Folk der er kommet hertil udefra, og er blevet boende. Der er fundet mange interessante personer frem, både nulevende og

afdøde. Der er dog en overvægt af historier, der tager udgangspunkt i et nutidigt interview. Der er ingen tvivl om, at der kommer mest kød på de historier, hvor man sidder ansigt til ansigt med folk. Derved får man den personlige side frem i historien, som har været hensigten, og er lykkedes i mange tilfælde.

Da det er et projektet i arkiv-regi er der også lavet historier med eksempler på tilflyttere, der kom hertil for mere end 100 år siden. Nogle af de personer der er dukket op, er der dog ikke blevet en historie ud af, idet kildematerialet simpelthen har været for sparsomt, og der ikke var nogle nulevende familiemedlemmer til at fortælle videre. Nogle arkiver har været i folketællingerne og fundet frem til udenlandske tilflyttere, det dog ikke har været muligt at skaffe nærmere viden om. Men alt i alt er der blevet gjort en god indsats rundt omkring på mange arkiver, og jeg synes, det ser lovende ud, det vi indtil videre har fået lavet.

2004 har desuden budt på de faste opgaver, bl.a. redi-

gere årsberetninger, lave to gange RAL-Nyt samt stå for vedligehold af hjemmesiden. Som altid kan jeg kun opfordre til at bidrage og levere materiale til det ovennævnte. Jeg kan også kun opfordre til, at gøre brug af den konsulenthjælp jeg kan tilbyde. Det er der heldigvis også rigtigt mange, der har gjort. En optællingen i kalenderen viser, at det er blevet til 22 konsulentbesøg ude af huset i 2004.

Jeg synes 2004 har været et godt år, hvor vi i fællesskab har opnået en masse ting. Der sker noget i Ribe Amts Lokalarkiver, i hvert fald i de fleste af dem. Men det gør ikke noget, hvis der kommer til at ske endnu mere i 2005! Jeg takker for tilslutningen til de kurser og aktiviteter, jeg har været med til at igangsætte, og takker alle for samarbejdet det forgange år. Ikke mindst bestyrelsen som er en vigtig og god samarbejdspartner at have i det daglige.

*Richard Bøllund
Amtskonsulent*

Vesterled i Janderup set fra øst mod vest. Huset forrest til højre i billedet er Janderup Brugsforening. Med den hvide kittel i døren ses uddeler Laurids Jensen. Huset på venstre side af vejen er Vesterled 31 også kaldet „Skomagerhuset“.

Foto: Ca. 1904. Janderup Lokalhistoriske Arkiv.

Beretninger fra amtets lokalhistoriske arkiver

Billund Kommune

Lokalhistorisk Arkiv

Billund Centret, Hans Jensensvej 6, 7190 Billund

Tlf.: 75 33 24 72

Åbningstid: Tirsdag kl. 19.00-21.00 samt efter aftale

Leder: Hanne Gosvig, Kærvej 421, 7190 Billund

Tlf.: 75 33 17 46

E-mail: hegosvig@stofanet.dk

Lokalhistorisk Arkiv har haft et år uden de helt store arrangementer. Sidste år havde vi jo 25 års jubilæum og udgav bogen, »Billund – der var engang«, der er blevet godt modtaget.

Herefter skulle vi i gang med arkivarbejdet igen. Vi er begyndt at registrere på computeren, alt det der er indkommet fra 1977 – 1992, idet det indtil nu kun var manuelt registreret, og samtidig gør vi det klart til Arkibas version 4.

Vi har ikke haft så mange besøgende som sidste år. 80 besøgende har skrevet i vores gæstebog, og vi har fået 85 afleveringer af forskellig art. To gange har vi haft fortælleaften, hvor tre borgere hver gang har fortalt om deres liv i Billund. Der har været 80-100 tilhørere hver gang, og det har både været unge og ældre Billund-borgere. Arkivet havde en båndoptager stående og har optaget det hele på bånd (med fortællernes accept). Disse bånd opbevarer vi på arkivet. Derudover har vi lavet udstillinger i vores udhængsskab, hjulpet skolerne med materialer til nogle af deres emneuger og besvaret forskellige spørgsmål telefonisk og via e-mail.

Vorbasse Lokalhistoriske Arkiv

Vorbasse Museum, Kirkegade 3, 6623 Vorbasse

Åbningstid: Tirsdag kl. 19.00-21.00 samt efter aftale

Leder: Sven Tygesen, Stadionvej 4 A, 6623 Vorbasse

Tlf.: 75 33 31 39

Arkivets postadresse: Stadionvej 4 A, 6623 Vorbasse

E-mail: sven-tygesen@vorbasse.dk

Arkivet har i 2004 modtaget 23 afleveringer. Det har stået for én udstilling og medvirket i tre foredragsarrangementer.

I foråret blev der påbegyndt et arbejde, der vil komme til at strække sig over flere år. Bebyggelsen i det åbne land har ændret sig kolossalt meget inden for de sidste 40 år. Der er stort set ingen af de mange smågårde og husmandsteder, der har været tidligere, der driver landbrug mere. De er blevet omdannet til parcelhuslignende beboelser, evt. med lidt hobbylandbrug til. Det betyder, at de bygningsmæssigt helt har skiftet karakter.

De større gårde, hvor der fortsat drives landbrug, fremtræder ikke længere som traditionelle bøndergårde med 3-4 eller flere længer, placeret i forhold til hinanden efter et nogenlunde fast mønster. Deres produktionsbygninger er i stadig højere grad kommet til at minde om fabriksbygninger, omgivet af siloanlæg og gyllebeholdere. Man kan ikke længere tale om et fast mønster for bygningernes placering.

For at kunne dokumentere denne ændring af bygningsskikken på landet vil arkivet gennemføre en foto-grafering af al bebyggelse i det åbne land inden for arkivets område.

Blåbjerg Kommune

Blåbjerg Lokalhistoriske Arkiv

Sønder Allé 21, 6830 Nr. Nebel. Tlf.: 75 28 71 18

Åbningstid: Mandag kl. 8.30-11.30 samt efter aftale

Leder: Inga Mulbjerg, Parkvej 3, Kvong, 6800 Varde

Tlf.: 75 25 40 01

E-mail: lha@blaabjergweb.dk

Blåbjerg Lokalhistoriske Arkiv har som tidligere år haft nok at se til i 2004. Vi har haft ca. 115 besøgende, nogle af dem gengangere der som regel finder deres aner. Forespørgsler i telefon, e-mail og skriftlige – ca. 35. Af indleveringer har vi haft 14. En ret stor aflevering har vi fået

fra forhenværende landmand, traktorimportør og mødstandsmand Carl Peter Jensen. Fra Lunde Idrætsforening har vi fået protokoller, regnskaber og billedalbum. En stor del af afleveringerne er billeder.

Substanz har været her at afspille nogle af vore gamle film, hvorfra vi så har fået DVD-kopier retur. I anledning af Rottarp Jagtselskabs 60-års jubilæum er der lavet video og DVD, som vi har modtaget et eksemplar af. I december anskaffede biblioteket en aflåst glasmontre med lys, og når ingen andre ønsker at udstille, må vi fylde den. Vi begyndte til jul med gamle postkort.

Den sidste arbejdsdag før jul har vi fornøjelsen at samles med nuværende og forhenværende medarbejdere til æbleskiver og gløgg.

Blåvandshuk Kommune

Blåvandshuk Lokalhistoriske Arkiv

Kirkegade 3, 6840 Oksbøl. Tlf.: 75 27 15 48

Åbningstid: Efter aftale med lederen, dog er arkivet almindeligvis bemandet mandag-fredag kl. 9.00-12.00

Leder: Thomas Nielsen, Vestparken 24, 6840 Oksbøl
Tlf.: 75 27 20 95.

E-mail: blaoks@image.dk.

Hjemmeside: www.varde.bibnet.dk/arkiv/blhuk.htm

Årets indkomster har været præget af afleveringer fra de forskellige menighedsråd, der har ryddet op i deres samlinger og har fået de retmæssige arkivalier afleveret til landsarkivet.

Facaden, Blåvandshuk Lokalhistoriske Arkiv, Kirkegade 3, Oksbøl. Foto: Blåvandshuk Lokalhistoriske Arkiv.

Arbejdsomt har det været et travlt år med ca. 75 besøgende. Vi finder stadigvæk henlagte sager, der kræver en arbejdsindsats at placere på rette sted.

2004 var også året, hvor Blåvandshuk Kommune bevilgede og opsatte et flot cykelskur, så gæsternes og medarbejdernes cykler kan stå i tørvej.

Bramming Kommune

Darum Sognearkiv

Nørrebyvej 12, Store Darum, 6740 Bramming

Åbningstid: Onsdag kl. 15.00-17.00 – den første onsdag hver måned tillige 19.00-20.00 samt efter aftale med lederen. Juli lukket

Leder: Erling Schmidt, Refshedevej 9, Store Darum, 6740 Bramming. Tlf.: 75 17 90 11

Arkivets postadresse: Refshedevej 9, Store Darum, 6740 Bramming

Darum Sognearkiv har i 2004 modtaget 13 afleveringer. Der var en stor aflevering fra den nu nedlagte Darum Brugsforening. Afleveringen dækker de sidste år af Brugsens eksistens. En anden lidt speciel aflevering indeholdt bl.a. en del såkaldte personalier (en mindetale eller nekrolog over en afdød). Personalierne er skrevet af degn og lærer J. C. Laugesen, der var degn i Darum fra 1859 til 1873.

Arkivet har haft adskillige henvendelser fra slægtsforskere – deriblandt en enkelt fra udlandet. I september fik vi besøg fra USA af ægteparret Ruth og Paul Petersen fra Ohio. De søgte oplysninger om Pauls bedstefar, Peder Kjeldsen Pedersen, der udvandrede fra Darum omkring 1890. Vi kunne supplere de oplysninger, de havde i forvejen samt vise de ejendomme frem, hvor hans forfædre havde boet. Det var en spændende oplevelse for parret, og de udtrykte deres glæde over besøget.

Der har ikke været mange besøgende i arkivet. Her mærker vi, at tendensen går i retning af henvendelser pr. brev og telefon. Derudover får vi mange henvendelser, når vi møder landsbyens borgere i dagligdagen – ved købmanden, i fritidscenteret eller på gaden.

Først på sommeren fik vi besked på, at Darum Skoles fritidsordning skulle udvides og derfor skulle bruge de lokaler, vi hidtil har lånt i den tidligere pedelbolig. Det er naturligvis glædeligt for skolen, at der er fremgang i elevtallet, men lidt ærgerligt for os da vi havde været glade for lokalerne. Vi beholdte vores arkivrum i kælderen, hvor hovedparten af vores arkivalier er opbevaret, men vi manglede et sted, hvor vi kunne opholde os, arbejde og

tage mod besøgende. Skolens pedel viste stor velvilje og ryddede et depotrum i kælderens, hvor vi efter opsætning af en skillevæg og montering af reoler kunne flytte ind. Her i foråret 2005 er Darum Fritidscenter gået i gang med en udvidelse, der bl.a. vil give plads til et kombineret Folke- og Skolebibliotek. Det er planen, at arkivet flytter ind i lokalerna sammen med biblioteket. Byggeriet ventes færdigt til september 2005. Vi ser frem til at få andre lokaler, der også vil være mere »fremme i lyset« end de tidligere.

Endrup/Vester Nykirke Sognearkiv

Vibækvej 2, Endrup, 6740 Bramming

Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 16.00-17.00. Lukket i juli

Leder: Otto Christoffersen, Ommevej 2, 6740 Bramming
Tlf.: 75 19 12 59

Arkivets postadresse: Niels Erik Junk, Gummemarkvej 8, Vong, 6740 Bramming

Årets største begivenhed var rundvisningen på Endrupholm. Der var ca. 135 besøgende til rundvisningen, og ca. 85 til kaffe på Samlingsstedet hvor Tommy Larsen fortalte om den ældre tid på Endrupholm og Johan Hoffmann om den nyere tid. Endrupholm ejes i dag af Marianne og Johan Hoffmann.

Der har i årets løb været ca. fem afleveringer af diverse materiale. Der har været nogle forespørgsler – bl.a. om en skolemester fra Vong Skole.

Gørding Sognearkiv

Plejehjemmet Østergården, Nørremarken 23,

6690 Gørding

Åbningstid: 1. og 3. mandag hver måned kl. 19.00-21.00 samt efter aftale med lederen. Lukket i juli måned

Leder: Nora Olesen, Hessellundvej 14, 6690 Gørding
Tlf.: 75 17 88 75

Arkivets postadresse: Hessellundvej 14, 6690 Gørding

Gørding Sognearkiv har i 2004 modtaget 15 afleveringer, bl.a. regnskabsbøger fra tidligere smedemester Chr. Christensen. Året begyndte som sædvanligt med lokalhistorisk aften: Tidligere overlærer ved Gørding Skole, Lis Wimmelmann på 80 år, fortalte meget oplagt om »En rejse gennem livet«. Lis Wimmelmann fortalte om hendes barndom i Gørding, flytning til Bagsværd, seminarietiden i Ribe, lærergeringen på Gørding Skole og om Lærernes Missions Forening. Herigennem har Lis Wimmelmann rejst rundt i verden. Hun viste lysbilleder

og fortalte om en tur til Indien, Tranquebar og Taiwan. Efter kaffebordet var der fællessang under ledelse af Terkel Michelsen. Vagn Olesen fortalte om Lokalhistorisk Forenings arbejde og bogudgivelser.

I arkivet har vi haft 56 besøgende, heraf nogle skoleklasser som søgte oplysninger om bl.a. butikker og erhverv nu og tidligere. Vi har også fået flere skriftlige henvendelser. Bogen om ejendommene i Aike blev ikke klar i december.

Vi er i gang med registrering af arkivalier, som har ligget lidt hen, men nu går det fremad. Vore udklipsbøger er der stadig god søgning i til brug for jubilæer og runde fødselsdage.

Hunderup Sognearkiv

Kjærgårdvej 9, Hunderup, 6740 Bramming

Åbningstid: Vinterhalvåret: 1. mandag hver måned

kl. 19.30-21.30 samt efter aftale med lederen

Leder: Kjeld Pedersen, Frøsiggård, Kjærgårdvej 64, 6740 Bramming. Tlf.: 75 43 12 03

Arkivets postadresse: Frøsiggård, Kjærgårdvej 64, 6740 Bramming

Der har været en del afleveringer i 2004. Der har også været en del henvendelser og besøg fra både indland og udland. Vi har udlånt en del billeder til ophængning i Idræts- og Kulturcentrets samlingsaal via et samarbejde med de daglige brugere af mødelokalet.

På grund af velvillig støtte fra det lokale samfund har vi kunnet udvide vores hylderplads en del. Arkivet har også fået tilladelse til at opbevare menighedsrådets arkivalier, og arkivets telefon er åben for henvendelser hver mandag fra kl. 10.00-12.00.

Vejrup Sognearkiv

Vejrup Endrup Fritidscenter, Skolevænget 5, Vejrup, 6740 Bramming

Åbningstid: Tirsdag kl. 14.00-16.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Johannes Holm, Vibevej 11, Vejrup, 6740 Bramming. Tlf.: 75 19 03 35

E-mail: johannes.holm@12move.dk

Arkivets postadresse: Vibevej 11, Vejrup, 6740 Bramming

Det har været et dejligt år i arkivhenseende. Vi har valgt de nye åbningstider hver tirsdag fra kl. 14.00-16.00, hvor vi reklamerer med, at der også er en kop kaffe. Det kunne jo være, det trak lidt ekstra. Det er nu ikke nødvendigt, for vi oplever et stigende antal henvendelser og besøg.

Der er ikke afleveringer med hver gang, men vi har en livlig trafik. Der går næppe en tirsdag, hvor der ikke er et eller andet og til tider er der både to og tre besøg. Det er vi meget tilfredse med.

Vi har leveret hele to jubilæumsskrifter – et til den Lokale Andels 100 års jubilæum på 26 A4 sider, i næsten 300 eksemplarer og et til Idrætsforeningens 100 års jubilæum på 52 A4 sider, som udkommer i 400 eksemplarer. Det har taget meget tid, men når nu tiden er der, så er det en utroligt spændende opgave, der virkelig er med til at »sælge« arkivet i det daglige.

Vi har fået nye vedtægter og her skåret udvalgsantallet ned fra syv til fem personer ved naturlig afgang. Vi vil mere bruge det at hente hjælp udefra – det er også med til at synliggøre arkivet og arkivarbejdet. Vi har internt møde den sidste tirsdag hver måned, hvor arkivlederen orienterer om alt der er sket i månedens løb.

For to år siden lavede vi en aftale med Vejrup Skole om hvert år at få udfyldt et skema i alle sjette klasser. Det er også med til at åbne kontakten og skærpe interessen. Det var spændende om børnene ville være med, men det vil de gerne, og vi får mange oplysninger om familiefordhold. Hermed får vi styr på de forskellige efternavne og adresser. Skolen er også glad for samarbejdet.

Vi har afholdt en »billeddag«, eller åbent hus om man vil, hvor der kom 37 personer, som kikkede og nød de gamle billeder, og vi fik opklaret en del. Som et nyt tiltag er vi også begyndt at sælge de historier, der bliver til i årets løb, f.eks. cirkushistorie, lokalhistorier og de samlede udgivelser i lokalhistorisk årbog gennem mere end tyve år. Det går godt og giver en skilling til den slunkne kasse. Vi har i årets løb solgt mere end 50 hæfter.

Registreringen går planmæssigt og bliver færdig i nær fremtid. For tiden er det fordelingen af ca. 2.000 avisklip fra ca. 1945 til i dag.

Som noget nyt inviterede vi kollegaerne fra Endrup til en arkivaften. Det blev en meget hyggelig aften med udveksling af erfaringer. På den måde kommer vi hinanden lidt mere ved, og det vil vi gøre igen. Det er vigtigt, at vi dels »taler« samme sprog og dels følger med i hinandens gøren og laden.

Brørup Kommune

Historisk Arkiv for Brørup og Omegn

Biblioteket, Stadionvej 6, 6650 Brørup. Tlf.: 75 38 18 78
Åbningstid: Torsdag kl. 15.00-17.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Peter Christensen, Rahbæks Allé 24, 6650 Brørup
Tlf.: 75 38 42 81

Hjemmeside: www.broerup-lokalhistorisk.dk

Som noget nyt har bestyrelsen besluttet, at vi i fremtiden så vidt muligt vil udgive et årsskrift hvert år mod hidtil hvert andet år.

Bag beslutningen ligger et ønske om at skaffe medlemmerne bedre kendskab til de store mængder af interessante oplysninger og materiale, som findes på lokalarkivet. Det er jo egentlig »kun« et spørgsmål om at få det fundet frem og få det bearbejdet til anvendelse i årsskrifterne. Det kræver selvfølgelig en stor ekstra arbejdsindsats, men nu prøver vi og håber, at dette nye initiativ falder i »god jord« hos medlemmerne og således også vil virke som appetitvækker for nye medlemmer, som forhåbentlig også vil kunne tilføre foreningen fornyet dynamik og forbedre økonomien. Vi er jo udmærket klar over, at vi ikke har været for gode til at arrangere møder, udflugter og andre aktiviteter i de senere år, så medlemmerne kan have følt, at de fik for lidt for deres medlemsbidrag, så vi håber, at vi med det nye initiativ har rettet lidt op på det.

Vores økonomi er, som vi kører i dag, sådan set udmærket, hvilket bl.a. skyldes, at vi har været tilbageholdende med at tilmelde os den moderniserede Windows-version af Arkibas, som ikke alene vil koste en del i startgebyr men også et fast abonnement. Det kan let blive en stor belastning for vores lille arkiv.

Situationen er imidlertid således, at hvis vi ikke evner at modernisere os, vil vi hurtigt blive overset i vores nye storkommune, hvor der er omkring 15 lokalarkiver. Så jeg håber, at vores økonomi kan klare en omstilling, så vi ikke risikerer at blive helt »hægtet af«.

Vi skal i januar 2005 til et møde på Sønderkov, hvor vi får mulighed for at træffe vore nye kolleger fra de mange andre arkiver i den nye storkommune. Forhåbentligt finder vi en måde at samarbejde på, og måske lærer vi at trække på samme hammel, hvilket der jo ikke før har været noget synderligt behov for, men som nu kunne vise sig at være oplagt, hvis man derigennem kan opnå økonomiske stordriftsfordele ved den moderniserede edb-registrering, og hvis ellers den fornødne samarbejdsvilje viser sig at være til stede.

Foreløbigt har vi imidlertid rigeligt at gøre med at ordne vore interne problemer, idet vi endnu hverken har fået styr på vore pladsproblemer eller problemet med en fast arkivleder, og bestyrelsen skiftes til at være til stede i åbningstiden. Med hensyn til de fremtidige pladsforhold, har vi det stille håb, at når byen får et nyt foreningshus,

så vil vi kunne få stillet mere plads til rådighed på biblioteket, hvor vi alle føler, at vi naturligt hører hjemme.

Arbejdet på arkivet fortsætter imidlertid stille og roligt. Opgaven med omregistreringen af alle vore arkivalier på Arkibas synes ret uoverkommelig, og situationen vil nok være den samme, om vi fortsætter med at bruge den nuværende version, eller om vi går over til en mere moderne version. Mængden af arbejde vil jo under alle omstændigheder være den samme. Fordelen ved den nye version er, at alt det vi ligger inde med på arkivet vil kunne gøres tilgængeligt på Internettet. Det vil jo for alvor være en revolution, hvis det lykkes ad åre at gøre lokalarkivernes arkivalier tilgængelige for alle interesserede via Internettet. Så der er nok ingen tvivl om, at det er den eneste rigtige vej at gå. Opgaven synes imidlertid ret uoverkommelig for os. En forudsætning for gennemførelsen vil være, at vi får nogle flere hænder involveret i opgaven med omregistreringen.

Vi har som sædvanlig modtaget en mængde interessante arkivalier i årets løb. I alt 46 indleveringer er det blevet til i 2004. Vi har også haft mange henvendelser fra hele landet og haft rigtig mange besøgende fra lokalområdet. Arrangementer for medlemmerne har i det forløbne år indskrænket sig til et enkelt velbesøgt møde, hvor Agner Frandsen viste sin lysbilledserie fra Folding. Vi har indtil videre fravalgt vor deltagelse ved julemesserne, for selvom det har været noget af en publikumsmagnet, når vi har vist billeder på storskærm, så har det ikke betydet nogen medlemsfremgang, så vi vil nu forsøge os med at bruge nogle flere kræfter på årsskriftet og derigennem søge at udvide medlemskredsen. Vi vil i det kommende år desuden forsøge os med at fremstille en kalender, hvor en del af vore tusindvis af billeder vil kunne finde anvendelse.

Esbjerg Kommune

Esbjerg Byhistoriske Arkiv

Torvegade 47, Postboks 522, 6701 Esbjerg

Tlf.: 76 16 39 00. Fax: 76 16 39 10

Åbningstid: Mandag-fredag kl. 10.00-16.00, torsdag tillige kl. 16.00-18.00

Leder: Jørgen Dieckmann Rasmussen

E-mail: byhistoriskarkiv@esbjergkommune.dk

Hjemmeside: www.esbjergbyhistoriskearkiv.dk

2004 blev et år med nye samarbejdsrelationer. Esbjerg Byhistoriske Arkiv har længe medvirket i det byfornyel-

sesprojekt i Esbjerg, der går under navnet Vores Kvarter. Det omfatter området Kirkegade-Kongensgade-Jernbaneanegade-Frodesgade. Hidtil har arkivet været involveret i planlægning og inspiration, men i 2004 blev opgaven ændret til at løse en række konkrete opgaver i projektet. De omfatter bl.a. en synliggørelse af kvarterets kvaliteter, udarbejdelse af en lokalhistorisk database med oplysninger om kvarterets huse, medvirken til etablering af en hjemmeside for projektet samt udgivelse af en bog af kvarterets historie. Alt sammen opgaver til en samlet sum af 750.000 kr.

Opgaver i det omfang kan kun løses ved at hyre ekstra personale. Arkitekt Else Kierstein blev ansat til at arbejde med synliggørelsen af kvarterets kvaliteter, og ved årets udgang lå manuskriptet til en æske med kort færdigt. Det er blevet en guide til alle kvarterets tilbud og kvaliteter. Den fordeles til borgerne i løbet af 2005.

Indsamling af oplysninger til bogen om kvarterets historie blev også påbegyndt, bl.a. i forbindelse med afholdelsen af en række formiddagsmøder, hvor enkelte gader blev taget op til drøftelse. Personer med tilknytning til gaden blev bedt holde et kort indlæg, og dernæst gik snakken løs over kaffe og rundstykker. Der blev fortalt levende, og ukendte fotos m.m. dukkede frem. De mange oplysninger blev optaget på bånd og efterfølgende skrevet ud, så de er lette at anvende, når manuskriptet til sin tid skal udarbejdes. Fhv. skolebibliotekar Hanna Fogtmann Iversen har stået for disse sammenkomster, der har været meget velbesøgte. Ved de sidste møder kom der mere end 40 personer, hvilket var ved at være et maksimum. I alt blev der afholdt fire møder og dermed fire gader behandlet, så der er stof til flere arrangementer i det nye år.

På formidlingsfronten var der andre nyskabelser. Det gjaldt bl.a. kurset På opdagelse i din by Esbjerg, som blev sat i gang på forslag af Hanna Fogtmann Iversen, som også blev kursusleder. I løbet af otte kursusgange var 30 deltagere på besøg på forskellige institutioner og virksomheder i Esbjerg med det overordnede formål at lære byen at kende indefra. Interessen for det første kursusforløb var så stor, at alle implicerede besluttede at fortsætte i 2005.

I lighed med tidligere år har der været arrangeret kurser m.m. sammen med Sydvestjysk Egns- og Slægts-historiske Forening (SESF). Det drejer sig bl.a. om et kursus i slægtsforskning med Olga Pedersen som underviser, og foreningen står også bag det efterhånden mangeårige kursusforløb Værksted for lokal- og slægtshistorie. Desuden har der været afholdt to aftenforedrag i hen-

holdsvis forår og efterår – begge med emner inden for IT og slægtsforskning. Det behøver næppe nævnes, at interessen for disse arrangementer har været meget stor. Også to aftenture til Landsarkivet i Viborg er blevet gennemført i samarbejde med SESF.

Desuden har arkivet selv arrangeret fyraftensforedrag og søndagsmatineeer i samarbejde med Esbjerg Folkeuniversitet, ligesom der har været afholdt et kursus i dansk udenrigspolitikks historie, alt sammen med arkivleder Jørgen Dieckmann Rasmussen som underviser. I tilknytning til kurset i dansk udenrigspolitikks historie blev der i foråret afholdt en dagstur til Lübeck. Ledige pladser i bussen blev tilbudt interesserede, og der meldte sig så mange, at turen måtte gentages i efteråret, hvor bussen også blev fuld. Af øvrige formidlingsaktiviteter i 2005 kan nævnes billedaftenerne, hvoraf der blev afholdt to i foråret og to i efteråret, alle i en fyldt Samlingssal, dvs. 70 personer pr. gang. Ikke blot deltagerne, men også arkivet får utrolig meget ud af disse arrangementer. Diskussionerne går livligt for sig og fortsætter efter arrangementerne, og nye oplysninger kommer ind, når de viste billeder lægges ud på arkivets hjemmeside. Nye kommentarer kommer tilbage pr. e-mail – viden som ellers ville være umuligt at finde frem til.

Af kulturhistoriske hverdagsture blev der afholdt to: En meget velbesøgt forårstur til Møn og en pæn besøgt efterårstur til Slagelse, Sorø og Ringsted. Som noget nyt blev der også afholdt en kulturhistorisk aftentur. I august var 140 interesserede på sejltur med motorfærgen Sønderho med arkivleder Jørgen Dieckmann Rasmussen som guide. Ud over en rundfart i havnen blev der budt på ca. 150 sæler i indsejlingen, en tur op i Ho Bugt samt kaffe og kage på Krogården i Nordby, inden turen gik tilbage til Esbjerg igen med den ordinære Fanø-færg.

Ud over de formidlingsaktiviteter, Esbjerg Byhistoriske Arkiv selv arrangerer, bestilles arkivet af en lang række foreninger, institutioner og virksomheder til foredrag og byvandring. Der har været tale om langt over 50 arrangementer af den slags i 2004 med over 4.000 deltagere. Det er meget givende at formidle Esbjergs historie på den måde, for det bringer også ny viden med hjem.

Af udstillinger blev der udarbejdet tre i årets løb, alle med arkivar Else Marie Poulsen som ansvarlig. I april deltog Esbjerg Byhistoriske Arkiv som sædvanlig i Børnekulturdagen, denne gang med en udstilling af børn fotografert af Poul Bølling. Den 13. august 2004 åbnede udstillingen Fra Vugge til grav – Poul Bølling fotografier 1940-60. Denne udstilling har der været stor interesse for, bl.a. fordi der blev fortalt om den på lokal TV. I forbin-

delse med nytårskuren den 30. december åbnede udstillingen Fra alle jer til os 2004 med udpluk fra årets 177 afleveringer. Også den sidstnævnte udstilling er meget populær – borgerne nyder at (gen)se deres bidrag til Esbjergs historie.

I øvrigt er der grund til at nævne, at august-udstillingen førte en større ombygning med sig. I forbindelse med den indvendige renovering blev arkivets udstillingslokale ombygget og malet. Et projekt tager let det andet med sig. Det blev nemlig den indirekte anledning til, at arkivets tyverialarm system blev udbygget og i den forbindelse opgraderet. Nu er hele stueetagen tyverisikret.

Antallet af aflevering er allerede nævnt, og det kan være farligt at fremhæve noget frem for andet, men her skal spændvidden alligevel antydes ved at nævne, at årets afleveringer bl.a. omfatter fhv. borgmester Flemming Bay-Jensens privatarkiv, Esbjerg Husmoderforenings og Esbjerg Husmodergårds arkiv, udklipsmapper fra journalist Karl Bjarna Provst, fhv. restauratør og galleriejer Aage Meyers arkiv, en meget omfattende aflevering fra Dagbladet Vestkysten, arkitekt William Niensens arkiv, Thyge Kristensens privatarkiv, arkivet fra Esbjerg Kontrollørforening, arkivalier fra A. H. Andersens skotøjsforretning, Esbjerg Frisørlæg, arkivet fra arbejdsgruppen bag Seniorbo m.m. for nu blot at nævne nogle enkelte afleveringer. Dertil kommer lige så meget vigtigt materiale, som ikke er blevet nævnt – ikke mindst billeder, som fylder huller ud i arkivets billedsamling. Som man fornem-

140 personer var med motorbåden „Sønderho“ på sejltur i Ho Bugt, hvor der bl.a. blev kigget på sæler. Foto: Torben Meyer, Esbjerg Byhistoriske Arkiv, 2004.

mer, keder registreringsafdelingen sig heller ikke i Byhistorisk Arkiv.

Overgangen til digitalt fotografi blev indledt for alvor. Det første professionelle, digitale fotoudstyr blev indkøbt, og det varslede nye tider. I det hele tager mærker man det digitale fremtog på billedsiden. Der arbejdes løbende med digitalisering af billeder. I 2004 blev der skannet 350 Bølling billeder, lavet 461 straksskanninger og skannet 441 negativark fra pressefotograf Tonny Sørensens negativarkiv. Billederne registreres løbende på Fotoweb, og antallet af registrerede billeder udgjorde 4.409 ved årets udgang. Målet er at publicere arkivets store billedsamling på Internettet. Systemet dertil blev i løbet af 2004 kraftigt opdateret, hvilket betød, at de nødvendige faciliteter nu var til rådighed. Et nyt design blev også implementeret. I december manglede systemet, der i mellemtiden var blevet døbt Esbjerg Billedarkiv, kun at blive sikkerhedsgodkendt af Esbjerg Kommune for at kunne lanceres.

2004 blev endvidere året, hvor Esbjerg Byhistoriske Arkiv for første gang modtog en elektronisk arkiveringsversion. Det blev af Esbjerg Kommunes ESDH-system Doc2000. Forinden havde arkivets IT-medarbejder Nicolai Dupont Heidemann arbejdet med at udvælge de dele af Doc2000, som skulle bevares samt få indhentet den nødvendige form for dokumentation. Arkiveringsversionen lå færdig i november og blev efterfølgende sendt til Statens Arkiver til test, hvor den blev godkendt i foråret 2005.

I efteråret 2004 indledte arkivet et samarbejde med slægtsforsker Willy Søndergaard om at tilgængeliggøre hans mange indtastninger af rakkere og natmandsfolk på Internettet. Willy Søndergaard havde indtastet navne m.m. på op mod 2.000 rakkere i et windows-baseret slægtsforskningsprogram, som desværre ikke umiddelbart tillod en internetpublicering. Arkivets IT-medarbejder arbejdede derfor på at finde et internetpubliceringsprogram, hvortil rakkere-dataene kunne eksporteres og publiceres i ny form. I slutningen af året blev programmet PHP Cedview valgt. Lanceringen forventes at finde sted i første halvdel af 2005.

Internetpublisering af historiske oplysninger er meget efterspurgt, og ikke altid kan vi opfylde ønskerne. F.eks. fandt der næsten ingen inddateringer i borgerdatabasen i 2004, fordi der simpelthen ikke var arbejdskraft til opgaven. Til gengæld blev arbejdet med indtastning af Jerne-borgere 1920-22 endelig afsluttet. Hermed er der skabt en indgang til et materiale, som arkivet længe har savnet en let søgeadgang til, og den deler vi gerne med Esbjergsborgere og andre interesserede.

Som sædvanlig blev året afsluttet med den såkaldte nytårskur. Igen var der stort fremmøde til at par hyggelige timer i Esbjerg Byhistoriske Arkiv, hvor der bl.a. blev budt på champagne og kranskegale. Lejligheden benyttes også til at fortælle nyheder, f.eks. at fællesprogrammet for arkiver og museer i forbindelse med efterårets budgetbehandling var blevet sparet bort. En ny form for annoncering af arkivets aktiviteter var derfor under udarbejdelse. Under nytårskuren orienteres der endvidere om arkivets arbejde i det forgangne år, og hvad der kommer til at ske. Ikke alt fortællendes ved den lejlighed, f.eks. ikke hvor mange opgaver Esbjerg Byhistoriske Arkiv har med hensyn til Esbjerg Kommunes arkiv. Det er et område, som kræver stadigt flere og flere ressourcer, men som oftest desværre kun kan løses med midlertidig arbejdskraft på grund af mangel på fast personale. Det er en uholdbar situation, for arbejdsopgaverne på dette felt bliver næppe mindre inden for den Ny Esbjerg Kommune, der blev præsenteret for offentligheden mandag den 13. december 2004.

Esbjerg Idrætsarkiv

Gl. Vardevej 62, 6700 Esbjerg

Tlf.: 75 45 60 57

Åbningstid: Mandag-torsdag kl. 10.00-14.00 samt efter aftale

Leder: Erik Smedegård, Hobrovej 11, 6700 Esbjerg

Tlf.: 75 12 98 56

E-mail: esbjergidrætsarkiv@esenet.dk

To af udvalgets medlemmer har været fraværende på grund af længerevarende sygdom, hvilket har gjort nogen rokering i den daglige arbejdsrutine nødvendig. Heldigvis har vi fået tilgang af to tidligere aktive medlemmer af fremtrædende idrætsklubber i Esbjerg, Poul Madsen (EHK og EBK) og Erik Nielsen (Hermod). I stedet for den sygemeldte Niels Jørgen Højbjerg er medlem af udvalget Erik Smedegaard tiltrådt som leder.

Arkivudvalgets medlemmer har deltaget i de af kursusudvalget tilrettelagte møder og kurser med henblik på korrekt behandling og arkivering af modtagne arkivalier. To af arkivets medlemmer deltog i Ribe Amts Lokalarkivers årsmøde og 25-års jubilæum torsdag den 25. marts 2004 i Tofterup. Esbjerg Idrætsarkiv har i årets løb haft mange henvendelser om oplysninger om aktive idrætsudøvere, fortrinsvis fodboldspillere på diverse repræsentative hold, landshold, divisionshold m.m.

Arkivet har i årets løb deltaget i Esbjerg Festuge med en udstilling om esbjergensiske olympiadedeltagere fra

og med De Olympiske Lege i Antwerpen 1920 til Sydney i 2000 (i alt 26). Fra skoler har vi fortsat haft besøg af elever, som har ønsket oplysninger til løsning af opgaver, som skolen har stillet dem. En enkelt ishockeyfan har afleveret 15 ringbind med udklip om Esbjerg Ishockey Klubs kampe fra 1968 til 2000 samt 15 ishockeystave med autografer.

Også foreninger under Esbjerg Idræts Forbund har som tidligere benyttet sig af muligheden for at give medlemmerne lejlighed til at se, hvad arkivet gemmer. Arkivet har haft besøg af B47s Venner, hvor Erling Baden afleverede B47s klubblade fra første til seneste nummer.

Repræsentanter fra Mediehøjskolen i Esbjerg har optaget billeder fra vor samling og fået oplysninger om Esbjerg Idrætsarkiv til gengivelse i rullende udsendelser på Esbjerg-senderen.

Guldager Søgnearkiv

Guldagervej 76, 6710 Esbjerg V

Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 18.30-21.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Christian Jakobsen, Guldagervej 76, 6710 Esbjerg V. Tlf.: 75 11 60 24

2004 har været et roligt år i Guldager Søgnearkiv. Der har været en del mindre afleveringer og et par større. Den ene af disse blev – efter en gennemgang og giverens samtykke – afleveret til Hjerting Lokalarkiv, hvor materialet naturligt hørte hjemme.

Først på året havde vi den glæde at kunne hjælpe Charlotte Lindhardt fra Esbjerg Museum med materiale om Marbæk Plantage, som hun efterfølgende skrev en bog om.

Gennem året har vi deltaget i en fortsættelse af kursrækken fra 2003 på Esbjerg Byhistoriske Arkiv med Jørgen Dieckmann Rasmussen som underviser.

Indtastningen i Arkibas er begyndt, men der er lang vej til mål, og i mellemtiden er en Windows-baseret udgave af programmet lige på trapperne, så den version af Arkibas plus opkobling på nettet bliver næste trin.

Sidst på året havde vi en mindre renovering af vore lokaler, så det er blevet lidt mere overskueligt og nemmere for os at holde orden. Besøgstallet har ikke været særligt stort, og sædvanen tro har de fleste fundet sted uden for åbningstiden efter aftale med arkivlederen Chr. Jacobsen.

Historisk Samling fra Besættelsestiden 1940-45

Niels Bohrs Vej 9, 6700 Esbjerg

Tlf.: 65 50 42 50. Fax: 65 50 42 51

E-mail: hsb@hsb.dk

Hjemmeside: www.hsb.dk

Åbningstid: Tirsdag kl. 10.00-12.00 og torsdag

kl. 10.00-12.00 samt kl. 13.00-18.00

Leder: Henrik Lundtofte

Året 2004 blev indledt med en stor ændring for Samlingen. Efter ni år som leder tiltrådte Niels Wium Olesen et adjunktur i dansk og europæisk historie efter 1914 ved Aarhus Universitet. Pr. 1. februar 2004 tog cand. mag. Henrik Lundtofte over som Samlingens nye leder.

Der blev i årets løb holdt ét bestyrelsesmøde. Dette ordinære bestyrelsesmøde fandt sted den 23. februar, hvor det reviderede regnskab for 2003, Beretning 2003 og budget for 2004 blev godkendt. Desuden forelagde arkivleder Henrik Lundtofte en handlingsplan for årets arbejde.

Bestyrelsen vil gerne takke alle, der i årets løb har vist Samlingen interesse. En særlig tak til Samlingens loyale medarbejdere – såvel de frivillige som de lønnede samt til vores nærmeste samarbejdspartnere i det daglige på Syddansk Universitet, herunder især prorektor Flemming Just.

Bestyrelsen vil gerne endnu engang sige tak til Niels Wium Olesen for de gode år i Samlingens tjeneste, og fordi han fortsat bidrager til arbejdet med at rodfæste Samlingen, Syddansk Universitet Esbjerg (SDU-E) og Esbjerg i det forsknings- og formidlingsmæssige landskab på de samtidshistoriske område.

Desuden vil bestyrelsen gerne rette en varm tak til Gunnar Schmidt, der på frivillig basis i en periode har påtaget sig opgaven med at revidere Samlingens regnskab, og som har hjulpet Samlingen med at finde en ny revisor i revisionsfirmaet KPMC, Esbjerg. Endelig skylder bestyrelsen Esbjerg Kommune stor tak for en altid velvillig indstilling overfor Samlingen.

Der er i årets løb færdiggjort et nyt undervisningsforløb og taget hul på arbejdet med at skabe et internetleksikon om besættelsestiden. Begge dele fandt sted i regi af projekt Udviklings- og studiemiljø for historiestuderende. Undervisningsforløbet »Esbjergs sorteste nat« blev således udarbejdet af tre af Samlingens studentermedhjælpere nemlig Christina Christensen, Lulu Hansen og Mona Jensen. Forløbet fører i en letforståelig form via et powerpoint-baseret foredrag folkeskoleelever gennem besættelsen i brede træk og zoomer dernæst ind på efteråret 1944,

hvor den tyske terror ramte Esbjerg med stickerlikvideringer og drabene på to afholdte borgere. I undervisningsforløbets næste fase skal eleverne ved hjælp af kilder forsøge at sætte sig ind i fire centrale aktører i begivenhederne i Esbjerg efteråret 1944 og på denne baggrund præsentere disse aktører for hinanden i et rollespil.

I løbet af sommermånederne tilrettelagde Christina Christensen, Lulu Hansen og Mona Jensen en mere krævende version af »Esbjergs sorteste nat«, der henvender sig til elever i gymnasieskolen samt andre ungdomsuddannelser. Velvillig fondsstøtte fra Alice & Tage Sørensens Fond og fra Claus Sørensens Fond på i alt 12.000 kr. gjorde arbejdet muligt. Med nu to versioner kan Samlingen skræddersy undervisningsforløb til både folkeskolens ældste klasser og ungdomsuddannelserne. »Esbjergs sorteste nat« vakte opmærksomhed. Jyske-Vestkysten interviewede Lulu Hansen og Mona Jensen og berettede om undervisningsforløbet over en helsides artikel den 7. november.

Samtidig blev arbejdet med hjemmesiden www.besaettelse-befrielse.dk der skal være klar til åbning til befrielsesjubilaet maj 2005, påbegyndt. Det er ambitionen at skabe et lettilgængeligt og spændende, men seriøst og lodigt internetleksikon om besættelsestiden, der yderligere kan styrke Samlingens fine position. Derül kommer, at internetleksikonet sikrer nye og udfordrende arbejdsopgaver for Samlingens studentermedhjælpere i mange år fremover – lige fra IT-erfaringer over formidling på nettet til selvstændige historiske undersøgelser. Foreløbige arbejder fem historiestuderende på at skrive artikler. Udviklingsarbejdet med internetleksikonet har været lagt i hænderne på studentermedhjælp Helle Hestbech.

Esbjerg Seminariums Uddannelsesfond valgte med 60.000 kr. at yde uundværlig og generøs støtte til arbejdet med internetleksikonet. Også dette projekt har fået av-sømtale, og desuden har der været tale om en vis koordinering mellem internetleksikonet og et stort internetbaseret undervisningsprogram, der er under udvikling i en arbejdsgruppe under Statsministeriets 5. maj-komité.

Endelig fik Mona Jensen trykt en artikel i Historisk Tidsskrift på baggrund af sin specialeafhandling fra 2003 – endnu et vidnesbyrd om, at projekt Udviklings- og studiemiljø for historiestuderende har ført til fine resultater.

I oktober deltog Samlingen i årets kulturnat. Samlingen havde lånt lokaler på Hovedbiblioteket, hvor omkring 150 mennesker var gennem plancheudstilling og power-point-fremstilling af besættelsestidens Esbjerg. Halvdelen af Samlingens gæster overværede et af arkivlederens tre korte foredrag.

Historikeren Palle Andersen har på frivillig basis ydet et stort stykke arbejde og har i Samlingens regi færdiggjort bogmanuskriptet »Mordets præsentation. Tyskerne og Endløsung«. Derudover har han skrevet et antal anmeldelser og kommentarer.

Kort før Henrik Lundtofte tiltrådte som arkivleder blev hans bog om Gestapo nomineret til Læsernes Bogpris 2004, der uddeles af Danmarks Biblioteksforening, folkebibliotekerne og Berlingske Tidende. Prisnomineringen kastede en del omtale af sig. I øvrigt har Henrik Lundtofte koncentreret sig om at etablere sig, men kunne i løbet af efteråret genoptage sin forskning i terror og tysk politi og er desuden ved at påbegynde et nyt forskningsprojekt (se herom nedenfor). Endelig blev arkivlederen interviewet af DR-syd i forbindelse med 59-året for befrielsen. Og i september blev han ydermere interviewet til en stor artikel i dagbladet Politiken om den tyske aktion mod det danske politi den 19. september 1944.

Nyhedsbrevets læserskare er fortsat stor. I 2004 udkom Nyhedsbrevet i 750 eksemplarer. Den økonomiske situation indebar imidlertid, at det desværre kun var muligt at udgive to Nyhedsbreve. I årets første nummer prægede lederskiftet nyhedsbrevet, mens sommerens CONIH-konference og undervisningsforløbet »Esbjergs sorteste nat« var blandt temaerne i nummer to.

Forårets foredragsrække havde sit tyngdepunkt i »den anden side«. Begge foredrag blev gennemført af Samlingens egne folk. I forårets første foredrag fortalte Mona Jensen om »Fredsbesættelsen 1940-43 set fra værnemagtens synspunkt«, mens Henrik Lundtofte i det næste foredrag fortalte om sin forskning i Gestapo. Efterårets foredragsrække bød ligeledes på indsigt i den nyeste forskning. Jørgen Laustsen, Syddansk Universitet, berettede om de danske kommunister i perioden 1939-1941. Efterårets anden foredragsholder var forfatteren Peter Øvig Knudsen, der fortalte om sin dugfriske og meget omtalte bog om den danske torturbøddel Ib Birkedal Hansen. Claus Bundgaard Christensen afsluttede 2004 ved at berette om sin forskning i den sorte børs. Samlingens foredrag har generelt haft fin tilslutning.

I årets løb har tre folkeskoleklasser gennemgået undervisningsforløbet »Esbjergs sorteste nat«. Omtalen af undervisningsforløbet og dets kvaliteter taget i betragtning er dette fremmøde en smule skuffende, og nye metoder til at få folkeskolen i tale overvejes derfor. Tre grupper fra ungdomsuddannelserne og universitetet har desuden besøgt Samlingen og fået fortalt om dens sigte og virke. Yderligere tre foreninger og grupper af interes-

serede er tilsvarende blevet præsenteret for Samlingen og har fået fremvist dele af arkivmaterialet.

Den elektroniske registrering af Samlingens bogbestand er afsluttet. Registreringen fortsætter dog i takt med tilvæksten af bøger. Bogsamlingen er dermed elektronisk søgbar i universitetsbibliotekets database. Desuden figureerer den nu som sær-samling på Syddansk Universitetsbiblioteks hjemmeside.

Registreringen af arkivalier har ligget relativt stille i 2004, men intensiveres i 2005. Endelig nyder Samlingen fortsat glæde af Anni Sønderborg, Dorthe Petersen og Hilda Pedersen, der har fortsat deres arbejde med avisudklippssamlingen.

Henrik Lundtofte har i 2004 udenfor Samlingen holdt seks foredrag på arkiver, museer og i foreninger rundt om i landet. Samlingen har også i 2004 haft et fint samarbejde med byens øvrige kulturinstitutioner. Nævnes skal især Hovedbiblioteket og Esbjerg Byhistoriske Arkiv. Desuden er der grund til at fremhæve samarbejdet med Syddansk Universitet og Syddansk Universitetsbibliotek.

Relationerne til de øvrige nationale institutioner, der beskæftiger sig med den 2. Verdenskrig er fortsat nære. Sammen med Det Kongelige Bibliotek har Samlingen inviteret Rigsarkivet og Frihedsmuseet til et samarbejde om udarbejdelsen af en ny og opdateret bibliografi om besættelsestidens illegale presse.

CONIH's internationale konference om fødevarerproduktion og -forbrug i det 20-århundrede var en succes. Samtidig er en ny CONIH-konference om »War and Sexuality«, der finder sted i juni 2006, lagt i støbeskeen.

Henrik Lundtofte påbegyndte i efteråret de indledende stadier i et projekt om opinionskampen i Danmark 1940-45, der tager udgangspunkt i Samlingens store materiale fra den illegale presse. Samtidig forsker Henrik Lundtofte fortsat i terrøren og de tyske politioργανer i det besatte Danmark. I den forbindelse færdiggjorde han i november bl.a. 31 bidrag til det kommende leksikon Hvem var hvem 1940-45. Samlingen er således godt repræsenteret, idet arkivlederen hører til de største bidragsydere til leksikonet, der redigeres af John T. Lauridsen, Hans Kirchhoff og Aage Trommer.

I løbet af 2004 har Samlingen atter modtaget en række små og store afleveringer. Der er bl.a. afleveret spændende materiale fra Johs. Langhoff om den kirkelige undergrundspresse samt et righoldigt materiale fra Jørgen Strange Lorenzen.

Hjerting Lokalarliv

Jon & Dittes Hus, Gl. Guldagervej 12, 6710 Esbjerg V
Åbningstid: 2. tirsdag hver måned kl. 14.00-17.00

Leder: Grete Gergersen, Klipperen 10, 6710 Esbjerg V
Tlf.: 75 11 57 87

E-mail: hjertinglokalarkiv@esenet.dk

Hjemmeside: www.hjertinglokalarkiv.dk

Året 2004 har været et dejligt år for arkivet, hvor flere fra bestyrelsen har været på kurser for at dygtiggøre sig, så der kunne komme gang i registreringen i Arkibas. Vi har påbegyndt registrering af billeder, og det er faktisk et stort arbejde, så arbejdsløse bliver vi ikke foreløbig.

Der har igen i år været flere forespørgsler vedr. slægtsforskning og en del besøg i arkivet. Der bliver ofte efterlyst gamle billeder af huse i Hjerting. De nye ejere af huset vil gerne vide noget om, hvem der har boet der, og navnlig hvordan det tidligere så ud. Eventuelt skal et gammelt billede pryde væggen i stuen.

Vi har også fået en del indleveringer bl.a. fra Hjerting Grandelaug, inklusiv alt materiale til bogen Hjerting Bys Historie som blev udgivet i 1962. Forud var gået en henvendelse til Grandelaugets bestyrelse om at tage initiativ til at samle oplysninger til brug for tilblivelsen af bogen, og et udvalg bestående af tre medlemmer: Købmand Willy R. Madsen, fru Mathilde Andersen og oldermand for Grandelaug, N. Ølgaard Nielsen, fik opgaven i samarbejde med forfatteren Tobiassen Kragelund, Esbjerg. Der blev indsamlet stof fra ældre historisk tid, gamle optegnelser, samtaler og mundtlige beretninger. Egnen omkring Hjerting vidner også om ældgammel bebyggelse med gamle bopladser og gravhøje i periferien af Hjerting, bl.a. i Guldager og Hostrup.

Egnens område og udseende har skiftet karakter. Kyststrækningen har undergået en stor forandring i tidens løb. Der findes rester af skov og mosejord ud for Hjerting. Ved opgravningen til vandreservoir på parkeringspladsen ved Hjerting Strandvej blev der i 2001 fundet et gammelt stykke egetræ, fra dengang der var skov her.

Hjertings storhedstid begyndte ca. år 1680 og sluttede som havneby i 1880. Vi har også fået et matrikelkort fra 1893, hvor alle lodsejernes navne står på, ligesom vi også fik indleveret et gammelt jernrør, som har været brugt til at lægge skrevne beskeder i. Det er blevet fortalt, at det var børnene, der løb fra hus til hus med røret for på den måde at bekendtgøre, at der skulle afholdes grandestævne. I gammel tid var det kun for mænd og meget politisk. Vi har set en gammel sparekassebog og et regnskabshæf-

te fra 1872, men foreningen menes at være meget ældre. I dag afholdes fire grandestævner årligt, for de mennesker som ejer et hus i Hjerting, hvor matrikelnummeret er Hjerting By. Til disse arrangementer kommer der ca. 50 deltagere. Sammenkomsterne er gratis og betales af afkastet af en obligationsbeholdning.

Hostrup Sognearkiv

Kokspang Fritidscenter, Kokspangvej 54, 6710 Esbjerg V
Åbningstid: 1. torsdag hver måned kl. 19.00-21.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Elna Vogt, Kokspang Hedevej 5, 6710 Esbjerg V
Tlf.: 75 26 91 65

Arkivets postadresse: Kokspang Hedevej 5,
6710 Esbjerg V

2004 er gået stille og roligt. Vi har haft to mand på kursus i Arkibas, og året er gået med at overføre alle vores indkomster på det nye system.

Vi har købt en billedskanner, en kopimaskine, en cd-rom med folketællingen fra 1845 og mikrokort med kirkebøger fra sogne omkring os.

Charlotte Lindhardt fra Esbjerg Museum har været på besøg. Hun skulle skrive en bog om Marbæk og Myrthues historie de sidste 100 år. Vi var igen i år til Myrthuedagen med en udstilling af billeder fra Kokspangvejen samt folketællinger fra 1787 til i dag. Det var en hyggelig dag med mange besøg. Vi fik Charlotte Lindhardts bog »Marbæk-området – 100 års plantagedrift og andre voksende glæder«.

Sjølborg Idrætsforening var på besøg i arkivet for at se, hvad vi havde i sognebøgerne fra Sjølborg, men der er mange oplysninger, vi endnu mangler.

Vi har fået mange gode afleveringer i år, særligt en brandsynsbog fra Kravnso, Myrthue og Sønderhede fra 1863-1909. Den er en god hjælp til søgnehistorien. En aftægtskontrakt fra 1858 fra en gård i Hostrup og en slutseddel om en gårdhandel samme sted i 1894 er også kommet ind. Vi har haft flere opringninger og flere besøg udefra til gensidig glæde.

Vi er i gang med at registrere alle de gamle gravsten, som er blevet fotograferet, inden de blev fjernet. De der skal bevares, er blevet registreret af Charlotte Lindhardt fra Esbjerg Museum, og denne registrering har vi har fået i kopi.

Skads Sognearkiv

Mølhøjvej 10, Andrup, 6705 Esbjerg Ø

Åbningstid: Mandag kl. 14.00-16.30 samt efter aftale med lederen

Udstillingen på Hostrup Sognearkiv i anledningen af Myrthuedagen 2004. Foto: Hostrup Sognearkiv.

Leder: Finn Ryneld, Majgårdsparken 23, Andrup,
6705 Esbjerg Ø. Tlf.: 75 16 00 48

E-mail: skads-kirke.ryneld@post.tele.dk

Arkivets postadresse: Majgårdsparken 23, Andrup,
6705 Esbjerg Ø

2004 har i Skads Sognearkiv båret præg af arbejdet med at tage det elektroniske registreringssystem Arkibas i brug og lære det nærmere at kende. Nogle rutiner har måttet ændres, men i takt med at fortroligheden med systemet øges, drages der fordel af især de forbedrede søgemuligheder. Overgangen til den Windows-baserede udgave imødeses derfor også med forventning, selvom der i et vist omfang endnu en gang bliver tale om indarbejdelse af nye arbejdsrutiner.

Af andre større udfordringer står Skads Sognearkiv forventlig over for at skulle finde nye lokaler inden for en overskuelig fremtid. Det er ingen nem opgave at løse på de foreliggende betingelser, men forskellige muligheder undersøges i skrivende stund, og det er vort håb, at der vil vise sig en tilfredsstillende løsning inden alt for længe.

Arkivet takker for såvel interesse som afleveringer i 2004 og håber, at endnu flere må finde vej til vore lokaler i det kommende år.

Vester Nebel Sognearkiv

Sognehuset, Stokbrovej 18, 6715 Esbjerg N

Tlf.: 75 16 99 89

Åbningstid: Sidste torsdag hver måned kl. 18.30-20.30 samt efter aftale med lederen

Leder: Henning Jørgensen, Lifstrup Hovedvej 54, 6715 Esbjerg N. Tlf.: 75 16 92 46

E-mail: henningjoergensen@esbjerg.mail.telia.com

Arkivets postadresse: Lifstrup Hovedvej 54, 6715 Esbjerg N

I 2004 har Vester Nebel Sognearkiv ført ni indkomstjournaler. Blandt afleveringerne var dele af den gamle idrætsforenings- og badmintonforenings arkiv. Nævnes skal også forhenværende skoleinspektør M. Harborgs privatarkiv med tilhørende billeder.

Formidlingsmæssigt har vi stået for filmfremvisning i forbindelse med den lokale byfest, og i landdistrikternes uge holdt vi åbent hus med en lille billedudstilling og filmfremvisning. Desuden fortsætter vi med at lægge billeder med en lille historie ind på Vester Nebels hjemmeside.

I løbet af 2004 har vi haft 21 besøgende og derudover 13 telefoniske og skriftlige henvendelser. De har fortrinsvis drejet sig om slægtsforskning men også andet.

På mange måder har 2004 været et lidt »dødt« år i forhold til tidligere. Til gengæld har vi så haft energi til at indtaste vore gamle registreringer i edb-registreringsprogrammet Arkibas. Resultatet er, at samtlige gamle registreringer nu er samlet i Arkibas – dog med undtagelse af vores gamle avisudklip. Nu mangler vi så blot at opgradere til den nye Windowsversion af Arkibas og dermed få vore registreringer ud på nettet.

Som hvert år deltager vi i Arkivudvalget i Esbjerg Kommune og i kurserne arrangeret af samme. Til slut vil vi takke Skads med flere Herreders Brandkasses Fond samt Esbjerg Kommune for deres trofaste økonomiske tilskud til arkivet, ligesom vi takker VNI for løgi i sognehuset, og naturligvis alle som har afleveret materiale til arkivet.

Fanø Kommune

Sognearkivet i Nordby

Niels Engersvej 5, Nordby, 6720 Fanø. Tlf.: 75 16 62 60

Åbningstid: Tirsdag kl. 10.00-12.00 samt onsdag kl. 19.00-21.00

Leder: Linda Vesterbæk, Strandvejen 5, Nordby, 6720 Fanø. Tlf.: 75 16 35 95

Nordby Sognearkiv har i 2004 fået mange rigtigt gode afleveringer, og vi har i gennemsnit haft ca. tre besøg pr. åbningssdag.

Der har især været efterspørgsel på Hanne og Villy Niensens fantastiske samling med oplysninger om personer, gårde og jorder. Hele denne samling er ikke afleveret på arkivet endnu, men det går støt og roligt fremad.

Vi er jævnligt to-tre personer, der arbejder og hygger os på arkivet, og de gode afleveringer vi har fået, har været meget interessante. Blandt andet har vi fået nogle dejlige billeder og lidt skriftligt materiale fra det gamle elværk i Nordby, som nu er helt nedlagt. Ligeledes skal der gennemgås og arkiveres en del papirer og fotos om stranden, byen og havnen.

Nordby Sognearkiv vil til slut gerne takke Skads Herreds Brandkasse og Fanø Kommune for deres villige støtte til arkivet.

Sønderho-arkivet

Sognegården, Landevejen 41, 1., Sønderho, 6720 Fanø

Åbningstid: Mandag kl. 19.00-21.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Jørgen Lind, Møllegården, Vester Land 46, Sønderho, 6720 Fanø. Tlf.: 75 16 41 14

Arkivets postadresse: Møllegården, Vester Land 46, Sønderho, 6720 Fanø

Året 2004 er forløbet relativt roligt med et jævnt besøg i det første halvår og sommeren, men med et besøgs-mæssigt usædvanligt stille efterår – når mandagen i efterårsferien undtages, for der var simpelthen besøgsrekord med 20 gæster i løbet af to timer.

Der er igen kommet mange spændende afleveringer af vidt forskellig art. Eksempelvis er ved hjælp af skøder m.v. stammende fra det »gamle-gamle« posthus (1886–1910) postens historie i Sønderho, både før og efter denne årrække, nu minutøst kortlagt. Det er virkelig historie, nu da Sønderho med nedlæggelsen af Post- og Servicekontoret er helt uden postekspedition.

Som noget helt andet er indkommet lister over tyske soldater i Sønderho og forskellige protokoller i forbindelse hermed – efterladt i et hus af de fremmede for nu 60 år siden. Fra et interesseret medlem, der stammer fra Sønderho, har vi fået et spændende værk »Danmark under enevælden 1660–1849. Hvordan levede vores slægt dengang?« som vi bl.a. selv har leveret materiale til.

Som tidligere søger de fleste besøgende oplysninger om deres eller familiens huse, men der er naturligvis også henvendelser om andre emner.

Arkivet har atter medvirket i Landsby-ugen i Sønderho og i efterårsferien med en byvandring med stor deltagelse af interesserede, det kolde vejr til trods. Og arkivet har

igen i 2004 leveret billeder og oplysninger til forskellige bogudgivelser. En stor tak til alle, som igen har vist arkivet interesse og støttet det.

Grindsted Kommune

Grindsted Lokalhistoriske Arkiv

Grindsted Bibliotek, Tinghusgade 16, 7200 Grindsted
Tlf. 75 32 09 00. Fax: 75 32 32 94.

Åbningstid: 1. og 3. onsdag hver måned kl. 15.00-18.00
(juli måned undtaget) samt efter aftale. Læsestuen er
åben i bibliotekets åbningstid

Leder: Jens Erik Starup, Horsbølvej 13, 7200 Grindsted
Tlf.: 75 32 23 53

E-mail: Jens.Starup@post2.tele.dk
Hjemmeside: www.grindstedbib.dk

Arkivet har i år modtaget 28 afleveringer. Vi har især fået mange billeder ind, men har også fået et stort antal afskrifter af kirkebøger og folketællinger fra boet efter en af egnens lokalhistorikere og slægtsforskere. Man kan her glæde sig over, at de efterladte har blik for at det store arbejde, som her er udført, kan komme fremtidens slægtsforskere til gavn som en hurtig genvej til de oplysninger, som findes i de ret svært tilgængelige, ældre kirkebøger.

Heller ikke i år kan vi klage over besøgstallet. Mange

har fundet vej til arkivets læsesal. En stor del af de besøgende har benyttet sig af, at arkivets kopimateriale og afskrifter er tilgængelige for publikum i bibliotekets åbningstid. Som sædvanligt har vi modtaget en del henvendelser via brev, mail og telefon. Bl.a. har arkivets ældre mejeriprotokoller været udlånt til en forsker via Rigsarkivet. Vi har også haft en henvendelse fra en slægtsforsker i Finland.

Samarbejdet med Grindsted-Vorbasse Museum og Grindsted og Omegns Slægts- og Lokalhistorisk Forening er videreført i det forløbne år. Studiekredsen om egnens købmænd fik samlet så meget materiale, at der blev truffet beslutning om udgivelse af en bog. I den forbindelse blev der gjort brug af arkivets billedsamling.

Arkivet er i år gået i gang med at gennemgå og genregistrere billedsamlingen. Samlingen er efterhånden så stor, at den eksisterende papirregistratur er blevet vanskeligt at vedligeholde. Papirregistraturen er ordnet efter decimalklassesystemet, og da et billede kan findes under flere opslag, er eventuelle nye oplysninger om et billede ikke altid ajourført på alle blanketter. Desuden ses en del dubletter samt forskellige billeder med samme billednummer. Ved årsskiftet var vi nået igennem ca. 3.000 af arkivets billeder. Vi håber at nå igennem de resterende i løbet af år 2005.

Hvad angår fremtiden, så ved vi jo nu, at der vil ske ændringer. Kommunesammenlægningen vil betyde, at der bliver flere arkiver, som skal forsøge at synliggøre sig

Det første tog fra Varde er ankommet til jernbanestationen i Grindsted. Billedet er taget den 12. april 1919 af ukendt fotograf. Foto: Grindsted Lokalhistoriske Arkiv.

for de samme bevilgende myndigheder. Planerne for de nye regioner medfører, at den gode støtte arkiverne hidtil har fået fra amtet, formentlig helt falder væk. Hvis arkiverne skal udvide aktiviteterne i fremtidens politiske landskab, vil det være nødvendigt at udbygge samarbejdet arkiverne imellem. Vi håber dette samarbejde vil lykkes og blive til glæde for alle.

Hejnsvig Lokalhistoriske Arkiv

Hejnsvig Skole, Bakkevej 9, 7250 Hejnsvig
 Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 14.00-16.00 og 3. onsdag hver måned. kl. 18.00-20.00
 Leder: Hans Jensen, Højene 1, 7250 Hejnsvig
 Tlf.: 75 33 58 57
 Arkivets postadresse: Højene 1, 7250 Hejnsvig
 E-mail: hejnsvig.sognearkiv@privat.dk
 Hjemmeside: www.hejnsvigbynet.dk

Hejnsvig Lokalhistoriske Forenings bestyrelse arbejder aktivt på arkivet. Foruden hver onsdag formiddag at hjælpe med ajourføringer af de indkomne arkivalier, er der i året nedsat et gårdhistorisk udvalg. Formålet er at invitere til møder på arkivet, hvor forskellige personer fortæller om hvorledes hverdagen på ejendommene foregik, i den tid han eller hun kan huske – det er tanken, at så mange emner som muligt vedrørende alle ejendomme i vores område skal registreres. Samtidig har vi et godt hjemmehold, der kan hjælpe med at udfylde de manglende navne, adresser datoer m.v. som vi selvfølgelig har stor behov for.

*Bestyrelsen for Hejnsvig Sognearkiv i koncentreret arbejde.
 Foto: Hejnsvig Sognearkiv 2004.*

Vi har fotograferet og registreret samtlige gravsten på Hejnsvig Kirkegård, også de der er sat til side fra nedlagte gravpladser.

Arkivernes Dag var igen i år en succes. Emnet vi havde valgt var »Interiør hjemme i dagligstuen«. Ideen fik vi, da vi havde besøg af et hold elever fra skolen – de søgte efter billeder af klædedragter for 50–70 år siden og i øvrigt gamle modeller af radioer og telefoner. Det havde vi ikke noget af, mente vi – indtil tanken om de ovennævnte dagligstue fotografier, vi har liggende, strejfede os. Udstillingen kan indtil videre bese på arkivet.

Endelig kan vi oplyse, at der nu kan ses og læses egns-historier på vores hjemmeside på www.hejnsvigbynet.dk. Hejnsvig Sognearkiv er sammen med samtlige foreninger, erhvervslivet og institutioner i vores område fælles om bynettet. Vi har i året udfyldt 38 nye journaler med 163 forskellige arkivalier.

Sdr. Omme Egsarkiv

Sdr. Omme Bibliotek, Skole Allé 3-5, 7260 Sdr. Omme
 Tlf.: 75 34 14 46
 Åbningstid: Tirsdag kl. 14.00-17.00
 Leder: Rudolf Skovhus, Hovedgaden 46,
 7260 Sdr. Omme. Tlf.: 75 34 11 68
 E-mail: soarkiv@mail.dk

Egsarkivet var en del involveret i skolefesten den 11. september 2004 med at finde gamle billeder og få dem gjort klar til udstillingen i forbindelse med festen.

Egsarkivet fremstillede også et mindre blad med træk af Sdr. Omme Kommunes skolevæsen gennem tiderne. Arkivet skylder Sdr. Lift tak for sponsoratet af bladet, samt tak til Lyngposten for hjælp med opsætning.

Blandt afleveringer til arkivet i 2004 kan nævnes: Sdr. Omme Skytte- og Ungdomsforening, Rabæk Christensens dødsbo og mange skolebilleder i forbindelse med skolefesten, bl.a. fra Lilly Bertelsen, lærer Frandsen, m.fl. Herudover kort over gravhøje i Sdr. Omme med beskrivelser fra Mogens Hansen, Grindsted, Laurids Gejls erindringer (352 A4-sider), lånt til kopiering af Vagn Gejl og 13 billeder af Sdr. Omme Elværk med blandt andet billeder af ubådsmotor.

Helle Kommune

Agerbæk Lokalhistoriske Arkiv

Agerbæk Skole, Debelvej 23, 6753 Agerbæk
 Åbningstid: 1. torsdag hver måned kl. 14.00-16.00 samt efter aftale med lederne

Ledere: Margit Hansen, Grønnegade 11, 6753 Agerbæk
Tlf.: 75 19 64 13 og Henry Brandt, Tyttebærvej 5,
6753 Agerbæk. Tlf.: 75 19 64 38

Året der er gået, kan man vist nok kalde et rodet år. Den 10. april skulle arkivet være ryddet, så der var hektisk aktivitet med at få pakket og kørt ned i skolens sikringsrum, hvor det nu er opbevaret. Efter sommerferien fik vi anvist et lille rum på ca. 14 kvadratmeter, hvor vi kan arbejde med arkivering. Men det er ikke tilfredsstillende, for hver gang vi mangler noget, skal vi jo ned i kælderen og se, om vi kan finde det i flytekasserne. Men det problem skulle være løst, da kommunen har vedtaget, at arkivet ca. den 1. juli 2005 skal flytte op ovenpå i den gamle lærerbolig.

Alle arkiverne i Helle Kommune regner med at skulle til at arkivere på PC. Derfor har vi holdt en del møder i årets løb angående et eventuelt samarbejde. Det har resulteret i, at der er oprettet en paraplyorganisation, der hedder Helle Lokal Arkiv, hvor styrelsen består af en mand fra hvert arkiv.

I øjeblikket arkiverer vi på programmet Arkibas. I løbet af 2005 når de andre arkiver bliver koblet på, skal vi have det moderniserede Arkibas (version 4), og så bliver vi koblet på Internettet, så folk kan sidde hjemme, og hente de oplysninger vi lægger ind.

Helle Lokal Arkiv er en sammenslutning med formål at få en fælles Arkibas-licens. Den fælles styrelse skal også tage sig af al forhandling med kommunen. Ellers kører arkiverne selvstændigt.

Bybilledet i forandring. I bygningen fra 1921 (billedet t.v.) er der drevet manufakturhandel. I højre side af bygningen har Varde Bank haft filial fra 1956 til ca. 1976. Bygningen blev røvet ned i 1987 hvorefter Torvet med butikker blev etableret i 1990 (billedet t.h.). Foto: Ca. 1985 samt 2005. Agerbæk Lokalhistoriske Arkiv.

Udflugten i år, som var sammen med Fåborg Lokalhistoriske Arkiv, gik til Åbenrå Museum, hvor der var rundvisning. Her drak vi vores medbragte kaffe. Derefter kørte vi en tur rundt på Løjt Land, hvor der var en lokal guide med. Turen sluttede med aftensmad på Seggelunds Cafeteria. 47 personer deltog. Vi holder nok udflugt sammen med Fåborg Lokalhistoriske Arkiv igen næste år, men det skal nok arrangeres på en anden måde, da vi måtte sige nej til ca. ti personer, idet bussen var fuld.

Til byfesten havde vi en pavillon opstillet på Torvedagen. Pavillonen var sponseret af Bygma. Vi kom i kontakt med mange folk og fik solgt nogle bøger. Der var en lille gættekonkurrence, som blev vundet af Ivan Larsen. På byrundturen var vi på kirkegården, hvor Kim Schmidt guidede os rundt. Herefter fortsatte Henry turen gennem Jernbanegade og sluttede i teltet med en gratis sildemad. Vi var ca. 25 personer. Ved Sognelundens Venners julemesse havde vi en stand, hvor vi havde en lille udstilling med avisudklip. Standen var godt besøgt.

Arkivet måtte flytte ud fra Sognelunden, da den skulle renoveres. Leos søn Bjørn har været os en uvurderlig støtte i arbejdet med at flytte og installere computerne på skolen, og er til stadighed en god hjælp at have, når der er noget, som »kokser« for os med maskinerne.

Agnis Pedersen er kommet til at arbejde sammen med os i årets løb, og vi er efterhånden blevet ret gode, til det vi arbejder med. Men der kommer jo nye udfordringer, når vi skal i gang med det nye Arkibas-program.

Der er i årets løb indkommet forskellige arkivalier. Bl.a. har vi fået konfirmandbilleder fra 1915 til 1995. De

ældste er af konfirmander fra både Fåborg, Årre og Agerbæk. De seneste er kun af Agerbæk-konfirmander. Nogle af billederne står der navne bagpå – nogle i orden og andre er navnene bare skrevet tilfældigt. Det er nu bestyrelsens opgave at søge at få de rigtige navne sat på de rigtige »hoveder«.

Vi har i årets løb fået ca. 20 afleveringer af billeder og arkivalier, og der er fire personer, der har henvendt sig for at få oplysninger om personer og steder. Gennem årene har arkivet fået hæfter og album med forskellige avisudklip, der fortæller om noget, der er sket i nærområdet. Bl.a. var Lydia Nielsen en flittig avisudklipper. Senest har vi fået en masse hæfter med avisudklip fra Grethe Jørgensens arvinger. For at sikre at der fortsat vil blive samlet avisudklip, har Inga Nielsen og Erling Kristensen påtaget sig opgaven at klippe ud og sætte i ringbind.

Til kirkens 75-års jubilæum havde vi lavet en planche med forskellige billeder og avisudklip omhandlende kirken. Planchen var udstillet i våbenhuset til jubilæums-gudstjenesten og bagefter på hotellet. Efterfølgende fik vi en CD-rom af Kim Schmidt med billeder fra jubilæet.

Vi har også i år fået et beløb fra Skads Herreds Brandkasse til vores driftsomkostninger. Tak for det. Og en tak til Bygma/Agerbæk Træløst for sponsering af pavillonen. Til slut skal der lyde en tak til medarbejdere på arkivet og tak til bestyrelsen for godt samarbejde.

Fåborg Lokalhistoriske Arkiv

Krosvinget 12, Fåborg, 6818 Årre

Åbningstid: 1. tirsdag hver måned kl. 14.00-16.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Svend Håhr Kristensen, Fåborgvej 95, Fåborg, 6818 Årre. Tlf.: 75 19 52 08

Arkivets postadresse: Fåborgvej 95, Fåborg, 6818 Årre

2004 var året, hvor arkivet i Fåborg havde eksisteret i 25 år. Det blev besluttet, at jubilæet skulle fejres med åbent hus. Der kom ret mange gæster, både fra naboforeninger og andre med tilknytning til lokalarkivarbejdet. Mange af vores medlemmer kom og ønskede tillykke. Vi er meget glade for, at så mange sluttede op omkring festdagen.

Arbejdsmessigt har vi i året været travlt beskæftiget med at registrere billeder, så mange er kommet på plads. Vi har slet ikke så få billeder på arkivet (knap 2.000). Blandt fotografierne har vi rigtigt mange konfirmandbilleder fra år 1916 frem til i dag med et par enkelte undtagelser, da de desværre enten ikke findes mere eller slet ikke er blevet fotograferet.

Vores arkivleder gennem mange år, Gerda Dahl, med-

delte i foråret, at hun ikke ville stå i spidsen for arkivet mere. Hun har dog lovet at ville hjælpe, hvis der kommer gæster på besøg, og vi ikke selv kan finde de ting, de søger. Det er vi meget taknemmelige for. Gerda skal have stor tak, for det store arbejde hun har udført for arkivet i de mange år hun med liv og ikke mindst sjæl deltog i arbejdet på Fåborg Sognearkiv.

Da vi ikke selv har kunnet samle nok mennesker til en udflugt, gik vi sammen med arkivet i Agerbæk. Turen gik til Sønderjylland hvor vi så Åbenrå Museum og var en tur rundt på det skønne Løjt Land, hvor vi havde en guide med til at fortælle om denne skønne egn. Vi er indstillet på også fremover at samarbejde med arkivet i Agerbæk om sommerudflugten.

Arkivet har modtaget 15 afleveringer – mest billeder, bl.a. de omtalte konfirmationsbilleder som giver os flere års arbejde. Ellers ser vi fremadrettet, og venter på at få en edb-løsning på plads. Mere om det til næste år.

Grimstrup Lokalhistoriske Arkiv

Grimstrup Skole, Skovbrynet 2, Grimstrup, 6818 Årre
Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 15.00-17.00 samt efter aftale

Leder: Gunnar Olesen, Skærbækvej 5, Blåholm, 6818 Årre. Tlf.: 75 16 91 09

Arkivets postadresse: Niels Ove Thøgersen, Dalmosevej 8, Grimstrup, 6818 Årre

Hjemmeside: www.grimstrup sogn.dk

Året 2004 har været et stille år med få afleveringer og forespørgsler. Udvalget har haft travlt med indretningen af de nye lokaler på Egekratskolen. Vi har fået et dejligt og lyst lokale, som vi håber at kunne beholde i mange år. Vintermødet med Maria Zickert-Sørensen i skolens bibliotekslokale havde fin tilslutning.

Den 14. november fejrede vi foreningens 25-års jubilæum med et åbent hus arrangement, hvor vi havde en udstilling med noget af det, som er afleveret fra arkivets start. Der blev holdt taler, og foreningen fik gaver. Ca. 65 deltog i en vellykket eftermiddag, hvor der var kaffebord med hjemmebag.

Sommerudflugten gik til Karensminde i Grindsted. Der var 30 deltagere. Arkivet har købt et edb-anlæg og besluttet at købe programmet Arkibas 4, så vi kan arkivere på edb.

Næsbjerg Sognearkiv

Næsbjerg Skole, Trosrosevej 2, Næsbjerg, 6800 Varde
Åbningstid: 1. torsdag hver måned kl. 14.00-16.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Aage Tirsgaard, Skoleparken 23, Næsbjerg, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 73 11

Arkivets postadresse: Skoleparken 23, Næsbjerg, 6800 Varde

2004 blev et ændringernes år – ændringer der vil række langt ind i fremtiden. Meget tid er brugt på at få de syv lokalhistoriske arkiver i Helle Kommune lagt sammen til én forening, hvilket vil ske i løbet af 2005. Der er truffet beslutning om, at vi skal i gang med at registrere vores arkivalier på edb, hvorfor vi går i gang med Arkibas, når dette program i løbet af 2005 foreligger i en ny version. Og endeligt har vort sognearkiv fået ny formand og ny arkivleder.

Foreningen har i løbet af året udgivet et par mindre publikationer om lokale emner. Denne type mindre skrifter, der er omdelt til alle foreningens medlemmer, vil der løbende komme flere af.

Der har i årets løb været en række mindre, men ganske spændende indleveringer. Besøgstallet har været magert. Vi ser i midlertid med store forventninger frem til at komme i gang med registreringen på edb – og en øget interesse for vort arkiv.

Sommerudflugten gik til Uhre ved Brande, hvor vi så den omdiskuterede kirke, købmandsgården og den nyrestaureerede vindmølle – en meget vellykket tur.

Vester Starup Sogns Lokalhistoriske Arkiv

Helle Plejehjem, Vinkelvej 2, Tofterup, 7200 Grindsted
Åbningsstid: 1. og 3. tirsdag hver måned kl. 14.00-16.00

Ledere: Frede K. Madsen, Svinget 13, Tofterup, 7200 Grindsted. Tlf.: 75 33 72 23 og Tage Christensen, Torvevænget 4, Starup, 7200 Grindsted. Tlf.: 75 33 72 23
Arkivets postadresse: Svinget 13, Tofterup, 7200 Grindsted

Vi har på arkivet i Starup haft et stille og roligt år med få afleveringer. Besøgstallet har heller ikke været stort. Derimod var der mange med på udflugten til Skjern Enge – en rigtig god tur.

Øse Sognearkiv

Stationsvej 3, Nordenskov, 6800 Varde
Åbningsstid: 1. tirsdag hver måned kl. 14.00-16.00

Leder: Aage Meldgaard, Sønderskovvej 102, Nordenskov, 6800 Varde

Tlf.: 75 29 82 12. Fax: 75 29 88 56

Arkivets postadresse: Sønderskovvej 102, Nordenskov, 6800 Varde

Arkivet har haft et forholdsvis stille år. Vi har modtaget ni afleveringer, bl.a. en meget spændende regnskabsbog fra en tømrer/snedker her i sognet. Regnskaberne er fra 1909 og fremefter. Set i forhold til nutidens priser virker det nærmest usandsynligt.

Der har været fælles generalforsamling med Næsbjerg Sognearkiv med pastor Pøbøl Andersen, Grimstrup, som foredragsholder. Sommerturen gik til Brande-egnen.

Lokalhistorisk Arkiv for Årre Sogn

Årre Skole, Skolegade 25, 6818 Årre

Åbningsstid: Hver torsdag kl. 15.00-17.00 (dog kun første torsdag hver måned fra april-september) samt efter aftale med lederen

Leder: Arne Asp Sørensen, Møllehøjen 7, Fåborg, 6818 Årre. Tlf.: 75 19 28 40

Arkivets postadresse: Møllehøjen 7, Fåborg, 6818 Årre

Arkivet i Årre har i 2004 haft en del møder vedrørende en sammenslutning af de syv sognearkiver i Helle Kommune. Formålet er et samarbejde og fælles investering i edb-anlæg og programmet Arkibas.

Der har været nogle besøgende i arkivet, og vi har ligeledes modtaget en del afleveringer af forskellige arkivalier og billedmateriale, som er blevet registreret. Vi har iværksat et projekt vedrørende fotografering af gravsten ved Årre Kirke. Opgaven er i gang.

Byfesten 2004 blev atter en stor succes. Vi deltog med en stand på Torvedagen med forskelligt billedmateriale og en cykeltur rundt i sognet med deltagelse af 35 personer.

Ved årsmødet/generalforsamlingen havde vi besøg af lokalhistoriker Olga Pedersen, Glejbjerg. Hun fortalte og

Fra cykelturen rundt i Årre Sogn, august 2004.

Foto: Årre Lokalhistoriske Arkiv.

viste lysbilleder fra de sidste 100 år. Det var særdeles interessant at se, hvordan et århundrede forandrer sig og høre om den gamle tids møde med den ny. Der vises interesse for arkivet, og vi har ca. 130 medlemmer.

Holsted Kommune

Aastrup Sognekirke

Borgergade 121, 6752 Glejbjerg. Tlf. 75 19 85 69
 Åbningstid: 1. og 3. torsdag hver måned kl. 15.00-19.00
 samt efter aftale med lederen
 Leder: Olga Pedersen, Vestergade 6, 6670 Holsted
 Tlf.: 75 19 82 80
 E-mail: Olga@post8.tele.dk
 Arkivets postadresse: Vestergade 6, 6670 Holsted

Aastrup Sognekirke har haft et godt år i 2004. Vi har fået en lang række spændende arkivalier hvoraf kan nævnes: Regnskabsmateriale fra Bjøvlund-Aastrup Plantage, tegninger fra forhenværende muremester Vind samt en større udklipssamling fra forhenværende borgmester i Holsted Kommune, nu afdøde Hans O. Hansen.

Arla Foods lukkede Glejbjerg Mejeri i 2004. Det daterede sig tilbage til 1884 og var en betydelig arbejdsplads. I den lukningen fulgte den pensionerede mejeribestyrer Ivar Madsen arbejdet i mejeriet med et fotografiapparat og beskrev dermed arbejdets gang, som det var i 2004. Billederne og beskrivelsen forærede han arkivet.

I februar måned havde vi en lysbilled- og fortælleaften på Hotel Glejbjerg. Det var en formidabel succes med 110 deltagere.

Arbejdet med udgivelsen af bogen om sognet i 1900-årene med billeder af gårde og huse skrider rask frem, og det er vort håb, at en udgivelse vil finde sted i forbindelse med vort 25-års jubilæum i april 2005. Arkivet daterer sig tilbage til 1913, men blev »genoplivet« som Aastrup Sognekirke i 1980.

I slutningen af året modtog arkivlederen Holsted Kommunes Kulturpris 2004 for ledelse af arkivet i 25 år og for lokalhistorisk arbejde og udgivelser.

Vi har i årets løb haft en enkelt udskiftning i bestyrelsen og kan byde velkommen til Birthe Cramon, der afløste Otto Ottosen.

Lokalarkivet for Holsted Kommune

Vestergade 17, 6670 Holsted. Tlf. og telefax: 75 39 20 10
 Åbningstid: Onsdag kl. 14.00-18.00, i perioden 1. oktober – 1. april tillige torsdag kl. 19.00-21.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Klaus Hansen, Foldingbrovej 13, 6670 Holsted
 Tlf.: 75 39 33 61

I det netop passerede 2004 har der i lighed med tidligere år været travlhed på arkivet, og antallet af besøgende har været lidt højere end sidste år – nemlig 268 mod 220 henvendelser. Antallet af afleveringer er faldet noget til i alt 61 afleveringer, men der har været et par store imellem. Især en aflevering fra Det Danske Spejderkorps har været stor, idet der var tale om ca. fire hyldemeter alene på denne aflevering.

Som sædvanlig har arkivet overtaget udklip af lokalt stof fra Lydavisen, dvs. ca. 800 sider, som der til og med 3. kvartal 2004 er lavet register over. Fra 4. kvartal 2004 bliver udklipstoffet registreret på registreringssystemet Arkibas. Det er meningen, at vi vil registrere de tidligere udklip i Arkibas på et senere tidspunkt.

Lokalarkivets arbejdsgruppe har i året, der er gået, afholdt syv møder mod normalt otte idet vi var nødt til at aflyse mødet i februar 2004 på grund af sygdom.

Arkivet har leveret grundmateriale til projektet »Danskernes Egen Historie«, der i årets løb er udkommet på DVD. Arkivet har for ulejligheden modtaget et eksemplar af DVD'en om Syd- og Sønderjylland.

Vort bidrag var optagelser af dyrskuerne i Hovborg i 1961 og 1967, som vi har på arkivet i VHS-format. Optagelserne blev, så vidt vi kan se, desværre ikke anvendt i projektet.

I forbindelse med at Radio Holsted er ophørt med at drive virksomhed, i samme bygning som lokalarkivet har til huse, doneredes et antal effekter der ved salg indbragte et mindre beløb til arkivet.

Da arkivet er ved at mangle plads, og da der i forbindelse med Radio Holsted's udflytning blev lokaler fri, forespurgt vi, om det var muligt at få lov til at anvende et af de ledige lokaler. Børne- og Kulturudvalget skulle 13. september besigtige bygningen. I den forbindelse var udvalget også i arkivets lokaler. Vi talte om, at arkivet godt kunne bruge noget mere plads, og at vi godt kunne tænke os et bestemt lokale. Ved brev fra Holsted Kommune den 5. november fik vi så en bekræftelse på, at vi indtil videre kan anvende det ønskede lokale.

Den 3. oktober fejrede Holsted Friskole Holsted Stationsbys 130-års jubilæum. Hans Peder Hansen fra lokalarkivet holdt et foredrag om stationsbyens udvikling og viste lysbilleder. Herudover viste han videoen »Herfra hvor vi bor«, der er optaget i 1998 i hele kommunen. Der var omkring 40 deltagere, og det lille overskud ved arrangementet blev doneret til lokalarkivet.

Den 20. oktober deltog arkivet i et møde på Esbjerg Byhistoriske Arkiv vedrørende Arkibas 4. Den 28. oktober deltog lokalarkivet med fire personer i RAL-kurset om formidling. Kurset var det første i kursusrækken »Arkiverne frem i lyset«.

Op til arbejdsgruppens møde den 3. november, meddelte arbejdsgruppens mangeårige medlem Hans Peder Hansen, at han ville udtræde af arbejdsgruppen af helbreds-mæssige årsager. Det blev taget til efterretning, men en stor tak skal lyde til ham for hans meget store indsats gennem årene for arkivet.

Det har været et travlt år, og vi ser frem til et ligeså aktivt år i 2005. I forbindelse med den forestående kommunesammenlægning har vi allerede i arbejdsgruppens møde i november haft besøg af Svend Aage Knudsen fra Museet på Sønderkov, som vi er en afdeling af. På mødet blev blandt andet drøftet de mulige forestående problemer for lokalarkivet og lokalarkiverne i almindelighed. Der er endvidere allerede taget skridt til et fællesmøde for lokalarkiverne i de kommuner, der skal sammenlægges med Holsted Kommune.

Hovborg Lokalhistoriske Arkiv

Hovborg Skole, Lindevej 5, 6682 Hovborg

Åbningstid: Tirsdag kl. 15.00-17.00

Leder: Henry Pedersen, Sandagervej 5, 6682 Hovborg

Tlf.: 75 39 62 57

Arkivets postadresse: Sandagervej 5, 6682 Hovborg

Besøgstallet på arkivet har været lidt mindre end de foregående år, men det har ikke betydet mindre aktivitet på arkivet med arkivarbejde. Siden sidste år er det nu blevet muligt at rette telefoniske henvendelser i åbningstiden.

I det forløbne år er der lavet en udstilling på arkivet med billeder fra Hovborg gennem de sidste 100 år. Skolebørn kommer jævnligt på arkivet, da billeder, papirer m.m. ofte indgår i historieundervisningen på Hovborg Skole. Arkivet drager stadig nytte af det store arkiv med adresser over nulevende og tidligere elever, som blev lavet i forbindelse med skolens 100 års jubilæum. Dette arkiv er et helt enestående redskab, når man skal prøve at rekonstruere lokalhistoriske begivenheder og tidsbilleder.

Netop nu arbejder arkivet på at få tilvejebragt computerudstyr, så arkivet kan gøres mere overskueligt og lettilgængeligt, når der skal søges lokalhistoriske oplysninger. I den forbindelse har arkivet købt alle folketællingslister fra 1787, 1801, 1803 og 1845 på CD. Det er et godt og interessant supplement til landsbyens og egnens ældre historie.

Frivillig arbejdskraft arbejder med at renovere arkivets mødelokale. Der males og forskønnes, så lokalet kommer til at stå mere indbydende og tidssvarende. Belysningen trænger også til en forbedring, da mange ældre, som kommer på arkivet, har vanskeligt ved at læse som det er nu.

Der vil også i efteråret 2005 blive lavet en udstilling på arkivet. Temaet er endnu ukendt.

I det forløbne år har vi måttet sige farvel til Henry Søholm Jensen, som har været en utrættelig arbejdskraft på arkivet de sidste 10 år. Sygdom har tvunget ham til at træde ud af bestyrelsen og til at frasige sig arbejdet på arkivet fremover.

Ribe Kommune

Farup Sogns Lokalhistoriske Arkiv

Farup Forsamlingshus, Farup Kirkevej 33, 6760 Ribe

Tlf.: 75 41 03 73

Åbningstid: Hver tirsdag i ulige uger fra kl. 16.00-18.00

Leder: Erik Knudsen, Nørre Farupvej 10, 6760 Ribe

Tlf.: 75 41 07 18

Arkivets postadresse: Nørre Farupvej 10, 6760 Ribe

Efter en periode hvor arkivet havde været pakket ned, idet Projekthuset skulle rømmes, og hvor muligheden for etablering i kælderen under Ribe Sundhedscenter overvejedes, blev der endelig fundet en løsning for arkivet, idet Farup Brugsforening sponsorerede fem års husleje til arkivet i forsamlingshuset.

Tiden siden er gået med indretning af rummet, som er helt ideelt til formålet. Møbler, gardiner, computer, printer/scanner/kopimaskine, opslagstavler, – og nu på det sidste, tyverisikring idet der har været ubudne gæster, som til alt held kun stjal den nye printer, medens vi fik lov til at beholde computeren.

Arkivet vil gerne anskaffe registreringsprogrammet Arkibas, men som priserne er, er det for nuværende urealistisk for Farup Sognearkiv. Arkivet har haft en lille formuestigning i 2004, men skal igen ud at investere i en ny printer. Desuden planlægger arkivet at indkøbe et digitalt kamera. Med kameraet er det så meningen, at vi vil gennemfotografere søgnet og gemme resultatet i computeren til efterkommerne.

Generelt om arkivet kan nu siges, at de ydre rammer er ved at være på plads og i orden, og at det videre daglige arkiveringsarbejde af alle de spændende tekster og billeder nu står for. I 2004 har arkivet kun modtaget en enkelt større samling materialer, alt ældre korrespondan-

ce fra Farup Brugsforening. Den nyere korrespondance i brugsforeningen må vente til foreningen er endeligt afviklet.

Hviding Sognearkiv

Egecenteret, Ribevej 2 B, Egebæk, 6760 Ribe
 Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 15.00-17.00
 Leder: Anne Lorenzen, Hviding Kirkevej 22, 6760 Ribe
 Tlf.: 75 44 51 27
 Arkivets postadresse: Hviding Kirkevej 22, 6760 Ribe
 E-mail: martin.bolmerod@mail.tele.dk

Hviding sognearkiv har i 2004 modtaget 23 afleveringer, hvoraf en del ret omfattende. Der har ikke været mange henvendelser, og egentlige aktive brugere af arkivet har vi endnu til gode at se.

Registreringen er hjulpet godt fremad ved, at arkivlederen har fået kyndig medhjælp, men vi er hæmmet af, at vi endnu ikke har råd til Arkibas 4.

Vore lokaleforhold er væsentlig forbedret ved at være udvidet med et smukt 30 m² lokale i Egecenterets stue- tage. Hidtil havde vi kun et loftsrum.

Et legat på 10.000 kr. fra Therkel Jørgensens Fond gav os en udmærket fotokopimaskine, som har hjulpet os godt i det udadvendte arbejde.

Ved den årlige sommerfest i Egebæk-Hviding søllede vi op på festpladsen med en telt pavillion, hvor vi bl.a. viste et lokalhistorisk landkort over Egebæk-Hviding med tekstboblere til nummererede lokaliteter. Dette landkort var fremstillet til lejligheden.

I november havde vort åbent hus arrangement titlen: »Vis hinanden jeres medbragte, lokalhistoriske billeder«. Der kom mange, og arkivet fik lov at låne en del billedsamlinger til kopiering/scanning.

Arkivet har oprettet en digital billedsamling, hvori også alle vore papirbilleder (og negativsamlinger) efterhånden skal indgå for at øge deres tilgængelighed – og for at skåne originalerne.

Arkivet er også i gang med at tilvejebringe en samling af tekstfiler, som det er hensigten at lægge ud på en hjemmeside, vi vil oprette. Vi hjælpes her godt af en række ivrige »renskrivere«. Teksterne omfatter foreløbig folketællinger, erindringer, en oversættelse af den tyske kommune-protokol fra 1896–1920 og et selvstændigt værk: »Søskendeflokkene 1920–1970 i Hviding sogn« med bl.a. kommuneskolens indskrivningsprotokol som kilde. Der er stadigvæk god plads til flere deltagere i arkivarbejdet.

Jernved Sognearkiv

Jernved Skole, Aktivitetshuset, Kirkebakken 33, Jernved, 6771 Gredstedbro
 Åbningstid: 1. og 3. tirsdag hver måned kl. 14.00-16.00 samt efter aftale med lederen
 Leder: Ole Steinmeier, Valmuemarken 3, 6771 Gredstedbro. Tlf.: 75 43 12 78
 Formand: Andreas Aagaard: Tlf.: 75 43 51 93
 Arkivets postadresse: Valmuemarken 3, 6771 Gredstedbro

Jernved sognearkiv mistede i begyndelsen af året en trofast medarbejder, Jens Chr. Jensen. Han var daglig leder af arkivet og var den, der havde indkørt Arkibas. Hans utrættelige registreringsarbejde betød, at hans efterfølger kunne overtage et velregistreret arkiv, som i det store og hele var lige til at gå til. Foruden de almindelige arkivalier, havde Jens Chr. Jensen også i sin tid som arkivar sørget for, at alle ejendomme i Jernved og Gredstedbro blev fotograferet og registreret i en serie ringbind, som opbevares på arkivet. Der skal her fra hans efterfølger og den øvrige bestyrelse lyde en varm tak for hans indsats gennem mange år.

Jernved Sognearkiv kunne i det forgangne år fejre sit 25 års jubilæum. Dette blev markeret med en reception og udstilling i Jernved Aktivitetscenter, som huser arkivet. Udstillingen viste glimt af de 25 års aktiviteter i form af billeder og tekster, som alle var fremkommet via arkivets egen samling. Festalen ved åbningsreceptionen blev holdt af Hans Otto Kristensen, som var med til at starte arkivet for 25 år siden og tillige har været medarbejder og daglig leder i en lang række år. For os, som arbejder i arkivet nu, var det en glæde at se så mange mennesker møde op og bidrage til, at dagen blev lidt festligere end de andre dage. Ikke mindst glædede det os, at så mange betænkte arkivet med en penge-gave, som har lunet godt i den slunkne pengekasse. Fra et tidligere bysbarn, nuværende overlæge Magne Juhl fra Viborg, modtog arkivet en meget fornem gave bestående af seks smukt indbundne bøger om Jernved sogns beboere gennem mange år. Magne Juhl, som i sin fritid er en utrættelig slægtsforsker, er i øvrigt en uvurderlig hjælp for arkivet i mange situationer, idet han er i besiddelse af uanede mængder af oplysninger om mennesker i vort område, og vi vil gerne her benytte lejligheden til at sige ham tak for det og udtrykke ønsket om, at vi også fremover kan trække på ham, når der er behov for det.

Der har i årets løb været nogle få spændende henvendelser, bl.a. en fra USA, hvor det har været muligt at yde den fornødne hjælp. Henvendelserne er dog i et sådant

antal, at vi har ændret vores åbningstid til to gange om måneden frem for fire gange tidligere. Til gengæld vil det altid være muligt at lave en aftale enten med leder eller formand, når man har behov for det.

Kalvslund Sognearkiv

Kalvslund Skole, Koldingvej 115, Kalvslund, 6760 Ribe
 Åbningstid: 1. tirsdag hver måned kl. 14.00-17.00 samt efter aftale med lederen
 Leder: Jørgen Jørgensen, Østervej 26, Kalvslund, 6760 Ribe. Tlf.: 75 43 70 07
 Arkivets postadresse: Østervej 26, Kalvslund, 6760 Ribe

Det har igen været et roligt år for arkivet. Vi har fået en del arkivalier indleveret, heriblandt »Min far« – en gendarmfamilies historie skrevet af en søn. Vi har haft en del besøg, men ellers er det gårdhistorie, vi beskæftiger os med. Dette bliver dog besværliggjort idet de nye tider i landbruget gør, at familierne bliver mere spredte. Vi må derfor tit langt udenfor sognets grænser for at hente oplysninger om familieskab.

Vi har igen i år haft åbent hus – desværre med mindre tilslutning. Vi har været rundt og fotografere alle gårde og huse i sognet med oplysninger om byggeår og bygherrer.

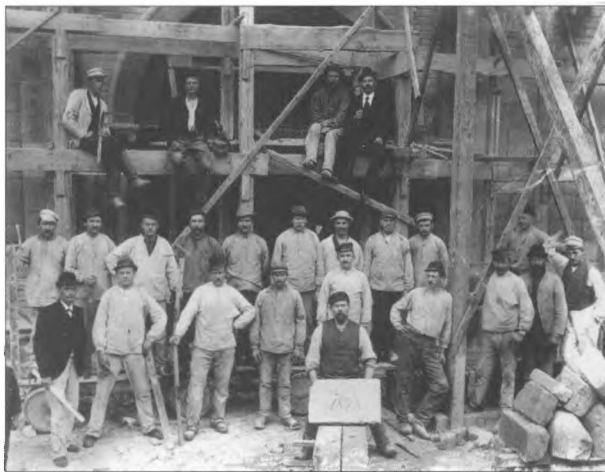
Vi har haft et familietræf, hvor familiemedlemmerne på både fædrenes og mødrenes side stammer fra gårde i sognet og nu er spredt over hele landet. De besøgte gårdene, hvor deres forfædre for flere generationer siden var født. Endvidere kirken og gravstederne hvor deres forfædre ligger begravet. En opløftende dag at være med til.

Ribe Byhistoriske Arkiv

Ribe Folkebibliotek, Giørtz Plads, 6760 Ribe
 Tlf.: 75 42 17 00. Fax: 75 42 28 43
 E-mail: arkivet@ribekom.dk
 Åbningstid: Mandag-torsdag kl. 13.00-16.00, 1. mandag hver måned tillige kl. 16.00-18.00 (oktober-marts)
 Leder: Karen Margrethe Melbye

De første mikrofilmoptagelser af Ribe Stifts-Tidende var på trapperne, da vi tog fat på 2004, og i årets løb har vi modtaget årgangene 1786-1893 i filmudgave. Det er en stor hjælp for brugere, at de nu kan læse avisen på film, og arkivets ansatte ser frem til den dag, hvor vi ikke længere skal slæbe på de »tons-tunge« aviser, når oplysninger skal søges.

I maj måned fejrede vi det kongelige brudepar med fotoudstillingen »De Kongelige og Ribe«, hvor vi viste amatør- og professionelle fotografers optagelser af de

Arbejdsholdet ved restaureringen af Ribe Domkirkes vestparti. Arbejdet påbegyndtes i september 1898 og afsluttedes i marts 1899. Foto: Ribe Byhistoriske Arkiv (B 11.354).

kongeliges visitter i Ribe gennem tiderne. Den 6. august var det 100 år siden Ribe Domkirke blev genindviet efter den store restaurering, der fandt sted i årene 1882-1904. Vi markerede dagen med en udstilling af domkirke-fotos, og hvor også et flot foto af de stolte håndværkere indgik.

I forbindelse med 100-året for genindvielsen afholdtes der en Festgudstjeneste i Domkirken, og i den forbindelse indviedes der i kirken en lille udstilling, hvor affotograferinger af mange af arkivets billeder er ophængt.

I årets løb har vi haft 383 personlige henvendelser. Vi har bl.a. haft besøg af en del slægtsforskere, men også personer der ville vide, hvad et arkiv rummer, kiggede ind til os. Arkivet stillede materialer til rådighed for fire af de fem artikler i det lokale årsskrift: By, marsk og geest, udgivet af Den Antikvariske Samling og Ribe Byhistoriske Arkiv. Artiklerne spænder vidt: Fortælling om en spejderhytte, historien om mordet på en frihedskæmper, et bomulds-væveris historie, og brolagte gader i Ribe får vi også noget at vide om. Udover ovennævnte leverede vi også materiale til en artikel i Fra Ribe Amt 2004: »Tro og agtsom – 38 år som landpostbud«, forfattet af Uwe Dall, Ribe.

Der har været 112 forespørgsler fordelt på mails, breve og telefonopkald. Vi har, som mange andre arkiver, bidraget med småfilmklip til filmselskabet Substanzs succes: »Danskernes egen historie«. 81 vidt forskellige afleveringer er modtaget i årets løb. Slægtsoptegnelser, gamle avi-

ser, fotos, madopskrifter, plakater, diasserier osv. Sidst på året fik vi tilbudt en pølsevogn. Vognens indehaver var afgået ved døden, og arvingerne fik den gode ide at bevare køretøjet for eftertiden. Vi takkede nej. Men initiativet var jo godt nok.

Historisk Arkiv i Seem Sogn

Seem-Varming Skole, Varmingvej 2, 6760 Ribe
 Åbningstid: Mandag-fredag kl. 9.30-11.30 samt efter aftale
 Leder: Søren Mulvad, Varming Vesterby 9, 6760 Ribe
 Tlf.: 75 44 11 77
 Arkivets postadresse: Varming Vesterby 9, 6760 Ribe
 E-mail: sergeiradonetskij@yahoo.com

Der har ingen nye afleveringer været. Til gengæld er det lykkedes at navngive mange personer på en ellers anonym aflevering fra sidste år, da det lykkedes at kontakte en bror til en afdød, enlig herre.

Flere forespørgsler er blevet besvaret. Bl.a. den stedlige idrætsforening som har fået svar på foreningens historie. Seks besøgende – alle slægtsforskere – har været i arkivet.

Arkivlederen har deltaget i planlægning af en natursti gennem et særpræget hedeområde. Planerne er midlertidigt strandet på grund af en lodsejers død.

Boligregistranten, som udsendtes sidste år, er uddelt, og der forventes ikke at blive brug for genoptryk.

Spandet Sognearkiv

Arnumvej 9, Spandet, 6760 Ribe
 Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 19.00-20.00
 Leder: Jesper Olsen, Skolevænge 6 A, Spandet, 6760 Ribe. Tlf.: 74 86 71 36
 Arkivets postadresse: Skolevænge 6 A, Spandet, 6760 Ribe
 E-mail: jo-mo@mail.tele.dk

Der er ikke sket de store ting, i året der er gået. Vi har fået nogle arkivalier fra dødsboer og enkelte billeder.

Der er gennemført en sognevandring på grundlovsdag. Den gik i år til den vestlige del af sognet, hvor vi så på rester af oksevejen og var oppe på et højdepunkt med gravhøje. Derfra var der en meget god udsigt. Vi fik også oplyst ejerforholdene, vedrørende de gårde og huse som vi kunne se. Bagefter var der kaffe i skolen, og vi så på billeder, der omhandlede den tur vi var gået.

Lokalhistorisk Arkiv for Vester Vedsted Sogn

Vester Vedsted Byvej 55, Vester Vedsted, 6760 Ribe
 Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 19.30-21.30

Leder: Peter Billund, Vester Vedstedvej 38, 6760 Ribe
 Tlf.: 75 44 51 79

Arkivets postadresse: Vester Vedstedvej 38, 6760 Ribe

2004 blev præget af arkivets flytning til den gamle skole på Vester Vedsted Byvej 55, hvor vi i løbet af efteråret fik os indrettet i det 30 kvadratmeter store lokale på 1. sal. Men ellers har arbejdet været præget af vores uvished om det nye Arkibas systems indførelse. Vores nuværende økonomiske muligheder lægger meget snævre rammer for det kommende arbejde med arkivering.

I løbet af året har vi fået fire mindre afleveringer og et par forespørgsler om slægtninge født i Vester Vedsted Sogn. Til spørgsmålet fra RAL om indvandring i sognet kunne vi svare, at fire hollandske familier har bosat sig i sognet i forbindelse med opkøb af landbrugsejendomme indenfor de senere år. Vi har genopnået vores kroudstilling i Vester Vedsted Skoles forhal.

Vi deltog i RAL-mødet i Esbjerg den 20. oktober om indførelsen af det nye Arkibas. Desuden var formanden med til mødet i Ribe om lokalarkivernes samarbejde i Ribe Kommune.

Vilslev Sognearkiv

Kongeådal skole, Kongeådal 17, 6771 Gredstedbro
 Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 19.00-21.00 samt efter aftale med lederen
 Leder: Christian Nielsen, Væesvej 6, 6771 Gredstedbro
 Tlf.: 75 43 11 53
 Arkivets postadresse: Væesvej 6, 6771 Gredstedbro

Der har i det forløbne år været to mindre afleveringer. Kun få besøgende, men en del telefoniske forespørgsler som er blevet skriftligt besvaret. Der er udarbejdet en liste over de hjælpemidler, som findes i arkivet.

Varde Kommune

Alslev Sognearkiv

Bredgade 39, 1., Alslev, 6800 Varde
 Åbningstid: Mandag kl. 19.30-21.30 samt efter aftale med lederen
 Leder: Carsten Carstensen, Toftnæsvej 11, Toftnæs, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 91 83
 Arkivets postadresse: Toftnæsvej 11, Toftnæs, 6800 Varde

2004 har været et stille men rart år for Alslev Sognearkiv. Vi har fået 16 afleveringer ind, og af besøgende har vi haft ca. 50 plus en enkelt 7. klasse.

Vi har i årets løb haft et godt samarbejde med de andre lokalarkiver her i kommunen, og derfor er det jo spændende, hvad fremtiden med hensyn til storkommunen vil indebære.

Billum Lokalhistoriske Arkiv

Billum Skole, Kildegårdsvej 20, 6852 Billum
 Åbningstid: 1. torsdag hver måned kl. 10.00-12.00
 Leder: Gunhild Jeppesen, Kirkebyvej 17, 6852 Billum
 Tlf.: 75 25 82 41
 Arkivets postadresse: Kirkebyvej 17, 6852 Billum

Det ville have været dejligt at kunne fortælle, at arkivets problem med bedre fysiske rammer var løst. Sådan er det desværre ikke. Men vi har ikke opgivet håbet endnu og kæmper derfor videre.

Arkivet har i 2004 fået to nye medarbejdere, Bente og Erik Lauridsen. Det er ikke optimale forhold at starte med, men vi prøver, så godt vi kan.

Der har været en del henvendelser til arkivet. Det gælder både fra slægtsforskere, foreninger der søger oplysninger i de gamle protokoller, og nye tilflyttere der gerne vil vide noget om sognet, og boligen de har købt. Alle bliver selvfølgelig serviceret, og da vi har et ret stort arkivmateriale at øse af, lykkes det som regel at løse opgaverne.

Arkivet formidler også viden ved lokale arrangementer og prøver at gøre sig synlig, når det er muligt. Vi får også afleveringer ind og sørger selvfølgelig for, at »samle mens tid er«.

Horne Sognearkiv

Horne Skole, Mælkevejen 1, Horne, 6800 Varde
 Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 14.00-17.00
 Juli lukket
 Leder: Anna Uhre Schmidt, Solvangen 12, Horne, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 01 06
 Arkivets postadresse: Fabriksvej 2, Horne, 6800 Varde

Der har som sædvanlig været åbent 1. onsdag i måneden. Derudover har der også været arbejdet stort set hver anden onsdag.

Der har kun været få afleveringer i årets løb, men der kommer lidt hist og her. Bl.a. har vi fået et kassettebånd mere fra en optagelse i Radio Syd. Dette er en god måde at gemme personlige fortællinger.

Der har også været enkelte henvendelser omkring slægtsforskning, såvel ved besøg som telefonisk. Men undertiden er det svært at skaffe den rigtige hjælp, da stednavnet Horne går igen flere steder i landet.

Der er initiativer i gang omkring en skolefest i Bounum Skole, der er bygget i 1905 men nedlagt i 1971 og skoledistriktet lagt sammen med Horne. Desværre har arkivet ikke mange oplysninger at hjælpe med. En ihærdig indsats fra en gruppe har samlet rigtig mange gamle elever, hvor den yngste deltager er omkring 40 og den ældste 103 år.

Arkivet har haft besøg af en del gæster ved den årlige skolefest, hvor der efterhånden er tradition for, at arkivet holder åbent. Det er interessant, at de tilflyttede hollændere med børn i skolen også besøger arkivet.

Endelig er der fortsat gang i rettelserne til de allerede registrerede ejendomme. Det skal også nævnes, at arkivet har fået en ny medhjælper, Helge Linding, som nu begynder at sætte sig ind i arkivets gang.

Janderup Lokalhistoriske Arkiv

Aktivitetshuset, Nybrovej 32, 6851 Janderup
 Tlf.: 75 25 85 45
 Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 19.00-21.00 samt efter aftale med lederen
 Leder: Viggo Mikkelsen, Engtoften 8, 6851 Janderup
 Tlf.: 75 25 80 92
 Arkivets postadresse: Engtoften 8, 6851 Janderup

Igen har det været et godt år for arkivet. Det blev til 40 afleveringer. I den forbindelse skal her nævnes en aflevering fra Janderup Menighedsråd, som vi er blevet godkendt til at opbevare.

4.306 billeder er nu registreret, og personerne på dem er, så vidt det er muligt, blevet identificeret. Willy Laursen er ved at registrere sidste del af Vesterled på Arkibas.

I løbet af året er det blevet til 140 besøgende, hvoraf de 48 var tidligere elever fra årgangene midt i 1950'erne fra Janderup Skole. De blev vist rundt på arkivet, og derefter blev det til en rundtur i byen. Her blev der berettet om husenes historie og deres, i nogle tilfælde, specielle beboere.

I februar 2004 udgav Janderup-Billum Menighedsråd et 100-års jubilæumsskrift, som arkivet medvirkede til. Der blev også lavet en udstilling på tre plancher om menighedens arbejde i sognet ved dets 100-års fest afholdt i Aktivitetshuset i Janderup.

Arkivet deltog med en udstilling om gaden Vesterled ved »Folk & Kultur« afholdt på Janderup Skole, og her var knap 4.000 besøgende.

I 2002 havde arkivet besøg af cand.mag. Agnethe Birger Madsen fra Århus, der forsker i børn født uden for ægteskab. Hun havde i 2004 færdigbehandlet emnet og

skulle forsvare ph.d.-afhandlingen på Århus Universitet. Arkivet var inviteret og tog imod budet, som blev en oplevelse. Vi har fået en kopi af afhandlingen til arkivet.

Ud over besøgende fra nærmeste omegn og resten af landet kan da nævnes nogle udlændinge, som kom forbi. Der kom to amerikanere fra Montana, der søgte oplysninger om deres bedsteforældre (Poulsen, Grønnevej 20). Oberst Jacob Schølberg fra Oslo kom igen for at søge slægtninge i Nr. Hebo og Kathy Madsen fra Sydney, Australien, ville gerne se steder, hvor hendes forfædre havde færdes.

Janderup Sogneforening har doneret en scanner til arkivet, hvad vi takker dem for. Og ligeledes takker vi alle vore donatorer og de, der har vist interesse for arkivet i årets løb. Husk vi er sognets hukommelse!

Thorstrup Sognearkiv

Omsorgscentret Birgittegården, Falkevej, Sig, 6800 Varde
 Åbningstid: Sidste tirsdag hver måned kl. 19.30-21.30
 eller efter aftale med Ellen Rasmussen, Vesterbækvej 6, Sig, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 40 31
 Leder: Svenning Olesen, Ølgårdsvej 6, Sig, 6800 Varde
 Tlf.: 75 26 42 90
 Arkivets postadresse: Ølgårdsvej 6, Sig, 6800 Varde

2004 har været et specielt år for Sognearkivet. På grund af ombygning af Birgittegården, hvor vi har vore lokaler, måtte vi nødvendigvis dække alle arkivalier af med plastic og indstille aktiviteterne fra januar til midt i juli. I den periode tog vi alligevel imod de materialer, som folk ønskede at aflevere til arkivet. Men da vi ikke kunne ordne og registrere afleveringerne, fik vi opsamlet en arbejdspuddel, som knapt nok er afviklet endnu. I alt har vi modtaget 15 afleveringer, og efter åbningen ca. 1. august har arkivet haft 10-12 besøgende.

Varde Lokalhistoriske Arkiv

Rådhuset, Torvet 7 A, 6800 Varde. Tlf.: 75 22 37 74
 Åbningstid: Tirsdag kl. 9.00-12.00 samt formiddage efter aftale med lederen
 Leder: Jens Lindby. Tlf.: 97 37 62 87
 E-mail: lokalarkiv@vardebib.dk
 Hjemmeside: www.varde.lokalarkiver.dk

Varde Lokalhistoriske Arkiv er i fortsat fremgang. Vi kan mærke, at der er brug for arkivet, og at vi opfylder et behov for indsamling, bevaring og formidling af den lokale hukommelse. Omkring 700 henvendelser i løbet af året viser den store værdi, borgerne tillægger vort arbejde.

Der har i 2004 været i alt 60 afleveringer. Af disse vil jeg gerne fremhæve foreningsprotokoller, scrabhøjer m.v. fra to af byens gamle hæderkronede foreninger, der i øvrigt stadig eksisterer i bedste velgående, nemlig sangforeningen (stiftet 1906) og sejlklubben (stiftet 1907). Disse to foreninger har valgt at deponere foreningens protokoller hos os. De to foreninger kan nu være sikre på, at foreningens historie ikke forsvinder ved en tilfældighed eller en brand, men er sikret bevaring for eftertiden. En anden spændende aflevering er fra Sct. Jacobi Skole. Herfra er modtaget en formidabel samling af omkring 100 klassefotos, de fleste af dem endog med navne. Andre af årets afleveringer kunne fremhæves. Vi vil gerne slå fast, at enhver lille brik, der på nogen måde kan bidrage til byens og egnens hukommelse, er yderst velkommen.

Registreringen har nogenlunde kunnet følge med afleveringernes antal. Et stort arbejdsområde har været tilretningen af vore registreringer til Arkibas 4. Arkibas 4 blev præsenteret i Vejle den 24. juni. Vi var en bilfuld fra Varde Lokalhistoriske Arkiv, der tog derover, og vi fik et rigtig godt indtryk af den nye version.

Arkivet har gennemført en brugerundersøgelse over en tre-ugers periode. Vi ville gerne vide, hvor mange kunder arkivet har, hvordan og hvorfor de er kommet, samt hvor de har bopæl. Såfremt undersøgelsens resultat kan overføres til årsniveau, har Varde Lokalhistoriske Arkiv ca. 700 henvendelser årligt, halvdelen kommer fra Varde, og 2 ud af 3 møder personligt frem med deres forehavende. Vi synes, undersøgelsen klart viser, at der er stort behov for Varde Lokalhistoriske Arkiv.

På arkivlederens initiativ har et samarbejde mellem bevaringsforeningen, turistkontoret og arkiverne i Varde og Thorstrup markeret Bygningskulturens Dag, der i 2004 havde herregårde som tema. Arrangementet var en meget stor succes med 300 deltagere til rundvisning på Nørholm Gods. Ole Feilberg har deltaget i to workshops omkring udvikling af hjemmesider. Peder Bjerg har deltaget i et møde på Horne Kro omkring drivevejen. Arkivlederen har deltaget i et seminar omkring bevaring og kassation af fotos.

Bogudgivelsen »Historier & Billeder fra Varde« viste sig at være meget velkommen blandt borgerne. Bogen er en billedbog med fotografier fra det gamle Varde udsat for Thyge Clausens underfundige og interessante tekster. Bogen har solgt godt og giver et lille overskud til fremtidige udgivelser.

Jeg vil gerne benytte lejligheden til at sige tak til alle, der har gjort denne udgivelse mulig. Der har været

mange mennesker involveret i et sådant projekt, og først og fremmest vil jeg takke Thyge Clausen, fordi han uforbeholdt stillede sine tekster til rådighed. En stor tak skal også lyde til sponsorerne, for uden deres velvilje var vi aldrig kommet i gang.

I årets løb er har vi fået en »familieførøgelse« og –forøgelse, idet Helge Borg begyndte i januar, og han er allerede godt inde i registreringens mysterier. Helge arbejder tre formiddage om ugen, og er en af dem der tilretter vores base til Arkibas 4. Vi er nu i alt otte frivillige, og der kan simpelthen ikke være flere i de nuværende lokaler.

Vore pladsproblemer eksisterer fortsat, idet hverken Varde Kommune eller vi selv har kunnet finde egnede lokaler til et fjernmagasin. Kommunens planer om at bygge en ny skole vil frigøre Sct. Jacobi Skole, så måske kan der ad åre findes plads til arkivet her. Varde Lokalhistoriske Arkivs årlige kommunale tilskud er på ca. 30.000 kr. Det er meget svært at drive et arkiv for dette beløb.

Samarbejdet med de øvrige arkiver i kommunen samt vore øvrige samarbejdspartnere har forløbet tilfredsstillende, og vi håber, det kan yderligere forøges i det kommende år.

Vi har haft besøg af Børne- og Kulturudvalget, hvor vi fik lejlighed til at fremvise lokalerne og fortælle om aktiviteterne. Det var et meget positivt møde, som vi håber kan gentages med jævne mellemrum. Det er yderst vigtigt, at politikerne er klar over, hvilke enorme historiske værdier, der opbevares og administreres af det lokalhistoriske arkiv. Varde Kommune er i gang med at udarbejde en fritids-, idræts- og kulturpolitik, og arkivlederen har haft mulighed for at fremføre nogle synspunkter vedrørende arkiverne.

Vi glæder os til at komme i gang med Arkibas 4. Vi satter ikke på at være blandt de allerførste, der får programmet, men at vi kan komme med omkring et halvt års tid efter introduktionen. På den måde håber vi, at de fleste børnesygdomme ved programmet er overstået, og alligevel vil vi være teknologisk med i forreste linie.

Vi skal have fundet en eller anden form for fjernmagasin, så vi kan få plads til de indbundne årgange af Vestkysten, negativarkivet fra fotograf Hagemann og den store endnu ikke registrerede aflevering fra Vestbanen.

I de sidste tre år har vi her på arkivet oprustet gevaldigt inden for hele it-området. Vi er nu en arbejdsplads med 8 PC'ere med internetadgang klar til Arkibas 4, scanner og printere.

Økonomisk kan der således nu blive plads til de bløde værdier. Her tænkes på medarbejdernes helbred. Arkivet

vil derfor konsultere den nyeste ergonomiske viden med henblik på at få udarbejdet en plan for en evt. udskiftning af kontorstole og skriveborde.

Angående formidling i bogform har den store succes givet blod på tanden, og arkivet planlægger et bind 2 af »Historier & Billeder fra Varde« til udgivelse i løbet af efteråret 2005.

Arkiverne i de fem kommuner, der sluttet sammen fra 2007, er meget forskellige med hensyn til størrelse, økonomi og struktur, så på et tidspunkt vil det måske blive aktuelt med en tilpasning. Varde Lokalhistoriske Arkiv lægger vægt på at bevare sin selvstændige status, idet vi er overbeviste om, at de bedste resultater opnås ad den vej.

Efter sammenlægningen af de fem kommuner vil der stå nogle rådhus med en mængde arkivalier og et stort behov for organisering af alle disse arkivalier. Indlemmelse af ubenyttede, men historisk interessante, kommunale arkivalier kan måske være en af de opgaver, som Varde Lokalhistoriske Arkiv vil stå over for i de kommende år.

Vejen Kommune

Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune

Østergade 2, Postboks 83, 6600 Vejen. Tlf.: 79 96 52 75
Åbningstid: Tirsdag kl. 10.00-16.00 og onsdag kl. 10.00-17.00

Leder: Linda Klitmøller

E-mail: benteh@vejenkommune.dk

Året 2004 vil på lang sigt medføre store ændringer for arkivet, idet det blev besluttet, at vi skal have nye naboer. Arkivet har i mange år delt Vejens gamle kommunkontor med Skolepsykologisk Kontor, men i det forgangne år blev det besluttet, at de skal flytte, og at Huset for Frivilligt Arbejde skal overtage deres lokaler. Ejendommen skal ombygges i løbet af sommeren 2005, og arkivet vil i den forbindelse få mere magasinplads – noget vi meget længe har ønsket os. Vi håber at kunne tage alle de arkivfonde hjem, som midlertidigt har haft til huse hos vores genbo Vejen Kunstmuseum.

Vejen Garden – byens stolthed – fejrede i 2004 sit 50 års jubilæum med en række arrangementer. Arkivet ydede sit lille bidrag til festligholdelsen ved at arrangere en udstilling om Vejen Gardens historie på Vejen Bibliotek. Vi viste genstande, musikinstrumenter og uniformer fra gardens egen samling og arkivalier og fotos fra arkivets samling. En pænt udvalg af gardens mange præmier var med på udstillingen. Efterfølgende fik arkivet en række arkivalier fra garden samt Laurits Andersens

ti scrapbøger fra perioden 1954-1997, hvor han var en af Vejen Gardens ledere. De rummer et meget fint materiale til belysning af gardens start og historie.

Arkivet deltog sammen med Museet på Sønderskov i Bygningskulturens Dag i september 2004. Emnet var herregårde og i samarbejde med arkitekt Paul Platz vistest Estrups avlsbygninger for offentligheden og vi fortalte om avlsbruget på gården. På Sønderskov var emnet herregårdenes hovedbygninger.

Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune er associeret med Museet på Sønderskov, og i de tre første kvartaler af 2004 har arkivets leder været delvist frikøbt til forskningsopgaver for museet. I den periode har Hans Krogh Sørensen været ansat som vikar. Det var en ordning, som fungerede til alles tilfredshed, og vi har derfor ingen betænkeligheder ved gentage den i foråret 2005.

Arkivet har i det forløbne år arbejdet videre med at få samlingen registreret i Arkibas, og vi er efterhånden nået et godt stykke hen ad vejen. Vi koncentrerede os især om at få fotografierne registreret, og vi har nu små 5.000 fotografier inde i systemet. Samtidig er vi begyndt at skanne alle fotos i forbindelse med registrering som en forberedelse til overgangen til Arkibas 4, som vi håber at blive tilsluttet så hurtigt som muligt.

Arkivet nåede i 2004 op på små 500 besøgende, besvaret omkring 100 skriftlige og telefoniske forespørgsler og modtaget 44 afleveringer. På grund af arkivlederens delvise fravær er det blevet til knap så mange arrangementer, som tidligere, i alt tre foredrag og to byvandring, hvoraf den ene dog foregik på cykel.

Ølgod Kommune

Ansager Lokalhistoriske Arkiv

Områdecetret, Præstegårdsvej 5, 6823 Ansager

Tlf.: 75 29 62 29

Åbningstid: Onsdag kl. 14.00-16.00 samt efter aftale med leder

Leder: Ruth Schlein Jensen, Kanalvej 4, 6823 Ansager

Tlf.: 75 29 71 56

Arkivets postadresse: Kanalvej 4, 6823 Ansager

E-mail: ala@users.lgo.dk

Hjemmeside: www.ala.lgo.dk

I årets løb har vi haft 81 gæster og 70 henvendelser. I foråret var Ove Nørager-Nielsen på Ansager Skole og fortælle om den gamle skole.

17. maj var arkivmedarbejderne fra hele kommunen samlet her i Ansager. Vi mødtes på arkivet, så der kunne

Medarbejderne på Ansager Lokalhistoriske Arkiv. Fra venstre: Thomas Sørensen, Ove Nørager-Nielsen, Lars Erik Brix-Thomsen, Lisbeth Jacobsen og Ruth Schlein Jensen. Foto: 2005. Ansager Lokalhistoriske Arkiv.

blive lejlighed til at se det. Dernæst gik vi en tur gennem byen, hvor Ove Nørager-Nielsen fortalte om alt, hvad vi så undervejs. Til slut fik vi kaffe nede på områdecetret. Det var en god aften.

I forbindelse med bogen om 1940'erne, som da var under udarbejdelse, holdt vi åbent en mandag i juni for at se, om der ville komme gæster, der normalt ikke kan komme op ad trapperne. Vi talte ved den lejlighed med Ansagerborgere, som havde oplevet 1940'erne i Ansager.

I september blev Thomas Sørensen ny medarbejder på arkivet. Ove Nørager-Nielsens bog »Ansager 1940-1949« udkom den 7. december. I den forbindelse fik vi lavet en folder, der ligger på hotellet. Bogen var en fortsættelse af »Ansager 1930-1939« der udkom i 2003. To lørdage før jul havde vi ekstra åbent for at sælge bøger.

Thomas Sørensen har været behjælpelig med at lave en kortkasse, så vi nu snart kan få registreret vore kort. Lars Erik Brix-Thomsens hjemmeside, som vi har fået meget ros for, er bl.a. årsag til de mange henvendelser vi har fået via mails, også i forbindelse med salg af bogen.

Vi havde en dag uden for besøgstid en gæst, der kom for at få oplysninger om sin mors familie. Selvfølgelig skulle han se vores arkiv, og her viste det sig, at han bl.a. var meget interesseret i nogle glasplader, vi har fået af Aksel Olsen, da Ugebladet lukkede. Det viste sig, at vores gæst var fotograf, og han tilbød at lave fotos efter de gamle plader. Det resulterede i en masse billeder, som vi nu er i gang

med at lave en udstilling af. Vi regner med at have den færdig til vores 25-års jubilæum den 5. marts 2005.

Skovlund Sognearkiv

Vesterled, Borgergade 24, Skovlund, 6823 Ansager

Åbningstid: Tirsdag kl. 19.00-21.00

Leder: Niels Winter Christensen, Bjælkager 8, Skovlund, 6823 Ansager. Tlf.: 75 98 00 15

Arkivets postadresse: Bjælkager 8, Skovlund, 6823 Ansager

E-mail: sognearkivet@skovlundnet.dk

År 2004 har været et både travlt og spændende år for Skovlund Sognearkiv. Allerede tidligt på året blev det besluttet at ændre arkivets åbningstid fra en gang om måneden til hver tirsdag aften fra kl. 19.00-21.00.

Den ekstra tid det har givet på arkivet, har medarbejderne brugt på at friske lokalerne op med rengøring og maling. Desuden er der lavet en del nyindretning med flere reoler og ekstra skriveborde. Det har givet to nye arbejdspladser. Der er også blevet indrettet et bibliotek med tilstødende registreringsrum og magasin adskilt fra publikumsrum.

Digitalisering af registreringen er så småt ved at komme i gang. Vi er endnu på forsøgsstadiet, men forventer at få styr på tingene i løbet af foråret. Arkivet har det forgangne år anskaffet en mikrokortlæser, og der er indkøbt samtlige folketællinger fra Ansager Sogn udgivet på mikrokort. Det drejer sig om 13 folketællinger fra 1787 til 1921.

I årets løb er der ydet hjælp til flere ældre medborgere, som har ønsket at starte op på slægtsforskning.

Sognearkivet var i årets løb med ved den lokale Torvedag og deltog med en udstilling, hvor publikum skulle bruge udstillingen til at løse nogle opgaver. Standen var rigtig godt besøgt, og de udstillede billeder gav mangen god snak på kryds og tværs. Der blev udtrukket tre vindere blandt de rigtige besvarelser, og disse modtog hver en præmie.

I forbindelse med digitaliseringen af Skovlund Fællesantenne er Skovlund Sognearkiv gået online med egen e-mailadresse og hjemmeside. Den sidste arbejdsdag der med i øjeblikket, og hjemmesiden forventes tilgængelig på adressen www.sognearkivetskovlundnet.dk i løbet af 2. halvår af 2005.

Skovlund Sognearkiv har 25-års jubilæum i 2005. Oprettelsen af arkivet skete efter afholdelse af Skovlund Historiske Weekend, der foregik i dagene 16.-19. oktober 1980.

Med de nye tiltag, der er foretaget det sidste års tid, håber vi, at arkivet er rimeligt godt rustet til at klare endnu 25 år. Vi glæder os til at fejre jubilæet og regner med at holde åbent hus i løbet af januar måned 2006.

Tistrup-Hodde Lokalhistoriske Arkiv

Tistruplund Områdecener, Søndergade 38, 6862 Tistrup
Åbningstid: 1. tirsdag hver måned kl. 14.00-17.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Svend Svendsen, Elmevej 10, 6862 Tistrup
Tlf.: 75 29 92 80

Vores besøgstal har i 2004 været lidt stigende. Vi har haft besøg af skoleelever, der har fået en orientering om Tistrup i 1930'erne og i 1950'erne. Vi er så heldige, at vi har en hel del ældre billeder fra Tistrup. Ud over besøgene har der også som sædvanligt været en del telefoniske henvendelser.

Vores faste åbningstid har ikke været præget af det store rykind, men vi håber på, at det bliver bedre. Til gengæld er der en del nye materialer, heraf en del store, blandt andet fra Tistrup Borgerforening, der i 2004 havde 100-års jubilæum. I den anledning udlånte vi en del billedmateriale til deres udstilling ved jubilæumsfesten i marts.

I marts deltog vi i et arrangement i museumsforeningen sammen med julemarkedet i december på Tistruplund. Ved den anledning viste vi en ny udgave af diasserien »Hodde-Tistrup før og nu« på storskærm. Serien består så vidt muligt af de samme huse og steder.

I anledningen af Gårde Skoles 50-års jubilæum i 2005 har vi været behjælpelige med billeder og avisudklip.

Vi har været igennem vores billedsamling og har fået dem ordnet i kuverter opdelt efter emner og personer og lavet en oversigt over dem alle. Vi er nu gået i gang med gennemgang af ejendommene uden for byerne i vores område.

I 2004 har vi fået en ny medarbejder, Allan Nielsen, der har været ansat på Tistrup Skole siden 1972 og dermed har et godt kendskab til lokalområdet.

Ølgod-Strellø Lokalhistoriske Arkiv

Kulturhuset, Vestergade 5-7, 6870 Ølgod
Tlf.: 75 24 50 11, lok. 5

Åbningstid: Tirsdag kl. 14.00-17.00

Leder: Nich. Riis, Bakkevej 17, 6870 Ølgod

Tlf.: 75 24 56 51

E-mail: post@oelgodmuseum.dk

Igen er der gået et år, og igen skal vi tænke lidt tilbage i tiden. Det sker først og fremmest ved at kikke tilbage i dagbogen, som vi sørger for at holde ajourført. Heri fører vi også, hvad der ellers sker af ekstraordinære ting og begivenheder.

Som det vil være mange bekendt er Ølgod-Strellev Lokalhistoriske Arkiv en afdeling af Ølgod Museum. Denne konstruktion er ganske tilfredsstillende for arkivet, der i det daglige arbejde ikke mærker til, at museumslederen også er den øverste ansvarlige for arkivet. Det skal nævnes, at Jens Sørensen i april måned opsagde sin stilling som leder af Ølgod Museum, hvilket for os på arkivet kom som en stor overraskelse. Samtidig beklager vi meget Jens Sørensens beslutning om at forlade museet, idet vi hele tiden har haft et afgjort udmærket samarbejde med den altid hjælpsomme og imødekommende Jens Sørensen. Heldigvis er det arrangeret således, at Charlotte West er konstitueret som museumsleder, og det kan vi bifalde med stor tilfredshed, da hun i forvejen kender forretningsgangen i Kulturhuset og selvfølgelig også på museum og arkiv.

I den frivillige medarbejderkreds er der sket den ændring, at Jens Møller Jensen har bedt sig fritaget efter mange års god indsats. Vi har sat stor pris på Jens Møller Jensens indsats og hjælpsomhed, men vi har selvfølgelig accepteret hans ønske om at få mere tid til andre af hans interesser. På arkivet er vi meget glade for, at vi fortsat må trække på Jens Møller Jensens store viden i særlige spørgsmål omkring Strellev og i det hele taget den vesle del af kommunen.

På arkivet er vi meget glade for at kunne byde velkommen til Gunnar Laustsen, der er trådt ind i den frivillige gruppe. Det er almindelig kendt på egnen, at Gunnar Laustsen er meget lokalhistorisk interesseret, samt at han siden sine ganske unge år har beskæftiget sig aktivt med foreningsarbejde på mange fronter. Gunnar er allerede i fuld sving med at sætte sig ind i arkivets indretning og arkivaliernes placering.

I øvrigt kan vi glæde os over et fortsat stabilt og svagt stigende besøgstal. I det hele taget har vi en tydelig fornemmelse af, at stadig flere er interesserede i lokalhistorien og ofte oplever vi, at nye beboere i ældre huse henvender sig for at undersøge forhistorien i den pågældende ejendom.

Et af de arrangementer, der står tydeligt i erindringerne for året, der gik, var en mødeaften den 24. februar 2004 i Museumsforeningen, hvor arkiverne i Skovlund, Ansager, Tistrup og Ølgod fortalte om spændende og interessante emner fra 1930'erne.

For vort arkivs vedkommende behandlede vi emnet »posten« begyndende med en beretning om den legendariske Johanne Brüld – bedre kendt som »Madam Brüld«. Efterfølgende fortalte vi bredt om land- og bypostbudene, der var opstillet til fotografering på de flotte biler, og hvis navne fortsat er kendt i vide kredse.

Dette vellykkede arrangement var med til at rette projektørlyset mod lokalarkiverne, og med den store mængde af lokalhistorisk materiale, vil det være nærliggende at en tilsvarende aften i Museumsforeningen gentages ved passende lejlighed.

Her bør det også nævnes, at vi har deltaget i Ansager Lokalhistoriske Arkivs byvandring i Ansager, hvor deltagerne var under kyndig og inspirerende vejledning af Ove Nørager-Nielsen.

Arkivet forsøger løbende at gøre opmærksom på sin eksistens i den hensigt at motivere folk til at gøre brug af arkivet.

Det er vort indtryk, at der i vor foranderlige tid med tekniske og resultatorienterede fremskridt også er stor interesse for at bevare og tage hånd om de bløde værdier i tilværelsen. Det bemærker vi på arkivet på den måde, at der fortsat er en stadig stigende interesse for slægtsforskning.

Vi har tid efter anden bragt billeder i Ugebladet og på den måde bedt offentligheden om hjælp til f.eks. at identificere personer og begivenheder m.v. – heldigvis med godt resultat. Tiden i dag står jo ikke stille, idet alt er under stadig udvikling. Vi er vidne til stadige istandsættelser og moderniseringer af byens forretnings- og beboelsejendomme for at der kan ske en tilpasning til nutidens krav. I den forbindelse gør vi, hvad vi kan for at få ejendommene fotograferet, inden der sker ændringer i en ejendoms udseende.

Hen over året har vi modtaget ganske mange afleveringer af forskellig art, og dem er vi alle meget glade og taknemmelige for. I samme forbindelse skal det nævnes, at arkivet er godkendt til at modtage menighedsrådsarkivalier. Dog betyder det, at vor mangeårige pladsproblemer efterhånden bliver stadig mere udtalt, således at det nærmer sig det uforvarselige. Dermed bliver det lidt mere besværligt at arbejde som frivillig, og en gruppe af frivillige er absolut en nødvendighed for arkivets eksistens.

Lokalarkivet er tilsluttet RAL, Ribe Amts Lokalarkiver, der har sin egen hjemmeside (www.ral.lokalarkiver.dk). Til hjemmesiden har vi et par gange leveret månedens billede. For at være nogenlunde opdateret til tidens krav følger vi i det væsentlige RALs kurser og møder. Sluttelig vil vi rette en stor tak for hjælp og støtte fra forskellig side.

**Af Historisk Samfund For Ribe Amts
tidligere udgivelser kan følgende
stadig leveres:**

Lille vejledning i læsning af gotisk skrift. Af H. K. Kristensen. 16 s. Kr. 20,00

Peder Hegelunds Almanakoptegnelser 1565 - 1614, bd. I-II. Af Bue Kaae. 1.080 s. Kr. 225,00

Fra kommis til museumsleder. Søren Manøes erindringer. 97 s. Kr. 70,00

Stavnsbånd og Vestjylland - blev bonden fri?
Af Jørgen Dieckmann Rasmussen. 33 s. Kr. 20,00

Ribe Domkirke, hæfte I-II og hæfte III-IV.
Danmarks Kirker. Nationalmuseet. Kr. 50,00 pr.
dobbelthæfte.

En landsbydreng blev læge. J. P. Karkovs erindringer. 66 s. Kr. 48,00

De store skibe - deres ø og mennesker. Videofilm.
Fanø omkring 1900. Af Hrolf Thorulf m. fl.
Kr. 98,00

Besættelsestidshistorier fra Ribe Amt. Redigeret
af Jørgen Dieckmann Rasmussen og Birgitte
Herreborg Thomsen på grundlag af oplæg fra
lokalarkiverne. Kr. 138,00

Bondegårde i Skads Herred 1636-1760 – deres
byggemåde og indretning, af Henrik Vensild.
196 s. Udgivet i samarbejde med Landbohistorisk
Selskab. Pris 249 kr. For medlemmer af Historisk
Samfund 199 kr.

En Esbjergdreng fortæller - om løse typer og avi-
ser. Af Sigurd Broch. 68 s. Kr. 60,00

Seem Sogns Historie. Af Søren Mulvad. Kr. 150,00

Register til Fra Ribe Amt 1902-2002. Kr. 100,00.

Bidrag til landbrugets historie i Varde-egnen.
Af Chr. Mathiesen 1881. Ny udgave 1982. 94 s.
Kr. 50,00

Oluf Niensens herredsbeskrivelser:

Slavs Herred 1868. Fotografisk optryk 1981. 62 s.
Kr. 45,00

Vester Horne Herred 1865-67. Fotografisk optryk
1984. 66 s. Kr. 75,00

Skads Herred 1862. Fotografisk optryk 1985.
176 s. Kr. 100,00

Tilbud.

Kjære Broder, breve fra Terkel Kristensen 1866-
1918. Ved Flemming Just. 188 s. Kr. 50,00

Breve fra Niels Kristensen 1865-1913 - et tidsbille-
de fra Aal sogn. Ved Frode Sørensen. 176 s.
Kr. 50,00.

Folk og Folkestyre i 150 år. Udg. Af Ribe Amts
Lokalarkiver og Historisk Samfund for Ribe Amt.
116 s. Kr. 50,00.

Alle tre bøger for Kr. 100,00.

Ældre årgange af Fra Ribe Amt. Forespørg på
ekspeditionen: Byagervej 41, 6650 Brørup.
Tlf. 75383024.

Historisk Samfund modtager gerne ældre årgan-
ge af Fra Ribe Amt.

INDHOLD

Præstholm, Henrik:	
Vandrehjemmet Sølfang, Henne Strand	3
Manøe, Søren:	
En gårdbrand i Roust	11
Johs. Bredmose Simonsen:	
Esbjerg Havn og fynske grundtvigianere	21
Kjær, Gerda Bolt:	
Ane Marie Olesdatter	31
Mulvad, Søren:	
Skomagærpolka på toppede brosten	37
Høy-Nielsen, Aja:	
Da Københavnerpigerne kom til Hjerting	47
Ahlmann, Nielsen:	
Træk fra Jerne Skoles historie	55
Sørensen, Ejvind:	
Tjæreborgpræsten	61
Pedersen, Olga:	
En hyrdedrengs erindringer	73
Birkeland, Sven Arvid:	
Kong Valdemar og Dronning Sofia	81
Jespersen, Niels:	
Dansk Vandrelaug i Esbjerg under besættelsen	85
Hansen, Mogens:	
En ovnplade fra 1600tallet - fundet ved Grindsted.	97
Pedersen, Olga:	
Aastrup Kro	109
Et udvalg af historisk litteratur om Ribe Amt	113
Generalforsamling og årsmøde	123
Regnskab	123
Nye medlemmer	126
Register	127
Fra lokalarkiveernes arbejdsmark	129
Beretning fra amternes lokalarkiver	132